

**ERZURUM MÜZESİ'NDE
BULUNAN BİR GRUP LÜLE**

Muhammet İlyas ÖZEN

**Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi
Dr. Öğr. Üyesi Gül GEYİK
2021
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI**

Muhammet İlyas ÖZEN

ERZURUM MÜZESİ'NDE BULUNAN BİR GRUP LÜLE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Gül GEYİK**

ERZURUM – 2021

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Erzurum Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Lüle" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için altı ay, patent için iki yıl süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

06.10.2021

Aslı ıslak imzalıdır
Muhammet İlyas ÖZEN

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi **MADDE 6– (1)** Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi Gül GEYİK danışmanlığında, Muhammet İlyas ÖZEN tarafından hazırlanan bu çalışma 06 / 10 / 2021 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Sanat Tarihi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Gül GEYİK

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Muhammet ARSLAN

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Aslı ıslak imzalıdır

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	V
ÇİZİMLER DİZİNİ.....	XIII
TABLolar DİZİNİ	XX
GRAFİK DİZİNİ.....	XXI
ÖNSÖZ.....	XXII
GİRİŞ	1
I. TEZİN KAPSAMI VE ÖNEMİ	1
II. TEZİN ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	2

BİRİNCİ BÖLÜM

ERZURUM MÜZESİ VE LÜLELERİN GELDİĞİ KAZILAR

1.1. ERZURUM MÜZESİ	5
1.2. ERZURUM KALE KAZISI.....	6
1.3. BAYBURT KALE KAZISI.....	8
1.4. SOS HÖYÜK KAZISI	10
1.5. TASMASOR KURTARMA KAZISI	10

İKİNCİ BÖLÜM

TÜTÜN VE LÜLE

2.1. TÜTÜNÜN TARİHÇESİ.....	11
2.2. LÜLENİN TARİHÇESİ VE GELİŞİMİ	15
2.3. LÜLENİN BÖLÜMLERİ, YAPILIŞI VE KULLANILIŞI.....	24
2.3.1. Lülenin Yapılışı.....	25
2.3.2. Çubuk	31
2.3.3. Kullanılışı	33
2.4. LÜLE TİPOLOJİSİ	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATALOG

3.1. BASIK YUVARLAK ÇANAKLI LÜLELER	42
3.1.1. Ara Değerlendirme	108
3.2. YUVARLAK ÇANAKLI LÜLELER.....	112
3.2.1. Ara Değerlendirme	150
3.3. LALE ÇANAKLI LÜLELER.....	153
3.3.1. Ara Değerlendirme	184
3.4. DİSK KAİDELİ LÜLELER	187
3.4.1. Ara Değerlendirme	204
3.5. TORBA ÇANAKLI LÜLELER	207
3.5.1. Ara Değerlendirme	223
3.6. KRATER ÇANAKLI LÜLELER.....	226
3.6.1. Ara Değerlendirme	241
3.7. SİLİNDİR ÇANAKLI LÜLELER	244
3.7.1. Ara Değerlendirme	258
3.8. KARİNALI ÇANAKLI LÜLE	261
3.8.1. Ara Değerlendirme	263
3.9. KONİK ÇANAKLI LÜLE	265
3.9.1. Ara Değerlendirme	267
3.10. KAİDELİ BASIK YUVARLAK ÇANAKLI LÜLE	269
3.1.0.1. Ara Değerlendirme	271
 DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	 273
KAYNAKÇA	278
ÖZGEÇMİŞ.....	284

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERZURUM MÜZESİ'NDE BULUNAN BİR GRUP LÜLE

Muhammet İlyas ÖZEN

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Gül GEYİK

2021, 284 Sayfa

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Gül GEYİK (Danışman)

Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet ARSLAN

Erzurum Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Lüle adlı tez çalışmamızda Erzurum Kale Kazısı, Bayburt Kale Kazısı, Sos Höyük Kazısı ve Tasmaşor Kurtarma Kazısı ile hediye, satın alma, Halkevi'nden devir, istirdat vb. yollardan müzeye gelen 100 adet lüle incelenmiştir.

Lüle, pişmiş toprak malzemeden yapılmış, bir kenarında deliği bulunan, içerisine tütün ya da tömbeki koyularak içilen kaba verilen isimdir. Tütünün 17. yüzyılın başlarında Osmanlı topraklarına girmesi ve toplumun her kesiminde hızlı bir yayılım göstermesiyle birlikte lüle zanaatı ortaya çıkmış ve bir esnaf loncasına bağlanarak Osmanlı Sanatı içinde kendine yer edinmiştir. Tütünün 20. yüzyıl başlarında içim şeklinin değişmesiyle birlikte lülecilik son bulmuş ve tarihteki yerini almıştır.

Tez çalışması kapsamında incelenen eserler, çanakları dikkate alınarak; basık yuvarlak, yuvarlak, lale, torba, krater, silindir, karıncalı, konik, kaideli basık yuvarlak çanaklı ve disk kaideli lüleler olmak üzere 10 tipe ayrılmış, süsleme özellikleri, boyutları, renkleri ve bütün ayrıntılarıyla tanıtılmıştır. Bu eserlerin başka kazılardan çıkarılan lülelerle benzer ve farklı özellikleri ile renkleri, boyutları ve duman yolu ağız çapları dikkate alınarak tarihlendirilmesi ve bir bütün içindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lüle, Tütün, Osmanlı, Erzurum Müzesi

ABSTRACT**MASTER THESIS****A GROUP OF PIPES IN ERZURUM MUSEUM****Muhammet İlyas ÖZEN****Advisor: Assist. Prof. Dr. Gül GEYİK****2021, Page: 284****Jury: Assist. Prof. Dr. Gül GEYİK (Advisor)****Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ****Assist. Prof. Dr. Muhammet ARSLAN**

This study titled *A Group of Pipes in Erzurum Museum* examined one hundred pipes collected through the ways of receiving gifts, purchasing, transferring from Community Center and detainee during Erzurum Castle Excavation, Bayburt Castle Excavation, Sos Höyük Excavation and Tasmator Rescue Excavation.

Pipe is a device made of terra-cotta material with a hole on one side, and is used for smoking by putting tobacco inside. With the entry of tobacco into the Ottoman lands at the beginning of the 17th century and its rapid spread in all parts of the society, pipe art emerged and became a part of Ottoman Art after having been affiliated to a craftsman's guild. With the advent of new smoking style of tobacco at the beginning of the 20th century, pipe art came to an end and took its place in history.

Considering their bowls, the pipes examined in this study were divided into 10 types as half round, round, tulip, bag, crater, cylinder, keeled, conical, pedestal and half rounded bowl and disc pedestal. They were introduced in terms of their ornamental features, sizes, colors and in all details. Taking into account their similar and different features compared to those found in other excavations, their colors, sizes and mouth, the diameters of mouthpiece, they were dated and their places in a whole were determined.

Keywords: Pipe, Tobacco, Ottoman, Erzurum Museum

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Foto. 1. Çubuk ve Takatuka	25
Foto. 2. Metal Kalıp	26
Foto. 3. Metal Kalıp	26
Foto. 4. Lüle Kalıbı ve Takoz	28
Foto. 5. Baskı Tekniğiyle Yapılan Süsleme İşlemi	29
Foto. 6. Rulet Baskı Tekniğiyle Yapılan Süsleme	29
Foto. 7. Kat. No. 1 Yandan Görünüş	43
Foto. 8. Kat. No. 1 Kaideden Görünüş	43
Foto. 9. Kat. No. 2 Yandan Görünüş	45
Foto. 10. Kat. No. 2 Kaideden Görünüş	45
Foto. 11. Kat. No. 3 Yandan Görünüş	47
Foto. 12. Kat. No. 3 Kaideden Görünüş	47
Foto. 13. Kat. No. 4 Yandan Görünüş	49
Foto. 14. Kat. No. 4 Kaideden Görünüş	49
Foto. 15. Kat. No. 5 Yandan Görünüş	51
Foto. 16. Kat. No. 5 Kaideden Görünüş	51
Foto. 17. Kat. No. 6 Yandan Görünüş	53
Foto. 18. Kat. No. 6 Kaideden Görünüş	53
Foto. 19. Kat. No. 7 Yandan Görünüş	55
Foto. 20. Kat. No. 7 Kaideden Görünüş	55
Foto. 21. Kat. No. 8 Yandan Görünüş	57
Foto. 22. Kat. No. 8 Kaideden Görünüş	57
Foto. 23. Kat. No. 9 Yandan Görünüş	59
Foto. 24. Kat. No. 9 Kaideden Görünüş	59
Foto. 25. Kat. No. 10 Yandan Görünüş	61
Foto. 26. Kat. No. 10 Kaideden Görünüş	61
Foto. 27. Kat. No. 11 Yandan Görünüş	63
Foto. 28. Kat. No. 11 Kaideden Görünüş	63
Foto. 29. Kat. No. 12 Yandan Görünüş	65
Foto. 30. Kat. No. 12 Kaideden Görünüş	65
Foto. 31. Kat. No. 13 Yandan Görünüş	67

Foto. 32. Kat. No. 13 Kaideden Görünüş	67
Foto. 33. Kat. No. 14 Yandan Görünüş	69
Foto. 34. Kat. No. 14 Kaideden Görünüş	69
Foto. 35. Kat. No. 15 Yandan Görünüş	71
Foto. 36. Kat. No. 15 Kaideden Görünüş	71
Foto. 37. Kat. No. 16 Yandan Görünüş	73
Foto. 38. Kat. No. 16 Kaideden Görünüş	73
Foto. 39. Kat. No. 17 Yandan Görünüş	75
Foto. 40. Kat. No. 17 Kaideden Görünüş	75
Foto. 41. Kat. No. 18 Yandan Görünüş	77
Foto. 42. Kat. No. 18 Kaideden Görünüş	77
Foto. 43. Kat. No. 19 Yandan Görünüş	79
Foto. 44. Kat. No. 19 Kaideden Görünüş	79
Foto. 45. Kat. No. 20 Yandan Görünüş	81
Foto. 46. Kat. No. 20 Kaideden Görünüş	81
Foto. 47. Kat. No. 21 Yandan Görünüş	83
Foto. 48. Kat. No. 21 Kaideden Görünüş	83
Foto. 49. Kat. No. 22 Yandan Görünüş	85
Foto. 50. Kat. No. 22 Kaideden Görünüş	85
Foto. 51. Kat. No. 23 Yandan Görünüş	87
Foto. 52. Kat. No. 23 Kaideden Görünüş	87
Foto. 53. Kat. No. 24 Yandan Görünüş	89
Foto. 54. Kat. No. 24 Kaideden Görünüş	89
Foto. 55. Kat. No. 25 Yandan Görünüş	91
Foto. 56. Kat. No. 25 Kaideden Görünüş	91
Foto. 57. Kat. No. 26 Yandan Görünüş	93
Foto. 58. Kat. No. 26 Kaideden Görünüş	93
Foto. 59. Kat. No. 27 Yandan Görünüş	95
Foto. 60. Kat. No. 27 Kaideden Görünüş	95
Foto. 61. Kat. No. 28 Yandan Görünüş	97
Foto. 62. Kat. No. 28 Kaideden Görünüş	97
Foto. 63. Kat. No. 29 Yandan Görünüş	99

Foto. 64. Kat. No. 29 Kaideden Görünüş	99
Foto. 65. Kat. No. 30 Yandan Görünüş	101
Foto. 66. Kat. No. 30 Kaideden Görünüş	101
Foto. 67. Kat. No. 31 Yandan Görünüş	103
Foto. 68. Kat. No. 31 Kaideden Görünüş	103
Foto. 69. Kat. No. 32 Yandan Görünüş	105
Foto. 70. Kat. No. 32 Kaideden Görünüş	105
Foto. 71. Kat. No. 33 Yandan Görünüş	107
Foto. 72. Kat. No. 33 Kaideden Görünüş	107
Foto. 73. H. Yurttaş vd., 2019, s.636.....	110
Foto. 74. E. Bakla, 1985, s.6.....	110
Foto. 75. F. İnanan, D. Şahin, 2017, s.48.	111
Foto. 76. G. Ayhan, 2006, s.237.....	111
Foto. 77. A. Cengiz, 2011, s.141.	111
Foto. 78. A. K. Erdoğan, 2019, s.52.	111
Foto. 79. Kat. No. 34 Yandan Görünüş	113
Foto. 80. Kat. No. 34 Kaideden Görünüş	113
Foto. 81. Kat. No. 35 Yandan Görünüş	115
Foto. 82. Kat. No. 35 Kaideden Görünüş	115
Foto. 83. Kat. No. 36 Yandan Görünüş	117
Foto. 84. Kat. No. 36 Kaideden Görünüş	117
Foto. 85. Kat. No. 37 Yandan Görünüş	119
Foto. 86. Kat. No. 37 Kaideden Görünüş	119
Foto. 87. Kat. No. 38 Yandan Görünüş	121
Foto. 88. Kat. No. 38 Kaideden Görünüş	121
Foto. 89. Kat. No. 39 Yandan Görünüş	123
Foto. 90. Kat. No. 39 Kaideden Görünüş	123
Foto. 91. Kat. No. 40 Yandan Görünüş	125
Foto. 92. Kat. No. 40 Kaideden Görünüş	125
Foto. 93. Kat. No. 41 Yandan Görünüş	127
Foto. 94. Kat. No. 41 Kaideden Görünüş	127
Foto. 95. Kat. No. 42 Yandan Görünüş	129

Foto. 96. Kat. No. 42 Kaideden Görünüş	129
Foto. 97. Kat. No. 43 Yandan Görünüş	131
Foto. 98. Kat. No. 43 Kaideden Görünüş	131
Foto. 99. Kat. No. 44 Yandan Görünüş	133
Foto. 100. Kat. No. 44 Kaideden Görünüş	133
Foto. 101. Kat. No. 45 Yandan Görünüş	135
Foto. 102. Kat. No. 45 Kaideden Görünüş	135
Foto. 103. Kat. No. 46 Yandan Görünüş	137
Foto. 104. Kat. No. 46 Kaideden Görünüş	137
Foto. 105. Kat. No. 47 Yandan Görünüş	139
Foto. 106. Kat. No. 47 Kaideden Görünüş	139
Foto. 107. Kat. No. 48 Yandan Görünüş	141
Foto. 108. Kat. No. 48 Kaideden Görünüş	141
Foto. 109. Kat. No. 49 Yandan Görünüş	143
Foto. 110. Kat. No. 49 Kaideden Görünüş	143
Foto. 111. Kat. No. 50 Yandan Görünüş	145
Foto. 112. Kat. No. 50 Kaideden Görünüş	145
Foto. 113. Kat. No. 51 Yandan Görünüş	147
Foto. 114. Kat. No. 51 Kaideden Görünüş	147
Foto. 115. Kat. No. 52 Yandan Görünüş	149
Foto. 116. Kat. No. 52 Kaideden Görünüş	149
Foto. 117. A. Cengiz, 2011, s.128.	151
Foto. 118. S. Berge, 2020, s.140.....	152
Foto. 119. G. Ayhan, 2011 (A), s.227.	152
Foto. 120. Kat. No. 53 Yandan Görünüş	154
Foto. 121. Kat. No. 53 Kaideden Görünüş	154
Foto. 122. Kat. No. 54 Yandan Görünüş	156
Foto. 123. Kat. No. 54 Kaideden Görünüş	156
Foto. 124. Kat. No. 55 Yandan Görünüş	158
Foto. 125. Kat. No. 55 Kaideden Görünüş	158
Foto. 126. Kat. No. 56 Yandan Görünüş	160
Foto. 127. Kat. No. 56 Kaideden Görünüş	160

Foto. 128. Kat. No. 57 Yandan Görünüş	162
Foto. 129. Kat. No. 57 Kaideden Görünüş	162
Foto. 130. Kat. No. 58 Yandan Görünüş	164
Foto. 131. Kat. No. 58 Kaideden Görünüş	164
Foto. 132. Kat. No. 59 Yandan Görünüş	166
Foto. 133. Kat. No. 59 Kaideden Görünüş	166
Foto. 134. Kat. No. 60 Yandan Görünüş	168
Foto. 135. Kat. No. 60 Kaideden Görünüş	168
Foto. 136. Kat. No. 61 Yandan Görünüş	170
Foto. 137. Kat. No. 61 Kaideden Görünüş	170
Foto. 138. Kat. No. 62 Yandan Görünüş	172
Foto. 139. Kat. No. 62 Kaideden Görünüş	172
Foto. 140. Kat. No. 63 Yandan Görünüş	174
Foto. 141. Kat. No. 63 Kaideden Görünüş	174
Foto. 142. Kat. No. 64 Yandan Görünüş	176
Foto. 143. Kat. No. 64 Kaideden Görünüş	176
Foto. 144. Kat. No. 65 Yandan Görünüş	178
Foto. 145. Kat. No. 65 Kaideden Görünüş	178
Foto. 146. Kat. No. 66 Yandan Görünüş	180
Foto. 147. Kat. No. 66 Kaideden Görünüş	180
Foto. 148. Kat. No. 67 Yandan Görünüş	182
Foto. 149. Kat. No. 67 Kaideden Görünüş	182
Foto. 150. Kat. No. 67 Mühür	183
Foto. 151. G. Saldırgan Karaaslan, 2019, s.184.	185
Foto. 152. K. Şen, Y. E. Karasu, 2020, s.425.	186
Foto. 153. Kat. No. 68 Yandan Görünüş	188
Foto. 154. Kat. No. 68 Kaideden Görünüş	188
Foto. 155. Kat. No. 69 Yandan Görünüş	190
Foto. 156. Kat. No. 69 Kaideden Görünüş	190
Foto. 157. Kat. No. 70 Yandan Görünüş	192
Foto. 158. Kat. No. 70 Kaideden Görünüş	192
Foto. 159. Kat. No. 71 Yandan Görünüş	194

Foto. 160. Kat. No. 71 Kaideden Görünüş	194
Foto. 161. Kat. No. 72 Yandan Görünüş	196
Foto. 162. Kat. No. 72 Kaideden Görünüş	196
Foto. 163. Kat. No. 73 duman yolu	198
Foto. 164. Kat. No. 74 Yandan Görünüş	200
Foto. 165. Kat. No. 74 Kaideden Görünüş	200
Foto. 166. Kat. No. 74 üstten görünüş	201
Foto. 167. Kat. No. 75 Yandan Görünüş	203
Foto. 168. Kat. No. 75 Kaideden Görünüş	203
Foto. 169. Y. Budaktaş, 2020, s.229.....	205
Foto. 170. G. Saldırgan Karaaslan, 2019, s.140.	206
Foto. 171. Kat. No. 76 Yandan Görünüş	208
Foto. 172. Kat. No. 76 Kaideden Görünüş	208
Foto. 173. Kat. No. 77 Yandan Görünüş	210
Foto. 174. Kat. No. 77 Kaideden Görünüş	210
Foto. 175. Kat. No. 78 Yandan Görünüş	212
Foto. 176. Kat. No. 78 Kaideden Görünüş	212
Foto. 177. Kat. No. 79 Yandan Görünüş	214
Foto. 178. Kat. No. 79 Kaideden Görünüş	214
Foto. 179. Kat. No. 80 Yandan Görünüş	216
Foto. 180. Kat. No. 80 Kaideden Görünüş	216
Foto. 181. Kat. No. 81 Yandan Görünüş	218
Foto. 182. Kat. No. 81 Kaideden Görünüş	218
Foto. 183. Kat. No. 82 Yandan Görünüş	220
Foto. 184. Kat. No. 82 Kaideden Görünüş	220
Foto. 185. Kat. No. 83 Yandan Görünüş	222
Foto. 186. Kat. No. 83 Kaideden Görünüş	222
Foto. 187. G. Ayhan, 2011 (A), s.160.	224
Foto. 188. Y. Budaktaş, 2020, s.118.....	225
Foto. 189. K. Şen, Y. E. Karasu, 2020, s.429.....	225
Foto. 190. Kat. No. 84 Yandan Görünüş	227
Foto. 191. Kat. No. 84 Kaideden Görünüş	228

Foto. 192. Kat. No. 85 Yandan Görünüş	230
Foto. 193. Kat. No. 85 Kaideden Görünüş	230
Foto. 194. Kat. No. 86 Yandan Görünüş	232
Foto. 195. Kat. No. 86 Kaideden Görünüş	232
Foto. 196. Kat. No. 87 Yandan Görünüş	234
Foto. 197. Kat. No. 87 Kaideden Görünüş	234
Foto. 198. Kat. No. 88 Yandan Görünüş	236
Foto. 199. Kat. No. 88 Kaideden Görünüş	236
Foto. 200. Kat. No. 89 Yandan Görünüş	238
Foto. 201. Kat. No. 89 Kaideden Görünüş	238
Foto. 202. Kat. No. 90 Yandan Görünüş	240
Foto. 203. Kat. No. 90 Kaideden Görünüş	240
Foto. 204. A. K. Erdoğan, 2019, s.131.	242
Foto. 205. G. Ayhan, 2011 (A), s.275.	243
Foto. 206. S. Berge, 2020, s.141.....	243
Foto. 207. Kat. No. 91 Yandan Görünüş	245
Foto. 208. Kat. No. 91 Kaideden Görünüş	245
Foto. 209. Kat. No. 92 Yandan Görünüş	247
Foto. 210. Kat. No. 92 Kaideden Görünüş	247
Foto. 211. Kat. No. 93 Yandan Görünüş	249
Foto. 212. Kat. No. 93 Kaideden Görünüş	249
Foto. 213. Kat. No. 94 Yandan Görünüş	251
Foto. 214. Kat. No. 94 Kaideden Görünüş	251
Foto. 215. Kat. No. 95 Yandan Görünüş	253
Foto. 216. Kat. No. 95 Kaideden Görünüş	253
Foto. 217. Kat. No. 96 Yandan Görünüş	255
Foto. 218. Kat. No. 96 Kaideden Görünüş	255
Foto. 219. Kat. No. 97 Yandan Görünüş	257
Foto. 220. Kat. No. 97 Kaideden Görünüş	257
Foto. 221. Y. Budaktaş, 2020, s.112.....	259
Foto. 222. A. Cengiz, 2011, s.73.	260
Foto. 223. G. Saldırgan Karaaslan, 2019, s.198.	260

Foto. 224. Kat. No. 98 Yandan Görünüş	262
Foto. 225. Kat. No. 98 Kaideden Görünüş	262
Foto. 226. A. K. Erdoğan, 2019, s.86.	264
Foto. 227. Kat. No. 99 Yandan Görünüş	266
Foto. 228. Kat. No. 99 Kaideden Görünüş	266
Foto. 229. A. K. Erdoğan, 2019, s.67.	268
Foto. 230. Kat. No. 100 Yandan Görünüş	270
Foto. 231. Kat. No. 100 Kaideden Görünüş	270
Foto. 232. G. Ayhan, 2011 (A), s.317.	272

ÇİZİMLER DİZİNİ

Çizim 1. Lülenin bölümleri.....	25
Çizim 2. Çubuğun bölümleri	25
Çizim 3. Kalıpların genel görüntüsü ve lülenin süsleme işlemi	27
Çizim 4. Kat. No. 1 Yandan Görünüş.....	43
Çizim 5. Kat. No. 1 Kaideden Görünüş.....	43
Çizim 6. Kat. No. 2 Yandan Görünüş.....	45
Çizim 7. Kat. No. 2 Kaideden Görünüş.....	45
Çizim 8. Kat. No. 3 Yandan Görünüş.....	47
Çizim 9. Kat. No. 3 Kaideden Görünüş.....	47
Çizim 10. Kat. No. 4 Yandan Görünüş.....	49
Çizim 11. Kat. No. 4 Kaideden Görünüş.....	49
Çizim 12. Kat. No. 5 Yandan Görünüş.....	51
Çizim 13. Kat. No. 5 Kaideden Görünüş.....	51
Çizim 14. Kat. No. 6 Yandan Görünüş.....	53
Çizim 15. Kat. No. 6 Kaideden Görünüş.....	53
Çizim 16. Kat. No. 7 Yandan Görünüş.....	55
Çizim 17. Kat. No. 7 Kaideden Görünüş.....	55
Çizim 18. Kat. No. 8 Yandan Görünüş.....	57
Çizim 19. Kat. No. 8 Kaideden Görünüş.....	57
Çizim 20. Kat. No. 9 Yandan Görünüş.....	59
Çizim 21. Kat. No. 9 Kaideden Görünüş.....	59
Çizim 22. Kat. No. 10 Yandan Görünüş.....	61
Çizim 23. Kat. No. 10 Kaideden Görünüş.....	61
Çizim 24. Kat. No. 11 Yandan Görünüş.....	63
Çizim 25. Kat. No. 11 Kaideden Görünüş.....	63
Çizim 26. Kat. No. 12 Yandan Görünüş.....	65
Çizim 27. Kat. No. 12 Kaideden Görünüş.....	65
Çizim 28. Kat. No. 13 Yandan Görünüş.....	67
Çizim 29. Kat. No. 13 Kaideden Görünüş.....	67
Çizim 30. Kat. No. 14 Yandan Görünüş.....	69
Çizim 31. Kat. No. 14 Kaideden Görünüş.....	69
Çizim 32. Kat. No. 15 Yandan Görünüş.....	71
Çizim 33. Kat. No. 15 Kaideden Görünüş.....	71

Çizim 34. Kat. No. 16 Yandan Görünüş.....	73
Çizim 35. Kat. No. 16 Kaideden Görünüş.....	73
Çizim 36. Kat. No. 17 Yandan Görünüş.....	75
Çizim 37. Kat. No. 17 Kaideden Görünüş.....	75
Çizim 38. Kat. No. 18 Yandan Görünüş.....	77
Çizim 39. Kat. No. 18 Kaideden Görünüş.....	77
Çizim 40. Kat. No. 19 Yandan Görünüş.....	79
Çizim 41. Kat. No. 19 Kaideden Görünüş.....	79
Çizim 42. Kat. No. 20 Yandan Görünüş.....	81
Çizim 43. Kat. No. 20 Kaideden Görünüş.....	81
Çizim 44. Kat. No. 21 Yandan Görünüş.....	83
Çizim 45. Kat. No. 21 Kaideden Görünüş.....	83
Çizim 46. Kat. No. 22 Yandan Görünüş.....	85
Çizim 47. Kat. No. 22 Kaideden Görünüş.....	85
Çizim 48. Kat. No. 23 Yandan Görünüş.....	87
Çizim 49. Kat. No. 23 Kaideden Görünüş.....	87
Çizim 50. Kat. No. 24 Yandan Görünüş.....	89
Çizim 51. Kat. No. 24 Kaideden Görünüş.....	89
Çizim 52. Kat. No. 25 Yandan Görünüş.....	91
Çizim 53. Kat. No. 25 Kaideden Görünüş.....	91
Çizim 54. Kat. No. 26 Yandan Görünüş.....	93
Çizim 55. Kat. No. 26 Kaideden Görünüş.....	93
Çizim 56. Kat. No. 27 Yandan Görünüş.....	95
Çizim 57. Kat. No. 27 Kaideden Görünüş.....	95
Çizim 58. Kat. No. 28 Yandan Görünüş.....	97
Çizim 59. Kat. No. 28 Kaideden Görünüş.....	97
Çizim 61. Kat. No. 29 Kaideden Görünüş.....	99
Çizim 60. Kat. No. 29 Yandan Görünüş.....	99
Çizim 62. Kat. No. 30 Yandan Görünüş.....	101
Çizim 63. Kat. No. 30 Kaideden Görünüş.....	101
Çizim 64. Kat. No. 31 Yandan Görünüş.....	103
Çizim 65. Kat. No. 31 Kaideden Görünüş.....	103
Çizim 66. Kat. No. 32 Yandan Görünüş.....	105
Çizim 67. Kat. No. 32 Kaideden Görünüş.....	105
Çizim 68. Kat. No. 33 Yandan Görünüş.....	107

Çizim 69. Kat. No. 33 Kaideden Görünüş.....	107
Çizim 70. Kat. No. 34 Yandan Görünüş.....	113
Çizim 71. Kat. No. 34 Kaideden Görünüş.....	113
Çizim 72. Kat. No. 35 Yandan Görünüş.....	115
Çizim 73. Kat. No. 35 Kaideden Görünüş.....	115
Çizim 74. Kat. No. 36 Yandan Görünüş.....	117
Çizim 75. Kat. No. 36 Kaideden Görünüş.....	117
Çizim 76. Kat. No. 37 Yandan Görünüş.....	119
Çizim 77. Kat. No. 37 Kaideden Görünüş.....	119
Çizim 78. Kat. No. 38 Yandan Görünüş.....	121
Çizim 79. Kat. No. 38 Kaideden Görünüş.....	121
Çizim 80. Kat. No. 39 Kaideden Görünüş.....	123
Çizim 81. Kat. No. 39 Yandan Görünüş.....	123
Çizim 82. Kat. No. 40 Yandan Görünüş.....	125
Çizim 83. Kat. No. 40 Kaideden Görünüş.....	125
Çizim 84. Kat. No. 41 Yandan Görünüş.....	127
Çizim 85. Kat. No. 41 Kaideden Görünüş.....	127
Çizim 86. Kat. No. 42 Yandan Görünüş.....	129
Çizim 87. Kat. No. 42 Kaideden Görünüş.....	129
Çizim 88. Kat. No. 43 Yandan Görünüş.....	131
Çizim 89. Kat. No. 43 Kaideden Görünüş.....	131
Çizim 90. Kat. No. 44 Yandan Görünüş.....	133
Çizim 91. Kat. No. 44 Kaideden Görünüş.....	133
Çizim 92. Kat. No. 45 Yandan Görünüş.....	135
Çizim 93. Kat. No. 45 Kaideden Görünüş.....	135
Çizim 94. Kat. No. 46 Yandan Görünüş.....	137
Çizim 95. Kat. No. 46 Kaideden Görünüş.....	137
Çizim 96. Kat. No. 47 Yandan Görünüş.....	139
Çizim 97. Kat. No. 47 Kaideden Görünüş.....	139
Çizim 98. Kat. No. 48 Yandan Görünüş.....	141
Çizim 99. Kat. No. 48 Kaideden Görünüş.....	141
Çizim 100. Kat. No. 49 Yandan Görünüş.....	143
Çizim 101. Kat. No. 49 Kaideden Görünüş.....	143
Çizim 102. Kat. No. 50 Yandan Görünüş.....	145
Çizim 103. Kat. No. 50 Kaideden Görünüş.....	145

Çizim 104. Kat. No. 51 Yandan Görünüş.....	147
Çizim 105. Kat. No. 51 Kaideden Görünüş.....	147
Çizim 106. Kat. No. 52 Yandan Görünüş.....	149
Çizim 107. Kat. No. 52 Kaideden Görünüş.....	149
Çizim 108. A. Cengiz, 2011, s.127.....	151
Çizim 109. S. Berge, 2020, s.140.	152
Çizim 110. G. Ayhan, 2011 (A), s.227.....	152
Çizim 111. Kat. No. 53 Yandan Görünüş.....	154
Çizim 112. Kat. No. 53 Kaideden Görünüş.....	154
Çizim 113. Kat. No. 54 Yandan Görünüş.....	156
Çizim 114. Kat. No. 54 Kaideden Görünüş.....	156
Çizim 115. Kat. No. 55 Yandan Görünüş.....	158
Çizim 116. Kat. No. 55 Kaideden Görünüş.....	158
Çizim 117. Kat. No. 56 Yandan Görünüş.....	160
Çizim 118. Kat. No. 56 Kaideden Görünüş.....	160
Çizim 119. Kat. No. 57 Yandan Görünüş.....	162
Çizim 120. Kat. No. 57 Kaideden Görünüş.....	162
Çizim 121. Kat. No. 58 Yandan Görünüş.....	164
Çizim 122. Kat. No. 58 Kaideden Görünüş.....	164
Çizim 123. Kat. No. 59 Yandan Görünüş.....	166
Çizim 124. Kat. No. 59 Kaideden Görünüş.....	166
Çizim 125. Kat. No. 60 Yandan Görünüş.....	168
Çizim 126. Kat. No. 60 Kaideden Görünüş.....	168
Çizim 127. Kat. No. 61 Yandan Görünüş.....	170
Çizim 128. Kat. No. 61 Kaideden Görünüş.....	170
Çizim 129. Kat. No. 62 Yandan Görünüş.....	172
Çizim 130. Kat. No. 62 Kaideden Görünüş.....	172
Çizim 131. Kat. No. 63 Kaideden Görünüş.....	174
Çizim 132. Kat. No. 63 Yandan Görünüş.....	174
Çizim 133. Kat. No. 64 Yandan Görünüş.....	176
Çizim 134. Kat. No. 64 Kaideden Görünüş.....	176
Çizim 135. Kat. No. 65 Yandan Görünüş.....	178
Çizim 136. Kat. No. 65 Kaideden Görünüş.....	178
Çizim 137. Kat. No. 66 Yandan Görünüş.....	180
Çizim 138. Kat. No. 66 Kaideden Görünüş.....	180

Çizim 139. Kat. No. 67 Yandan Görünüş.....	182
Çizim 140. Kat. No. 67 Kaideden Görünüş.....	182
Çizim 141. Kat. No. 67 Mühür	183
Çizim 142. G. Saldırgan Karaaslan, 2019, s.184.....	185
Çizim 143. K. Şen, Y. E. Karasu, 2020, s.425	186
Çizim 144. A. Yener, 2005, s.109.	186
Çizim 145. Kat. No. 68 Yandan Görünüş.....	188
Çizim 146. Kat. No. 68 Kaideden Görünüş.....	188
Çizim 147. Kat. No. 69 Yandan Görünüş.....	190
Çizim 148. Kat. No. 69 Kaideden Görünüş.....	190
Çizim 149. Kat. No. 70 Yandan Görünüş.....	192
Çizim 150. Kat. No. 70 Kaideden Görünüş.....	192
Çizim 151. Kat. No. 71 Kaideden Görünüş.....	194
Çizim 152. Kat. No. 71 Yandan Görünüş.....	194
Çizim 153. Kat. No. 72 Yandan Görünüş.....	196
Çizim 154. Kat. No. 72 Kaideden Görünüş.....	196
Çizim 155. Kat. No. 73 duman yolu.....	198
Çizim 156. Kat. No. 74 Yandan Görünüş.....	200
Çizim 157. Kat. No. 74 Kaideden Görünüş.....	200
Çizim 158. Kat. No. 74 üstten görünüş	201
Çizim 159. Kat. No. 75 Yandan Görünüş.....	203
Çizim 160. Kat. No. 75 Kaideden Görünüş.....	203
Çizim 161. Y. Budaktaş, 2020, s.229.	205
Çizim 162. G. Saldırgan Karaaslan, 2019, s.140.....	206
Çizim 163. A. Yener, 2005, s.103.	206
Çizim 164. Kat. No. 76 Yandan Görünüş.....	208
Çizim 165. Kat. No. 76 Kaideden Görünüş.....	208
Çizim 166. Kat. No. 77 Yandan Görünüş.....	210
Çizim 167. Kat. No. 77 Kaideden Görünüş.....	210
Çizim 168. Kat. No. 78 Yandan Görünüş.....	212
Çizim 169. Kat. No. 78 Kaideden Görünüş.....	212
Çizim 170. Kat. No. 79 Yandan Görünüş.....	214
Çizim 171. Kat. No. 79 Kaideden Görünüş.....	214
Çizim 172. Kat. No. 80 Yandan Görünüş.....	216
Çizim 173. Kat. No. 80 Kaideden Görünüş.....	216

Çizim 174. Kat. No. 81 Yandan Görünüş.....	218
Çizim 175. Kat. No. 81 Kaideden Görünüş.....	218
Çizim 176. Kat. No. 82 Yandan Görünüş.....	220
Çizim 177. Kat. No. 82 Kaideden Görünüş.....	220
Çizim 178. Kat. No. 83 Yandan Görünüş.....	222
Çizim 179. Kat. No. 83 Kaideden Görünüş.....	222
Çizim 180. G. Ayhan, 2011 (A), s.160.....	224
Çizim 181. Y. Budaktaş, 2020, s.118.	225
Çizim 182. K. Şen, Y. E. Karasu, 2020, s.429.	225
Çizim 183. Kat. No. 84 Yandan Görünüş.....	227
Çizim 184. Kat. No. 84 Kaideden Görünüş.....	228
Çizim 185. Kat. No. 85 Yandan Görünüş.....	230
Çizim 186. Kat. No. 85 Kaideden Görünüş.....	230
Çizim 187. Kat. No. 86 Yandan Görünüş.....	232
Çizim 188. Kat. No. 86 Kaideden Görünüş.....	232
Çizim 189. Kat. No. 87 Yandan Görünüş.....	234
Çizim 190. Kat. No. 87 Kaideden Görünüş.....	234
Çizim 191. Kat. No. 88 Yandan Görünüş.....	236
Çizim 192. Kat. No. 88 Kaideden Görünüş.....	236
Çizim 193. Kat. No. 89 Yandan Görünüş.....	238
Çizim 194. Kat. No. 89 Kaideden Görünüş.....	238
Çizim 195. Kat. No. 90 Yandan Görünüş.....	240
Çizim 196. Kat. No. 90 Kaideden Görünüş.....	240
Çizim 197. A. K. Erdoğan, 2019, s.131.....	242
Çizim 198. G. Ayhan, 2011 (A), s.275.....	243
Çizim 199. Kat. No. 91 Yandan Görünüş.....	245
Çizim 200. Kat. No. 91 Kaideden Görünüş.....	245
Çizim 201. Kat. No. 92 Yandan Görünüş.....	247
Çizim 202. Kat. No. 92 Kaideden Görünüş.....	247
Çizim 203. Kat. No. 93 Yandan Görünüş.....	249
Çizim 204. Kat. No. 93 Kaideden Görünüş.....	249
Çizim 205. Kat. No. 94 Yandan Görünüş.....	251
Çizim 206. Kat. No. 94 Kaideden Görünüş.....	251
Çizim 207. Kat. No. 95 Yandan Görünüş.....	253
Çizim 208. Kat. No. 95 Kaideden Görünüş.....	253

Çizim 209. Kat. No. 96 Yandan Görünüş.....	255
Çizim 210. Kat. No. 96 Kaideden Görünüş.....	255
Çizim 211. Kat. No. 97 Yandan Görünüş.....	257
Çizim 212. Kat. No. 97 Kaideden Görünüş.....	257
Çizim 213. Y. Budaktaş, 2020, s.112.	259
Çizim 214. A. Cengiz, 2011, s.73.....	260
Çizim 215. G. Saldırgan Karaaslan, s.198.....	260
Çizim 216. Kat. No. 98 Yandan Görünüş.....	262
Çizim 217. Kat. No. 98 Kaideden Görünüş.....	262
Çizim 218. A. K. Erdoğan, 2019, s.86.....	264
Çizim 219. Kat. No. 99 Yandan Görünüş.....	266
Çizim 220. Kat. No. 99 Kaideden Görünüş.....	266
Çizim 221. A. K. Erdoğan, 2019, s.67.....	268
Çizim 222. Kat. No. 100 Yandan Görünüş.....	270
Çizim 223. Kat. No. 100 Kaideden Görünüş.....	270
Çizim 224. G. Ayhan, 2011 (A), s.317.....	272

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Lülelerin Müze’ye Geliş Şekilleri	273
Tablo 2. Lülelerin Süslemesi, Bağlantı Şekilleri, Tarihleri ve Mühürleri.....	277

GRAFİK DİZİNİ

Grafik 1. Lülelerin Tipolojiye Göre Dağılımı.....	274
--	-----

ÖNSÖZ

Tez çalışmamızın konusunu Erzurum Müzesi'nde bulunan lüleler oluşturmaktadır. Lüleler 17. yüzyılın başında Osmanlı topraklarına girdikten sonra kahvehanelerde, çarşı pazarda, sokakta, evlerde ve hatta sarayda bile oldukça yaygınlaşmıştır. İçimi her geçen gün artan ve yayılan lüleler her ne kadar bu topraklara dışardan gelse de lülecî ustaları geçmişten gelen tecrübeleriyle bu sanatı harmanlayarak özgün bir biçim oluşturmuşlardır.

Lüleler ortalama 4 cm ile 9 cm arasında örnekleri bulunan küçük el sanatlarıdır. Lülelerin en güzel örnekleri Başkent İstanbul'da yapılmıştır. Ancak farklı kazılarda ve farklı yerlerde bulunan lülelerin ince ince işlenen bezemeleri, Halk Tipi Lüleciliğın de ne kadar geliştiğini göstermesi, toplumun zarafet ve zevk anlayışını yansıtmaları bakımından önemlidir.

Tütün içimi Amerika'nın keşfiyle birlikte bütün dünyaya yayılmış, zaman zaman yasaklansa da içimine engel olunamamış ve gün geçtikçe çoğalarak daha fazla rağbet görmüştür. 17. yüzyılın başlarında Osmanlı topraklarına giren tütün burada da yaygınlaşmış ve çeşitli şehirlerde tütün içim aleti olan lülenin üretimi yapılmıştır. Tütün içim şeklinin değişmesiyle birlikte ülkenin her şehrinde görülen lülelerin üretimi 20. yüzyılın başlarında sonlanmıştır.

Erzurum Müzesi'nde bulunan lülelerin çalışılarak tipolojisinin belirlendiği bu tezde, envantere kayıtlı olan eserlerden izin verilen ve çizimi yapılabilen 60 lüle ile etütlük eserlerden tipoloji veren 40 lüle incelenmiştir. Beş bölüm halinde hazırlanan tezin giriş kısmında çalışmanın önemi, lülelerin hangi yöntemle nasıl tarihlendirildiği, konunun niteliği ve neleri kapsadığı ve bu konu ile ilgili yazılan kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde kazı buluntusu olarak müzeye gelen lülelerin bulunduğu kazılar hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde tütünün ortaya çıkışından günümüze kadar gelmesi ile tütün içim aleti olan lülenin nasıl yapıldığı, hangi bölümlerden oluştuğu ve lülelerin tipolojisi hakkındaki bilgiler anlatılmıştır. Dördüncü bölümde tez çalışmamızda yer alan eserler hakkında ayrıntılı bilgi verilerek katalog çalışması yapılmıştır. Bu bölümde eserlerimiz 10 tipolojiye ayrılmış ve her bir başlıktan sonra değerlendirmesi yapılarak farklı çalışmalarda yer alan eserlerle karşılaştırılmıştır. Beşinci bölüm ise sonuç kısmıdır. Bu kısımda lüleler hakkında genel bilgiler ile bir değerlendirme yapılmıştır.

Sadece bu tez çalışmasında değil aynı zamanda bizlerin yetişmesinde emeği olan bölüm başkanımız Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ Hocama, çalışmalarımda bana yol gösteren danışman Hocam Dr. Öğr. Üyesi Gül GEYİK'e çok teşekkür ederim. Üzerimizde emeği ve hakkı olan bölüm Hocalarımız Prof. Dr. Haldun ÖZKAN'a, Dr. Öğr. Üyesi Zerrin KÖŞKLÜ'ye, Dr. Öğr. Üyesi Demet OKUYUCU'ya, Arş. Gör. Esra HALICI'ya, Arş. Gör. Muhammet Burak GÖKLER'e, Arş. Gör. Muhammed Emin DOĞAN'a teşekkür ederim. Ayrıca tezin jüri üyelerinden Muhammet ARSLAN'a teşekkürü borç bilirim. Yine Erzurum Müze Müdürü Hüsnü GENÇ'e, müzede desteğini gördüğüm Uzman Sanat Tarihçi Vedat GÜNGÖR'e, Uzman Arkeolog Hilal ARPACIK URVASIZOĞLU'na, Uzman Arkeolog Selma AKGÜL'e, yine yardımlarını gördüğüm arkadaşlarım Gizem SALDIRGAN KARAASLAN, Emrah YÜCEL, Nihat Sefa KOMESLİ, Kadir ÇELİK, Cevat KILIÇ ve Furkan YILDIRIM'a, bugünlere gelmemde beni maddi ve manevi olarak destekleyen kardeşim Adem ÖZEN ve annem Aysel ÖZEN'e çok teşekkür ederim.

Erzurum – 2021

Muhammet İlyas ÖZEN

GİRİŞ

I. TEZİN KAPSAMI VE ÖNEMİ

Tez çalışmasında Erzurum Müzesi'nde bulunan Erzurum Kale kazılarında, Bayburt Kale Kazısı'ndan, Sos Höyük Kazısı'ndan, Tasmaşor Kurtarma Kazısı'ndan, hediye ve satın alma gibi farklı yollardan müzeye gelen lülelerden envantere kayıtlı olup izin verilen ve etütlük eserler içinden form veren lülelerden toplamda 100 adet eser katalogda ayrıntılarıyla değerlendirilmiştir.

Lüleler hemen her kazıda karşımıza çıkan küçük boyutlu el sanatlarından biridir. Bu küçük eserlerin farklı kazılarda ve ülkenin her yerinde karşımıza çıkması Osmanlı toplumunun her kesimi tarafından kullanıldığının ve geçmişin izlerini taşıyan gündelik yaşamın bir parçası olduğunun kanıtıdır. Bu bakımdan Osmanlı toplumunun sosyal yaşantısının izlerini taşıyan lülelerin önemli buluntular arasında yer alması gerekmektedir.

17. yüzyılda Osmanlı topraklarına girerek 20. yüzyılın başlarına kadar devam eden lülecilik sanatının Erzurum Müzesi'nde bulunan örnekleri bugüne kadar çalışılmadığından dolayı bu örneklerin lülecilik sanatı içindeki yeri ve çevre şehirlerde çalışılan örnekler de dikkate alınarak üretimi ve tipolojisi belirlenmeye çalışılmıştır. Erzurum Müzesi'nde bulunup tez çalışmamızda yer alan lülelerden 40 tanesi Erzurum Kale Kazısı'ndan, 14'ü Bayburt Kale Kazısı'ndan, 1'i Sos Höyük Kazısı'ndan, 1'i Tasmaşor Kurtarma Kazısı'ndan, 19'u kümbet hafriyatından (?), 10'u hediye, 9'u müze deposundan, 3'ü satın alma, 1'i Halkevi'nden devir, 1'i istirdat yoluyla müzeye gelmiştir.

Lüleler Osmanlı topraklarına girdikten sonra en güzel örneklerini Tophane Lüleciliği adıyla bilinen Başkent İstanbul'da vermiştir. Ancak farklı şehirlerde yapılan Halk Tipi Lülecilik eserleri de kendine özgü bir yaklaşımla lüle gelişiminde önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda Erzurum Müzesi'nde yer alan Kat. No. 25-33 Erdinç Bakla'nın *Unutulmuş Bir Halk Sanatı Lülecilik* adlı makalesinde Tophane işi eserlerden ustaca örnek diye tanıttığı eserin benzerleridir. Ancak bu eserlerin Erzurum'da üretilip üretilmediği ya da Başkent İstanbul'dan getirilip getirilmediğine dair elimizde bir veri mevcut değildir. Hem bu verilerin bulunabilmesi hem de geçmişle gelecek arasında bir kültür köprüsü kurulabilmesi için bu konudaki çalışmaların artması ve bu konuya önem verilmesi gerekmektedir.

II. TEZİN ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Erzurum Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Lüle adlı bu tez çalışmasına başlarken öncelikle bu konudaki ulaşabildiğimiz tüm yayınlar incelenmiş ve bu çalışmaların nasıl yapıldığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Tüm yayınlar incelendikten sonra gerekli izinler alınarak Erzurum Müzesi'ne gidilmiş ve tüm lüleler yerinde fotoğraflanarak ölçüleri alınmıştır. Ayrıca envantere kayıtlı olan eserlerin envanter defterlerinin birer kopyası da alınarak katalogda gerekli bilgiler verilmiştir.

Fotoğraf çekimleri ve ölçüleri alınan eserlerin yan ve alt kısımdan çizimleri yapılmıştır. Yan kısımdan yapılan çizimler, eserlerin hem çanak formunu göstermesi hem de üzerinde yer alan süslemelerin görülmesi açısından, alt kısımdan yapılan çizimler ise duman yolu bağlantısı ve kaide de yer alan süslemelerin net bir şekilde ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Eserlerin müzeye farklı yollarla geldiği belirlenmiştir. Hediye ya da satın alma gibi başka yollardan ve farklı kazılardan gelen eserler olduğundan dolayı eserlerin geldiği kazılar hakkında bilgi verilmiştir. Lüleler genellikle Erzurum Kale Kazısı'ndan ve Bayburt Kale Kazısı'ndan geldiğinden dolayı bu kazılar biraz daha ayrıntılı anlatılmıştır. Tasmasor Kurtarma Kazısı ve Sos Höyük Kazısı'ndan sadece birer lüle olduğu için bu kazılar hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Konumuzun esasını teşkil eden lülelerin ortaya çıkışı, tarihsel gelişimi, tipolojisi ve lülelerin içinde içilen tütünün tarihçesi ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Lülelerin tarihlendirilmesi yapılırken renk, çanak, duman yolu ağız çapı ve benzer örnekleri dikkate alınmıştır. Ayrıca çanak tiplerinin her birinin altında genel bir değerlendirmeden sonra farklı çalışmalarda aynı çanak tipleri karşılaştırılmıştır. Sonuç bölümünde ise lülelerin ortak ve farklı özellikleri, renkleri, süslemeleri ve mühürleri hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Erzurum Müzesi'nde yer alan lüleler ile ilgili daha önce bir bilimsel çalışma yapılmamıştır. *Erzurum Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Lüle* adlı bu tez çalışması yapılırken lülelerin tanımı, yapımı, kullanımı, tarihçesi, gelişimi, müzeye hangi yolla geldiği ve kazılardan gelen lülelerin bulundukları kazılar hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler verilirken konu hakkında yayın yapan kaynaklar taranmış ve yararlanılmıştır.

Lülecilik hakkında kullanılan kaynaklardan biri Erdinç Bakla'nın 1985 yılında yayınlanan *Unutulmuş Bir Halk Sanatı Lülecilik*¹ adlı makalesidir. Makalede tütün ve lülenin Osmanlı'ya gelmesi, burada yaşadığı gelişim, nasıl yapıldığı, bölümleri ve kullanılışı ile ilgili önemli bilgiler yer almaktadır. Bakla, 1993 yılında *Tophane Lüleciliği*² ve 2007 yılında ise *Tophane Lüleciliği Osmanlı'nın Tasarımındaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*³ adlı kitaplarını yayınlamıştır. 1993 yılında yayınlanan kitapta tütünün tarihi ve yurdumuza girişi, lülenin tanımı, yapılışı, gelişimi, bölümleri ve tipolojisi yapılmıştır. 2007 yılında yayınlanan kitap ise bu konu hakkında yayınlanmış en kapsamlı kitaptır. Bakla, kitabında Osmanlı'da yapılan lüleleri ayrıntılarıyla anlatmıştır. Kitapta, tütünün tarihçesi, lülenin yapılışı, Başkent İstanbul'dan başka kültür ve coğrafyaya göre başkalaşimleri ile Halk Tipi Lüleciliğin detayları ve Lüleciliğin ünlü ustaları hakkında bilgiler vermiştir. Bu kaynaklar Erzurum Müzesi'nde yer alan kaynakları tanımlamada önemli bir rehber olmuştur.

Lüle sanatı ile ilgili Gökben Ayhan tarafından yüksek lisans⁴ ve doktora⁵ tezi yazılmıştır. Ayhan'ın bundan başka kaynakçada belirttiğimiz birçok makalesi yayınlanmıştır. Bu çalışmalar, lüle ve tütünün tarihçesi, gelişimi, tipolojisi ve farklı coğrafyalardaki benzerlik ve farklılığını açık bir biçimde ortaya koyarak kendinden sonraki çalışmalara bir yol göstermektedir.

Burçak Evren *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*⁶ adlı eserinde çubuk ve lülenin tarihçesi, yapılışı ve gelişimiyle ilgili genel hatlarını anlatmıştır.

Azize Yener'in 2005 yılında yayınlanan *Tütün Lüleleri ve Antalya-Kaleiçi'nde Bulunan Örnekler*⁷ adlı makalesi, tütün ve lülenin tarihçesi, yapılışı, gelişimi ve tipolojisi hakkında bilgiler içermektedir. Ayrıca 17. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar

¹ Erdinç Bakla, "Unutulmuş Bir Halk Sanatı Lülecilik", *Antika Dergisi*, S.5, İstanbul 1985.

² Erdinç Bakla, *Tophane Lüleciliği*, Dışbank Yayınları, İstanbul 1993.

³ Erdinç Bakla, *Tophane Lüleciliği Osmanlı'nın Tasarımındaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul 2007.

⁴ Gökben Ayhan, *Çeşitli Müzelerde Bulunan Örnekleriyle Osmanlı Lüleleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006.

⁵ Gökben Ayhan, *Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntuları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2011 (A).

⁶ Burçak Evren, *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1996.

⁷ Azize Yener, "Tütün Lüleleri ve Antalya-Kaleiçi'nde Bulunan Örnekler", *Arkeoloji ve Sanat*, S.119, İstanbul 2005.

tarihlendirilmesi yapılan örnekleri ile bu makale, Erzurum Müzesi'nde yer alan eserlerin literatüre kazandırılma metodolojisi hakkında önemli bilgiler içermektedir.

Nedret Bayraktar *Tütün Lüleleri Tophane İşi Eserler*⁸ adlı makalesinde tütün ve lülenin tarihçesi ile yapılışı hakkında genel bilgiler vermiştir.

Yararlanılan bu kaynakların yanında birçok bilimsel çalışma da tez kapsamında incelenmiş ve yeri geldikçe kullanılmıştır.

⁸ Nedret Bayraktar, "Tütün Lüleleri Tophane İşi Eserler", *Türkiyemiz Dergisi*, S.62, İstanbul 1990.

BİRİNCİ BÖLÜM

ERZURUM MÜZESİ VE LÜLELERİN GELDİĞİ KAZILAR

1.1. ERZURUM MÜZESİ

Erzurum Müzesi ilk olarak 1942 yılında Erzurum ve çevre şehirlerden gelen eserlerin sergilenmesiyle oluşturulmuştur. Bu tarihlerde bir müze deposu yapılmış ve Erzurum'daki Selçuklu Devri eserleri 1943 yılında Yakutiye Medresesi'nde sergilenmeye başlamıştır. Bir süre burada faaliyetlerine devam eden müze, 1947 yılında Çifte Minareli Medrese'ye taşınmış ve 20 yıl burası müze olarak kullanılmıştır⁹.

Bu dönemde müzede sergilenen eserler Karaz, Pulur ve Güzelova Höyükler'indeki kazılardan elde edilen buluntular ile Osmanlı Dönemi etnografik eserlerinden oluşmaktadır. Ancak zamanla müze binası yetersiz kaldığından dolayı yeni bina ihtiyacı hasıl olmuş ve 1964 yılında yeni müze binasının yapımı 6. Milli Eğitim Şurası'nda kararlaştırılmıştır. Murat Paşa Mahallesi'nde belediyeye ait olan bir arazi Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilerek müzenin yapımına 1965 yılında başlanmış ve 1967 yılında tamamlanmıştır. Müze 1968 yılında ziyarete açılarak burada hizmet vermeye başlamıştır¹⁰.

Erzurum Müzesi'nde eserler kronolojik bir düzende sergilenmektedir. Bu eserler arasında fosiller, Kalkolitik Dönem ocakları, Erken Tunç Çağı'ndan pişmiş toprak eserler, çanak çömlek, ocak, figürin, öğütme taşı ve baltalar, 2. binyıl Boyalıları'ndan kaplar ve metal eşyalar, Geç Tunç Çağı ve Erken Demir Çağı'ndan çanak çömlek ile metal eşyalar bulunmaktadır. Bunlardan başka Urartu Dönemi'ne ait birçok eser, Helenistik Dönem eserleri, Roma Dönemi eserleri ve Bizans Dönemi eserleri müzede sergilenen eserler arasında yer almaktadır¹¹.

Günümüzde müze binası yetersiz kaldığı için yeni bir müze binası inşa edilmiş ancak henüz ziyarete açılmamıştır.

⁹ Mustafa Erkmen, "Erzurum Arkeoloji Müzesi'nin Tarihsel Geçmişi ve Bölge Arkeolojisinin Gelişimindeki Rolü", *Geçmişten Geleceğe Armağan*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2010, 53.

¹⁰ Erkmen, "Erzurum Arkeoloji Müzesi'nin Tarihsel Geçmişi ve Bölge Arkeolojisinin Gelişimindeki Rolü", 53.

¹¹ Gülşah Altunkaynak, "Erzurum Arkeoloji Müzesi Seksiyonlar, Eserler ve Sergi", *Geçmişten Geleceğe Armağan*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2010, 62-65.

1.2. ERZURUM KALE KAZISI

Erzurum şehir merkezinde yer alan kale, hâkim bir tepe üzerine kurulmuştur¹². Erzurum Kalesi hakkındaki ilk kaynaklar, MS 415 senesinde Bizans Generali Anatolius'un bu kaleyi yaptırdığını ve Bizans İmparatoru Theodosiopolis'in adını kaleye verdiğini belirtirler¹³. Erzurum Kalesi'nin hangi tarihte kim tarafından yapıldığı hakkında farklı kaynaklar farklı tarihlendirmeler yapsa da genel olarak 4. yüzyılın sonu 5. yüzyılın başına tarihlendirilir¹⁴.

Erzurum Kalesi ticaret yollarının geçiş güzergahındaki stratejik öneminden dolayı farklı devletler tarafından bir merkez olarak kullanılmıştır. Asurlular, Persler, Araplar ve Bizanslılar arasında sürekli el değiştiren Kale en sonunda 11. yüzyılda Türklerin egemenliği altına girmiştir. Erzurum Kalesi, Ortaçağ'da doğudan Anadolu'ya gelen saldırılara karşı güçlü bir savunma yapısı olarak kullanılmıştır. Roma-İran ve sonrasında Bizans-Selçuklu imparatorluklarının arasında geçen mücadeleler genellikle bu kalenin civarında olmuştur¹⁵.

Kale çeşitli dönemlerde çeşitli devletler tarafından onarılmıştır. Kaledeki Tepsi Minare 1124-1132 yıllarında Saltuklular tarafından yaptırılmıştır. Karakoyunlular ve Akkoyunlular arasında 1385 yılında yaşanan mücadelelerde Kale el değiştirmiştir. 1514 yılında Kale Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520-1566) birtakım onarımlar geçiren Kale 18. yüzyılda Rusların işgaline uğrayarak bazı kısımları yıkılmıştır¹⁶.

Erzurum Kalesi dikdörtgen bir plana sahiptir¹⁷. Kalenin güney tarafında yer alan kapısı batı yönüne bakmaktadır¹⁸. Bu kapıdan girildiğinde iç avluya geçilir. Burada muhafız odaları ve bir hamam yapısı yer almaktadır. İç avlunun kuzey kısmında yer alan

¹² Hüseyin Yurttaş, Haldun Özkan, Zerrin Köşklü, Şerife Tali, Demet Okuyucu, Gül Geyik, Muhammet Lütfü Kındığılı, *Yolların, Suların ve Sanatın Buluştuğu Şehir Erzurum*, Kariyer Matbaacılık, Erzurum 2008, 5.

¹³ Alpaslan Ceylan, Yavuz Günaşdı, *Erzurum'un Eskiçağ Kaleleri*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2018, 174.

¹⁴ Haldun Özkan, *Saltuklu Mimarisi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2016, 28.

¹⁵ Faruk Pekin, Hayri Fehmi Yılmaz, *Türkiye'nin Kültür Mirası 100 Kale*, NTV Yayınları, İstanbul 2008, 84.

¹⁶ Yurttaş vd., *Yolların, Suların ve Sanatın Buluştuğu Şehir Erzurum*, 5.

¹⁷ Özkan, 42.

¹⁸ İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, Erzurum Tarihini Araştırma ve Tanıtma Derneği Yayınları, İstanbul 1960, 93.

tonoz örtülü bir girişten iç kaleye geçilir. Zemini toprak kaplı olan Kalenin içinde 1940'lı yıllarda askerlerin ihtiyacını karşılayan koğuş, cephanelik, depo ve yönetim binalarının olduğu düşünülen yapılar varken bu yapılar günümüzde yoktur. Günümüzde iç kalede sadece Kale Mescidi kalmıştır¹⁹.

Erzurum Kalesi'nde kazı çalışmaları ilk olarak Erzurum Müze Müdürü Mustafa Erkmen başkanlığında 2000 yılında başlamıştır. Kazının bilimsel başkanlığını Alpaslan Ceylan yürütmüştür. 2000 yılında kazı yapıldıktan sonra kazıya bir süre ara verilmiş daha sonra 2005, 2006, 2007 ve 2009 yıllarında kalede tekrar kazı çalışması yapılmıştır²⁰.

Erzurum Kalesi 2006 yılı kazılarında erken ve geç mimari buluntularından başka seramikler, kandiller ve şamdanlar çıkarılmıştır. Bu dönem kazılarında lüle buluntuları çok sayıda ele geçen eserler arasındadır²¹. 2007 yılındaki kazıda yine mimari buluntular, seramikler, günlük kullanım eşyaları ve farklı tip ve renklerde lüle buluntularına rastlanmıştır²².

Tez çalışmamızda yer alan lülelerin geldiği kazılardan olan 2017 yılı kazısı Erzurum Müze Müdürü Mustafa Erkmen başkanlığında yapılmış ve yaklaşık olarak 3 ay devam etmiştir. Yapılan kazı çalışmaları esnasında geç dönem mimari yapılarının yanı sıra seramik, kandil, metal buluntular ve lüleler ele geçirilmiştir²³.

2019 yılındaki kazı çalışmaları ise Erzurum Müze Müdür Vekili Hüsnü Genç başkanlığında başlamış ve yaklaşık olarak 5 aydan biraz daha fazla kazı çalışmaları sürmüştür. 2017-2019 tarihleri arasında yapılan kazılarda iç kalenin kuzeydoğusunda 14-15. yüzyıllara tarihlenen bir hamam yapısı ve çeşitli mimari elemanlar ortaya çıkarılmıştır. Ortaya çıkarılan mimari yapılar genellikle Osmanlı Dönemi askeri amaçlı kullanılan yapılar olup sivişli kesme taş malzemeden yapılmıştır²⁴.

¹⁹ Özkan, 42.

²⁰ Selma Pehlivan, "Erzurum İlinde Yapılan Kazılar Hakkında Bir Değerlendirme", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 17, Kars, 2016, 248.

²¹ Mustafa Erkmen, Alpaslan Ceylan, Fikret Öztürk, Yasin Topaloğlu, "2006 Yılı Erzurum Kale Kazısı", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösim Basımevi, C.3, Ankara 2008, 493-497.

²² Mustafa Erkmen, Alpaslan Ceylan, Fikret Öztürk, Yasin Topaloğlu, "2007 Yılı Erzurum Kale Kazısı", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, C.2, Ankara 2009, 225.

²³ Mustafa Erkmen, Selma Akgül, Vedat Güngör, *Erzurum Kalesi 2017 Yılı Kazı Çalışmaları Sonuç Raporu*.

²⁴ Hüsnü Genç, Sedat Yılmaz, Vedat Güngör, *Erzurum Kalesi 2019 Yılı Kazı Çalışmaları Sonuç Raporu*.

1.3. BAYBURT KALE KAZISI

Çoruh Irmağı'nın çevrelediği Bayburt Kalesi, ırmağa ve ovaya tamamen hâkim sarp bir tepe üzerine yerleştirilmiştir. Kale, 1610 m ile 1665 m arasında değişen yüksek rakımlı bir tepe üzerinde yer alır. Bayburt Kalesi bu bölgede günümüze kadar sağlam olarak gelen yapılardan biridir²⁵.

Bayburt Kalesi'nin ilk olarak kim tarafından hangi tarihte yaptırıldığı kesin olarak bilinmemesine rağmen kalenin tarihi Urartu Krallığı (MÖ 900-600) dönemine kadar inmektedir. Kale, Bizans İmparatoru 1. Justinianos döneminde (527-565) güçlendirilmiştir²⁶.

Bayburt Kalesi zamanla Bizans, Ermeni, Bagrat, Müslüman Araplar ve Trabzon Komnenosları'nın eline geçmiştir. Saltuklular zamanında Bayburt iç kalesinde ciddi onarımlar yapıldıktan sonra İlhanlı, Eretna ve Akkoyunluların eline geçmiş sonrasında 1514 yılında Osmanlılar tarafından alınmıştır. 1828-1829 yıllarında yaşanan Osmanlı-Rus Savaşı'nda kalenin büyük bir bölümü zarar görmüş, 1967 ve 2008 yıllarında Kale'de restorasyon yapılmıştır²⁷.

Arazi şartlarına göre tepeye yapılan iç kale dikdörtgen bir plana sahiptir²⁸. Kalede Türk egemenliğinin olduğu dönemde 300 evin olduğu bir mahalle ve Ebul Feth Camii'nin yer aldığı bilinmektedir²⁹.

2006 yılı Bayburt Kalesi Kazısı çalışmaları Erzurum Müze Müdürü Mustafa Erkmen başkanlığında başlamış ve yaklaşık olarak 5 ay devam etmiştir. Bu kazı çalışması Bayburt Kalesi'nde yapılan kazıların ilki ve başlangıcı olmuştur.

Kaledeki kazılar genellikle sur diplerinde yapılmıştır. Batı surlarıyla aynı doğrultuda yapılan kazılarda genel olarak geç dönem özellikleri gösteren 41 mekân ortaya çıkarılmıştır. Bu 41 mekân içerisinde erken dönem özellikleri gösteren daha düzgün mimari özellikler taşıyan yapılar da vardır.

²⁵ Veli Ünsal, *Tarihi ve Arkeolojik Yönüyle/Bayburt-İspir-Yusufeli Çoruh Havzası*, Bayburt Valiliği Yayınları, Trabzon, 2006, 168.

²⁶ Dursun Ali Emir, Mutlu Adak, *Kültürün Kale Kenti Bayburt*, Bekder Yayınları, Ankara 2011, 88.

²⁷ Özkan, 76.77.

²⁸ Ünsal, 2006, 168.

²⁹ Pekin, Yılmaz, 2008, 44.

Bayburt Kalesi'nde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan mekanlardan başka çeşitli seramik buluntuları, çok sayıda kandil parçaları, heykelcikler, Selçuklu dönemine ait bir mühür, kemik yüzükler, metal buluntular, bakır sikkeler ve gümüş akçeler ele geçirilmiştir.

Konumuz dahilinde ve bizi ilgilendiren buluntulardan lüleler de bu kazıda ele geçen buluntular arasındadır. Bayburt Kalesi Kazısı sırasında elde edilen en çok buluntular arasında lüleler yer almaktadır. Bulunan lüleler farklı niteliklerde ve çeşitli boylardadır. Pişmiş toprak malzemeden imal edilen lülelerin bazılarının üzerinde mühür bulunmaktadır. Lülelerde süsleme olarak palmet, silme, baklava dilimleri ve üçgen geometrik motiflerden başka az da olsa bitkisel süslemelere de yer verilmiştir. Lülelerde renk olarak krem, beyaz, devetüyü, kırmızı ve siyah hamurlar kullanılmıştır. Lülelerin çanakları çok çeşitli tiplerde yapılmıştır. Lülelerin üzerindeki süslemeler genellikle çanak kısmında görülür. Farklı tiplerdeki ünik lüle örnekleri ve sağlam olan lüleler envantere kaydetmek için, geri kalan lüleler ise etütlük eser olarak ayırt edilmiştir³⁰.

Bayburt Kalesi'nde 2017 yılında da kazı çalışmaları yapılmış, bu dönemde genellikle geç dönem yapıları ve erken döneme ait bir duvar yapısı ortaya çıkarılmıştır. Yine bu dönemde Ortaçağ dönemine tarihlendirilen çok sayıda seramik buluntusu ele geçirilmiştir³¹.

Bayburt Kalesi'nde 2017 ve 2018 yıllarında Âdem Bedir başkanlığında yürütülen kazı çalışmaları 8 ay devam etmiştir. 2018 yılında yapılan kazılarda geç Osmanlı dönemine ait olduğu tespit edilen çok sayıda mekân ve konut ortaya çıkarılmıştır. 18.-19. ve 20. yüzyıllara tarihlendirilen çok sayıda lüle ve lüle parçaları da 2018 yılı kazı buluntuları arasında yer almaktadır³².

³⁰ Mustafa Erkmen, Gülşah Altunkaynak, *Bayburt Kalesi 2006 Çalışmaları Sonuç Raporu*.

³¹ Âdem Bedir, *2017 Yılı Bayburt Kalesi Kazı ve Sondaj Çalışması Sonuç Raporu*, Bayburt Kalesi Kazı sonuç raporlarını bizimle paylaşan Âdem Bedir Beyefendiye teşekkür ederiz.

³² Âdem Bedir, *2018 Yılı Bayburt Kalesi Kazı ve Sondaj Çalışması Sonuç Raporu*.

1.4. SOS HÖYÜK KAZISI

Sos Höyük, Erzurum şehri Pasinler ilçesine bağlı Yiğittaşı köyündeki düz bir arazide bulunmaktadır. 1.2 hektarlık alan üzerinde kurulu olan höyük 16 m yüksekliktedir. Oval şeklindeki höyük, etrafındaki teras yapılarla 150x200 m ölçülerindedir. Höyükte Erzurum Müze Müdürlüğü adına yapılan çalışmalar 1994'te Sagona tarafından başlatılmış ve ilerleyen dönemlerde Bakanlar Kurulu Kararı ile çalışmaları yine Sagona yürütmüştür³³. Sos Höyük kazısı 1994-2003 yılları arasında yaklaşık 8 sezon sürmüştür³⁴. Kataloğumuzda yer alan eser 1995 yılında yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkarılmıştır.

1.5. TASMASOR KURTARMA KAZISI

Tasmasor yerleşim alanı Erzurum şehrinin 7 km kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Stratejik bir konumda yer aldığından dolayı 2003 yılında BOTAŞ çalışmaları buradan geçmek durumunda kalmıştır. Bu yüzden burada bir kurtarma kazısı yapılması düşünülmüş ve Gazi Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Araştırma Merkezi tarafından yürütülen kazı çalışmalarına Mustafa Erkmen başkanlığında başlanmıştır. Çalışmalar Bora Uysal'ın bilimsel başkanlığında yapılmış ancak sonradan çalışmalara Süleyman Yücel Şenyurt bilimsel başkanlık yapmıştır³⁵.

Doğu Kazı Alanı, Merkez (Tepe) Kazı Alanı ve Batı Kazı Alanı olarak üç farklı alanda kazı çalışmaları yapılmıştır. Doğu kazı alanında mimari buluntulara rastlanmıştır, bu mimari buluntuların Ortaçağ dönemine ait olduğu tespit edilmiştir. Merkez kazı alanında yakın dönem mezarları bulunmuştur. Batı kazı alanında yapılan kazılarda bulunan su şebekesinin Ortaçağ dönemine ait olduğu tespit edilmiştir. Ortaya çıkarılan mimari yapıların en sağlam olanları buradan çıkarılmış ve Demir Çağ dönemine tarihlendirilmiştir. Tasmasor Kazısı sadece 1 sezon sürmüştür³⁶. Yaklaşık 140 gün süren kazıda Geç Demir Çağı, Ortaçağ ve yakın döneme ait verilerden başka çanak çömlek de ele geçirilmiştir³⁷.

³³ Pehlivan, 2006, 247.

³⁴ Mehmet Işıklı, "Erzurum'un İlk Madencileri", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 21(21), Erzurum 2008, 66.

³⁵ Süleyman Yücel Şenyurt, *Tasmasor*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2011, 7.

³⁶ Pehlivan, 2006, 254-255.

³⁷ Şenyurt, 2011, 32-34.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜTÜN VE LÜLE

2.1. TÜTÜNÜN TARİHÇESİ

Bitkilerin yakılmasıyla ortaya çıkan dumanı ve kokusunu içine çekme fikri tarih boyunca insanların ilgisini çekmiştir. Yakılan bitkilerin dumanının göğse yükselmesinin gizemli etkisi duman içme fikrinde en etkili etken olabilir. İlk insanların dini ritüellerde güzel kokulu bitkileri yakarak dumanından faydalandıkları tarihi araştırmalarda ortaya çıkarılmıştır³⁸.

Lülelere konulan tütün bitkisi sekiz bin yıl öncesine kadar tarihlendirilir. Fakat bu tütün bitkisi bir süre sonra yok olmuş, onun yerine Amerika Kıtası'nın güney ve kuzey bölgelerinde “*Nicotiana rustica*” ve “*Nicotiana tabacum*” olarak adlandırılan bitkiler kullanılmaya başlamıştır. 15. yüzyılın son çeyreğine kadar sadece Amerika kıtasında bulunan tütün, Amerika'nın keşfedilmesiyle birlikte Avrupa, Batı Afrika, Mısır ve Doğu Akdeniz'de yayılmış ve dünyanın çeşitli ülkelerinde kullanılmaya başlamıştır³⁹.

1492 yılında Kristof Kolomb'un batıya açılma projesi İspanya kralı ve kraliçesi tarafından kabul edilene kadar tütün sadece Amerika yerlileri tarafından dini törenlerde kullanılmış ve yakılarak dumanı çeşitli şekillerde içilmiştir. Kristof Kolomb Amerika kıtasında karşılaştığı yerlilere hediyeler vermiş, yerliler de bunun karşılığında Kristof Kolomb'a bazı hediyelerle birlikte güzel kokan bir bitkinin kuru yapraklarını hediye etmiştir. Bu kuru yapraklar tütün bitkisinin yapraklarıdır. Kristof Kolomb ve beraberindekiler, yerlilerin bu kuru yaprakları yakarak dumanını içine çektiklerini görmüştür. Kristof Kolomb'un Amerika'yı keşfetmesinden sonra tütün İspanya, Portekiz, Fransa ve Avrupa'ya taşınmıştır⁴⁰.

Tütün Avrupa'ya ilk olarak 1558 yılında İspanya Kralı 2. Philip tarafından Meksikaya gönderilen Fransisco Femandes tarafından getirilmiştir. Yine bu yıllarda Fransa'nın Portekiz elçisi Jean Nicot tütün bitkisinin tohumlarını Fransa Kraliçesi

³⁸ Bakla, *Tophane Lüleciliği Osmanlı'nın Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 16.

³⁹ Filiz İnanan, Derya Şahin, “Arkeopark-Osmanlı Lüleleri Osmanlı'da Tütün Keyfi”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(32), Bursa 2017, 36-37.

⁴⁰ Egon Caesar Conte Corti, *Tütün Keyfi Tütün İçmenin Menşei, Mücadele ve Zaferi*, (Çev.: Cemal Çağlar), Tekel Tütün Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1946, 8-18.

Catherine de Medici'ye göndermiştir. Tütün bitkisinin tohumlarının Jean Nicot tarafından Kraliçe'ye gönderilmesinin ardından bu bitki ilim dünyasında da tanınmış ve ilim dünyasında bu bitkinin adı Nicotiana olarak kalmıştır⁴¹.

Amerika kıtası keşfedildikten sonra buradaki altın ve gümüşün yanı sıra hastalıkların tedavisinde kullanıldığı düşünülen tütün bitkisi de Avrupa'ya getirilmiştir. Amerika'ya yapılan seferler çoğaldıkça tütün kullanımı yaygınlaşmıştır. İspanya'da ve diğer Avrupa ülkelerinde tütünün faydaları ve hastalıklara çare olduğu düşüncesi yayılmış, tütüne olan ilgi artmıştır. 16. ve 17. yüzyıllarda tütün bütün dünyada şifa kaynağı olarak bilinmiş ve tütünün şifa olarak birçok hastalığa iyi geldiği düşüncesi artmıştır. Tütünün şifa olduğu konusunda insan vücuduna faydalarının anlatıldığı yazılar yazılmıştır⁴². Fransız elçisi Jean Nicot Kardinal Franz'a, tütünün kansere benzer bir hastalığa ve diğer hastalıklara karşı iyi geldiğini yazmıştır. Sevilla darülfünün profesörü Nicola Monardes şifalı bitkiler arasında özellikle tütüne yer vermiş ve onun bu yazısı Latin, Fransız, İngiliz ve İtalyan dillerine çevrilmiştir. Hollanda'da doktor olan Everart'da yine tütün bitkisinin faydalarından bahsetmiştir⁴³.

Tütünün birçok faydası olduğunun söylendiği bu zamanlarda 'mukaddes' olarak nitelendirilmiştir. Tütün, böylesine faydalı olarak anlatılıp yayılırken 1586 yılında İngiltere'nin Kuzey Amerika'daki Virjinya eyaleti valisi Ralf Sane ve Sir Francis Drake Amerika'da tütün ile içilmesini sağlayan çubuk ve diğer malzemeleri getirerek İngiltere Kraliçesi Elizabeth'in sarayındaki İngiliz kâşif, şair ve tarihçi Sir Walter Raleigh'e hediye etmiştir⁴⁴. Sir Walter, tütünü Kraliyet Odasına sokmayı düşünmüş ve bunu kendi yöntemleriyle Kraliçe Elizabeth'e sunmuştur⁴⁵. Sarayda etkili olan Sir Walter Raleigh sayesinde tütün kısa sürede İngiliz sarayında yayılmıştır⁴⁶.

Tütün yetiştiriciliği Avrupa'da hızla yayıldıktan sonra yavaş yavaş Osmanlı ve Rusya'ya da ulaşmıştır. Portekiz gemicileri Afrika'nın güneyinden Hindistan'a kadar tütünü götürmüşlerdir. Ayrıca Fernando da Magelhaen tarafından tütün Filipin'e kadar

⁴¹ Ruhisu Baykara, "Osmanlı Devleti'nde İlk Tütün İçme Yasağı ve İktisadi Sebebi", *Ehlikeyfin Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004, 301-302.

⁴² Aliye Yılmaz, *Bitlis Kazısı'nda Ortaya Çıkarılan (2004-2008) Tütün Lüleleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2010, 9.

⁴³ Conte Corti, 19-23.

⁴⁴ Baykara, 302.

⁴⁵ Carl Weber, *Weber's Guide To Pipes And Pipe Smoking*, Cornerstone Library, New York 1962, 20-21.

⁴⁶ Baykara, 302.

gitmiş ve Portekizli denizciler vasıtasıyla buradan doğu Asya, Japonya ve Çin'e kadar ulaşmıştır. Buradan anlaşıldığı üzere tütün, Portekizli denizciler vasıtasıyla dünyaya yayılmıştır. Ancak daha sonra Venedik ve İngilizler bu işi üstlenmişlerdir. Fakat İngilizler Portekizlilerden farklı olarak bu ürünü şifa olarak değil direk içmek için her yere götürmüşlerdir⁴⁷.

Tütünün Yemen'de 1590-1591, Mısır'da 1600-1603 yıllarında bilindiği, resmi ve dini otoritenin izin vermediği halde hızlı bir şekilde yayıldığı görülmektedir⁴⁸.

Tütün 1600 yılında İngilizler tarafından Osmanlı'ya getirilmiştir. İngilizler, tütünü ilk olarak rutubetten dolayı oluşan hastalıkların tedavisinde kullanmak üzere Osmanlı'ya ilaç olarak satmışlardır. Ehlikeyf bazı kişiler zamanla tütün bağımlısı olmuş, keyif ehli olmayan kişiler de giderek tütün içmeye başlamıştır. 1635-1636 yıllarına kadar Osmanlı'da tütün içmek son derece yaygın bir hale gelmiştir⁴⁹.

Tütünün Osmanlıya gelmesinde Hezarfen Hüseyin Efendi 1598 tarihini vermektedir. Mısırlı İbrahim el-Lekani 17. yüzyılın sonlarında “*Cil*” adında bir İngiliz'in getirdiğini söylemektedir. Ancak bu tarih tütünün ilk defa değil çok yoğun bir şekilde getirildiği yıllardır. Tütün Osmanlı'ya 1570'li yıllarda gelmiş olmalıdır⁵⁰. Peçevi İbrahim'e göre tütünün Osmanlı'ya geliş tarihi 1600⁵¹, Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey'e göre H. 1009 (1600/1601)⁵², Kâtip Çelebi'ye göre 1601⁵³, Esmarüt-ül tev-arîh'e göre 1603, Naima'ya göre 1606'dır. Evliya Çelebi ise tütünün 4. Murad dönemindeki yasaklanmasını anlatmıştır⁵⁴.

İlk başlarda şifa olarak her yere götürülen tütün bitkisinin şifa vermediği anlaşılnca İngiltere'de 1604 yılında, İsveç ve Danimarka'da 1634 yılında, Napoli'de 1637 yılında, Sicilya'da 1640 yılında, Kolonya'da 1649 yılında, Wustemburg'da ise 1651 yılında

⁴⁷ Conte Corti, 26.

⁴⁸ John Simpson, “The Archaeology Of The Clay Pipe In The Near East”, *Al Rafidan*, Vol. 30, 2009, 67.

⁴⁹ İbrahim Peçevi, *Peçevi Tarihi 1*, (Hazırlayan Bekir Sıtkı Baykal), Kültür Bakanlığı Yayınları, Mersin 1992, 259.

⁵⁰ Fehmi Yılmaz, “Tütün Maddesi”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, XLII, 1.

⁵¹ Bakla, *Tophane Lüleçiliği*, 59.

⁵² Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, (Hazırlayan Ali Şükrü Çoruk), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2017, 275.

⁵³ Kâtip Çelebi, *Mizanü'l-Hakk Fi İhtiyari'l-Ehakk*, (Çev.: Orhan Şaik Gökyay), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2021, 48.

⁵⁴ Bakla, *Tophane Lüleçiliği*, 59.

yasaklanmış, ancak bu yasaklar tütün içimini bitirmediği gibi içilmesini daha da çoğaltmıştır. 1630 yılında ise kiliselerde 100 yıl süren bir yasak getirilmiş, 1642 yılında Papa'nın yayınladığı bir genelge ile din görevlilerinin tütün içmesi yasaklanmıştır⁵⁵.

Osmanlı'da 1. Ahmed (1603-1617)⁵⁶, 2. Osman (1618-1622)⁵⁷, 4. Murad (1623-1640) ve 4. Mehmed (1648-1687) dönemlerinde tütün yasakları getirilmiştir⁵⁸. Osmanlı'da ilk olarak 1612 yılında 1. Ahmed tarafından tütüne yasak getirilmiştir. Tütün yasaklarının en sıkı uygulandığı dönem 4. Murad dönemidir. 4. Murad yasakların uygulanmasıyla ilgili tebdili kıyafet gezerek bizzat alakadar olmuş, yasaklara uymayanlara ağır yaptırımlar getirilmiş ve idam cezası uygulanmıştır⁵⁹. Sultan 4. Murad Bağdat seferinde tütün içen 14 kişi⁶⁰, Urfa'da yine 14 kişi, Halep'te 20 kişi olmak üzere başka yerlerde tütün içen kimi insanları öldürtmüştür⁶¹.

1637 yılında İstanbul'da Cibali kapısında büyük bir yangın çıkmıştır⁶². Yangında Cibali, Zeyrek Yokuşu, Vefa, Fatih ve Sarıgözel semtlerinin tamamen yanmasından sonra camilerde tütün aleyhinde vaazlar verilmiştir⁶³. 4. Murad bu yangının tütünden çıktığı bahanesiyle tütünü ve kahvehaneleri yasaklamıştır. Bu yasaklamaların gerçek sebebi tütün değil kahvehanelerdir. Çünkü bu dönemde isyancılar kahvehanede toplanarak yönetimi eleştirmiştir⁶⁴. Sultan 4. Murad devlet yönetimine karşı tehdit olarak gördüğü bu mekânları ve beraberinde tütünü yasaklamıştır⁶⁵. Ancak 4. Murad'ın tüm yasaklamalarına rağmen tütün içimi engellenememiştir. Sultan İbrahim döneminde (1640-1648) yasaklar fazla uygulanmamış, kendisi de tütün kullanan 4. Mehmed döneminde (1648-1687) ise yasaklar tamamen gevşetilmiştir. 1646 yılında Şeyhülislam

⁵⁵ Bakla, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı'nın Tasarımındaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 21.

⁵⁶ Uğur Göktaş, "Lüleçilik Maddesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1994, V, 230.

⁵⁷ Korkmaz Şen, Yunus Emre Karasu, "Bitlis Kalesi Osmanlı Dönemi Lülelerinin Değerlendirilmesi (2018 Yılı Kazı Sezonu)", *Art-Sanat Dergisi*, S.14, İstanbul 2020, 416.

⁵⁸ Göktaş, 230.

⁵⁹ Bakla, "Unutulmuş Bir Halk Sanatı Lüleçilik", 5; M. Zeki Kuşoğlu, *Dünkü Sanatımız Kültürümüz*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul 1994, 145.

⁶⁰ Naima Mustafa Efendi, *Naima Tarihi*, (Çev.: Zuhuri Danışman), Zuhuri Danışman Yayınevi, C.3, İstanbul 1968, 1393.

⁶¹ Necdet Sakaoğlu, "17. Yüzyılda Tütün Haram, İçenler İdamlık ve Cehennemlikti", *Ehlikeyfin Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004, 288.

⁶² A. Süheyl Ünver, "Türkiye'de Kahve ve Kahvehaneler", *Türk Etnografya Dergisi*, S.5, Ankara 1963, 48.

⁶³ Bakla, "Unutulmuş Bir Halk Sanatı Lüleçilik", 5.

⁶⁴ Evren, *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*, 168.

⁶⁵ Uzi Baram, "Clay Tobacco Pipes and Coffee Cup Sherds in the Archaeology of the Middle East: Artifacts of Social Tensions from the Ottoman Past", *International Journal of Historical Archaeology*, Vol.3, No.3, 1999, 141.

Mehmet Behai Efendi'nin fetvasıyla tütün yasağı kısmen kaldırılmış, 1680 yılında ise tütünden elde edilen gelir sebebiyle tütün içmek tamamen serbest bırakılmıştır⁶⁶. Sultan 3. Ahmed zamanında (1703-1730) tütüncüler loncası kurulmuş⁶⁷ ve başlarına da bir kethüda atanmıştır⁶⁸. Tütünün çok yaygın bir şekilde kullanılmasından dolayı lülecilik geniş bir dağılım göstermiş, farklı şehir ve kasabalarda birçok lüle atölyesi kurulmuştur⁶⁹.

2.2. LÜLENİN TARİHÇESİ VE GELİŞİMİ

Lüle kelimesi 'emzik' manasındaki Farsça 'Lüle' kelimesinden gelmektedir⁷⁰. Ayrıca Arapça'da 'Lü'lü' kelimesi 'inci', 'Lul' ya da 'Luli' kelimesi ise 'zarif' anlamlarına gelmektedir. Bu kelimeler de 'Lüle' kelimesinin ortaya çıkmasında bilgi verebilir. Lüleye tütünün yerleştirildiği çanak kısmı genellikle yarım küre şeklinde olup dışının parlaklığı ona zarif bir görünüm sağlar. Böylece bir çubuğun ucuna takılan lülenin zarif çanağında yanan tütün dumanının emzik gibi içilmesinden yola çıkarak türetilmiş bir kelime olduğu düşünülebilir⁷¹.

Lüle, bir tarafı çubuğun ucuna takılan, içerisine tütün ya da bir çeşit tütün türü tömbeki koyulan küçük bir kaptır. Pişmiş topraktan yapılır, ağzı açık ve altında bir deliği vardır. Oyma ve kabartma tezyin ile süslenen lülelerin bazılarının üzerinde usta adı ile tarih yazılmıştır⁷².

Amerika keşfedilmeden önce dünya milletleri tütünü henüz bilmemektedir. Eski dünya milletleri dumanı, sadece güneşe olan saygılarını göstermek için dualarda ve sağlık amaçlı olarak tedavilerde kullanmış, bazen de bayıltma ilacı olarak kullanmışlardır. Amerika'da insanlar güneşe ve ateşe tapınmışlardır. İnsanlar ateşten insan vücuduna gelen sıcaklık ve göğsüne yükselen duman ile güneşe olan saygılarını göstermişlerdir. Bu durum rahipler arasında daha kuvvetli bir şekilde kendini göstermiş ve kendi ilahları ile sıkı bir bağ kurmalarına vesile olmuştur. Güneşe saygı göstermek için yakılan ateşten çıkan dumanı artırmak için çeşitli nebatlar ateşe atılmıştır ve bu nebatların içerisinde tütün

⁶⁶ Evren, *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*, 168-169.

⁶⁷ Yener, 95.

⁶⁸ Göktaş, 230.

⁶⁹ Bakla, "Unutulmuş Bir Halk Sanatı Lülecilik", 5.

⁷⁰ Bakla, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı'nın Tasarımındaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 156.

⁷¹ Murat İres, *Tophane Lüleçiliği*, Beyoğlu Belediyesi Yayınları, İstanbul 2012, 1.

⁷² C. Esad Arseven, "Lüle Maddesi", *Sanat Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1966, III, 1245.

bitkisi de bulunmaktadır. Ateşi harlamak için ateşe üfürülür ve çıkan duman içine çekilir. Zaman ile bu durum değişmiş ve keyif için bunu yapmaya başlamışlardır. Amerika sakinlerinden Mayalar da tütün bitkisini kullanmış ve lüleye benzer bir aletten dumanı güneşe üflemişlerdir⁷³. Antiller dini törenlerde ‘Y’ şeklinde bir boru ile duman içmişlerdir. Bu borunun bir ucu ateşe diğer iki ucu ise buruna sokularak duman içilmiştir⁷⁴.

Palenque şehrindeki bir tapınma yerinde bu şekilde ibadet eden bir rahip tasvir edilmiştir. Rahip, elinde içinden duman çıkan bir çubuk ile tasvir edilmiştir⁷⁵. Kemik, tahta, taş, seramik malzemelerden yapılmış olan bu çubuk hangi sebeple içilirse içilsin Amerika’nın keşfinden önce lülenin kullanıldığını gösterir⁷⁶. Tütün içmek zamanla rahiplerden halk arasına yayılmıştır. Kuru tütün yaprakları ufaltılarak hurma yapraklarının içerisine konulmuş ve lülenin bilinen en eski şekli meydana getirilmiştir. Hurma yapraklarından başka kamış ve bambu kamışının da kullanıldığı görülmüştür⁷⁷.

Muskogee Kızılderililerinin mezarlarında çubukların uçları bir çanak oluşturacak şekilde büyütülerek geliştirildiği görülmüştür. Avrupalılar yaptıkları ilk seramik lülelerde Muskogee Kızılderililerinin geliştirdiği bu lüleleri örnek almıştır. Ohio ve Virginia eyaletinde yaşayan Alonquine Kızılderilileri ise çubukta bir değişiklik yapıp çubuğu iki parçalı hale getirmişlerdir. Bu lüleler bir çeşit taş malzemeden yapılmış olup, sap kısımları sürekli kırıldığından dolayı yedek saplar yapılarak çanak kısmı uzun süre kullanılmıştır. 1650 yılında Seyyah Jan Nieuhoff çanak kısmı ceviz kabuğundan, sapları ise içi oyulmuş dallardan yapılmış iki parçalı lülelere, Güney Amerika’da Brezilya’nın güneyinde rastlamıştır. Uzak Doğu, İran ve Osmanlı’da kullanılan lülelerin temelini, çanak kısmı ceviz kabuğundan yapılan bu lülelerin oluşturduğu söylenebilir⁷⁸.

Portekizli denizciler lüle ile içilen bu tütün içme şeklini doğuya taşımışlardır. Merkezi ve Batı Asya stepleri ile Güney Kalahan’da da çift parçalı lülelere rastlanmıştır. Her iki bölgede de ağaç az olduğu için yerde çukur kazılarak duman içilmiştir. Başlarda yerde bir çukur kazılmış ve çukurun kenarında bir delik açılmıştır. Dumanı içecek olan

⁷³ Conte Corti, 1-5.

⁷⁴ Bakla, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı’nın Tasarımındaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 17.

⁷⁵ Conte Corti, 1-5.

⁷⁶ Bakla, *Tophane Lüleçiliği*, 58.

⁷⁷ Conte Corti, 1-5.

⁷⁸ Bakla, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı’nın Tasarımındaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 18.

kişi yere uzanıp ağzını deliğe vererek duman içmiştir. Daha sonra ucuna içi boş bir çubuk geçirilen, kil malzemeden çanaklar yapılmaya başlanmış ve tütün içme şekli değiştirilmiştir⁷⁹.

Tütünün Avrupa'ya gelmesi ve burada yayılması Amerika kıtasının keşfedilmesiyle birlikte olmuştur⁸⁰. Lüle, 1590'larda İngiltere'de çift parçalı kalıplarda üretilmiştir. 1598 yılında İngiltere'ye giden Paul Hentzher burada içerisine ot koyularak yakılan lülelerin kil malzemeden yapıldığını belirtmiştir⁸¹. 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa'da tütün tüketimi ivme kazanmış, lüle ve tütün kaplarının üretimi de buna bağlı olarak çoğalmıştır⁸².

1602 yılında İngiltere'de imzalı lüleler üretilmiştir. 1619'da Londra'da lüle üreticileri loncası kurulmuştur. 1620'lere gelindiğinde İngiliz kolonileri tarafından İngiliz tarzı lüleler yeni dünyaya taşınmıştır⁸³.

Zamanla farklı yerlerde iki çeşit lüle tipi meydana gelmiştir. Lüle içmek her yere yayıldığı halde bu iki çeşit lüle tipi varlığını sürdürmüştür. Birinci tip lüleler, Yerli Amerikan lülelerine benzeyen Avrupa lüleleridir. İngiltere ve Hollanda'da bu lüleler, uzun ve tek parçalı olarak üretilmiş, dirsek şeklinde kıvrık ve beyaz kil malzemelidir. İkinci tip lüleler ise Afrika ve Osmanlı'daki kırmızı kilden yapılmış, çanak, çubuk ve ağızlıktan oluşan üç parçalı lülelerdir⁸⁴.

İngilizler tarafından Batı Afrika'ya getirilen lüleler burada çanak, çubuk ve ağızlık olarak geliştirilmiş, üç parçadan oluşan bir lüle meydana gelmiştir. Afrika'da gelişen bu tarz lüleler Orta Doğu'ya da geçmiştir. 1601-1603 yıllarında lüle içmek Mısır'da yayıldıktan sonra 1605 yılında Osmanlı'ya gelmiştir⁸⁵.

Erdinç Bakla, 1598 yılında İngilizler tarafından İstanbul'a getirilen tütünün başlarda bazı hastalıklara şifa diye satılmasına rağmen tütünü satmadaki asıl gayenin

⁷⁹ Bakla, *Tophane Lüleçiliği*, 58.

⁸⁰ Gökben Ayhan, "Başur Höyük Kazısı Lüle Buluntuları", *13. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 14-16 Ekim 2009*, Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınları, İstanbul 2010, 51.

⁸¹ Müzeyyen Doğanay, *Tarsus Müzesi'nde Bulunan Lüleler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019, 13-14.

⁸² Aliye Yılmaz, "Bitlis Kale Kazısındaki (2004-2008) Tütün Lüle Buluntularından Örnekler", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.21, Iğdır 2020, 126.

⁸³ Rebecca Robinson, "Tobacco Pipes Of Corinth And Of The Athenian Agora (Plates 33-64)", *Hesperia*, 1985, 151.

⁸⁴ Ayhan, *Çeşitli Müzelerde Bulunan Örnekleriyle Osmanlı Lüleleri*, 46-47.

⁸⁵ Ayhan, *Çeşitli Müzelerde Bulunan Örnekleriyle Osmanlı Lüleleri*, 46-47.

tütün dumanının içilmesi olduğunu ve tütünü satarken yanında kesinlikle içme aletiyle birlikte tanıtıldığını belirtir⁸⁶.

Peçevi İbrahim Efendi tütünün 1600 yılında İngilizler tarafından Osmanlı'ya getirildiğini, 1635-1636 yıllarına kadar halktan ulemaya ve devlet büyüklerine kadar herkes tarafından lüle içildiğini belirtmiştir⁸⁷. Nedret Bayraktar ilk başlarda ulema sınıfının tütün içmeye karşı çıktığını ancak sonradan bu sınıf arasında da tütün içmenin yaygınlaştığını belirtir⁸⁸.

Tütün içme yasakları kalkınca birçok farklı şehirde lüle atölyeleri kurulmuştur. Edirne, Rusçuk, Avanos ve Lüleburgaz bunlara örnek verilebilir. Ancak lülelerin en iyi örnekleri İstanbul'da Tophane'de üretilmiştir. Öyle ki lülecilik için "Tophane Lüleciliği" denilmeye başlanmıştır⁸⁹.

Kâtip Çelebi, lüle, çubuk, tabaka, nargile, ağızlık, tömbeki ve tütün terimlerinin 17. yüzyıldan sonra hayatımıza girdiğini söyler. 1600-1606 yıllarında ülkemize gelen tütün, çok basit, sade ve seramik çanaklı bir çubukla birlikte getirilmiştir. Zamanla halkın tütün içme alışkanlığı artarken zanaatçılar da bu seramiğe lüle adını takmış ve Türk'ün kendi zevki, işlemeciliği ve ustalığıyla harmanlayarak bu zanaatı geliştirmişlerdir⁹⁰. 1606-1928 arasını kapsayan yıllarda İstanbul'da lülenin üretimi ve içimi devam etmiştir. Bu devirde sınıf ve meslek ayrımı yapmadan her yaşa ve herkese hitap edecek şekilde çok çeşitli lüle tipleri ortaya çıkmıştır⁹¹.

Osmanlı İmparatorluğu'na tütün 17. yüzyıl başlarında İngiltere tarafından getirilmiştir. Ancak arkeolojik kanıtlar, tütünün sadece İngiltere'den gelmediğini Batı Afrika'dan Mısır'a ve oradan kuzeye doğru Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu Akdeniz bölgelerine ulaştığını gösterir. Ortadoğu bölgesindeki erken dönem Osmanlı lüleleri Batı Afrika'daki lülelerle, başkent İstanbul'daki lüleler ise İngiliz lüleleriyle büyük bir benzerlik içerisindedir⁹².

⁸⁶ Bakla, *Tophane Lüleciliği Osmanlı'nın Tasarımındaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 98.

⁸⁷ Peçevi, 259.

⁸⁸ Bakla, *Tophane Lüleciliği Osmanlı'nın Tasarımındaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 45.

⁸⁹ Evren, *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*, 170.

⁹⁰ Bakla, *Tophane Lüleciliği*, 60.

⁹¹ Gökben Ayhan, "Smyrna Antik Kenti Kazıları 2007-2008 Yılı Lüle Buluntuları", *Sanat Tarihi Dergisi*, 18(2), İzmir 2011, 2.

⁹² Uzi Baram, "Filistin Geçmişinden Dolaşık Objeler", *Osmanlı Arkeolojisi*, (Çev.: Bilgi Altınok), Kitap Yayınevi, İstanbul 2004, 155-157.

Simpson 17. yüzyılın ilk yarısına ait çok az pipo bulunduğunu söyler. Bu dönemden sonraki tarihlendirilebilir ilk pipolar pürüzsüz soluk gri, beyaz ya da açık kahverengi kil malzemeden yapılmış pipolardır. Bu dönemde tütün ithal edildiği için pahalı olmasından dolayı pipoların çanakları küçük tutulmuştur. Tipik olarak tek tip soluk bir görünüm vardır. Az sayıda koyu gri veya siyah örneğin varlığının kabul edilmesine rağmen ısı azaltılmış fırınlarda tutarlı bir şekilde pişirildiklerini gösterir. Çubukluk üzerinde ölçülü oyma bezemeler vardır. Çanaklar ise genellikle küçük pullarla bezenmiştir⁹³.

Uzi Baram, Osmanlı lülelerinin tipolojisini verdiği tabloda erken dönem lülelerini *“kirli beyaz, gri ya da sarımsı kahverengi, uzun gövdeli küçük çanaklar, en eskiler yuvarlatılmış bir çelenkle biten dirsek biçimindeydi”* diye tarif etmiştir⁹⁴.

Rebecca Robinson, Osmanlı’da ilk lülelerin ne zaman yapıldığının bilinmemesine rağmen bu lülelerin küçük, beyaz ya da soluk gri kil malzemeden yapılmış ve oldukça uzun saplı olduğunu söyler. Kuzey Afrika ve Doğu yoluyla gelen kısa saplı, üç parçalı çubuk stili 17. yüzyılın başlarında benimsenmeden önce uzun saplı bu lüleler Osmanlı’ya ulaşan İngiliz lüleleriyle benzerlik göstermektedir. 17. yüzyılın sonundan önce gri ve beyaz lüle astarlarının yerini kırmızı kaplamalar almıştır. Lüleler için ‘kırmızı’ astarlar, farklı yerel killere göre değişen birkaç renktedir. Ancak her zaman daha önceki soluk beyazlardan oldukça farklı olarak sıcak toprak tonları vardır⁹⁵.

18. yüzyıl boyunca, genellikle hafif parlak kırmızı astarlı, daha büyük ve daha yuvarlak çanaklara doğru bir eğilim olduğu görülmektedir. Kapasitedeki artış, Osmanlı İmparatorluğu’nda çok yaygın olarak yetiştirilmeye başlanan tütünün fiyatındaki düşüş ve daha fazla erişilebilir olmasıyla bağlantılıdır⁹⁶.

18. yüzyılda renklerin sayısı artmış, kahverengi ve kızıl kahverengi gibi toprak tonlarına yönelme olmuştur. Çanaklar bu dönemde yuvarlak, torba benzeri, silindir şeklinde ve disklere oturur vaziyettedir. Bol motif ve desenin süslediği disk biçimli çanakların bu dönemde boyutlarının büyüdüğü görülür⁹⁷. 17. yüzyıldaki sınırlı stil yelpazesi, 18. yüzyılda geniş bir şekil, renk ve stil çeşitliliği ile değiştirilmiştir. Şekiller

⁹³ Simpson, 68.

⁹⁴ Baram, 160.

⁹⁵ Robinson, 1985, 153.

⁹⁶ Simpson, 68.

⁹⁷ Baram, 160.

arasında yuvarlak, disk şekilleri ve zambak şekilli çanaklar vardır. Geniş motif yelpazesi arasında basit çizimler, yıldızlar, üçgenler ve çelenkler bulunur⁹⁸.

19. yüzyılın ortalarına kadar yuvarlak ve disk biçimli çanak tipleri hakimdir. Bu dönemde renk olarak kızıl kahverengi kullanılmıştır. Ve lülelerde artık bir standart yakalanmıştır⁹⁹. Simpson, 19. yüzyılda 18. yüzyıl lüle geleneğinin devam ettiğini ancak 1840'lara kadar son derece parlak kırmızı astarlı, zambak biçimli çanakların en yaygın form olduğunu söyler¹⁰⁰.

19. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın başlarına kadarki zamanda ise lüleler daha sade süslemesiz, boyutları büyük, renkleri kahverengi ve tip olarak zambak biçimleri hakimdir¹⁰¹.

Osmanlı'daki tütün içme yasaklarının 1646 yılında belli bir kısmının, 1680 yılında ise tütünden gelir elde etmek için tamamının kaldırılmasından sonra¹⁰² tütün içmek giderek yaygınlaşmıştır. Tütün içmenin yaygınlaşması sonucu lüleye olan talep artmış ve böylece birçok yerde lüle atölyeleri açılmıştır¹⁰³. Bugünkü Lüleburgaz bunlardan biridir ve adını içinde barındırdığı çok sayıda lüle atölyesinden almıştır. Çömlekçiliği ile bilinen Avanos'ta da lüle atölyeleri bulunmaktadır. Anadolu'nun güney, doğu ve güneydoğu bölgelerinde birçok yerde ele geçirilen lülelerden anlaşıldığı üzere lülenin dağılım alanı Osmanlı'da oldukça geniş bir alanı kapsar¹⁰⁴.

H. Örcün Barışta ulaşabildiği en erken tarihli minyatürün 1610 yılına tarihlendiğini¹⁰⁵, Erdiç Bakla daha eski tarihli bir lüle olabileceğini belirterek tarihi belli olan en eski lülenin 1646 tarihli olduğunu¹⁰⁶, Stanaeva ise en erken tarihli lülelerin 16. yüzyıla ait olduğunu belirtmektedir¹⁰⁷.

⁹⁸ Baram, 1999, 143.

⁹⁹ Baram, 160.

¹⁰⁰ Simpson, 68.

¹⁰¹ Baram, 160.

¹⁰² Bakla, "Unutulmuş Bir Halk Sanatı Lülecilik", 5.

¹⁰³ Ebru Fatma Fındık, "Ay Işığında Tütün Seremonisi – Osmanlı Kırsalında Tütün Kullanımının Kanıtları: Aziz Nikolaos Kilisesi Kazıları Lüle ve Nargile Buluntuları", *Cedrus*, C.4, Antalya 2016, 374.

¹⁰⁴ Yener, 95.

¹⁰⁵ H. Örcün Barışta, "Ankara Eyne Bey Hamamı Kazısında Bulunan Lüleler", *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan 10-13 Ekim 2001*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 2002, 75.

¹⁰⁶ Bakla, 1993, 61.

¹⁰⁷ Barışta, 2002, 75.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde lülelerin çok çeşitli tipte ve zengin bir süslemeyle yapıldığı görülmektedir. Lüleburgaz, Varna, Sofya, Thebes ve Yiannatsa gibi birçok yerde lüle üretim atölyeleri kurulmuştur. Buna rağmen Osmanlı lüleleri adeta İstanbul'daki Tophane semtiyle bütünleşmiş ve "Tophane Lüleleri" olarak anılmıştır. Neredeyse yapılan bütün kazı çalışmalarında lüle buluntularına rastlanması da lülenin sadece buralarda yapılmayıp farklı yerlerde de lüle atölyelerinin olabileceğini düşündürmektedir¹⁰⁸. İstanbul'la beraber Edirne, Diyarbakır, İznik, Lüleburgaz ve üzerinde mühür bulunan lülelerin saptandığı Rusçuk, Kütahya ve Priştine'de de lüle üretim atölyeleri vardır¹⁰⁹.

Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde sanatsal değeri en güzel ve en iyi lüleler İstanbul'da meydana getirilmiştir. Bahçekapısı, Tahtakale, Galata ve Tophane'deki lüleciler İstanbul'daki lüleciler içerisinde en fazla üne sahip olanlardır. Tophane lüleleri olarak bilinen lüleler için Ok Meydanı'ndan ve Van'dan toprak getirilmiştir. Ok Meydanı'ndan getirilen toprak ile lüle, Van'dan getirilen ve 'Gülbahar' olarak adlandırılan kırmızı toprak ile lülenin astarı yapılmıştır¹¹⁰.

İstanbul Tophane'de Lüleci Hendek Arasta Sokağı olarak adlandırılan yerde eskiden 60 lüleci atölyesi varken bu atölyelerin sonuncusu 1928 yılında kapanmıştır¹¹¹. Sokağın olduğu mahallenin adı Hendek Mahallesi olarak bilinmektedir. Lüleciler bir esnaf loncası kurulabilmesi için hep birlikte bu sokağa toplanmışlardır¹¹². Nihayetinde 1760 yılında Sultan 3. Mustafa tarafından lülecilerin başına bir kâhya getirilerek esnafar arasına katılmışlar¹¹³ ve kapanan loncalar arasında lüleciler loncası sonuncusu olmuştur¹¹⁴. Tütüncüler loncası ise Sultan 3. Ahmed (1703-1730) döneminde 1725 yılında kurulmuştur. Tütüncülerin başına getirilen ilk kâhya, tütünün iyisini bilen tiryakiliğiyle meşhur Mustafa Çelebi olmuştur¹¹⁵.

¹⁰⁸ Gökben Ayhan, "19. Yüzyıla Tarihlenen Bir Grup Osmanlı Lülesi", *Kültürel Bellek ve Estetik Yansımalar*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2011, 229.

¹⁰⁹ Nurcan Yazıcı Metin, "Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı Lüle Buluntuları (2010-2015)", *Sanat Tarihi Yıllığı*, Sayı: 28, İstanbul 2019, 84.

¹¹⁰ Yener, 95.

¹¹¹ Hüseyin Kocabaş, "Tophane Lüleciliği", *Türk Etnografya Dergisi*, S.5, Ankara 1963, 12.

¹¹² Bakla, *Tophane Lüleciliği*, 61.

¹¹³ Süheyl Ünver, "Türk İnce El Sanatları Tarihi Üzerine", *Atatürk Konferansları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1964, 140.

¹¹⁴ Bakla, *Tophane Lüleciliği*, 61.

¹¹⁵ Bayraktar, 1990, 18.

Ailesiyle birlikte uzun yıllar İstanbul'da yaşayan Lecomte 1903 yılında yazdığı eserde lüle imalatçılarından: *“Eskiden İstanbul'da sanayinin her dalı bir sokağı veya mahalleyi işgal ederdi. On yıl öncesine kadar pipo imalcileri Tophaneyle Karaköy arasını doldurmuştu; şimdi Tophane'nin arkasına, Kumbaracı yokuşunun altındaki Bitpazarına çekilmişlerdir. Takriben 40 pipo imalatçısı ve 15'de satıcı vardır ve bunlar gerçekten işin erbabıdır.”* diyerek bahsetmiştir¹¹⁶.

Ermondo De Amicis 1874 tarihli İstanbul kitabında *“Kapalıçarşı'ya gitmek için, balık pazarına açılan, karşı karşıya açılan şahnişinlerinin neredeyse birbirine değeceği kadar dar bir sokağa girilir ve iki sıralı, basık, karanlık tütüncü dükkanının arasında epeyce yürünür. Tütün, kahve, afyon ve şaraptan sonra, ‘şehvet çadırının dördüncü direği’ veya ‘zevk ve sefanın dördüncü minderi’dir. Bir zamanlar, kahve gibi, sultan fermanları ve şeyhülislam hükümleriyle yasak edilen ve iştahı daha da artırmaktan başka bir şeye yaramayan işkence ve azabın sebebi olan tütün. Bütün sokak tütün tüccarlarının işgali altındadır. Rafların üzerinde, üstüne bir limon konmuş ehram veya değirmen taşı şeklinde tütün mostraları görülür. Antakya'nın Lazkiye tütününü, sarı ve ipek gibi ince Saray tütününü, sigara yahut çubuk tütününü, Galata'daki iri kıyım hamalın içtiği tütünden saray bahçelerindeki köşklerde odalıkların etrafını dağıtan tütüne kadar her çeşnide ve her sertlikte tütün yığınları vardır. Ağıza nargile suyu ile temizlenmiş dumanı gelmese, en eski tiryakinin bile başını ağrıtabilecek çok sert bir tütün olan ‘tömbeki’, ilaç gibi cam kavanozların içinde saklanır. Tütün tüccarlarının hemen hemen hepsi kibar görünmeye çalışan calı tavırlı Rumlarla Ermenilerdir; alıcılar bunlarla şundan bundan konuşarak uyuşmaya çalışırlar; Hariciye nezareti ile Serasker kapısı memurları burada görülürler; bazen mühim birisiyle selamlaşılır. Siyasetten bahsedilir, havadis toplanır, olan biten anlatılır; bu, dinlendirici ve sadece içinden geçerken bile, gevezelik etme ve tütün içme zevkini hissettiren kendine mahsus ve asaleti olan bir çarşıdır.”* diyerek bahsetmiştir¹¹⁷.

¹¹⁶ Pretextat Lecomte, *Türkiye'de Sanatlar ve Zeneatlar Ondokuzuncu Yüzyıl Sonu*, (Hazırlayan Ayda Düz), Kervan Kitapçılık A.Ş. Ofset, İstanbul 1975, 193.

¹¹⁷ Ermondo De Amicis, *İstanbul* (Çev.: Beynün Akyavaş), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, 102-103.

17. yüzyılın başından başlayarak Osmanlı'da üretilen lülelerin en güzel örnekleri İstanbul Tophane'de Lüleci Hendek sokağındaki atölyelerde ortaya çıkmış, 18. yüzyılda üretim artarak sürmüştür¹¹⁸.

Lüleci Hendek Sokağındaki dükkânlar iki katlı olarak düzenlenmiş bodrum katlarında lüle imalatı yapılmıştır. İmalatın bodrumda yapılmasının nedeni, lüle çamurunun nemli yerde olması gerektiği ihtiyacından dolayı doğmuştur¹¹⁹. Dükkânların bodrum katlarındaki rutubet bu çamurun nemli kalması için uygundur. Ayrıca dükkânın temizliği seramik ve çamur kırıntılarının görünmemesi açısından atölye kısmının alt katta olması, satışın yapıldığı vitrin kısmının ise üst katta olması gereklidir. Dükkanların iki katlı olup atölyelerin alt katta olmasının bir diğer sebebi ise ustaların işin sırrını kimsenin görmemesini istemelerinden dolayıdır¹²⁰.

17. yüzyılda Osmanlı hayatına giren tütün lüleleri ilk başta Batılı tarzda bir yenilik olsa da daha sonra Osmanlılar lüleleri kendilerine has biçimleriyle kullanıp üreterek yeni bir kültür ögesi ortaya çıkarmışlardır¹²¹.

Bitkisel, geometrik ve nadir olarak figürlü süslemelerin yapıldığı lüleler zengin bir bezeme anlayışına ve form çeşitliliğine sahiptir. Ayrıca lüleler üzerinde yazılar ve mühürler de çokça kullanılmıştır. Lüleler gruplandırılırken özellikle tütün çanaklarının şekline göre sınıflandırılabilir¹²².

Tanzimat Dönemi'ndeki Batılılaşma hareketinin getirdiği değişikliklerden biri de tütün içme şeklinin değişerek lüle içenlerin giderek azalması olmuştur¹²³. Sigaranın ortaya çıkmasıyla birlikte bu pratik yöntem tütünün lüle ile içilmesine tercih edilmiş, lüle içmek zamanla ortadan kalkmıştır. Lüleci Hendek Sokağı'nda 1894 yılında 502'den daha fazla dükkân, 1900'lü yıllarda 40 lüle üreticisi ve bunları satan 15 dükkân bulunurken, 1921 yılına kadar bir dükkân kalmıştır. Son kalan bu dükkân da artık müşteri kalmamasıyla birlikte 1928 yılında kapanmıştır¹²⁴.

¹¹⁸ Hamza Taşçı, "Topkapı Sarayı'ndaki Tophane Lüleçiliği Eserleri", *Antik ve Dekor*, S.34, İstanbul 1996, 150.

¹¹⁹ Bayraktar, 1990, 19.

¹²⁰ Bakla, *Tophane Lüleçiliği*, 61.

¹²¹ Fındık, 2016, 375.

¹²² Yazıcı Metin, 2019, 85.

¹²³ Yener, 96.

¹²⁴ Burçak Evren, *Osmanlı'da Esnaf ve Örgütleri*, Ray Sigorta A.Ş., İstanbul 1997, 89.

Türk el sanatlarının farklı ve en güzel örneklerinden biri olan lülecilik bu topraklarda kendine özgü biçimiyle yaklaşık üç asır devam ettikten sonra ömrünü tamamlamıştır¹²⁵. Tophane işi en güzel lüle örneklerinin yer aldığı¹²⁶ koleksiyonlardan bazıları günümüzde İstanbul Şehir Müzesi ve Topkapı Sarayı Müzesi gibi bazı müzelerde ziyaretçilerin bu eserleri görmesi için sergilenmektedir¹²⁷.

2.3. LÜLENİN BÖLÜMLERİ, YAPILIŞI VE KULLANILIŞI

Lüle, “*çubuk ve nargilelerin ucuna takılan ve içine tütün veya tömbeki doldurmaya mahsus olup pişmiş topraktan yapılmış ve fincan gibi ağzı açık ve dibinde bir deliği bulunan küçük kaptır.*” Oyma ve kabartma şeklinde süslemeli örnekleri bulunan lülelerin bazılarının üzerinde tarih ve yazılar yer alır¹²⁸.

Lüleler, üç parçadan meydana gelmektedir. Bu üç parça, lüle, lülenin takıldığı çubuk ve çubuğun diğer ucuna takılan imame denilen ağızlıktan oluşmaktadır¹²⁹. Bu üç parçanın yani lüle, çubuk ve imame toplamına ise tek olarak çubuk adı verilmiştir¹³⁰.

Birçok kaynakta üç parçadan meydana geldiği bildirilen lüleleri Gülgün Üçel Aybet, “*bir el uzunluğunda ve dört parçadan oluşurdu*” diyerek tarif etmiştir¹³¹.

Ayrıca çubuk içilirken kullanılan bir de “*takatuka*” vardır. Takatuka bir anlamda günümüzdeki kül tablası gibidir. Sarı pirinç metalden ya da gümüş malzemeden yapılan takatukalar 15-20 cm çapındadır. Kenarları, içine dökülen küllerin etrafa dağılmaması için dikey bir şekilde dizayn edilmiştir. Takatukaların orta kısmında zeminine sabitlenmiş üzeri deriyle kaplı küçük bir küre yer alır¹³².

¹²⁵ Evren, *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*, 194.

¹²⁶ Bayraktar, 1990, 20.

¹²⁷ Evren, *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*, 194.

¹²⁸ Arseven, *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*, 1245.

¹²⁹ Bakla, “Unutulmuş Bir Halk Sanatı Lülecilik”, 4.

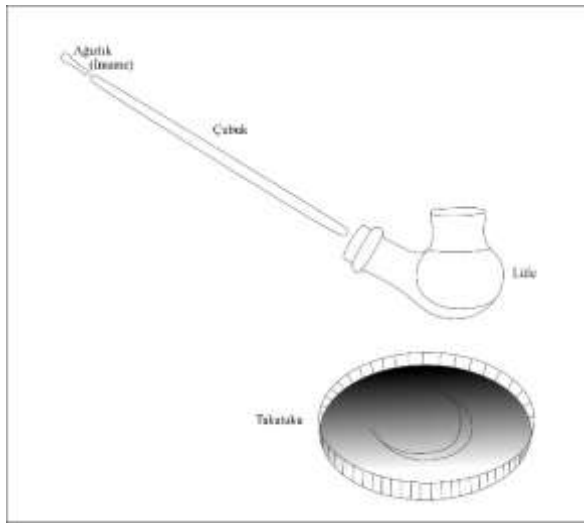
¹³⁰ M. Zeki Kuşoğlu, “Bir Zamanlar Çubuk Vardı”, *İlgi Dergisi*, S.66, İstanbul 1991, 32.

¹³¹ Gülgün Üçel Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, 153.

¹³² Bakla, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı'nın Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 182.

Çizim 1. Lülenin Bölümleri

Çizim 2. Çubuğun Bölümleri

Foto. 1. Çubuk ve Takatuka (E. Bakla, 2007, s.182.)

2.3.1. Lülenin Yapılışı

Hüseyin Kocabaş, lüleler hakkında Lüleci Hendek Sokağı denilen yerde araştırma yaparken son lüleci dükkânının 1928 yılında kapandığını ve yaşayan iki usta olduğunu öğrenmiştir. Yaşayan ustalardan Ömer Güç isimli kişiye ulaşmış ve ondan lüleler hakkında bilgi almıştır. Lülecilik sanatının anlaşılması açısından önemli olan lüle üretim malzemeleri Ömer Güç Usta tarafından İstanbul Belediye Müzesi'ne bağışlanmıştır¹³³.

Lüle, kalıplar arasına alınarak yapılan bir sanattır ve yapımında ilk olarak lüleler ağaç bir model olarak hazırlanır. Daha sonra bu ağaç model üzerinde baskı yöntemi ile

¹³³ Kocabaş, 1963, 12-13.

ağız kısmında ve duman yolu ucunda “*döküm ağzı*” adı verilen yerin lülenin kalıbıyla bir olarak işlenmesi gerekir. Bu ağaç modeller kum kalıba koyularak ağaç modelin aynısı kurşun olarak yapılır. Kurşun model derece denen özel kalıplara koyularak kum ile lülenin yapılacağı iki parça kurşun kalıp yapılır. Lüleler bu kurşun kalıplarda yapılır. Bu kurşun kalıpların içerisine lüle çamurunun doldurulduğu delik ve duman yolu deliği “*pres ağzı*” olarak adlandırılır¹³⁴.

Foto. 2. Metal Kalıp (A. Cengiz, 2011, s.35.)

Foto. 3. Metal Kalıp (A. Cengiz, 2011, s.36.)

Kalıp hazır olduktan sonra çamurun kalıplara basıldığı presleme işlemine geçilir¹³⁵. Lüleci çamuru diye tabir edilen çamur iyice yoğrularak sakız kıvamı haline getirilir¹³⁶. Lüleci ustası tahtadan yapılmış pres tezgahına yerleştirilen kurşun kalıpların içerisine kıvamına gelen bu çamuru presle basar. Bu bölümde önemli olan durum preslenecek çamurun güzel bir şekilde hazırlanmasıdır¹³⁷.

Eski ustalardan edinilen bilgilere göre lüleci çamurunun yapıldığı toprak, eskiden İstanbul’da Ok Meydanı’ndan getirilirken zamanla buradaki arazi askeri alan olduğu için artık bu toprak getirilemez olmuştur¹³⁸. Hüseyin Kocabaş’ın bizzat Ömer Güç ustadan aktardığına göre Tophane Lüleçiliği’nde lülenin astarı Van’dan getirtilen ve “*Gülbahar*” olarak adlandırılan kırmızı toprakla yapılmış. Günümüzde ise bu toprağın adını bilen dahi yoktur¹³⁹.

¹³⁴ Bakla, *Tophane Lüleçiliği*, 62.

¹³⁵ Bakla, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı’nın Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 145.

¹³⁶ Sadi Yaver Ataman, *Türk İstanbul* İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1997, 169.

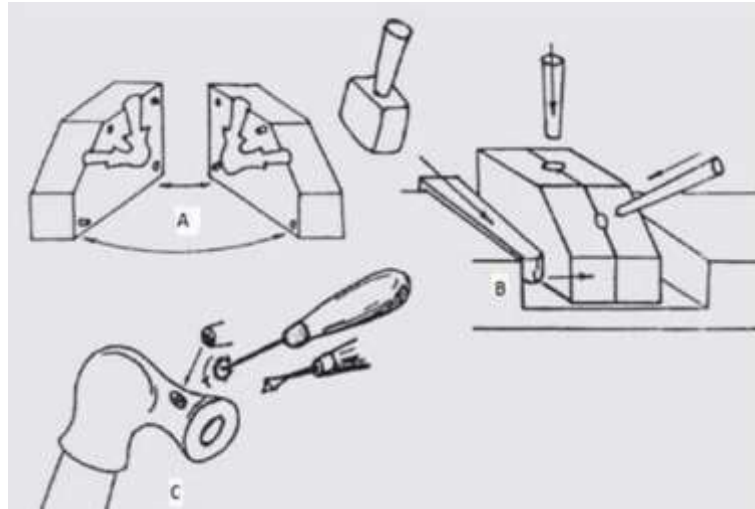
¹³⁷ Evren, *Osmanlı’da Esnaf ve Örgütleri*, 86.

¹³⁸ Bayraktar, 1990, 19.

¹³⁹ Kocabaş, 1963, 12.

Türk lülelerinin üretimi kolay ve pratik bir yöntemle yapılır. İstanbul'da Şişli'nin yakınlarındaki bir yerden getirilen demirli toprak kullanılır. Bu toprak su ile yıkandıktan sonra süzülür ve gözenekli kaplara koyulur¹⁴⁰. Çamur deri sertliğindeki bir kıvama getirildikten sonra ayaklarla yoğrulur ve yirmişer kilogramlar halinde dükkanların bodrumlarındaki çukurlarda üzerleri kapatılarak bekletilir. Bekletilen çamur dinlendikten sonra ikinci bir kez daha ayakla yoğrulur ve tokmakla dövmek üzere çuvalların içine doldurulur¹⁴¹. Toprağın nemi gitmeden Gülbahar adı verilen toprakla karıştırılır ve yoğrularak kırmızımtırak bir renge döner. Tek görevi sadece bunu yapmak olan bir kişi toprağı tartarak her pipo için yeterli miktarda parçalara ayırır¹⁴².

Pres tezgâhı iki ahşap dikme ve bu dikmelerin arasında pres kolu ile oluşturulmuştur. Zemini de ahşaptan olan tezgâhın zemininde ahşap kollu bir mengene bulunur. Lüleiy yapmak için hazırlanan kurşun kalıplar basınçtan açılmasın diye bu mengeneye yerleştirilir. İki ahşap dikmenin arasında ise her biri onar delikli yan yana üç şerit bulunur. Presleme kolu da bu iki ahşabın arasında ayarına göre takılır. Bir ucu lülenin çanağı şeklinde olan ve adına “takoz” denilen parça, presleme koluyla kurşun kalıplara çamur basarken kullanılır¹⁴³.

Çizim 3. Kalıpların genel görüntüsü ve lülenin süsleme işlemi (Y. Budaktaş, 2020, s.54.)

¹⁴⁰ Lecomte, 193.

¹⁴¹ Ayhan, *Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntuları*, 41.

¹⁴² Lecomte, 193-194.

¹⁴³ Bakla, *Tophane Lüleliği Osmanlı'nın Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 145.

Kurşun kalıpların içerisine çamur yerleştirildikten sonra presleme kolu basılınca takozun sayesinde kalıplar içerisindeki çamur lüle şeklini alır. Ancak bu sırada lüle şeklini alan bu çamurun duman yolu kapalıdır. Çamur kalıptan çıkarılmadan önce ahşap takoz veya zımba adı verilen alet ile duman yolunun deliği açılarak kalıplar içerisindeki işlem bitirilir¹⁴⁴.

Foto. 4. Lüle kalıbı ve takoz (Y. Budaktaş, 2020, s.53.)

Kalıpların içerisinden çıkarılan lülelerin deri sertliğine gelmesi beklenir ve bu arada lüleler, üzerindeki kalıptan kalan artıklardan arındırılır¹⁴⁵. Bu rötuş işleminden sonra perdahlama ve astarlama yöntemiyle lüleler parlatılır¹⁴⁶.

Bu işlemlerden sonra lülenin bezeme işlemine sıra gelir. Lüleler üzerine bezeme, baskı yöntemiyle yapılmaktadır. İki çeşit baskı yöntemi kullanılmaktadır. Birincisi ahşap üzerine yapılan desenlerin baskılanması yöntemidir¹⁴⁷. Şimşir ağacından yapılan kalemlerin ucuna desenler dişi olarak oyularak şekillendirilir. Lülelerin imal edildiği çamur kurumadan önce bu desenlerin oyulduğu kalemler astarlı lüle üzerine baskılama tekniğiyle basılarak lülelerde çok güzel süslemeler yapılır¹⁴⁸.

¹⁴⁴ Bakla, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı'nın Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 146.

¹⁴⁵ Yener, 95.

¹⁴⁶ Evren, *Osmanlı'da Esnaf ve Örgütleri*, 86.

¹⁴⁷ Yazıcı Metin, 2019, 85.

¹⁴⁸ Bakla, "Unutulmuş Bir Halk Sanatı Lüleçilik", 4.

Foto. 5. Baskı tekniğiyle yapılan süsleme işlemi (Y. Budaktaş, 2020, s.54.)

Bir diğer yöntem ise üzerinde desenlerin olduğu ruloların, lüleler üzerinde gezdirilerek yapıldığı baskı ya da kazıma yöntemiyle yapılan süslemelerdir¹⁴⁹. Lülelerin ağızlık kısmında yer alan bütün yazılar rulo tekniğiyle yapılmıştır¹⁵⁰.

Foto. 6. Rulet baskı tekniğiyle yapılan süsleme (G. Ayhan, 2011 (A), s.82.)

Lüleci çamuruyla üretilen lülelerin süslemesi yapıldıktan sonra usta mührünü lülenin üzerine basar. Torna denen aletle lüle son kez astarlanır ve fırına verilmeden önce keçe ile üzeri parlatılarak lülenin kuruması beklenir¹⁵¹. Usta mühründen başka lülelerde tarih, lonca ve kalıpçının mührü de bulunabilmektedir¹⁵². Lüleleri yapan usta ile bunların bezemesini yapan ustalar farklı olduğu için iki farklı mührün kullanıldığı hatta üretim yerlerine dair mühürlerin de kullanıldığı görülmektedir. Mühürler, yazılı, bitkisel ve geometrik bezemeli şekillerde görülebilmektedir¹⁵³. Çok az sayıda lülenin çubuk ağzında çeşitli beyitler yazılmıştır. Örneğin “*Kâzım Hüsnü – Dehri hale itmez gelen lülede- Çek Efendi safai duhanla*” gibi yazılar yer almaktadır¹⁵⁴. Bazı lülelerde ise dükkânın adresi

¹⁴⁹ Yazıcı Metin, 2019, 85.

¹⁵⁰ Evren, *Osmanlı'da Esnaf ve Örgütleri*, 86.

¹⁵¹ Evren, *Osmanlı'da Esnaf ve Örgütleri*, 86.

¹⁵² Bakla, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı'nın Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 149.

¹⁵³ Yazıcı Metin, 2019, 85.

¹⁵⁴ Bakla, 1985, 6.

kapı numarasına kadar yazılmıştır. Bir örnekte “*İstanbul’da Alaca hamamda lüleci Hamdi Efendi numara 56*” şeklinde bir beyit yer almaktadır¹⁵⁵.

Lülelerin üzerindeki mühürleri inceleyen Hüseyin Kocabaş ikinci bir mühür olarak Hakkâk Dana imzasını görmüş ve araştırma yaptığı alanda Antikacı Halit Uygan’dan bunun sebebini öğrenmiştir. Lülelerin üzerindeki yazı ve desenlerin kalıplarını yapan Hakkâk Dana Efendi bu eserlerde kendi mührünün de olmasını istediğinden dolayı ikinci mühürler vurulmuştur¹⁵⁶.

Lülelerin bezemeleri, kalıcı hale gelmesi için fırında pişirilir. Fırından çıktıktan sonra lüleler bir daha astarlama ve perdahlama işlemine tabi tutularak parlamaları sağlanır. Altın yaldızla süslenerek ikinci kez fırına verilen lüle örnekleri de bulunur¹⁵⁷.

Altın yaldızlı lüle kullanımı Tophane lülelerinin bir özelliğidir. Altın yaldızlı lüleler günümüzde koleksiyoncular arasında yüksek bir değerin işareti olarak görülmektedir¹⁵⁸.

Fırınlamadan sonra astarı yapılarak parlaklık kazandırılma işlemi lülelerin çuha ovulmasıyla yapılır. Üzerlerine altın yaldızlı süslemeler yapılan lüleler ısısı daha düşük fırınlarda pişirilir. Fırından çıkarıldıktan sonra bir daha ovularak parlaması sağlanır ve bu lülede tüm işlemler bitmiş satış için hazırdır. Kiremit rengi altın varaklarla süslenen lülelerden başka siyah renkli lüleler de bulunmaktadır. Bunlar diğer lülelerden farklı olarak gümüş tel ile kakma bezemelidir. Lüleler üzerinde kalemlerle oyuklar oluşturulmuş, lüleler fırına verilip çıkarılınca bu oyukların içine erimiş gümüş dökülerek gümüş kakma süslemeler meydana getirilmiştir¹⁵⁹. Bu lülelerin de az sayıda altın varaklı olanları vardır. Diğer bir renk ise ender rastlanan devetüyü rengindeki lülelerdir. Bu lüleler de altın varaklarla bezenmiştir¹⁶⁰.

Lülelerin pişirildiği fırınlar çok büyük olmadığı için fırınların ısısı çok kısa zamanda yüksek derecelere kadar çıkabilmektedir. Ancak ısıнын hızlı bir şekilde artması lülelerde çatlak oluşturacağı için ısıнын yavaş yavaş artması sağlanır¹⁶¹. Bu fırınlar basit çömlekçi fırını olup çift kısımdan meydana gelmektedir. Altta cehennemlik adı verilen

¹⁵⁵ Bayraktar, 1990, 20.

¹⁵⁶ Kocabaş, 1963, 13.

¹⁵⁷ İnanan, Şahin, 2017, 39.

¹⁵⁸ Simpson, 70.

¹⁵⁹ Bakla, “Unutulmuş Bir Halk Sanatı Lülecilik”, 4.

¹⁶⁰ Bayraktar, 1990, 19.

¹⁶¹ Bakla, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı’nın Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 150.

yerde sürekli odunla ateş yanmaktadır. Bunun üstünde ise lülelerin içine konularak pişirmenin yapıldığı ana bölüm yer almaktadır. Malzemeler fırına yerleştirildikten sonra fırının önü tuğlalarla örülerek bulamaç şeklindeki kil ile sıvanır. Lüleler 800-850 °C dolaylarında pişirilir. Fırının derecesi gözle bakılarak ayarlanır. Lülelerin pişmesine kısa bir süre kala fırının içerisi kızıldan beyaza doğru evrilir. Kırmızı lüle elde etmek istendiği zaman artık ateşe odun atılmaz ve gözetleme deliğinden fırının içerisine bol oksijen verilir. Lülelerde siyah renk elde etmek istendiği zaman ise kırmızı lülede oksijen verilen gözetleme deliğinden bu defa kuru saman ve nemli talaş içeriye atılır. Bu sırada fırının içinde redükleyici bir atmosfer oluşur ve aynı anda çamur ve astar ikisi birden siyah renge dönüşür¹⁶².

Tüm işlemleri bitip hazır hale gelen lüleler artık Arasta'da satılmak üzere raflardaki yerini alır¹⁶³.

2.3.2. Çubuk

Bir ucuna imame adı verilen ağızlık, diğer ucuna kilden yapılmış lüle takılan, tütün içmek için kullanılan farklı uzunluklardaki alete çubuk denir. Çubuklar farklı ağaçlardan ya da fildişinden yapılarak içleri delinmiştir¹⁶⁴.

Çubukların ucuna takılan ve imame adı verilen ağızlıklar kıymetli taşlarla süslenir ve çubukların yapımında genellikle güzel kokulu ağaçlar kullanılır. Bu ağaç türleri arasında genellikle kiraz, sakız, zerdali, gül ve harulup tercih edilir. Fildişi ve pelesenk de tercih edilen malzeme arasında yer alır¹⁶⁵.

Çubuklar normalde kiraz veya yaseminden yapılmıştır çünkü bu ağaçların nikotini emdiği ve tat verdiği düşünülmektedir. Ancak abanoz, akçaağaç, mersin, yabani incir, kayısı, erik, gül, sakız ağacı, keçiboynuzu, balzam ve bölümler halinde birleştirilen ahşaplar da kullanılmıştır¹⁶⁶.

Çubukların en çok tercih edileni yaseminden yapılmış olanlarıdır. Çünkü yasemin nikotini çeker ve çubuk kullananlar buna kıymet gösterirler. Yaseminden yapılan

¹⁶² Bakla, *Tophane Lüleçiliği*, 63.

¹⁶³ Kocabaş, 1963, 12.

¹⁶⁴ Bakla, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı'nın Tasarımındaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 177.

¹⁶⁵ Evren, *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*, 171-172.

¹⁶⁶ Simpson, 72.

çubuklar, beyaz, gri ve sarı renklidir. Genellikle fazla kullanılarak nikotini emen çubuklar sarı renkte olurlar. Çubuk satan kişiler yaseminden yapılan çubuklara limon suyu sürmek suretiyle rengini almalarını sağlamıştır. Çubuklarda budak ve eğrilik olmamasına önem verilir, çubuklar yapılırken malzeme seçiminde buna dikkat edilir. Yasemin en çok kullanılan malzeme olduğundan dolayı budaksız ve düz dallar elde etmek için bir uygulama geliştirilmiş ve Ortaköy’de bunun için yasemin bahçeleri kurulmuştur. Bu bahçelerde yaseminler düz olarak uzasın diye yasemin dalları bir boru içine geçirilir ve dallar uzadıkça boruların ucuna yeni borular ilave edilir. Bu boruların da ayakta kalabilmesi için yandan borulara takviye yapılır. Zamanla bu bahçe öyle bir hal almıştır ki bahçeyi gören kişiler kendilerini boru ormanında zannetmiştir. Uzayıp yetişen dallar borular içinden çıkarılır ve kesilerek içleri delinir. Çubuğun eğilmemesi için bu haldeki bir yasemin çubuğunun yaklaşık 1 buçuk yıl uygun bir yerde bekletilmesi gerekir¹⁶⁷.

Kiraz ağacından yapılan çubuklar kaliteli değildir ve bu çubuklar kötü olarak kabul edilir. Bu çubuklar için 1.50-2 metre uzunluğunda düz dallar gereklidir. Yine bu dallar da yasemin dallarının elde edildiği gibi temin edilir¹⁶⁸.

Bir ucuna lüle öbür ucuna ağızlık takılan çubukların orta kısımlarına yani gövdelerine ‘beden’ adı verilir. Çubukların boyları 30-40 cm ila 2-2,5 metre arasında değişmektedir. Çubukların hem tek parçadan bütün olanları hem de birbirlerine eklenerek oluşanları vardır. Birbirlerine zıvanayla bağlanan bu çubuklar, onları ilk kez yapan ustanın adıyla “*Yusufi*” olarak bilinirler¹⁶⁹. Çubukların boyları çoğu yayında 30-40 cm’den 2-2,5 metreye kadar değiştiği söylenirken Azize Yener çubukların boyunun 1-4 metre arasında olduğunu söylemiştir¹⁷⁰.

Çubuklar uzun ve kısa olmak üzere ikiye ayrılır. Uzun çubuklar genellikle 2-2,50 metre civarında olup evler, kahvehaneler ve hamamların soğukluk kısmında içilmiştir. Kısa çubuklar ise 30-40 cm civarındadırlar. Bu çubukları tütün tiryakileri bellerindeki kuşaklara koyarak yanlarında taşırlar. Bu yüzden sokakta, caddede canları ne zaman

¹⁶⁷ Bakla, *Tophane Lüleçiliği*, 59-60.

¹⁶⁸ Lecomte, 186.

¹⁶⁹ Bakla, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı’nın Tasarımındaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 177.

¹⁷⁰ Yener, 94.

isterse istedikleri yerde içebilmişlerdir. Tütün tiryakileri kesesinden çıkardıkları tütünü lüle içine koyarak kav, çakmak ve çakmak taşı ile tutuşturur içerler¹⁷¹.

Çubuklar, uçlarına takılan ağızlık ve tütünle birlikte bir keseye yerleştirilir ve kıyafetlerin altındaki kaytan ya da deri sırımlarla bele bağlanan kuşakta taşınır. Kuşakta kese içinde taşınan bu tütün içme malzemelerine “*Takım*” adı verilir. Vezir ya da devlet büyüklerinin içtikleri çubuklara “*Tirkeş*”, çubukların altın tel ve ipeklerle süslenmiş olanlarına da “*Kayseriye*” çubuk adı verilmiştir¹⁷².

İmame denilen ağızlıklar çoğunlukla kemik, fildişi, kehribar ya da amberden üretilerek kullanan kişinin varlığına göre üzerleri gümüş ve altınla süslenen, savat yapılan ve murassa edilenleri vardır. Saraya yapılan imameler elmas ve pırlanta ile tezyin edilir¹⁷³.

İmamelerin malzemeleri toplumda zengin fakir sınıf ayrımının bir göstergesi olarak görülmektedir. İmamelerin zengin taşlarla yapıp bezenmesi bir zaman sonra iyice gösterişe dönerek israf boyutlarına gelince bu dönemde bir yasaklamaya gidilmiştir. Sultan 1. Abdülhamid 1781’de Sadrazam İzzet Paşa’ya verdiği bir emirle murassa çubukların üretimini ve alım satımını yasaklayarak kaldırmıştır¹⁷⁴.

Çubuk ustaları çubuğu imal ederken ‘kemane’ adı verilen el tezgâhı kullanmışlardır. Çanağın içinde yanan tütünün dumanının çubukların içinden geçmesi için çubukların içi, ustaların kendi yaptığı matkaplarla veya ateşte kor halini almış teller vasıtasıyla delinir. Çubuklar bezemesiz yapılacaksa tek usta tarafından yapılır ama üzeri çakma, mıhlama ve kakma gibi yöntemlerle ya da kıymetli taşlarla bezenecekse bu işlemler başka ustalar tarafından yapılır. İşlemleri biten çubuklar eğer sipariş üzerine yapılmamışsa dükkanlardaki raflarda yerini alarak satışa sunulur¹⁷⁵.

2.3.3. Kullanılışı

Tütün, kahve ve kahvehanelerden ayrı anlatılamaz bir bütündür. Tütün ve kahve birbiriyle tanışmasından bugüne kadar birçok kez yasaklanmalarına rağmen günümüze

¹⁷¹ Kuşoğlu, 33-34.

¹⁷² Bakla, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı’nın Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 177.

¹⁷³ Bakla, *Tophane Lüleçiliği*, 60.

¹⁷⁴ Evren, *Osmanlı’da Esnaf ve Örgütleri*, 44.

¹⁷⁵ Kuşoğlu, 35.

kadar gelebilmeyi başarabilmişlerdir. Kahve, tütünden önce gelmiş, insanlar ilk olarak onu tanımışlardır. 1543 yılında Yemen'den İstanbul'a gemilerle getirilen kahve hakkında Şeyhülislam Ebussuud Efendi tarafından bir fetva verilmiş ve Tophane önünde gemilerin altları delinmek suretiyle içindeki mallarla beraber gemiler batırılmıştır¹⁷⁶. Ancak kahve tüketiminin haram olduğuna dair bu fetvaya rağmen kahve tüketimi devam etmiş ve 10 yıl sonra Osmanlı İmparatorluğunun başkenti İstanbul'da ilk kahvehaneler açılmıştır¹⁷⁷.

Kâtip Çelebi kahvenin 1543 yılında gemilerle Osmanlı'ya getirildiğini, kahvenin bilinmediği için haram olduğu konusunda fetva verildiğini anlatır. Aynı eserinde yine Kâtip Çelebi Sultan 4. Murad devrinde bazı kötülüklerin engellenmesi için kahvehanelerin yasaklandığını ve çıkan yangınlardan dolayı tütün içmenin de yasak edildiğini söyler¹⁷⁸.

Peçevi tarihinde 1554 yılına kadar İstanbul'da kahve ve kahvehanenin olmadığı kaydedilmiştir. 1554 yılının başlarında Halep'ten Hakem ve Şam'dan Şems isimli iki kişi İstanbul'a kahveyi getirmiş ve kahvehaneleri açmıştır. Bu iki şahıs Tahtakale'de ayrı ayrı dükkân açarak kahvenin satışını yapmışlardır. Bu iki kahvehanenin açılışından sonra gruplar halinde insanlar buraya gelerek kitap okumaktan oyun oynamaya, şiirden edebiyata varıncaya kadar çeşitli şekillerde vakit geçirmeye başlamıştır. Tütün ise 1600 yılında İngilizler tarafından Osmanlı'ya getirilerek rutubetten dolayı oluşan bazı hastalıklara ilaç diye satılmaya başlamıştır. Ehlikeyf bazı kişilerin yanı sıra zamanla ehlikeyf olmayan kişilerde tütünü kullanmaya alışmıştır. Dahası ulema ve devlet adamlarından kimseler de tütün içme alışkanlığına kapılmıştır. Kahvehaneler boş gezen insanların çok fazla tütün içmesinden dolayı dumanla dolmuştur. Öyle ki içerde oturan insanlar dumandan birbirlerini göremez hale gelmiştir. İnsanlar çarşıda ve pazarlarda ellerinde lülelerle gezmeye başlamıştır. Lülenin dumanından sokaklar tütün kokmaya başlamıştır¹⁷⁹.

Tütün, ilk olarak 17. yüzyıl başlarında İngiliz gemiciler tarafından ilaç diye Osmanlı'ya getirilmiştir. İstanbul'da kahve içiminin yayıldığı gibi tütün içmekte büyük ilgi görmüş ve yayılmıştır. Kahve ve tütünün beraber kullanıldığı kahvehaneler, birçok

¹⁷⁶ Bakla, *Tophane Lüleçiliği*, 59.

¹⁷⁷ Cem Sökmen, *Eski İstanbul Kahvehaneleri*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul 2019, 29.

¹⁷⁸ Çelebi, 48-56.

¹⁷⁹ Peçevi, 258-259.

yerde halkın bir araya geldiği, sanatın ve eğlencenin yapıldığı, farklı kültürlerin buluştuğu mekanlar haline gelmiştir. Böylelikle Türk kahvehane kültürü ortaya çıkmıştır. Osmanlı'ya tütünün gelmesinin üzerinden çok zaman geçmeden Sultan 1. Ahmed (1603-1617) kahvehanelerdeki siyasi konuşmaları ve Osmanlı'nın başkenti İstanbul'da yaşanan yangın felaketlerini ileri sürerek tütün içmeyi yasaklamış ama bu yasak tütün içimine pek engel olamamıştır. Sultan 4. Murad döneminde (1623-1640) de kahvehaneler yasaklanmış, tütün içme konusunda en sıkı tedbirler uygulanarak engellenmeye çalışılmıştır. Fakat Sultan 4. Murad'ın ölümünün ardından kahvehaneler yeniden açılmış, tütün içilmeye devam edilmiştir¹⁸⁰.

Tütün içmek, onu içen kişileri tütüne bağımlı yaptığından dolayı kullanımı hızlı bir şekilde yayılmıştır. Bu sebeple tütün içmeye yarayan lüleler, 17. yüzyılda Osmanlı'da ve Avrupa'da tüketilmeye başladıktan sonra üretimi de yapılmış, 18. ve 19. yüzyılda hızlı bir şekilde yayılması sürmüştür¹⁸¹.

Tütün tiryakileri 30-40 cm boyundaki çubukları bellerindeki kuşaklarda taşıyarak sokakta istedikleri zaman içmişlerdir. Tütün kesesi adı verilen özel keselerle taşıdıkları hazırlanmış tütünleri lülelerin içine doldurarak kav, çakmak ya da çakmaktaşı ile tutuşturur nerede isterse orada tütün içer¹⁸².

İbrahim Peçevi Efendi'nin sokaklarda ve kahvehanelerde tütünün içilmesini ve M. Zeki Kuşoğlu'nun bunun ne şekilde yapıldığını bahsetmesinden başka saraylarda ve konaklarda tütün içmek için bir tören düzenlenmiştir. Çubuğun sunulması, tutuşturulması ve tazelenmesi bu merasimdeki görevliler tarafından yapılmıştır¹⁸³.

Sokaklardaki insanlar arasında tütünün yayılıp içilmesi nasıl olduysa sarayda yaşayanlar içinde de öylece yayılmıştır. Başta padişah olmak üzere devlet adamları ve haremde yaşayan insanlarda tütün içmeye alışmıştır. 1. Sultan Süleyman döneminde (1520-1566) sarayda kahve içmek özel bir merasimle yapılmaya başlanmış, bu merasim için de Kahvecibaşı ismiyle bir kişinin başında olduğu bir teşkilat kurulmuştur. Tütünün Osmanlı'ya gelip halk arasında yayılmasından sonra sarayın içinde de içilmeye başlamasının ardından kahve merasimini yapan teşkilat gibi bir de tütün içmek için

¹⁸⁰ Yener, 95.

¹⁸¹ İnanan, Şahin, 36.

¹⁸² Kuşoğlu, 34.

¹⁸³ Evren, *Osmanlı'da Esnaf ve Örgütleri*, 45-46.

teşkilat kurulmuştur. Bu teşkilatta tütüncübaşı, çubukçubaşı, çubukçular ve ateşçiler yer alarak görevlendirilmiştir. Saraylardaki gibi konaklarda da aynı şekilde tütün içme merasimi uygulanmıştır¹⁸⁴.

Tütüncübaşı, tütün işleriyle ilgilenen kişiye verilen addır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne kadar tütüncübaşları görevlerine devam etmiştir¹⁸⁵. Tütüncübaşı, evin ileri gelen ağalarından biridir. Ev sahibi ve ev sahibinin söylediği misafirlere çubukları bizzat tütüncübaşı getirir, geri kalan misafirlere ise rütbelerine göre tütüncübaşının emrindeki diğer ağalar çubukları ikram eder. Tütüncübaşına özel, konağın alt kat sofasında bir oda vardır. Tütüncübaşının odasının bir kenarında kilidi bulunan bir dolap yer alır. Dolabın içerisinde özenle yapılmış murassa ya da altın üzerine mine işlemeli değerli çubuk ağızlıkları, ev sahibine özel “göbek” ve “bohça” adı verilen tütünler ve çubuk lüleleri yer alır. Misafirlere ikram edilen kehribar çubuklar ve misafir tütünleri ise farklı bir dolapta muhafaza edilir. Odanın yan duvarlarının olduğu tarafta kapağı yukarı doğru açılan uzun ve yüksek bir sandık bulunmaktadır. Çubuklar bu sandığa uzatılarak yerleştirilir. Bir başka tarafta ikram edilmek üzere içleri tütün doldurularak hazır edilen lüleler bulunmaktadır¹⁸⁶.

Tütüncübaşı, saraydaki çubuk, nargile ve enfiyelerin temin edilmesi, çubukçular tarafından doldurulup hazır edilen çubukların kontrol edilmesi ve tütün içmek için gerekli olan takımların korunarak saklanmasını sağlayan memurdur. Bunları yapan bu kişinin özel kıyafetleri bulunmaktadır. “Başında destar denilen kavuk üzerine tülbent sarar, kol ağızları ve yakası kürklü, kırmızı çuha hil’at, içine üç peşli entari, beline sel kuşak, kırmızı dökme şalvar ve sarı yemeni giyerdi¹⁸⁷.”

Çubukçubaşı, sarayda nerde tütün içilecekse tütünün içileceği yerlerde gerekli düzenlemeleri yapar ve emrinde olan çubukçular ve ateşçinin tütün merasimindeki hizmetlerini belli bir düzen içinde ve adaplı bir şekilde yapmasını sağlar¹⁸⁸.

¹⁸⁴ Bakla, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı'nın Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 48-50.

¹⁸⁵ Mehmet Zeki Pakalın, “Tütüncübaşı”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* 3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972, 540.

¹⁸⁶ Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri*, (Hazırlayanlar Kâzım Arısan, Duygu Arısan Günay), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, 180-181.

¹⁸⁷ Bakla, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı'nın Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 48.

¹⁸⁸ Bakla, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı'nın Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 48.

Çubukçu, misafirlere ve saray ahalisine lüleleri hazırlayarak sunan kişilere verilen addır. “*Kıyafet olarak; adi kavuk üzerine destar, kırmızı göğsü kapalı kaftan, lacivert şalvar, kırmızı yemeni giyerler, bellerine kuşak bağlarlardı*¹⁸⁹.” Saraylarda, hane halkı çok olan vezir evlerinde ve konaklarda birden fazla çubukçuyla birlikte bunların başında bir de çubukçubaşı vardır. Çubukçular genellikle tütüncübaşının yardımcısı olurlar¹⁹⁰.

Ateşçi; lülelerin içindeki tütünleri ateşle yakmakla görevli kişilere, stillerin içinde findık ateşi taşıyan kişiye verilen addır¹⁹¹.

Saraydaki tütün merasimi çubukçubaşının öncülüğünde düzenlenir ve emrinde on çubukçuyla birlikte bir de ateşçi bulunur¹⁹². Saraylarda ve konaklarda tütün içileceği zaman öncelikle misafirlerin bulunduğu yerin orta kısmına şimdiki sigaraların küllüğüne benzeyen gümüş ya da pirinçten yapılmış “*takatuka*” denilen tablalar getirilir. Çubukçular içleri doldurularak hazırlanmış lüleleri, ağızlıklar misafirin ağız hizasına, lüle kısmı ise takatukaya gelecek şekilde misafirlere ikram eder. Misafirler ikram edilen çubukları sol eliyle alır. Daha sonra ateşçi, önceden hazırladığı “*stil*” olarak adlandırılan ve içerisinde “*findık ateşi*” denilen küçük yuvarlak kömürlerin bulunduğu zincire asılı bir mangal getirir. Bu arada çubukçubaşı lülelerin içindeki tütünü tutuşturmak için elindeki maşayla mangaldan aldığı yanan küçük kömürleri lülelere koyar¹⁹³. İçleri doldurularak önceden tütün içmek için hazır edilen lüleler sadece bir kereye mahsus yakılır ikinci kez içleri doldurulmaz¹⁹⁴.

Lüleler ince malzemeli olduklarından dolayı kullanılan lülenin içindeki tütünü boşaltırken eğer takatukaya biraz sert vurulur ya da kullanılırken dikkat edilmezse kırılır. Bu yüzden lüleler satın alınacakları zaman tek değil düzine ile alınır¹⁹⁵.

Kahvehane, hamam ve zenginlerin evlerinde çubukların muhafaza edildiği çubukluk olarak adlandırılan özel dolaplar bulunmaktadır. Saraylar ve konaklarda çubukların ayrı bir odası vardır¹⁹⁶. Varlıklı kişilerin evlerinde çubukların sayısı 40-50

¹⁸⁹ Bakla, *Tophane Lüleçiliği*, 61.

¹⁹⁰ Mehmet Zeki Pakalın, “Çubukçu”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 1*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, 383.

¹⁹¹ Bakla, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı'nın Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 48.

¹⁹² Bakla, *Tophane Lüleçiliği*, 61.

¹⁹³ Pakalın, 383.

¹⁹⁴ Bakla, “Unutulmuş Bir Halk Sanatı Lüleçilik”, 5.

¹⁹⁵ Bakla, *Tophane Lüleçiliği*, 61.

¹⁹⁶ Evren, *Osmanlı'da Esnaf ve Örgütleri*, 46.

civarındayken saraylarda bu sayı yüzlerce olabilmektedir¹⁹⁷. Büyük kahvehanelerde ise çok sayıda çubuğun yan yana asılabileceği şekilde çubukluklar yer alır. Geleneksel Türk evinde çubuklukların özel bir yeri olup hemen her evin ocaklarının iki tarafında kapağı olmayan çubukluk dolaplarına yer verilmiştir¹⁹⁸.

Osmanlı'da tütün içmek günlük yaşamın içinde o kadar yaygınlaşmış ki artık misafirperverliği gösteren simgelerden biri haline gelmiştir. Fransız ressam ve mozaikçi Lecomte bir Türk evi ziyaret edildiği zaman hemen ona uzunca bir çubuk ikram edilir ve bu çubuk bazen o kadar uzun olur ki misafirin kendisinin yakması imkânsız olur. İş böyle olunca anında bir uşak yanan kömür parçaları getirerek hemen yakar. Buraya ilk defa gelen yabancılar bu adetleri bilmedikleri için sürekli bu işin kurbanı olur. Kendilerine çubuk sunulduğu zaman direk peş peşe nefeslerle çubuğu çekerek nefessiz kalır ve hemen yanına bırakır. Bu durumu fark eden uşaklar ise tekrar yeni bir çubuk getirirler. Bu durum birkaç kez tekrarlanınca misafir bu işin bitmeyeceğini anlar ve ziyaretini orada bitirir¹⁹⁹.

Türk el sanatlarında farklılığıyla dikkat çeken bir kültür ögesi olan lüle- çubukçuluk varlığını üç yüzyıl kadar sürdürdükten sonra unutularak anımsanmayacak bir hale gelmiştir²⁰⁰. Çubuklar bugün artık yerini sigara ağızlıklarına bırakarak kullanımı bitmiştir²⁰¹.

2.4. LÜLE TİPOLOJİSİ

Günümüze kadar yapılmış lüle tipolojisi çalışmalarında lüleler genel olarak hamur rengi ve çanak şekillerine göre ayırt edilerek farklı gruplar halinde sınıflandırılmıştır. Lüleler sınıflandırılırken hamur ve astar rengi esas alındığı zamanlarda bu çalışmaların yanlışlığı olabilmektedir. Çünkü aynı hamurdan yapılmış farklı tipler de mevcuttur. Bu yüzden hamura göre tarihlendirme her zaman doğru sonuçlar vermez. Bu konudaki çalışmalarda en çok kullanılan metot çanak şekillerine göre sınıflandırma ve tarihlendirmenin yapıldığı yöntemdir²⁰².

¹⁹⁷ Bakla, “Unutulmuş Bir Halk Sanatı Lüleçilik”, 5.

¹⁹⁸ Bakla, *Tophane Lüleçiliği*, 61.

¹⁹⁹ Lecomte, 185.

²⁰⁰ Evren, *Eski İstanbul'da Kahvehaneler*, 194.

²⁰¹ Bakla, *Tophane Lüleçiliği*, 60.

²⁰² Gizem Saldırgan Karaaslan, *Cizre İçkale Kazısı Lüle Buluntuları (2013-2016)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019, 51-52.

Tütün çanakları lülenin en çok bezemeli kısmıdır. Kaide biçimlerine göre lüleler çok çeşitli şekillerde karşımıza çıkar. Bu çeşitlilik içinde koni, silindir, lale, dört, sekiz köşeli ve yassı küre en çok kullanılan biçimlerdir. Çanakların kaideleri gibi ağız kısımları da farklı şekillerde karşımıza çıkar. Bunlar krater ağızlı, çiçek ağızlı gibi değişik biçimlerde olur. Ayrıca farklı şekiller ve farklı boyutlarda görülen duman yolu da tütün çanağına bağlanma şekliyle diğerlerinden ayırt edilir. Genel olarak duman yolunun tütün çanağına bağlanması üçgen, dörtgen, çiçek ve el şeklinde bir bağlanma olarak görülür. Lülelerin çubuğun ucuna takıldığı ağız kısmı yine bezemenin görüldüğü bir yerdir. Ağızlık kısmı düz bitişli, burmalı, bombeli ve altı köşeli olarak çeşitli şekillerde yapılmıştır²⁰³.

Erdoğan Bakla, Tophane Lüleçiliği eserinde lülelerin tasnifini yapmak için renk, tütün çanağı, duman yolu ve çubuk ağızlarına göre farklılık gösterdiğini belirterek tasnifini bu şekilde yapmıştır. Renklerine göre lüleler; kırmızı çamurdan yapılmış kırmızı renkli astarlı lüleler, beyaz çamurdan veya porselenden yapılan lüleler, kırmızı çamurun redükleyici atmosferde pişmesi ile yapılan lüleler olarak sınıflandırılmıştır. Lülelerin çanak bölümleri ise; koni şeklinde tütün çanağı, silindir şeklinde tütün çanağı, lale şeklinde tütün çanağı, yarım küre şeklinde tütün çanağı, yarım küre üzerinde silindir şeklinde tütün çanağı, krater ağızlı tütün çanağı, çiçek şeklinde dip üzerinde krater ağızlı tütün çanağı, sekiz köşeli silindir şeklinde tütün çanağı, dört köşeli ve ayaklı tütün çanağı ve yassı küre şeklinde tütün çanağı olarak on tip ile ayırt edilmiştir. Yine bir diğer ayırım ise lülelerin duman yollarında yapılmıştır. Bunlar; üçgen uçla bağlanan duman yolları, dikdörtgen uçla bağlanan duman yolları, el şeklinde uçla bağlanan duman yolları, çiçek şeklinde uçla bağlanan duman yolları ve doğrudan tütün çanağına kaynak duman yolu olarak beş ayrı kategoride değerlendirilmiştir²⁰⁴. Lülelerin çubuğa takıldığı kısımlar ise çubuk ağızı olarak adlandırılır ve bu kısımlarda; düz bitişli ağızlar, burmalı ağızlar, çok köşeli ağızlar, bombeli ağızlar ve bitiş kısımları beyit yazılı ağızlar olarak beş kategoriye ayrılmıştır²⁰⁵.

Gönül Cantay da çalıştığı lüleleri farklı başlıklar halinde değerlendirmiştir. Lüleleri gruplara ayırırken yine çanak kısmı esas alınmıştır. Bu çalışmada çanak kısmı küresel

²⁰³ Evren, *Osmanlı'da Esnaf ve Örgütleri*, 86-88.

²⁰⁴ Bakla, *Tophane Lüleçiliği*, 63.

²⁰⁵ Bakla, "Unutulmuş Bir Halk Sanatı Lüleçilik", 4.

şekilli ağzı dar olan lüleler, çanak kısmı basık küresel lüleler, çanak kısmı ve duman yolu birlikte yapılan lüleler, çanak kısmı ve duman yolu birlikte dökülüp çanağı basık olan lüleler, çanak kısmı tablalı olan lüleler, duman yolu kısa, küresel hacimli olan lüleler, çanak kısmı küresel, ağzı dar, çanağında delik bulunan lüleler, çanağı basık olup çokgen şekilde lüle, çanağı madeni kap şeklinde lüle ve çanağı çiçek ve şamdan şeklinde olan lüleler olarak ele alınmıştır²⁰⁶.

Lüle ile ilgili yüksek lisans tezi, doktora tezi ve makaleler yazarak bu konuda önemli çalışmalar yapmış olan Gökben Ayhan çalıştığı lüleleri, çanak şekilleri ve kaide şekillerine göre gruplandırmıştır. Çanak şekillerine göre lüleler; silindir çanaklı, torba biçimli çanaklı, karinalı çanaklı, yuvarlak çanaklı, basık yuvarlak çanaklı, süzgeçli basık yuvarlak çanaklı, lale çanaklı²⁰⁷, krater biçimli çanaklı ve dikdörtgen çanaklı olarak sınıflandırılmıştır. Kaide tiplerine gelince kaideli ve süzgeç çanaklı, disk kaideli ve silindir kaideli olarak farklı şekillerde gruplandırılmıştır²⁰⁸.

Lüle tiplerinde daha çok süsleme olarak karşımıza çıkan kuş figürlerinden başka çok rastlanılmasa da lülenin kendi biçiminin kuş şeklinde olduğu örneklerde vardır. Gökben Ayhan mevcut yayınlar ve kendi yaptığı çalışmalarda kuş biçimindeki lülelerden iki örnek olduğunu aktarmıştır²⁰⁹.

Korkmaz Şen ve Yunus Emre Karasu birlikte ele aldıkları makalede lüleleri süzgeçli, basık yuvarlak çanaklı lüleler, disk kaideli lüleler, lale (zambak) çanaklı lüleler, yuvarlak çanaklı lüleler, silindir çanaklı lüleler, karinalı çanaklı lüleler, torba biçimli çanaklı lüleler, basık yuvarlak çanaklı lüleler (süzgeçsiz) ve basık yuvarlak kaideli süzgeçli lüleler olarak gruplandırmış ve bir değerlendirmeye tabi tutmuşlardır²¹⁰.

Azize Yener, Antalya Kaleiçi'nde bulunan lüleleri incelediği makalesinde erken dönem lülelerinin çanaklarını midye kabuğu, silindir, yarım küre vb. diğer şekillerde olduğunu yazmıştır. Aynı makalede lüleleri formlarına göre başlıklar altında incelemiştir.

²⁰⁶ Gönül Cantay, "Edirne Yeni Saray Kazısı Lüle Buluntuları", *VIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu (26-28 Nisan 2004/Sakarya)*, Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, 7(1), Sakarya 2005, 110-113.

²⁰⁷ Ayhan, *Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntuları*, 55-56.

²⁰⁸ Gökben Ayhan, "Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntularının Değerlendirilmesi", *Sanat Tarihi Dergisi*, 19(1), İzmir 2011, 2.

²⁰⁹ Gökben Ayhan, "Lülelerde Görülen Kuş Figürleri Üzerine Bir Araştırma", *Sanat Tarihi Dergisi*, 24(1), İzmir 2016, 4-5.

²¹⁰ Şen ve Karasu, 421-431.

Bunlar yuvarlak çanaklı lüleler, diskli lüleler, lale biçimli lüleler, çan biçimli lüleler ve hazneli lüleler olarak adlandırılmıştır. Diskli lüleler ise kendi altında disk tipleri, tütek tipleri ve tütek uzantılarına göre ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Disk şekillerine göre lüleler; kenarı düz, kenarı boncuk bordürlü, kenarı dışbükey-dar dilmeli, kenarı dışbükey-geniş dilmeli, kenarı içbükey-geniş dilmeli ve kenarı çentikli olarak ayırt edilmiştir. Tütek şekillerine göre lüleler; konik, ağız düz bitişli, poligonal, ağızda halka bilezik, silindirselsel, ağızda bombeli bilezik, armudi ve konik üzeri paletli olarak gruplandırılmıştır. Tütek uzantı şekillerine göre ise lüleler; dörtgen kaide şeklinde, yalnızca konturları (üçgen şeklinde) çizilmiş ve üçgen omurga şeklinde olarak belirtilmiştir²¹¹.

Kabul edildiği üzere ve incelediğimiz yayınların birçoğu görüldüğü üzere lüleleri tipolojisine göre gruplandırırken genel olarak lülelerin çanakları, duman yolu, duman yolu çanak bağlantısı ve kaidelerine göre farklı başlıklar altında ele almışlardır.

²¹¹ Yener, 96-112.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATALOG

3.1. BASIK YUVARLAK ÇANAKLI LÜLELER

Katalog No: 1	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 7-8	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 4-5	Hamur Rengi: Kahverengi
Müze Envanter No: 104.93	Ölçüler:
Müzeye Geliş Tarihi: 27.7.1993	Uzunluk: 5.2 cm
Müzeye Geliş Şekli: Ali Haydar Çabuk'tan Satın Alma	Yükseklik: 1.7 cm
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.7 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lüle genel olarak sağlam durumdadır. Çanak ağız kenarında küçük bir kırık olan lülenin yüzeyi aşınmıştır. Lüle sade ve küçük boyutludur. Oldukça basık bir çanağı bulunan lülenin aşınan çanağından burada süslemenin bulunduğu ancak ne olduğu anlaşılamamaktadır. Çanak gövdesinin üzerinde içe doğru daralan çanak ağızıyla son bulmuştur. Silindirik şekilli duman yolu ağız kısmında bombeli sade bir bilezikle son bulmuştur. Duman yolu çanağa üçgen uçlu olarak bağlanmıştır.

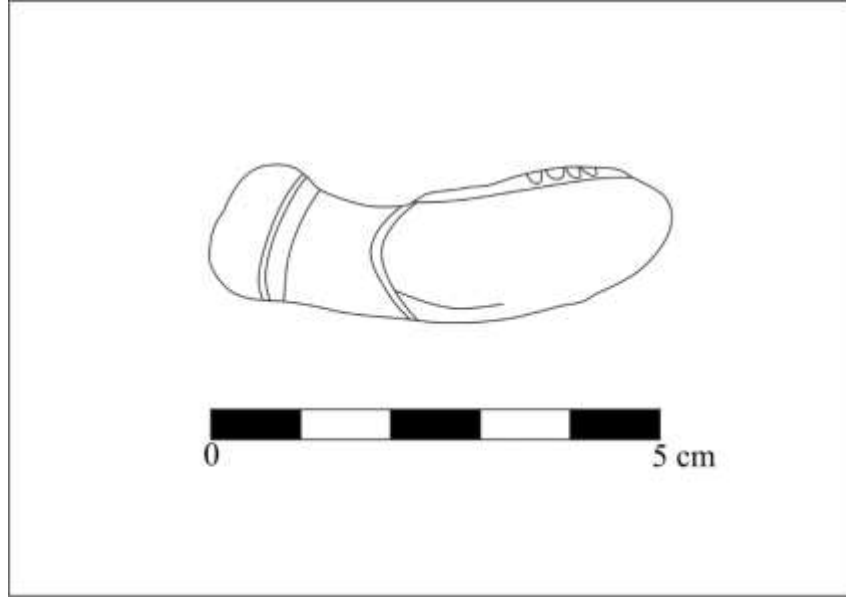
Dönemi: 17. yüzyıl

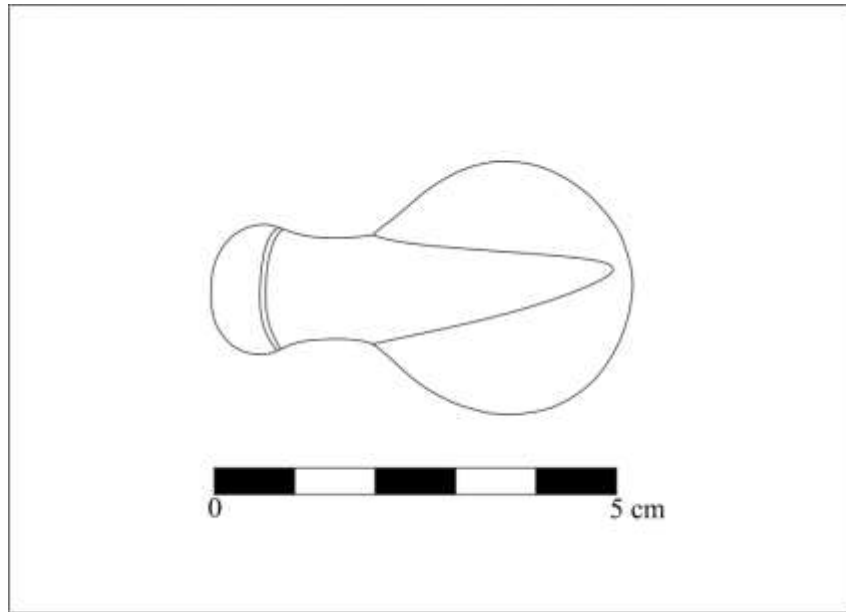
Foto. 7. Kat. No. 1 Yandan Görünüş

Foto. 8. Kat. No. 1 Kaideden Görünüş

Çizim 4. Kat. No. 1 Yandan Görünüş

Çizim 5. Kat. No. 1 Kaideden Görünüş

Katalog No: 2	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 9-10	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 6-7	Hamur Rengi: Gri
Müze Envanter No: 49-83	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 18.10.1983	Uzunluk: 4.3 cm
Müze Geliş Şekli: Abdurrahim Han'dan Satın Alma	Yükseklik: 3.4 cm
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.8 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Çanağın yüzeyinde kırık ve aşınmalar mevcut olan lüle, basık yuvarlak çanaklıdır. Lüle, geometrik ve bitkisel süslemelidir. Çanak yüzeyi kazıma tekniği ile dilimli hale getirilmiştir. Dilimlerin hemen üzerinde baskı tekniğiyle yapılmış yan yana dizilen lale motifleri gövde üzerinde sıralanmıştır. Gövde üzerinde içe doğru daralan yüksekçe kenar bulunmaktadır. Kenarın en altında kazıma tekniğiyle yapılmış bir çizgi, kenarın gövdesini dolandır. Bunun üzerinde rulet baskıyla yapılan dikine çizgilerin yer aldığı bir bordür ve üstte kazıma tekniğiyle yapılan kenar gövdesini dolanan iki çizgi daha yer alır. Duman yolu silindirik şekillidir. Duman yolu üzerinde sade bir bilezik gövdeyi bir yandan diğer yana alttan dolandır ve üst kısımda devam etmez. Bunun hemen yanında duman yolu ağzı şişkin bombeli bilezik şeklindedir ve basamak halkasıyla sonlanmıştır. Duman yolu çanağa doğrudan bağlanmaktadır. Çanak kaidesinde baskı tekniğiyle yapılmış güneş kursu motifine yer verilmiştir.

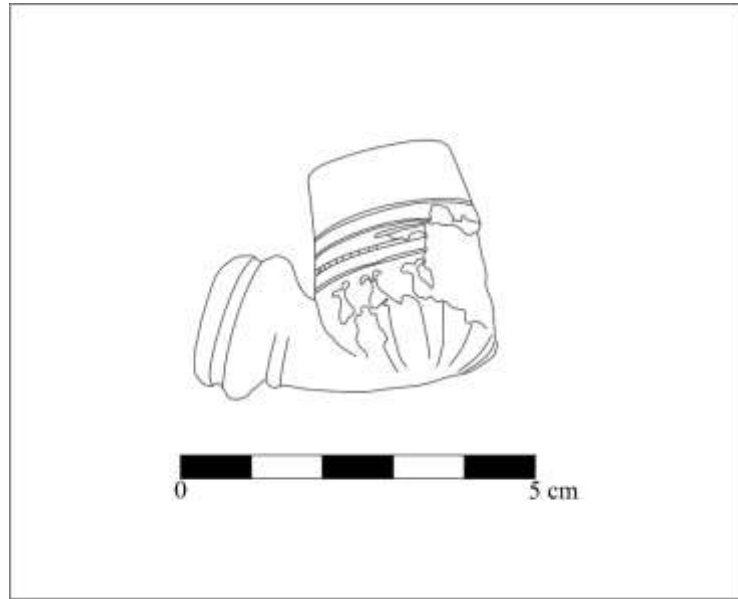
Dönemi: 17. yüzyıl

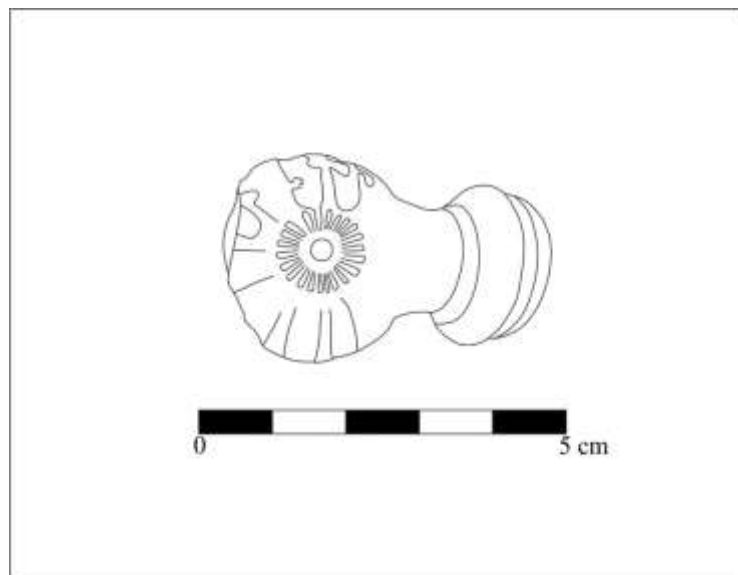
Foto. 9. Kat. No. 2 Yandan Görünüş

Foto. 10. Kat. No. 2 Kaideden Görünüş

Çizim 6. Kat. No. 2 Yandan Görünüş

Çizim 7. Kat. No. 2 Kaideden Görünüş

Katalog No: 3	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 11-12	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 8-9	Hamur Rengi: Gri
Müze Envanter No: 10-80	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2.12.1980	Uzunluk: 4.3 cm
Müze Geliş Şekli: Mehmet Bayramoğlu tarafından hediye edilmiştir.	Yükseklik: 3 cm Duman Yolu Ağız Çapı: -
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lülenin çanak ağız kenarının bir bölümü ve duman yolu ağız kenarının bir yanı, duman yolunun ortasına kadar kırılmıştır. Geometrik süslemeli lülenin çanak gövdesi kazıma tekniğiyle dilimlere ayrılmıştır. Çanak gövdesinin hemen üzerinde bir bilezik ve onun üzerinde yuvarlak kenar yükselir. Silindirik şekilli duman yolu ağız kenarında bombeli bir bilezikten sonra basamak halkasıyla sonlanmıştır. Duman yolu üzerinde bombeli bileziğin hemen yanında kazıma tekniğiyle yapılmış dikdörtgenlerin yer aldığı büyükçe bir bordür bulunmaktadır. Lülenin duman yolu doğrudan çanağa bağlanmaktadır.

Dönemi: 17. yüzyıl

Foto. 11. Kat. No. 3 Yandan Görünüş

Foto. 12. Kat. No. 3 Kaideden Görünüş

Çizim 8. Kat. No. 3 Yandan Görünüş

Çizim 9. Kat. No. 3 Kaideden Görünüş

Katalog No: 4	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 13-14	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 10-11	Hamur Rengi: Gri
Müze Envanter No: 47	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 1949	Uzunluk: 3.9 cm
Müze Geliş Şekli: Kümbet Hafriyatından (?)	Yükseklik: 2.1 cm
Buluntu Yeri: -	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.7 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lülenin kenarları kırılmış geri kalan kısımları günümüze sağlam olarak ulaşmıştır. Lüle çok sade bir şekilde düzenlenmiş, üzerinde süslemeye yer verilmemiştir. Lülenin çanağı kazıma tekniğiyle dilimlere ayrılmıştır. Çanağın üst kısmında dilimlerin uçları üçgen uçlu olarak yapılmıştır. Üçgen uçlu dilimlerden yukarısı kırıldığı için ne şekilde olduğunu bilemiyoruz. Lülenin duman yolu silindirik şekillidir. Duman yolunun ağız kısmında duman yolunu doksan derecelik açıyla keserek yükselen bir bilezik ve sonrasında basamak halkası bulunmaktadır. Duman yolu doğrudan çanağa bağlanmaktadır.

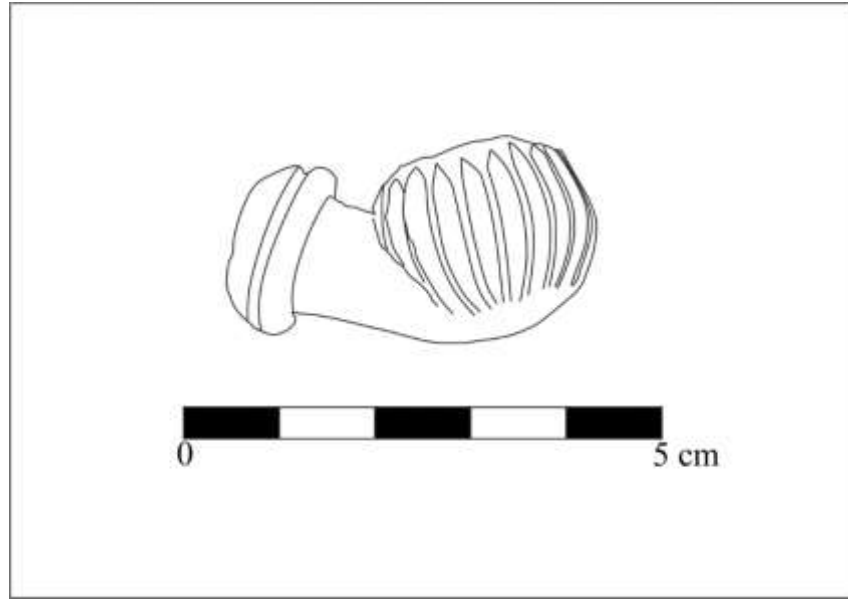
Dönemi: 17. yüzyıl

Foto. 13. Kat. No. 4 Yandan Görünüş

Foto. 14. Kat. No. 4 Kaideden Görünüş

Çizim 10. Kat. No. 4 Yandan Görünüş

Çizim 11. Kat. No. 4 Kaideden Görünüş

Katalog No: 5	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 15-16	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 12-13	Hamur Rengi: Kırmızımsı Kahverengi
Müze Envanter No: 394	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: -	Uzunluk: 4.8 cm
Müze Geliş Şekli: -	Yükseklik: 2.6 cm
Buluntu Yeri: -	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.8 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı lülenin çanak ağız kenarında küçük kırıklar vardır. Duman yolunun alt kısmından bir yana doğru ise yüzeysel kırık mevcuttur. Genel itibariyle sağlam olan lülenin çanak kısmı geometrik süslemeli, duman yolu ise sade bir şekildedir. Çanak gövdesi kazıma tekniğiyle düzgün olmayan bir şeritle alt ve üst olmak üzere ikiye bölünmüştür. Alt kısımda kaideden gövdenin ortasına doğru dilimler oluşturulmuştur. Bu dilimlerin arasında kalan köşelerde üçgen bir çerçevenin içerisi dikine dörder çizgi ile doldurularak süsleme yapılmıştır. Üst kısımda ise birbirine bitişik yan yana dizilmiş oval çerçeveler içerisine ortadan kenara doğru düz çizgilerin yayıldığı ışınsal bir süsleme kuşağı kullanılmıştır. Bunun üzerinde ise hafif dışa taşkın çanak ağız ile lüle sonlanmaktadır. Lülenin duman yolu silindirik ve sadedir. Üçgen uçlu gemi omurgası şeklinde çanağa bağlanmıştır. Lülenin kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun etrafı rulet baskıyla yapılan düz çizgilerle çevrelenmiştir. Duman yolu, ağız kenarında bombeli sade bir bilezikle sonlanmıştır.

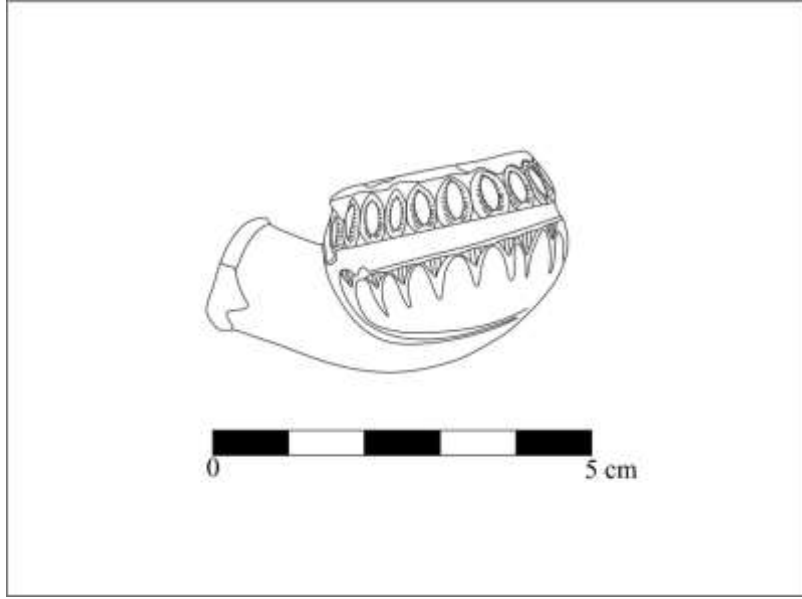
Dönemi: 17-18. yüzyıl

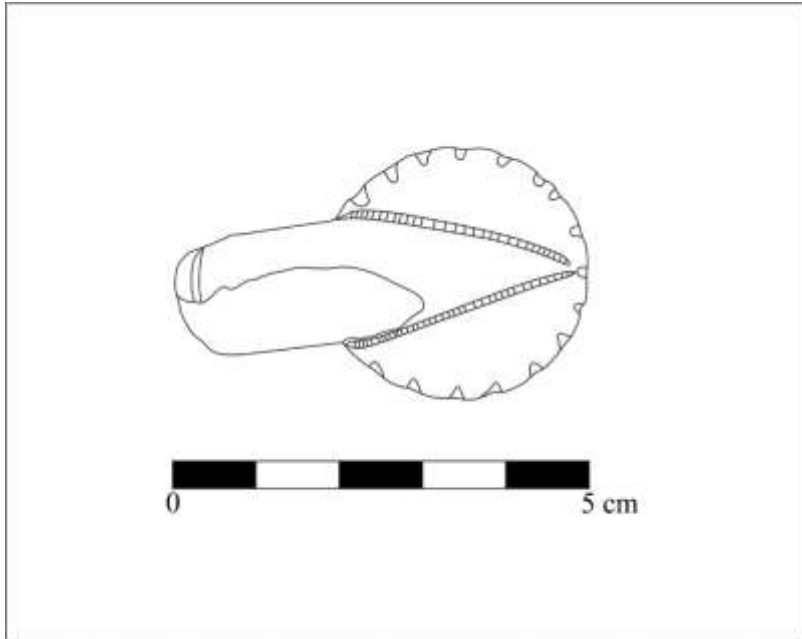
Foto. 15. Kat. No. 5 Yandan Görünüş

Foto. 16. Kat. No. 5 Kaideden Görünüş

Çizim 12. Kat. No. 5 Yandan Görünüş

Çizim 13. Kat. No. 5 Kaideden Görünüş

Katalog No: 6	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 17-18	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 14-15	Hamur Rengi: Gri
Müze Envanter No: 61-95	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 1995	Uzunluk: 4 cm
Müze Geliş Şekli: Sos Höyük Kazısı	Yükseklik: 4 cm
Buluntu Yeri: Sos Höyük	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lülenin çanak ağız kenarlarında kırıklar vardır. Duman yolu çanağın hemen yanından itibaren tamamen kırık olan lüle, sade bir şekilde yapılmıştır. Çanak gövdesi kazıma tekniğiyle dilimlere ayrılmıştır. Çanak gövdesinin hemen üzerinde rulet baskıyla yapılmış dikine düz çizgilerin yer aldığı bir bordür bulunur. Bunun üzerinde ise dışbükey sade bir bileziğe yer verilmiştir. Bilezikten sonra yükselen lülenin kenarı dışa doğru genişleyerek açılmış daha sonra keskin bir hatla tekrar içe doğru eğimli devam etmiş ve sade bir şekilde sonlanmıştır. Lülenin duman yolunun kalan kısmı silindirik şekildedir. Duman yolu üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmıştır. Kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun kenarları rulet baskıyla yapılan düz çizgilerle kuşatılmıştır.

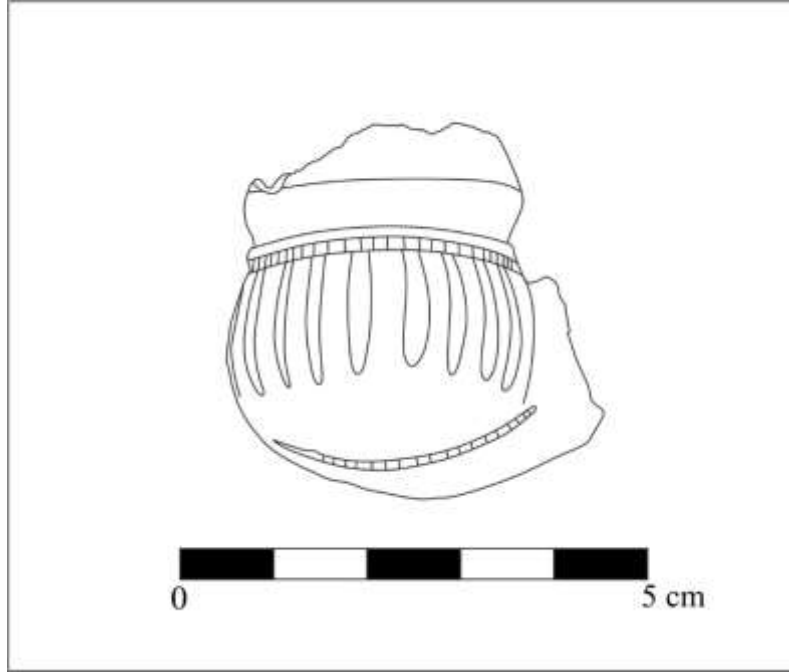
Dönemi: 17-18. yüzyıl

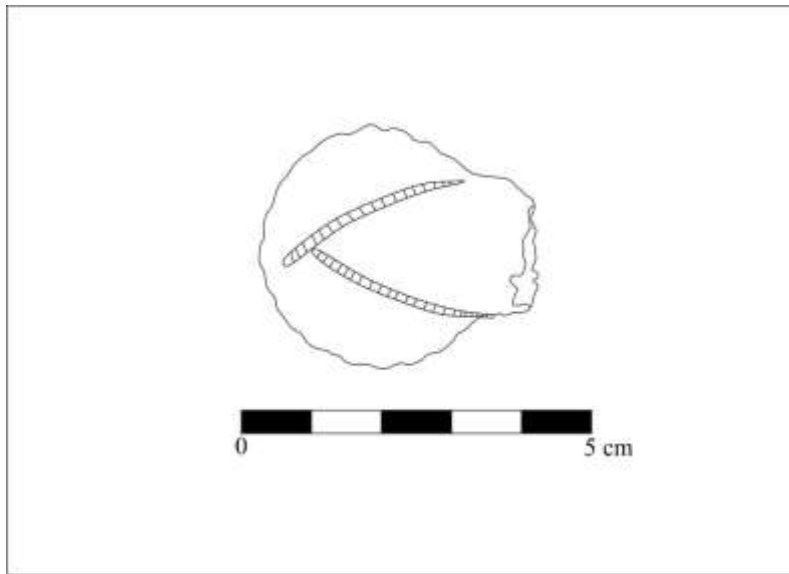
Foto. 17. Kat. No. 6 Yandan Görünüş

Foto. 18. Kat. No. 6 Kaideden Görünüş

Çizim 14. Kat. No. 6 Yandan Görünüş

Çizim 15. Kat. No. 6 Kaideden Görünüş

Katalog No: 7	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 19-20	Süsleme Tekniği: -
Çizim No: 16-17	Hamur Rengi: Kahverengi
Müze Envanter No: 42-79	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: -	Uzunluk: 6 cm
Müze Geliş Şekli: Müze Deposundan	Yükseklik: 3.7 cm
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.9 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lüle çok sade olarak yapılmış üzerinde süslemeye yer verilmemiştir. Genel itibariyle sağlam durumda olan lüle tam olarak günümüze ulaşmıştır. Lülenin çanak gövdesinde yüzeysel bir kırık, çanak ağzı ve duman yolu ağız kısmında küçük kırıklar bulunmaktadır. Çanak kısmının üzerinde sade düzgün olmayan bir bilezikten sonra yüksekçe yuvarlak kenar yer alır. Duman yolu silindirik şekillidir. Omurgadan ağza doğru genişleyen duman yolunun ağız kısmına doğru düzgün olmayan sade bir bilezik vardır. Duman yolu doğrudan çanağa bağlanmıştır. Duman yolunun altından ve üstünden çanak ağzına kadar uzanan omurga yer almaktadır. Bunun kalıp izi olduğu düşünülmektedir.

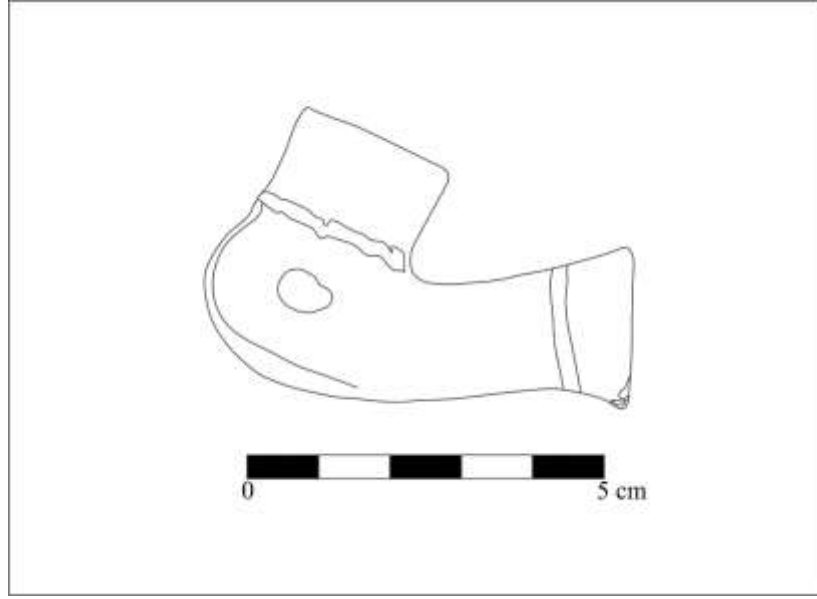
Dönemi: 18. yüzyıl

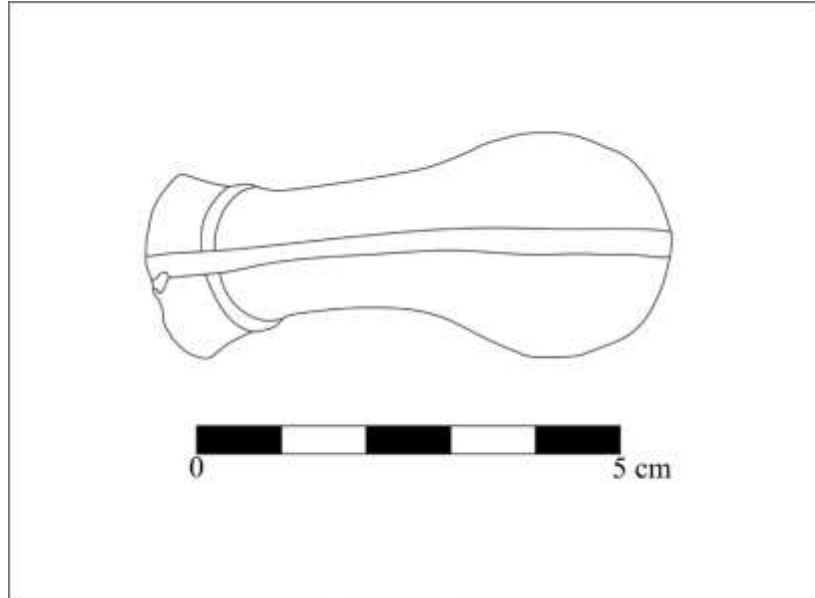
Foto. 19. Kat. No. 7 Yandan Görünüş

Foto. 20. Kat. No. 7 Kaideden Görünüş

Çizim 16. Kat. No. 7 Yandan Görünüş

Çizim 17. Kat. No. 7 Kaideden Görünüş

Katalog No: 8	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 21-22	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 18-19	Hamur Rengi: Kirli Beyaz
Müze Etüt No: EK-M6-74	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2017	Uzunluk: 5.3 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 3.8 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Kenarının ve duman yolu ağız kısmının bir kenarı kırık olan lüle basık yuvarlak çanaklıdır. Sade bir düzenlemeye sahip olan lülenin çanak gövdesi kazıma tekniğiyle sarmal yivli hale getirilmiştir. Gövdenin üst kısmında kazıma tekniğiyle yapılmış iki çizgi duman yolunun olduğu taraf hariç gövdeyi çevrelemektedir. Gövde üzerinde içbükey olarak yükselen kenar keskin bir hatla içeri dönerek sonlanmıştır. Lülenin duman yolu silindirik şekillidir. Duman yolu ağız kısmında bombeli olarak yapılmış ve basamak halkasıyla sonlanmıştır. Duman yolu doğrudan çanağa bağlanmıştır.

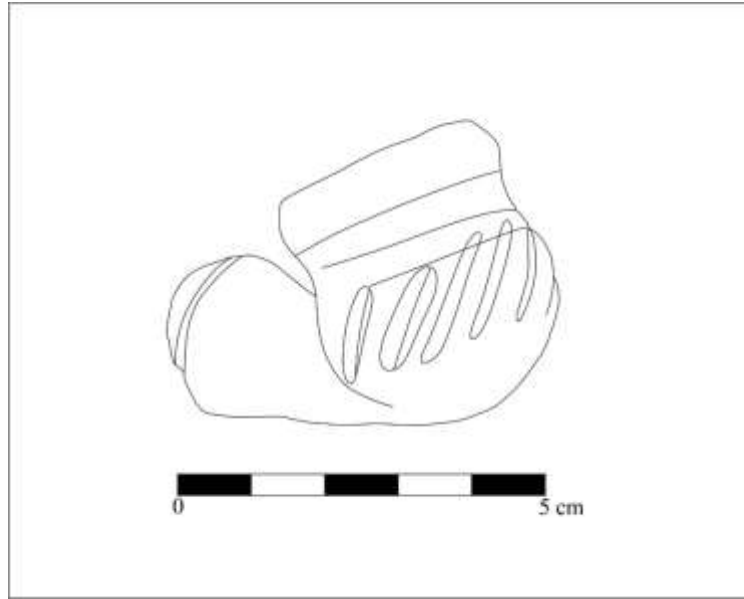
Dönemi: 17-18. yüzyıl

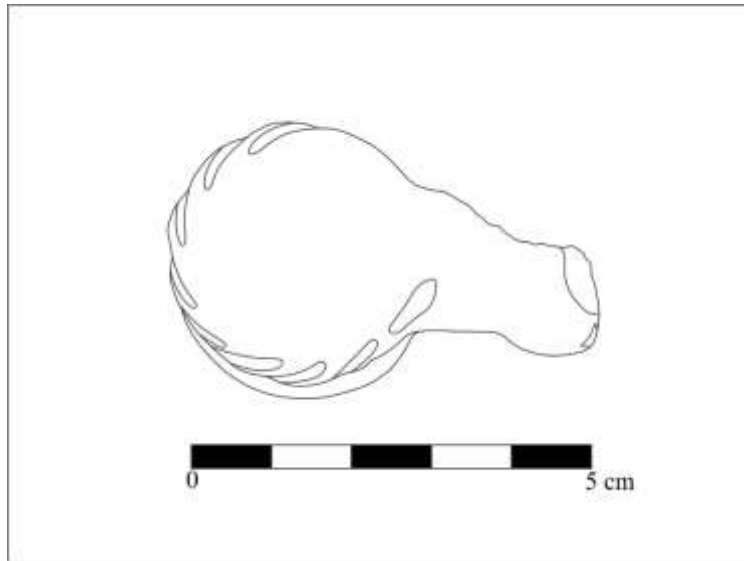
Foto. 21. Kat. No. 8 Yandan Görünüş

Foto. 22. Kat. No. 8 Kaideden Görünüş

Çizim 18. Kat. No. 8 Yandan Görünüş

Çizim 19. Kat. No. 8 Kaideden Görünüş

Katalog No: 9	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 23-24	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 20-21	Hamur Rengi: Açık Kahverengi
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 4.6 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 3.3 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.8 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Kenarının bir kısmı kırık olan lüle basık yuvarlak çanaklıdır. Lüle üzerinde hem bitkisel hem geometrik süsleme bulunmaktadır. Lülenin çanak kısmı sade bir şekilde düzenlenmiştir. Çanak üzerinde yukarı gittikçe daralan sade yuvarlak bir kenar yükselir. Kenar üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış iç bükey iki bilezik yer alır. Silindirik şekilli duman yolunun ağız kısmında bombeli bir bilezik bulunur. Bileziğin üzerinde birbirini takip eden ‘S’ kıvrımlarının yer aldığı bir süslemeye yer verilmiştir. Bilezikten sonra devam eden duman yolu, rulet baskıyla yapılan düz çizgilerin yer aldığı bir bordür gibi düzenlenmiştir. Duman yolunun ortasında sade, ince bir bilezik yer alır. Duman yolu gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmıştır. Kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun iki yanı rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürle belirlenmiştir. Üçgen bağlantının iki yanına ve ucuna birer tane gelecek şekilde çanağın kaidesinde baskı tekniğiyle yapılmış stilize bitki motifleri kullanılmıştır.

Dönemi: 17-18. yüzyıl

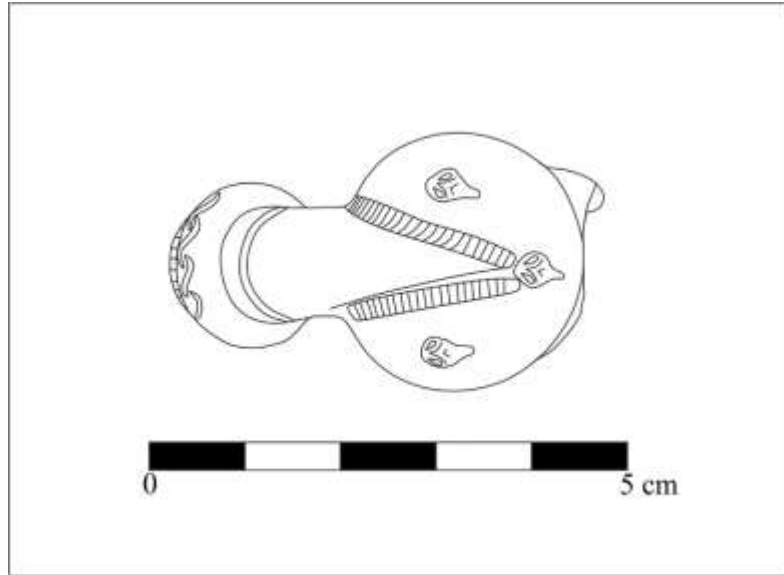
Foto. 23. Kat. No. 9 Yandan Görünüş

Foto. 24. Kat. No. 9 Kaideden Görünüş

Çizim 20. Kat. No. 9 Yandan Görünüş

Çizim 21. Kat. No. 9 Kaideden Görünüş

Katalog No: 10	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 25-26	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 22-23	Hamur Rengi: Sarımsı Kırmızı
Müze Envanter No: 102-93	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 27.7.1993	Uzunluk: 4.9 cm
Müze Geliş Şekli: Ali Haydar Çabuk'tan Satın Alma	Yükseklik: 2.8 cm
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.9 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lülenin kenarları ve çanağın çok küçük bir parçası kırılmıştır. Duman yolu ağız kısmında da küçük bir kırık bulunan lülenin duman yolu ve çanağında yüzeysel kırıklar vardır. Lülenin çanağı kazıma tekniğiyle dikey dilimlere ayrılmıştır. Dikey dilimlerin üzerinde rulet baskı tekniğiyle yapılmış dikine çizgilerin yer aldığı yatay bir bordür bulunmaktadır. Bu bordürün üstünde yükselen kenar kısımları kırıldığından dolayı kenarın nasıl bir biçimde olduğu bilinmemektedir. Duman yolu silindirik biçimlidir. Ağız kısmında dar yüksek bir bilezik bulunan duman yolu basamak halkasıyla sonlanmaktadır. Bileziğin çanağa bakan tarafında rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordür, duman yolunun üst kısmından bileziğe sıfır olarak başlamış çevresini döndükten sonra bilezikten ayrılarak duman yolunun orta kısmına doğru kaymıştır. Duman yolu çanağa üçgen uçlu olarak bağlanmaktadır. Çanağın kaide kısmında duman yolunun iki ucunun biraz yan taraflarına kazıma tekniğiyle iki çizgi çekilmiştir.

Dönemi: 17-18. yüzyıl

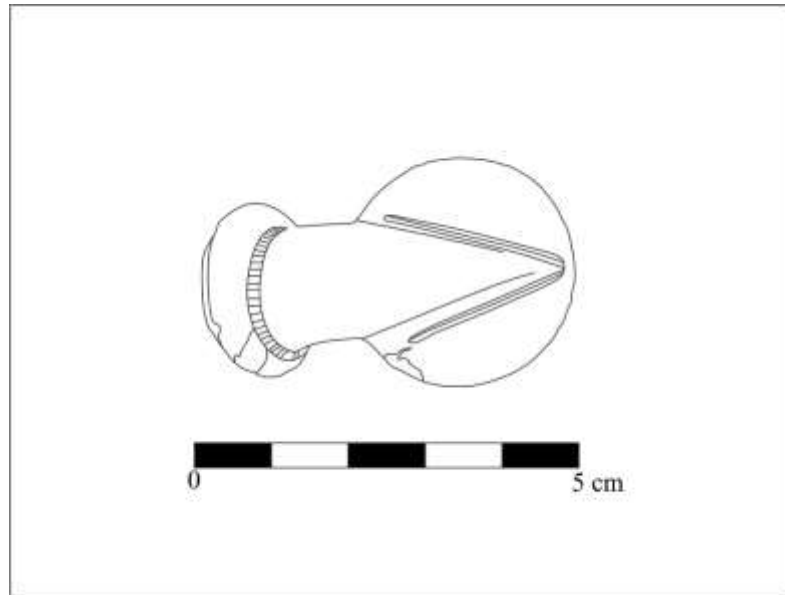
Foto. 25. Kat. No. 10 Yandan Görünüş

Foto. 26. Kat. No. 10 Kaideden Görünüş

Çizim 22. Kat. No. 10 Yandan Görünüş

Çizim 23. Kat. No. 10 Kaideden Görünüş

Katalog No: 11	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 27-28	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 24-25	Hamur Rengi: Gri
Müze Envanter No: 32	Ölçüler:
Müzeye Geliş Tarihi: 1949	Uzunluk: 4.7 cm
Müzeye Geliş Şekli: Kümbet Hafriyatından (?)	Yükseklik: 4 cm
Buluntu Yeri: -	Duman Yolu Ağız Çapı: 1 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lülenin çanak ağız kenarında küçük bir kırık vardır. Lülenin çanağı ve duman yolunda yüzeysel bir aşınma olmuştur. Lüle çok sade bir şekilde ele alınmış üzerinde süslemeye yer verilmemiştir. Çanak kısmı kazıma tekniğiyle dilimli hale getirilmiştir. Çanak üzerinde yüksekçe yuvarlak kenar yükselir. Silindirik şekilli duman yolunun ağız kısmında bombeli bir bilezik bulunur. Bilezikten sonra duman yolu basamak halkasıyla sonlandırılmıştır. Duman yolu doğrudan çanağa bağlanmaktadır.

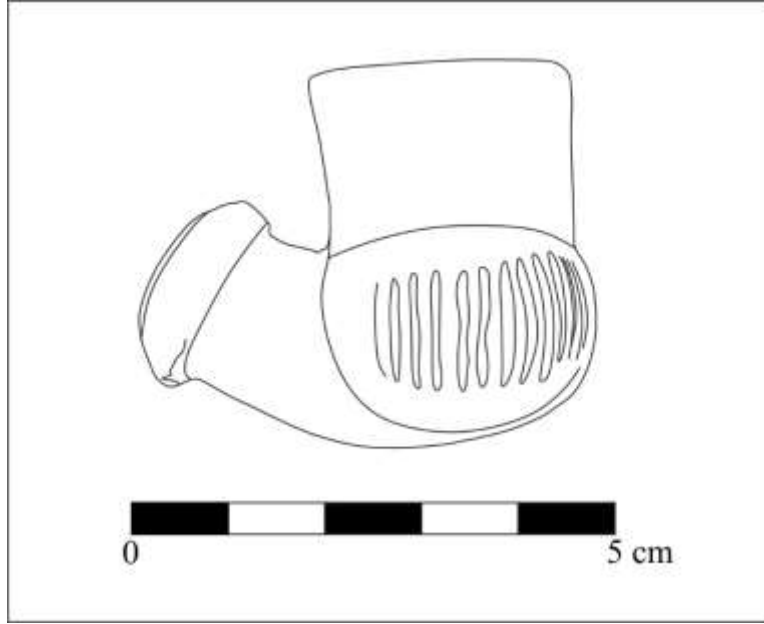
Dönemi: 17-18. yüzyıl

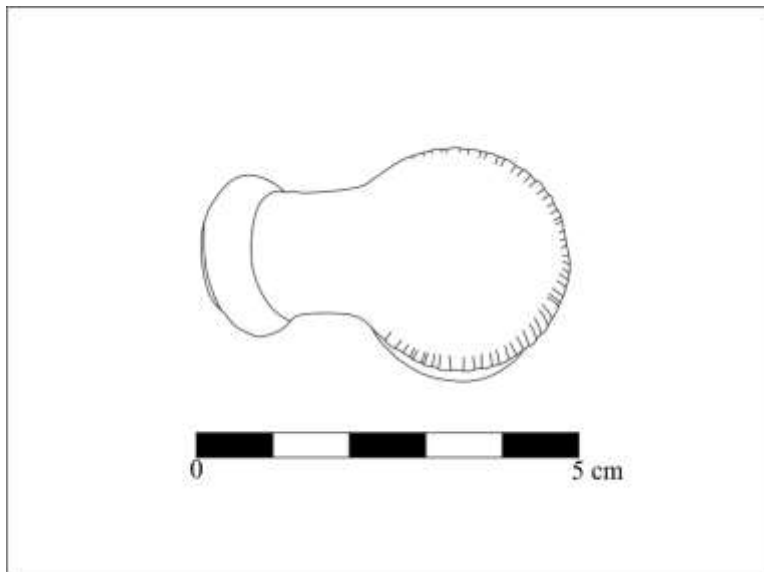
Foto. 27. Kat. No. 11 Yandan Görünüş

Foto. 28. Kat. No. 11 Kaideden Görünüş

Çizim 24. Kat. No. 11 Yandan Görünüş

Çizim 25. Kat. No. 11 Kaideden Görünüş

Katalog No: 12	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 29-30	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 26-27	Hamur Rengi: Gri
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müzeye Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 7.6 cm
Müzeye Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 2.8 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.8 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı lülenin çanağının bir kısmı kırılmıştır. Lülenin kalan çanak ağız kenarında yüzeysel küçük bir kırık ve aşınmalar vardır. Lüle üzerinde dilimler kullanılarak hareketlilik kazandırılmış, bundan başka süslemeye yer verilmemiştir. Lülenin çanağı kazıma tekniğiyle dilimli hale getirilmiş, dilimler çanak kaidesine kadar devam ettirilmiştir. Dilimlerin üzerinde hafif bombeli sade bir bilezik bulunmaktadır. Bombeli bileziğin üzerinde ise hafif dışa açılan sade bir kenar yükselmektedir. Duman yolu silindirik bir formda yapılmış ve uzun tutulmuştur. Duman yolunun ağız kısmına doğru hafif bombeli bir bilezik yer alır. Bunun ilerisinde duman yolu ağız kısmı bombeli bilezikle sonlanmaktadır. Lülenin duman yolu doğrudan çanağa bağlanmaktadır.

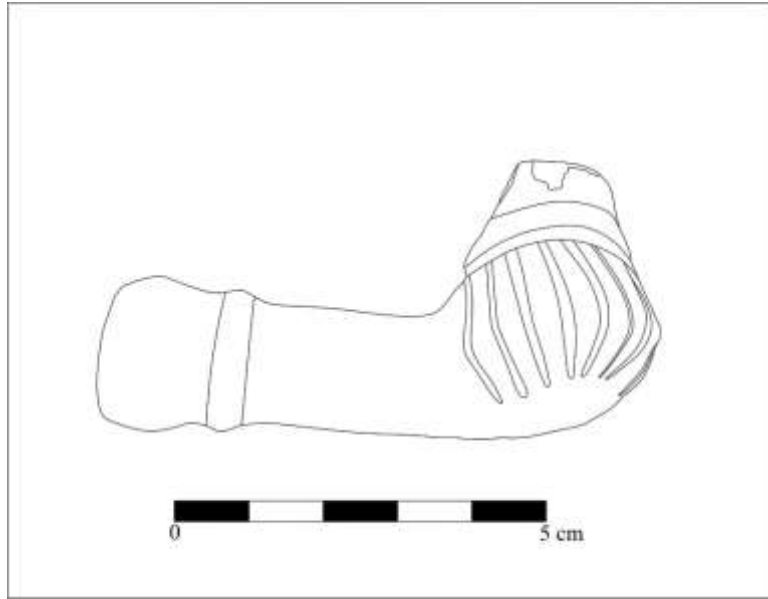
Dönemi: 17-18. yüzyıl

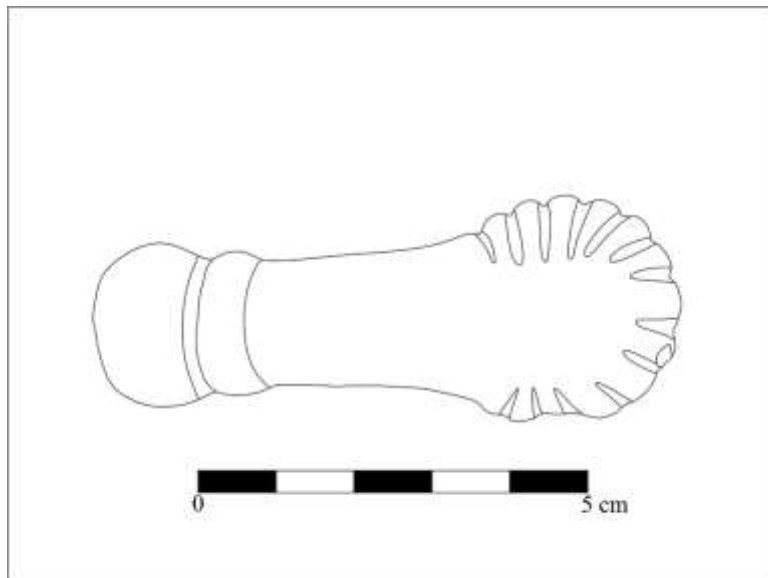
Foto. 29. Kat. No. 12 Yandan Görünüş

Foto. 30. Kat. No. 12 Kaideden Görünüş

Çizim 26. Kat. No. 12 Yandan Görünüş

Çizim 27. Kat. No. 12 Kaideden Görünüş

Katalog No: 13	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 31-32	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 28-29	Hamur Rengi: Kirli Beyaz
Müze Envanter No: 175-2003	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2003	Uzunluk: 5.2 cm
Müze Geliş Şekli: Tasmasor Kurtarma Kazısı	Yükseklik: 3.7 cm
Buluntu Yeri: Tasmasor	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.5 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lülenin kenarlarının büyük bölümü kırılmıştır. Duman yolunun ağız kenarında da kırık olan lülenin duman yolu ortasında çatlak oluşmuştur. Duman yolu ağız kenarında kırık olduğu için duman yolu ağız çapı ölçüsünde yanılma olabilir. Lüle sade bir şekilde yapılmıştır. Yüzeyi aşınan lülenin çanak gövdesi kazıma tekniğiyle dilimli hale getirilmiştir. Çanağın üzerinde kenar dış bükey olarak sade bir şekilde yükselmektedir. Silindirik şekilli duman yolunda bombeli sade bir bilezik yer alır. Duman yolu ağız kısmı bombeli bilezik şeklindedir. Bombeli bilezikten sonra basamak halkasıyla sonlanmaktadır. Lülenin duman yolu şişkin gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır.

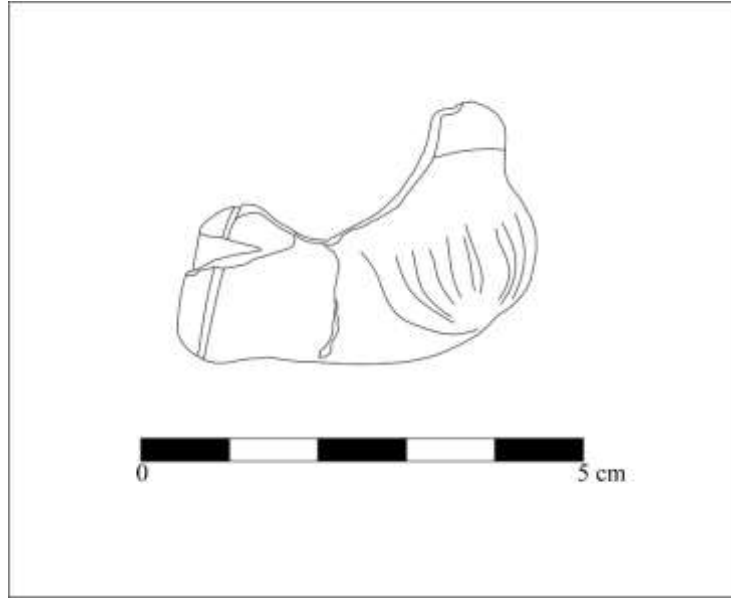
Dönemi: 18. yüzyıl

Foto. 31. Kat. No. 13 Yandan Görünüş

Foto. 32. Kat. No. 13 Kaideden Görünüş

Çizim 28. Kat. No. 13 Yandan Görünüş

Çizim 29. Kat. No. 13 Kaideden Görünüş

Katalog No: 14	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 33-34	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 30-31	Hamur Rengi: Kırmızımsı Kahverengi
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2017	Uzunluk: 5.4 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 2.7 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 1 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Yüzeyinde aşınmalar olan basık yuvarlak çanaklı lülenin kenarları hariç sağlam durumdadır. Lüle bitkisel ve geometrik süslemelidir. Çanak gövdesi, kazıma tekniğiyle yapılan ikişer çizgiyle dilimli hale getirilmiştir. Dilimlerin üzerleri içbükey olarak düzenlenmiştir. Dilimlerin üst kısmında baskı tekniğiyle yapılmış stilize çiçek motifleri kullanılmıştır. Bunların üzerinde dilimlerin arasında kalan kısımlarda üçgen bir çerçeve içerisine alınmış ters bitki motifleri baskı tekniğiyle yapılmıştır. Çanak kısmı üstte kazıma tekniğiyle yapılmış gövdeyi dolanan iki çizgiyle son bulmuştur. Çanak üzerinde yükselen kenar kırılmıştır. Silindirik şekilli olan duman yolunun ağız kısmında dar ve şişkince bir bilezik yer alır. Bu bileziğin üzeri dilimli ve dilimler arasında birer damla motifi bulunmaktadır. Bilezikten sonra basamak halkasıyla duman yolu sonlanmıştır. Bileziğin çanak kısmına kalan tarafının kenarında rulet baskıyla yapılmış düz çizgilerin yer aldığı ince bir bordür ondan hemen sonra ince düz bir silme ve silmenin diğer yanında yine düz çizgilerin yer aldığı bir bordür bulunmaktadır. Duman yolu gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Duman yolunun üçgen ucunun etrafı ve çanakla birleştiği tüm kısımlar rulet baskıyla yapılmış düz çizgilerin yer aldığı ince bir bordürle çevrelenmiştir. Kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun iki yanında düz çizgili bordürden sonra kazıma tekniğiyle yapılmış bir çizgi yer almaktadır.

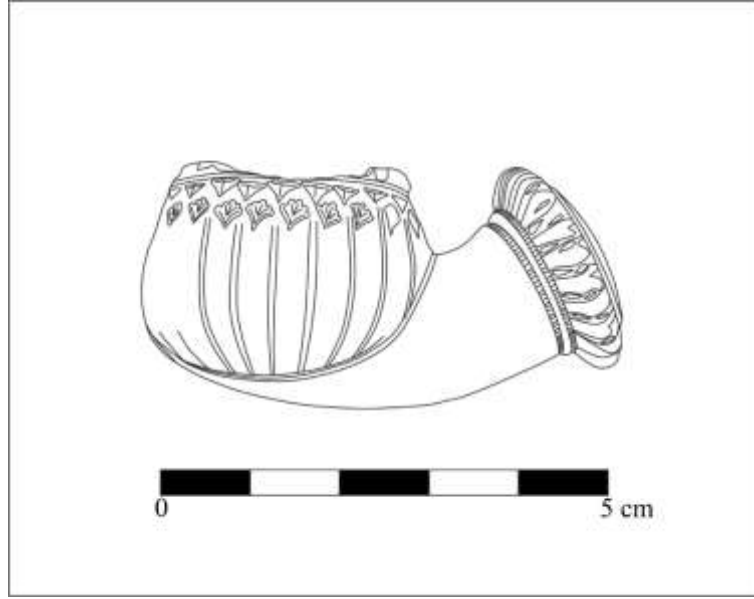
Dönemi: 18. yüzyıl

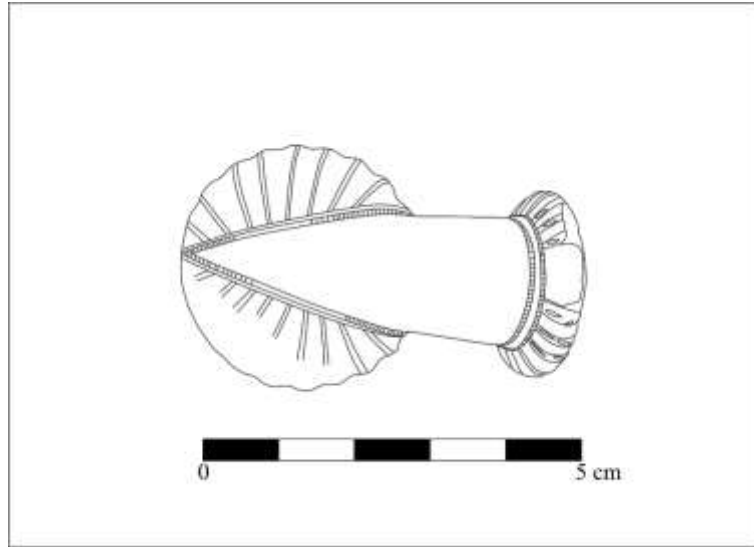
Foto. 33. Kat. No. 14 Yandan Görünüş

Foto. 34. Kat. No. 14 Kaideden Görünüş

Çizim 30. Kat. No. 14 Yandan Görünüş

Çizim 31. Kat. No. 14 Kaideden Görünüş

Katalog No: 15	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 35-36	Süsleme Tekniği: Baskı, kazıma
Çizim No: 32-33	Hamur Rengi: Koyu Kahverengi
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2017	Uzunluk: 5.6 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 3.6 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.3 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Kenar kısımlarının bir bölümü kırık olan lüle basık yuvarlak çanaklıdır. Bitkisel ve geometrik süslemeli lülenin çanak gövdesi kaideye kadar oldukça aşınmıştır. Çanak gövdesi kazıma tekniğiyle dilimli olarak düzenlenmiştir. Dilimli çanak gövdesinin dilimleri çanağın kaidesine kadar devam etmiştir. Dilimli gövdenin üst kısmında baskı tekniğiyle yapılmış lale motiflerinin yan yana dizildiği bir bordür bulunmaktadır. Çanaktan sonra kenar iç bükey olarak yükselir. İçbükey kısmın ortasına baskı tekniğiyle yapılmış baklava motifleri yerleştirilmiş, köşelerde kalan kısımlarda ise üçgenler kullanılmıştır. Bu kısmın üzerinde sade yuvarlak bir silme yer alır. Silmenin üzerinde kalan yerden kenarın iç bükey olarak yükseldiği görülse de bu kısım kırılmıştır. Lülenin duman yolu silindirik şekillidir. Ağız kısmında karinalı bir bilezik ve dilimli basamak halkasıyla sonlanmıştır. Duman yolunun üzerinde karinalı bileziğin hemen yanında kazıma tekniğiyle yapılmış iki çizginin ortasında ince bir silmeye yer verilmiştir. Duman yolu doğrudan çanağa bağlanmıştır. Çanak kaidesinde baskı tekniğiyle yapılmış küresel bir daireye yer verilmiştir.

Dönemi: 18. yüzyıl

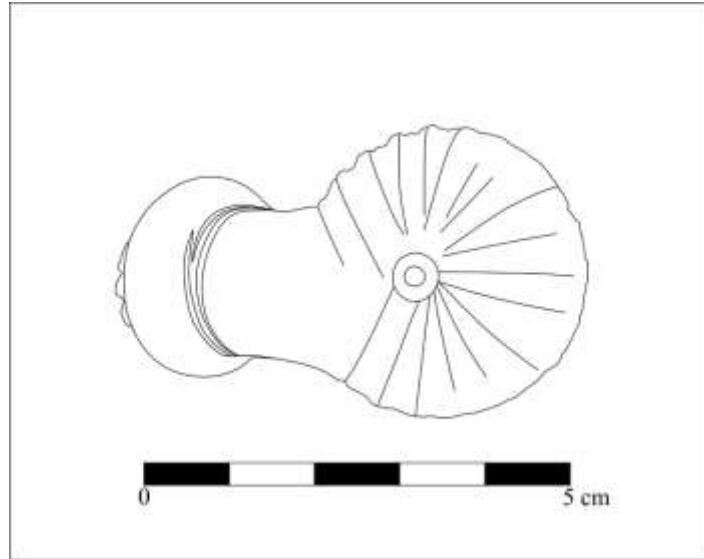
Foto. 35. Kat. No. 15 Yandan Görünüş

Foto. 36. Kat. No. 15 Kaideden Görünüş

Çizim 32. Kat. No. 15 Yandan Görünüş

Çizim 33. Kat. No. 15 Kaideden Görünüş

Katalog No: 16	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 37-38	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 34-35	Hamur Rengi: Gri
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2017	Uzunluk: 5.3 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 4 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.3 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lülenin çanak kaidesi kırılmıştır. Lülenin çanak gövdesi altı bölüme ayrılmıştır. Her bir bölümün içinde kazıma tekniğiyle yapılmış uzun ince yatay dikdörtgenler üst üste sıralanmıştır. Çanak gövdesinin hemen üzerinde bir kademe daralan yuvarlak ve yüksek kenar yer almaktadır. Kenar kısmı sade bir düzenlemeye sahip olup üzerinde herhangi bir süslemeye yer verilmemiştir. Lülenin duman yolu silindirik şekilli olarak yapılmıştır. Ağız kısmında bombeli bir bilezik ve basamak halkasıyla sonlanmaktadır. Bombeli bileziğin üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış dikdörtgenler yan yana sıralanmaktadır. Çanağın kaide kısmı kırıldığından dolayı duman yolu bağlantısının nasıl olduğu bilinmemektedir.

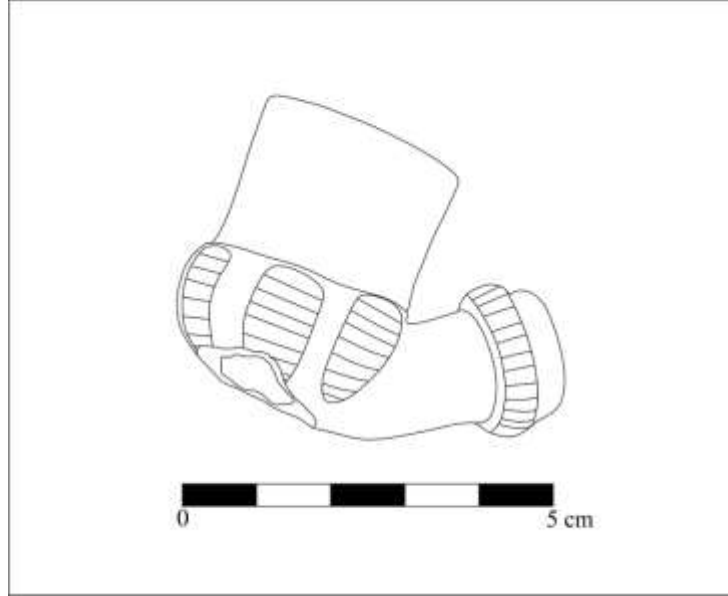
Dönemi: 18. yüzyıl

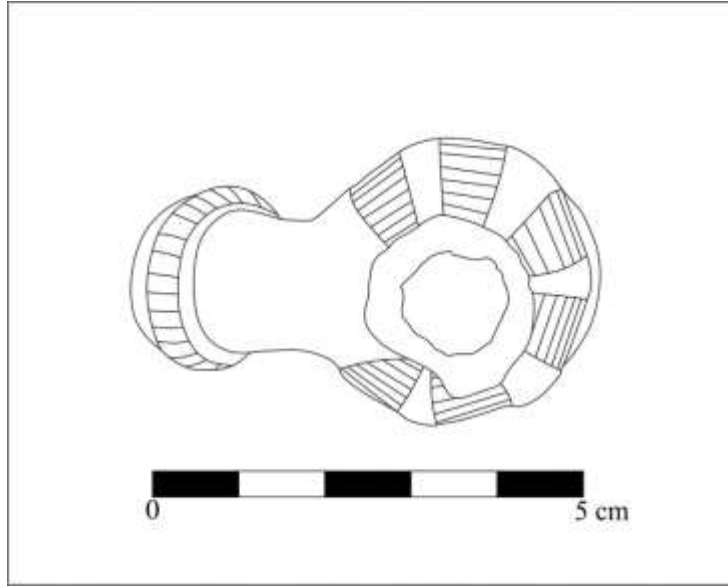
Foto. 37. Kat. No. 16 Yandan Görünüş

Foto. 38. Kat. No. 16 Kaideden Görünüş

Çizim 34. Kat. No. 16 Yandan Görünüş

Çizim 35. Kat. No. 16 Kaideden Görünüş

Katalog No: 17	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 39-40	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı
Çizim No: 36-37	Hamur Rengi: Beyaz
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 5.8 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 4.7 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.2 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lülenin kenarlarının bir kısmı kırılmış, geri kalan kısmı sağlam şekilde günümüze ulaşmıştır. Sade bir düzenlemeye sahip olan lülenin çanak gövdesinin üst kısmında baskı tekniğiyle yapılmış, ortada bir daire ve dairenin üst kısmında uçları daireye dönük, alttaki daha küçük olmak üzere üst üste iki tane hilal motifi kullanılmıştır. Bu hilal motiflerinin üzerinde çanak kısmı rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürle sınırlandırılmıştır. Çanak gövdesinin üzerinde yüksekçe yuvarlak kenar yükselir. Kenar kısmı sade düzenlenmiş üzerinde süslemeye yer verilmemiştir. Silindirik şekilli duman yolunun ağız kısmında bombeli bir bilezik bulunur ve sonrasında basamak halkasıyla sonlanmıştır. Bombeli bileziğin çanak kısmı tarafında ince ve küçük bir bilezik daha bulunur. Duman yolu sade bir şekilde yapılmış üzerinde süslemeye yer verilmemiştir. Duman yolu gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmıştır. Kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun iki yanı rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bir bordürle çevrelenmiştir.

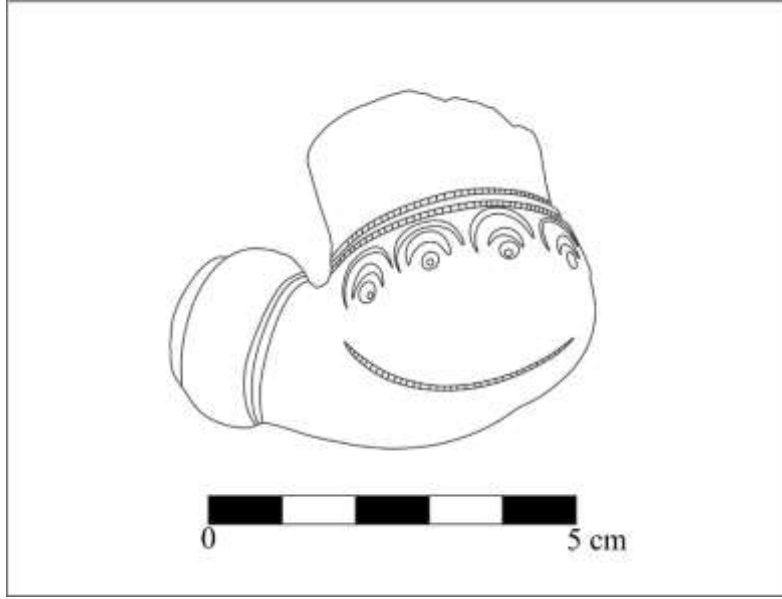
Dönemi: 18. yüzyıl

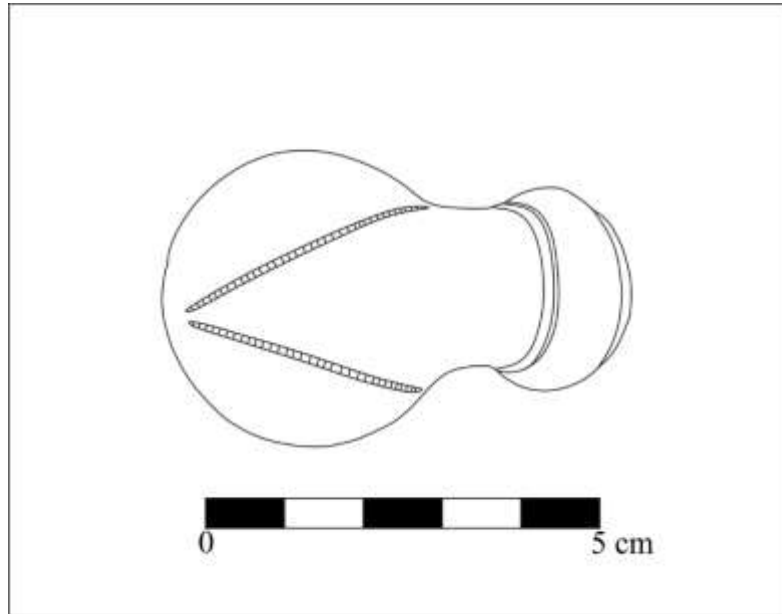
Foto. 39. Kat. No. 17 Yandan Görünüş

Foto. 40. Kat. No. 17 Kaideden Görünüş

Çizim 36. Kat. No. 17 Yandan Görünüş

Çizim 37. Kat. No. 17 Kaideden Görünüş

Katalog No: 18	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 41-42	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 38-39	Hamur Rengi: Beyaz
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 5.9 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 2.7 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.4 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lülenin kenarı kırılmıştır. Duman yolu ağız kenarında da küçük bir kırık olan lülenin duman yolunun alt kısmı ve çanak gövdesinde yüzeysel kırıklar bulunmaktadır. Lüle çok sade bir şekilde düzenlenmiş üzerinde süslemeye yer verilmemiştir. Lülenin çanak gövdesi kazıma tekniğiyle yüksekçe yedi dilime ayrılmış adeta bir çiçek görüntüsü verilmiştir. Bunun dışında üzerinde bir süsleme bulunmayan lülenin çanak üzerinde bulunan kenarları kırılmıştır. Kalan kısımdan anlaşıldığı üzere çanak üzerinde yükselen kenar yuvarlak olarak yapılmıştır. Lülenin duman yolu silindirik şekilli ve ağız kısmında bombeli bir bilezik bulunur. Duman yolu bombeli bilezikten sonra basamak halkasıyla sonlanmıştır. Duman yolu üzerinde bombeli bilezikten önce ve hemen yanında ince küçük bir bilezik daha yer alır. Duman yolunun alt ve üst kısımlarında kalıp izi belirgin bir şekilde görülmektedir. Duman yolu çanağa üçgen uçlu olarak bağlanmaktadır.

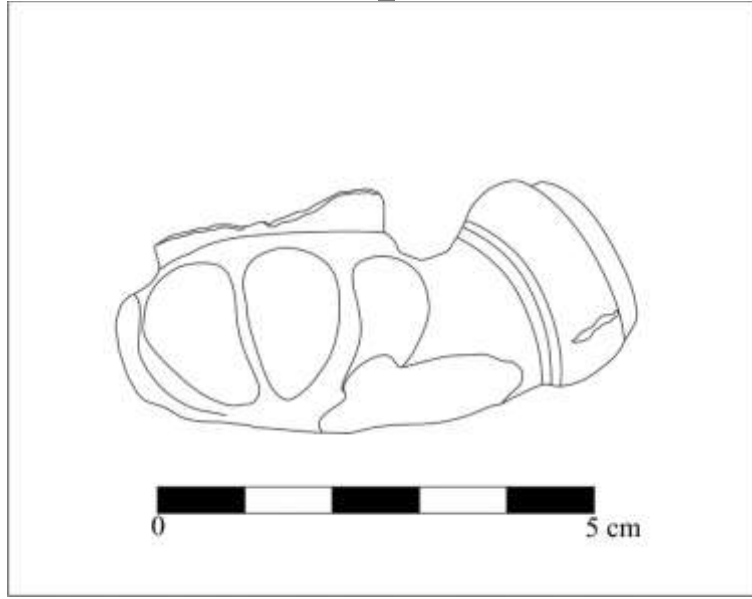
Dönemi: 18. yüzyıl

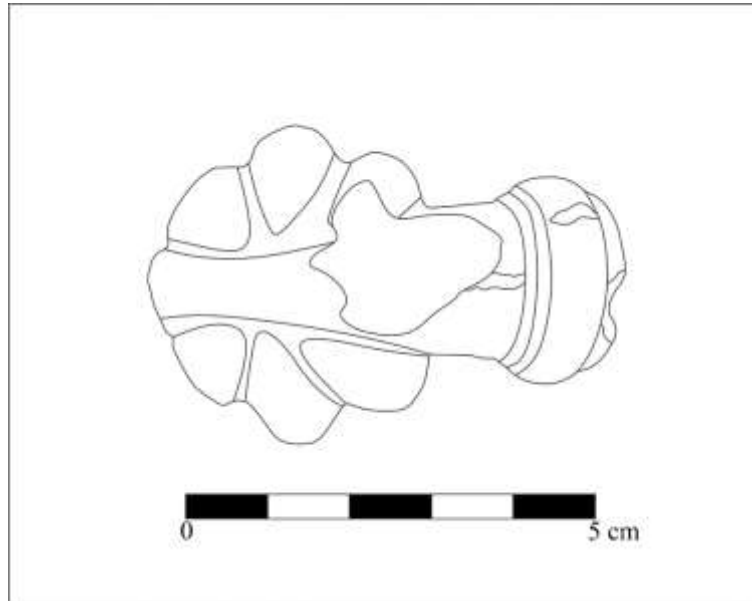
Foto. 41. Kat. No. 18 Yandan Görünüş

Foto. 42. Kat. No. 18 Kaideden Görünüş

Çizim 38. Kat. No. 18 Yandan Görünüş

Çizim 39. Kat. No. 18 Kaideden Görünüş

Katalog No: 19	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 43-44	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 40-41	Hamur Rengi: Koyu Kahverengi
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 3.9 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 3.4 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lülenin duman yolu kırılmıştır. Lülenin çanak ağız kısmında ve çanak kaidesinde yüzeysel kırıklar vardır. Geometrik ve bitkisel süslemeli olan lüle mühürlüdür. Çanak kaidesinde yer alan mühür bir daire içerisine alınmıştır. Mühür usta monogramı şeklinde damga mühürlüdür. Çanak kısmının tam ortasında rulet baskıyla yapılan düz çizgilerin yer aldığı bir bordür duman yolunun bir kenarından diğer kenarına kadar çanak gövdesini dolandır. Bu bordürün üzerinde yan yana sıralanmış eşkenar üçgenlerin içerisine baskı tekniğiyle rozetler yapılmıştır. Eşkenar üçgenlerin arasından çıkan kazıma tekniğiyle yapılmış tek sap üzerinde dallar kompozisyon alanına dağılır. En üstte sapın tek köşesinden çıkan üsluplaştırılmış bitkisel süslemeyle kompozisyon sonlandırılır. Çanak üzerinde yüksekçe içbükey kenar yükselir. Kenar kısmı sade olarak yapılmış süslemeye yer verilmemiştir. Duman yolu üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmıştır. Duman yolunun kalan kısmından anlaşıldığı üzere çanağın hemen yanında duman yolu üzerinde sade bir bilezik ve bileziğin yanında rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordür kullanılmıştır. Bu bordürün aynısı bordürden itibaren çanak kaidesinde üçgen uca doğru iki sıra halinde yapılmıştır. Duman yolunun üçgen ucunun iki yanında yine rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordür bulunmaktadır.

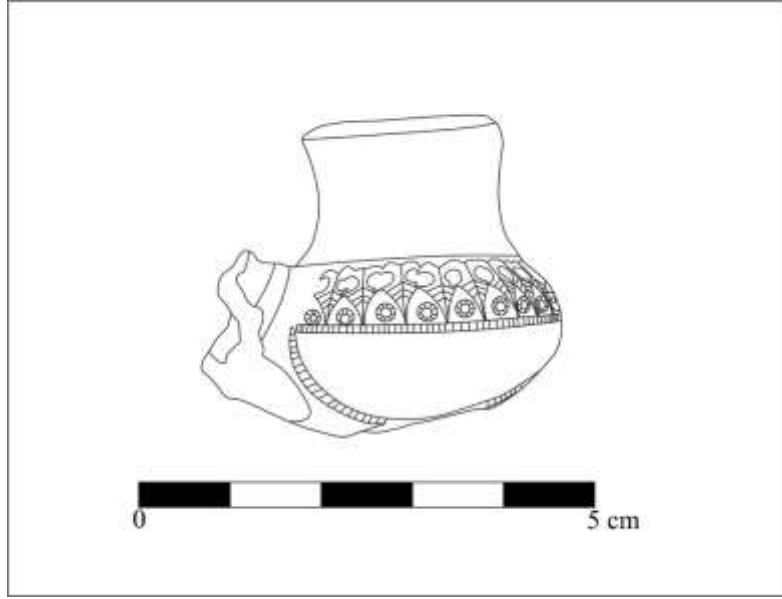
Dönemi: 18. yüzyıl

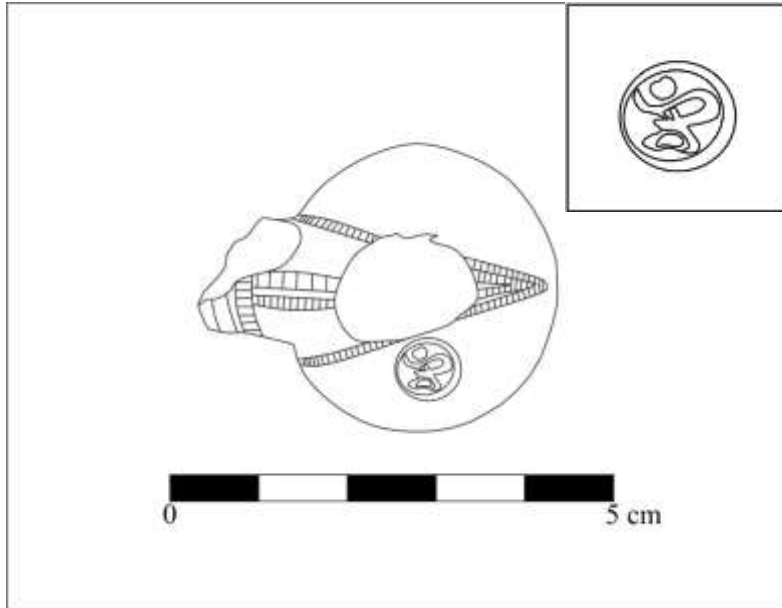
Foto. 43. Kat. No. 19 Yandan Görünüş

Foto. 44. Kat. No. 19 Kaideden Görünüş

Çizim 40. Kat. No. 19 Yandan Görünüş

Çizim 41. Kat. No. 19 Kaideden Görünüş

Katalog No: 20	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 45-46	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 42-43	Hamur Rengi: Beyaz
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 5.8 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 3.5 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lülenin kenarlarının bir kısmı kırılmıştır. Duman yolu ağız kenarında da küçük bir kırık vardır. Lülenin çanağı kazıma tekniğiyle dilimli hale getirilmiştir. Dilimlerin biri sade bırakılmış, diğeri üzerinde rulet baskı tekniğiyle yapılan çizgiler kullanılmıştır. Bu uygulama bir aşırı olarak tüm dilimlerde devam ettirilmiştir. Çanak gövdesinin üzerinde sade bir şekilde sekizgen kenar yükselmektedir. Silindirik şekilli duman yolunun ağız kısmında bombeli bir bilezik yapılmış ve basamak halkasıyla sonlandırılmıştır. Bombeli bileziğin iki kenarında rulet baskı tekniğiyle yapılan düz çizgilerin yer aldığı bir bordür bulunmaktadır. Bileziğin üzeri çapraz kazımayla sarmal yiv şekline dönüştürülmüştür. Duman yolu çanağa üçgen uçlu olarak bağlanmaktadır. Kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun etrafı rulet baskıyla yapılan düz çizgilerin yer aldığı bordürle belirtilmiştir. Üçgen bağlantının tam ortasında baskı tekniğiyle yapılmış bir daire bulunmaktadır.

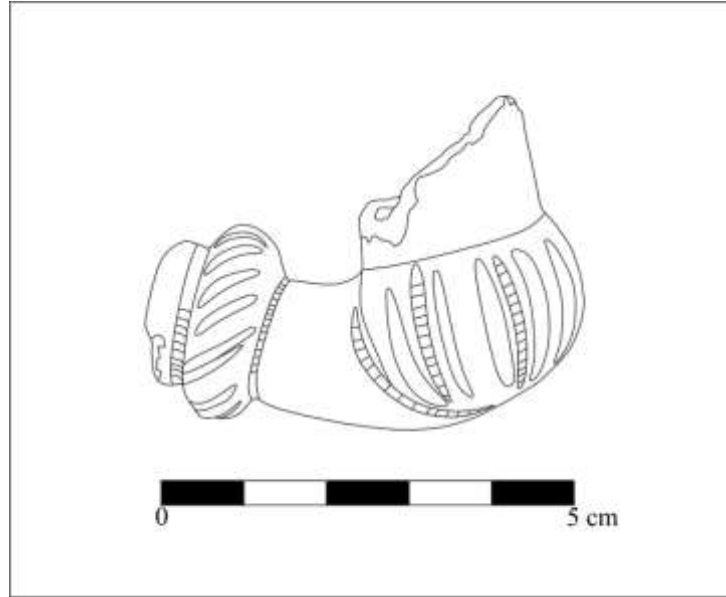
Dönemi: 18. yüzyıl

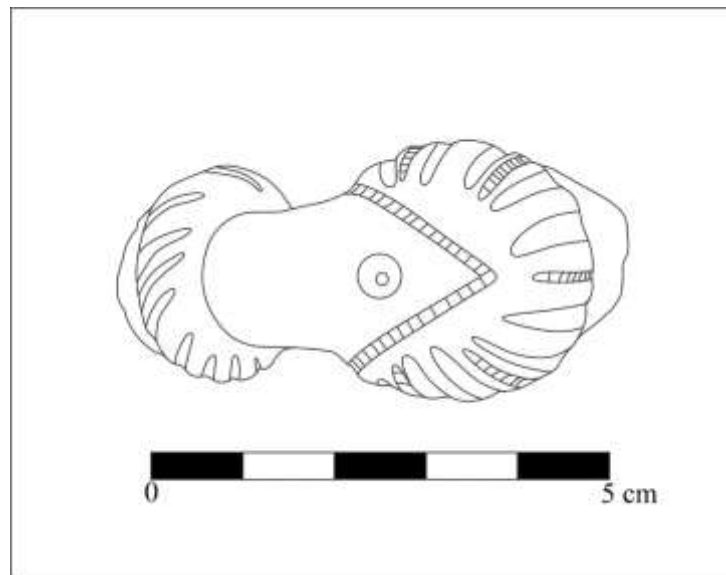
Foto. 45. Kat. No. 20 Yandan Görünüş

Foto. 46. Kat. No. 20 Kaideden Görünüş

Çizim 42. Kat. No. 20 Yandan Görünüş

Çizim 43. Kat. No. 20 Kaideden Görünüş

Katalog No: 21	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 47-48	Süsleme Tekniği: Rulet baskı
Çizim No: 44-45	Hamur Rengi: Beyaz
Müze Envanter No: 2006/143 (A)	Ölçüler:
Müzeeye Geliş Tarihi: 2006	Uzunluk: 5.6 cm
Müzeeye Geliş Şekli: Bayburt Kale Kazısı	Yükseklik: 2.4 cm
Buluntu Yeri: Bayburt Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.2 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lülenin kenarları kırılmış geri kalan kısmı günümüze sağlam olarak ulaşmıştır. Lülenin çanağı dilimli şekildedir. Her dilimin arası rulet baskı tekniğiyle yatay düz çizgilerle doldurulmuştur. Rulet baskıyla yapılan bu çizgilerin aynısını muhtemelen usta yanlışlıkla bir ucu çanağa gelecek şekilde duman yolunun bir tarafına da vurmuştur. Çanak üzerinde yer alan kenar kısmı kırıldığından dolayı biçiminin ne şekilde olduğunu bilemiyoruz. Silindirik şekilli olan duman yolu bombeli sade bir bilezikle sonlanmıştır. Duman yolu doğrudan çanağa bağlanmıştır.

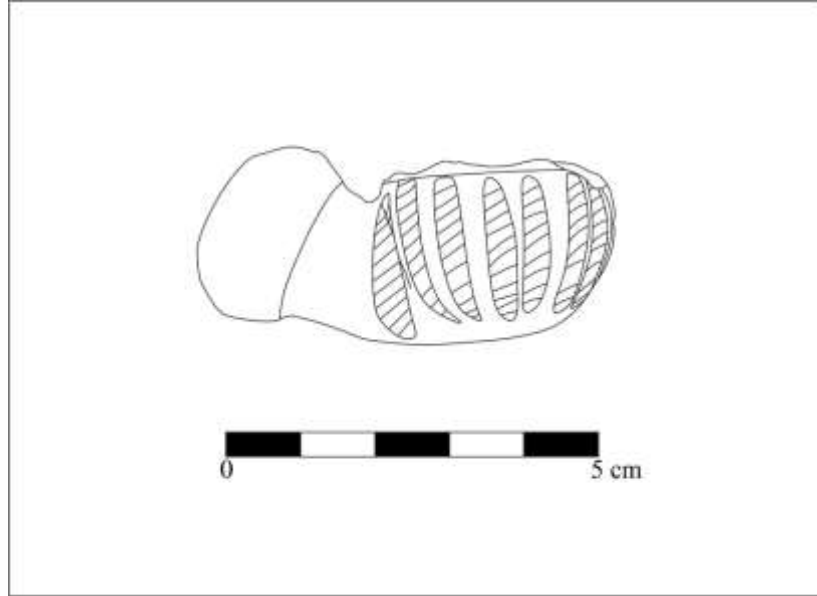
Dönemi: 18. yüzyıl

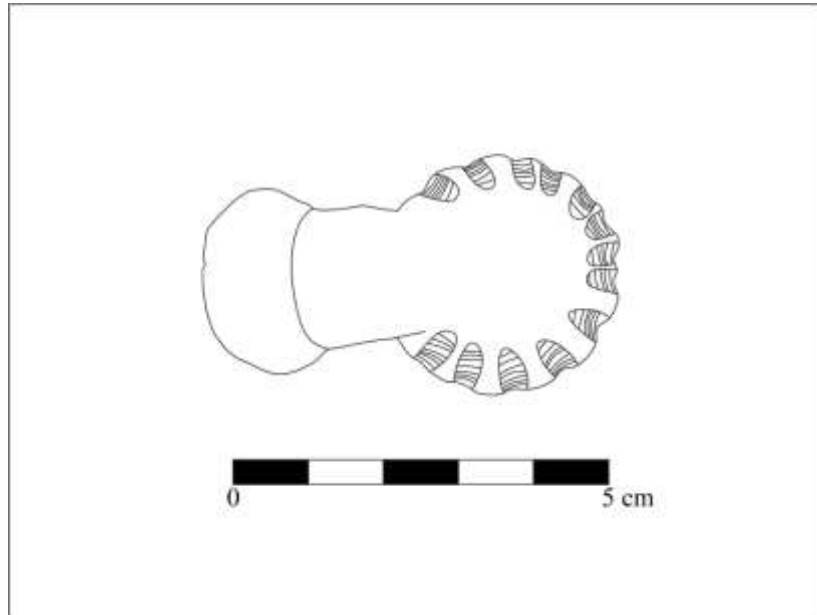
Foto. 47. Kat. No. 21 Yandan Görünüş

Foto. 48. Kat. No. 21 Kaideden Görünüş

Çizim 44. Kat. No. 21 Yandan Görünüş

Çizim 45. Kat. No. 21 Kaideden Görünüş

Katalog No: 22	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 49-50	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 46-47	Hamur Rengi: Açık Kahverengi
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 4.2 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 2.3 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.7 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lülenin çanak kenarları kırılmıştır. Duman yolu ağız kısmında çok küçük bir kırık ve duman yolu ağız kısmında yer alan bilezik üzerinde de yüzeysel bir kırık vardır. Küçük boyutlu olan lüle sade bir şekilde yapılmış üzerinde fazla süslemeye yer verilmemiştir. Lülenin çanağı kazıma tekniğiyle dilimli bir şekilde yapılmıştır. Çanak üzerinde yükselen kenar kırıldığından dolayı bu kısmın nasıl olduğunu bilemiyoruz. Lülenin duman yolu silindirik formda yapılmıştır. Duman yolu ağız kısmında dar ve yüksek bir bilezik yer alır. Bilezikten sonra duman yolu basamak halkasıyla sonlandırılmıştır. Duman yolu ağız kısmında yer alan bilezikle basamak halkasının arası rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürle süslenmiştir. Duman yolu doğrudan çanağa bağlanmaktadır. Çanağın gövdesindeki dilimler kaideye kadar uzanmış kaidenin ortasında baskı tekniğiyle yapılmış üç stilize yaprak motifine yer verilmiştir.

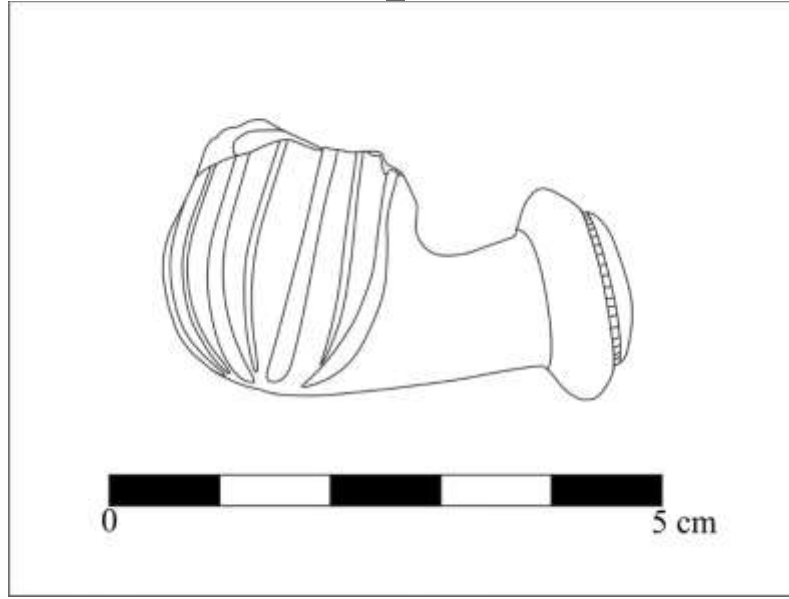
Dönemi: 18. yüzyıl

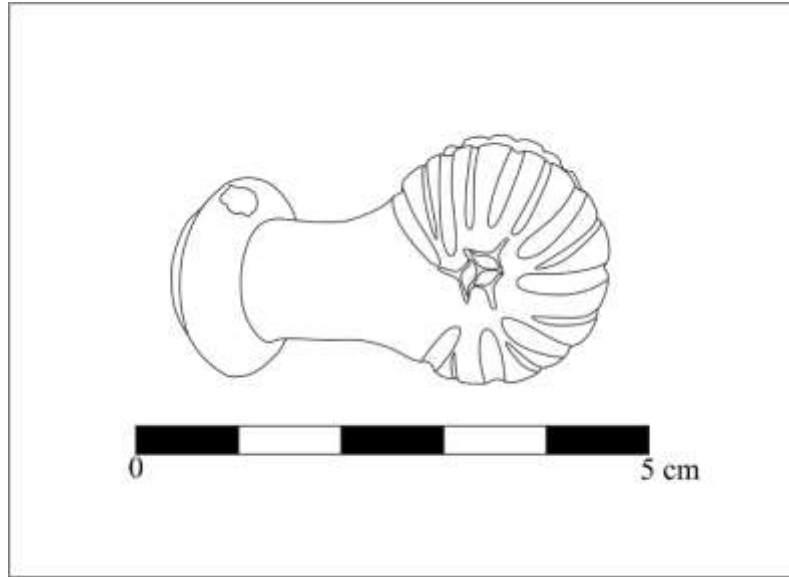
Foto. 49. Kat. No. 22 Yandan Görünüş

Foto. 50. Kat. No. 22 Kaideden Görünüş

Çizim 46. Kat. No. 22 Yandan Görünüş

Çizim 47. Kat. No. 22 Kaideden Görünüş

Katalog No: 23	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 51-52	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 48-49	Hamur Rengi: Kahverengi
Müze Envanter No: 38	Ölçüler:
Müzeye Geliş Tarihi: 1949	Uzunluk: 5.4 cm
Müzeye Geliş Şekli: Kümbet Hafriyatından (?)	Yükseklik: 4.6 cm
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı lülenin duman yolu ağız kısmından çanağa kadar üst tarafı kırılmıştır. Çanak ağız kısmında ve çanakta yüzeysel kırıklar ve aşınmalar vardır. Lüle geometrik ve bitkisel süslemelidir. Çanağın ortasında kazıma tekniğiyle yapılmış bir çizgi gövdeyi dolanmaktadır. Çizginin hemen üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış lale motiflerinin yan yana sıralandığı bir kuşak bulunmaktadır. Bu kuşağın üzerinde yine kazıma tekniğiyle yapılmış iki çizgi bulunmaktadır. Çizgilerin üstünde çanak içbükey olarak devam etmiş, üstte tekrar iki çizgiyle kesilmiştir. Bunun üzerinde kenar krater şeklinde dışa açılmaktadır. Kenarın üst kısmı kazıma tekniğiyle yapılmış yarım daire dilimler şeklindedir. Dilimlerin arasında kalan üçgen alanların ortası çok aşındığı için süsleme belli olmayıp sadece birer nokta görülmektedir. Dilimlerin üzerinde bir kademe dar olarak düz bitişli çanak ağızı gelmektedir. Lülenin duman yolu silindirik şekillidir. Ağız kısmında bombeli bir bilezik ve basamak halkası yer almaktadır. Duman yolu çanağa şişkin bir omurgayla üçgen uçlu olarak bağlanmaktadır. Çanak kaidesinde duman yolunun üçgen bağlantısının iki kenarı kazıma tekniğiyle yapılmış ikişer çizgiyle belirtilmiştir.

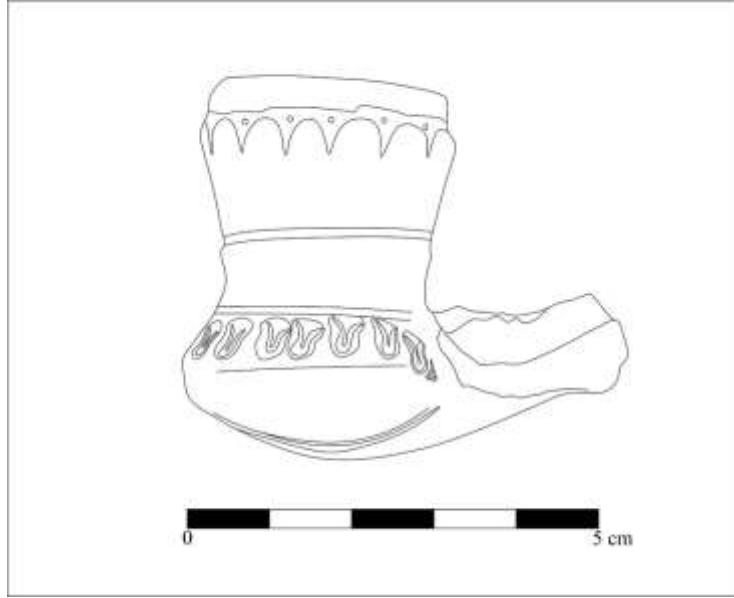
Dönemi: 18. yüzyıl

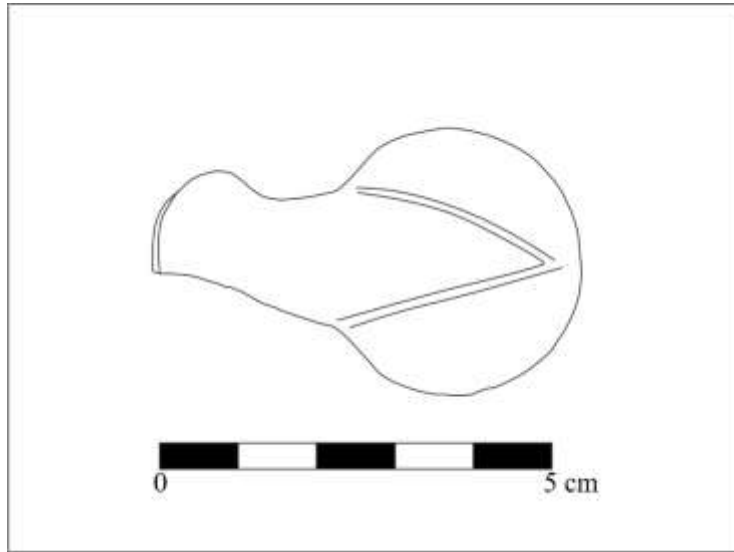
Foto. 51. Kat. No. 23 Yandan Görünüş

Foto. 52. Kat. No. 23 Kaideden Görünüş

Çizim 48. Kat. No. 23 Yandan Görünüş

Çizim 49. Kat. No. 23 Kaideden Görünüş

Katalog No: 24	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 53-54	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 50-51	Hamur Rengi: Pembemsi Beyaz
Müze Envanter No: 17-80	Ölçüler:
Müzeeye Geliş Tarihi: 12.1.1980	Uzunluk: 6.1 cm
Müzeeye Geliş Şekli: Mehmet Bayramoğlu tarafından hediye edilmiştir.	Yükseklik: 4.4 cm Duman Yolu Ağız Çapı: -
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Çok sade bir şekilde ele alınan lüle basık yuvarlak çanaklıdır. Çanak ağız kenarında küçük bir kırık bulunan lülenin duman yolu ağız kenarının üst kısmı da kırılmıştır. Çanak gövdesi kazıma tekniğiyle yapılmış yüksek kabartmalı çiçek gibi dilimli şekildedir. Çanak gövdesinin üzerinde bombeli sade bir bilezikten sonra yüksekçe kenar yükselir. Kenar sade ve çok hafif dışa doğru genişler. Lülenin duman yolu silindirik şekillidir. Ağız kısmında bombeli sade bir bilezikten sonra basamak halkasıyla sonlanır. Duman yolu çanağa üçgen uçlu olarak bağlanmaktadır.

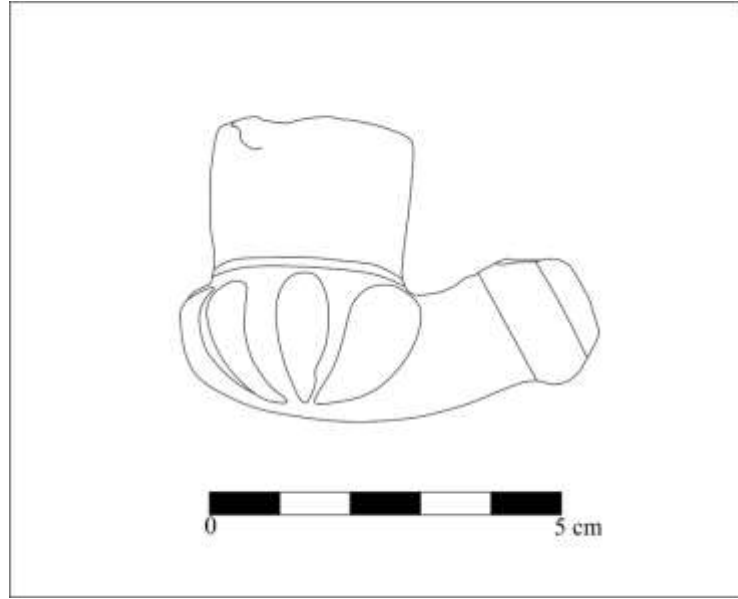
Dönemi: 18. yüzyıl

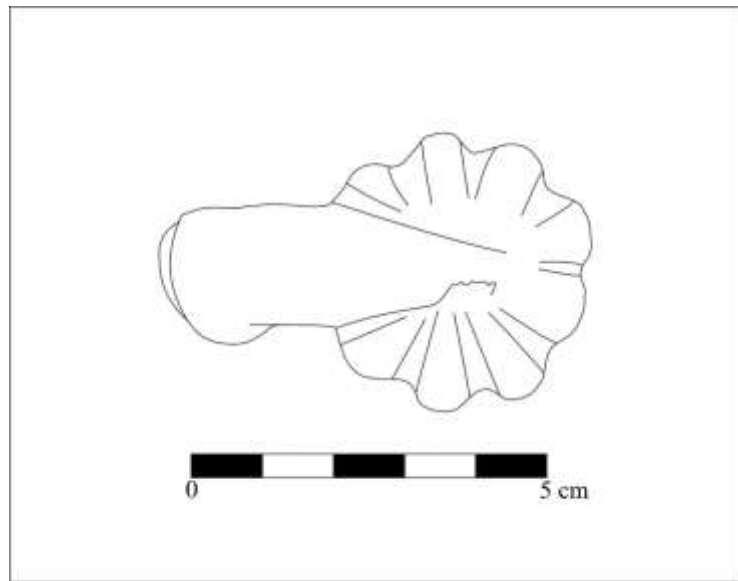
Foto. 53. Kat. No. 24 Yandan Görünüş

Foto. 54. Kat. No. 24 Kaideden Görünüş

Çizim 50. Kat. No. 24 Yandan Görünüş

Çizim 51. Kat. No. 24 Kaideden Görünüş

Katalog No: 25	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 55-56	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 52-53	Hamur Rengi: Açık Kahverengi
Müze Envanter No: 40	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 1949	Uzunluk: 4.8 cm
Müze Geliş Şekli: Kümbet Hafriyatından (?)	Yükseklik: 4.6 cm
Buluntu Yeri: -	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı lüle tipinde olan lülenin duman yolu kırıktır. Çanak kısmının ağız kenarında da kırıklar bulunan lülenin kenarları kazıma tekniğiyle dikey çift çizgilerle on bölüme ayrılmıştır. Her bir bölümün içerisine üst üste bindirilmiş üç palmet motifi yerleştirilmiştir. Çanakla kenarın birleştiği kısımda çanağın üzerinde, ters şekilde palmet motifleri kullanılarak süslemede hem güzel bir geçiş hem de bütünlük sağlanmıştır. Çanağın gövdesi ise dikey çift çizgilerle sekiz bölüme ayrılmış, her bir bölümün içerisine baskı tekniğiyle etrafı düz çizgilerle çevrelenmiş beyzi kullanılmıştır. Sekiz bölüme ayrılan çanak gövdesinin bir kenarında duman yoluna yakın olan kısımdaki bölümde ise stilize bir yaprak motifine yer verilmiştir. Çokgen biçimli duman yolu, çanağa gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak bağlanmıştır. Duman yolunun çanakla birleştiği kısımda duman yolunun kenarları rulet baskıyla yapılan düz çizgilerle çevrelenerek belirlenmiştir.

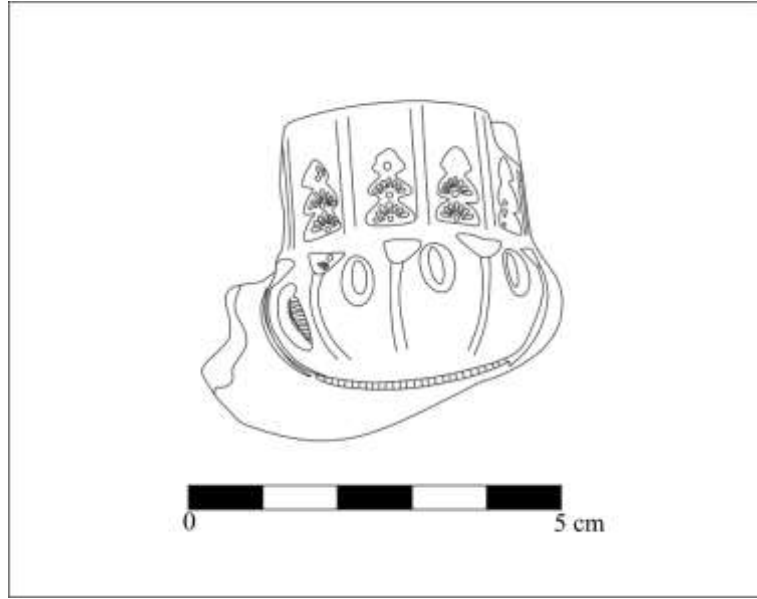
Dönemi: 19. yüzyıl

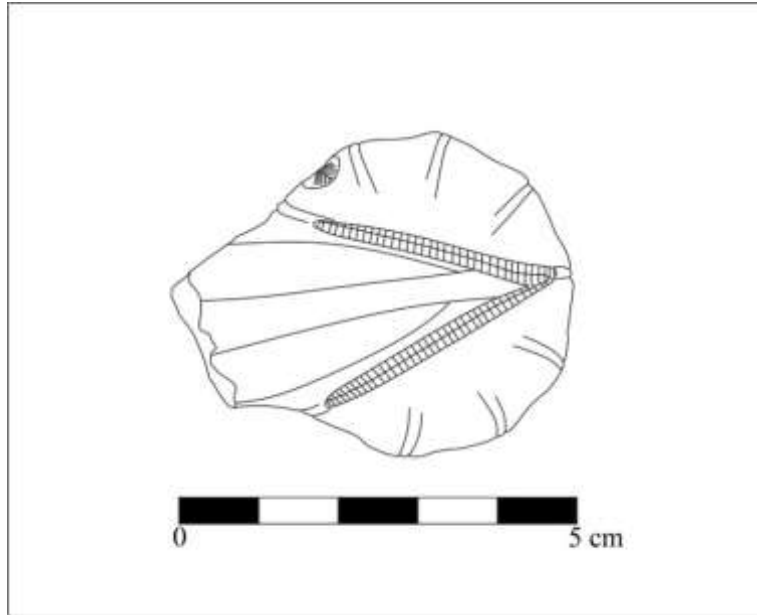
Foto. 55. Kat. No. 25 Yandan Görünüş

Foto. 56. Kat. No. 25 Kaideden Görünüş

Çizim 52. Kat. No. 25 Yandan Görünüş

Çizim 53. Kat. No. 25 Kaideden Görünüş

Katalog No: 26	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 57-58	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 54-55	Hamur Rengi: Açık Kahverengi
Müze Envanter No: 2006/135 (A)	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2006	Uzunluk: 5.1 cm
Müze Geliş Şekli: Bayburt Kale Kazısı	Yükseklik: 3.3 cm
Buluntu Yeri: Bayburt Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı lülenin duman yolu kırıktır. Çanak ağız kenarında da küçük bir kırık olan lülenin kenarları, ağız kenarından gövdeye kadar inen kazıma tekniğiyle yapılmış dikey çift çizgilerle on bölüme ayrılmıştır. Ongen hale getirilen kenar kısmının içleri baskı tekniğiyle yapılmış, üst üste yerleştirilmiş üç palmet motifiyle bezenmiştir. Çanağın gövde kısmında ise kenarda yer alan palmet motiflerinin her birinin altına birer tane gelecek şekilde yine palmet motifleri kullanılmıştır. Çanağın gövdesi kazıma tekniğiyle yapılmış gövdeden kaideye kadar inen çift çizgiyle sekiz bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerin yedisinin içerisinde baskı tekniği ile yapılan çevresi düz çizgilerle kuşatılmış beyziler yer alır. Çanakla duman yolunun birleştiği yerin yanında kalan bir bölümde ise stilize bir yaprak motifi kullanılmıştır. Lülenin çokgen biçimli duman yolu, çanağa gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak bağlanmıştır. Duman yolu ile çanağın birleştiği kısımda duman yolunun üçgen ucunun kenarları rulet baskıyla yapılan düz çizgilerle çevrelenmiştir.

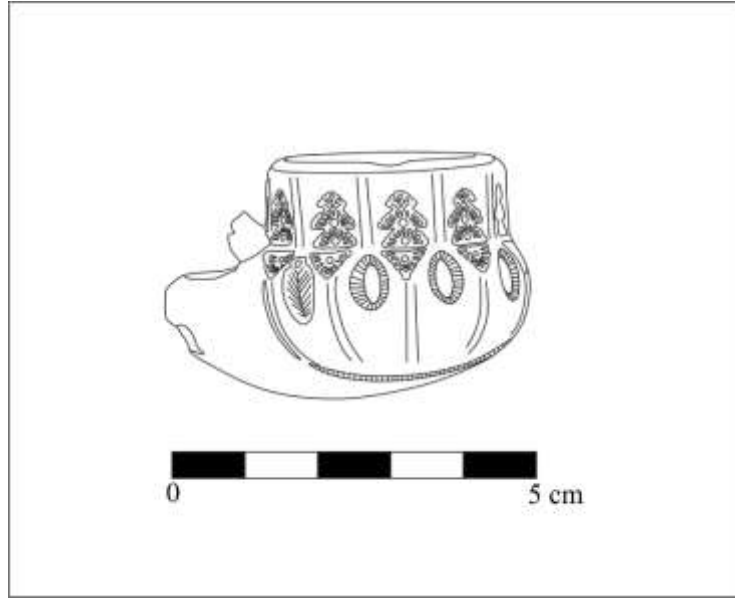
Dönemi: 19. yüzyıl

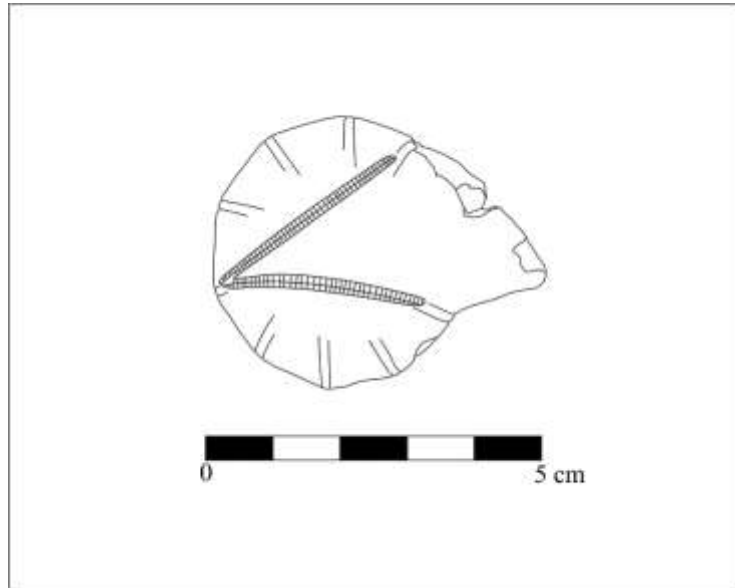
Foto. 57. Kat. No. 26 Yandan Görünüş

Foto. 58. Kat. No. 26 Kaideden Görünüş

Çizim 54. Kat. No. 26 Yandan Görünüş

Çizim 55. Kat. No. 26 Kaideden Görünüş

Katalog No: 27	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 59-60	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 56-57	Hamur Rengi: Açık Kahverengi
Müze Envanter No: 2006/134 (A)	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2006	Uzunluk: 6.2 cm
Müze Geliş Şekli: Bayburt Kale Kazısı	Yükseklik: 3.9 cm
Bulut Yeri: Bayburt Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.5 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lülenin çanak kenarlarının üst seviyesi kırılmıştır. Kenarların kalan kısmından anlaşıldığına göre kazıma tekniğiyle yapılan çift çizgilerle kenar ongen hale getirilmiştir. Ongen kenarın her birinin içerisine baskı tekniğiyle yapılmış üst üste bindirilmiş üç palmet motifine yer verilmiştir. Çanak kısmı ile çanağın üstünde yer alan kenar kısımlarının birleştiği yerde bombeli bir bilezik bulunur. Bombeli bileziğin üzerinde üst uçları karşılıklı verilmiş ikişer konsolla yapılan süslemeler sıralanmıştır. Çanağın üst kısmında kenarda yer alan palmet motiflerinin aynısından bir sıra ters palmet motifleri yerleştirilmiştir. Çanak kısmı çift çizgilerle sekiz bölüme ayrılmış ve bunların yedisinin içerisine etrafını ışınsal düz çizgilerin çevrelediği birer beyzi ile süsleme yapılmıştır. Çanak ve duman yolunun birleştiği yerde kalan son bölümde ise stilize bir yaprak motifi yer alır. Sekiz dilimli olan duman yolu, ağza doğru genişlemiş ve burada üzerleri yuvarlatılmış dikdörtgenlerin yer aldığı bir bordürle sonlanmıştır. Çokgen biçimli duman yolu, çanağa gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak bağlanmıştır. Çanağa bağlanan duman yolunun üçgen ucunun kenarları rulet baskıyla yapılan düz çizgilerle çevrelenmiştir.

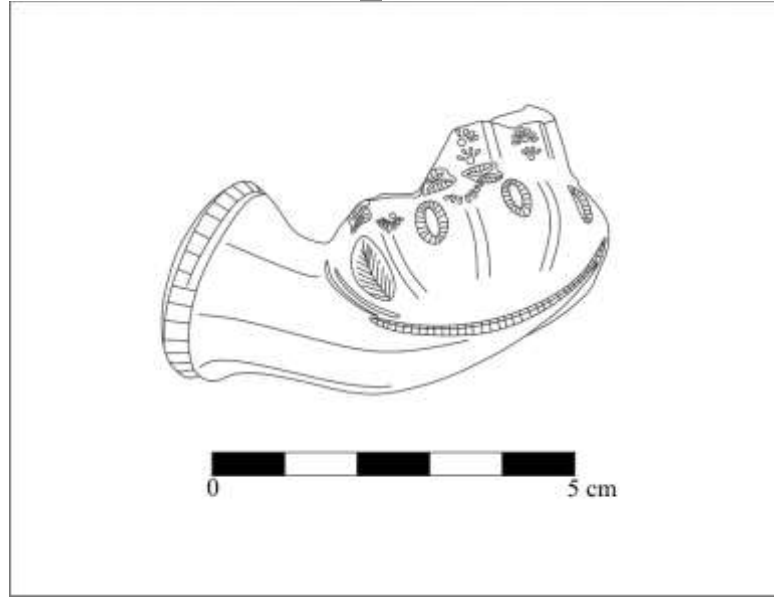
Dönemi: 19. yüzyıl

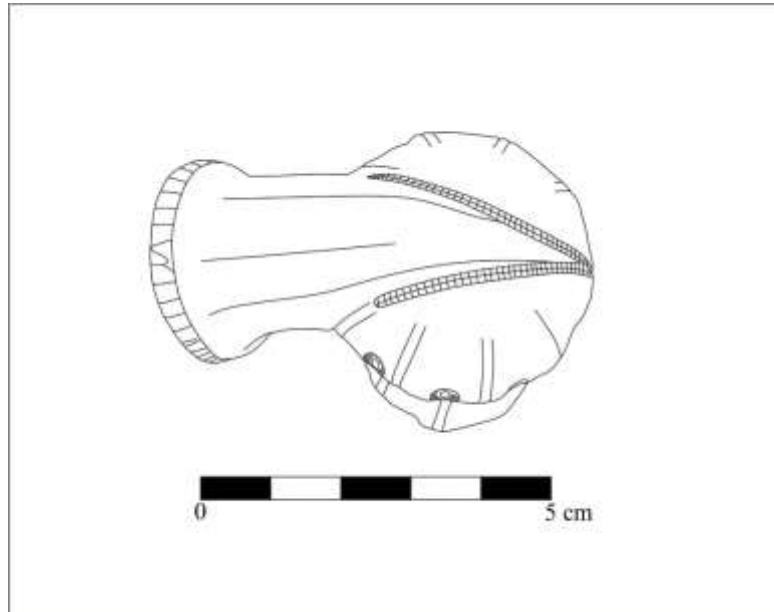
Foto. 59. Kat. No. 27 Yandan Görünüş

Foto. 60. Kat. No. 27 Kaideden Görünüş

Çizim 56. Kat. No. 27 Yandan Görünüş

Çizim 57. Kat. No. 27 Kaideden Görünüş

Katalog No: 28	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 61-62	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 58-59	Hamur Rengi: Açık Kahverengi
Müze Envanter No: 29	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 1949	Uzunluk: 6.2 cm
Müze Geliş Şekli: Kümbet Hafriyatından (?)	Yükseklik: 3.7 cm
Buluntu Yeri: -	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lülenin kenarının bir kısmı kırıktır. Çanak kısmının bir kenarında da yüzeysel kırık kaideye kadar inmiş ve kalan kısımlarda ise deformasyonlar oluşmuştur. Duman yolunun alt kısmı tam iken çanaktan başlayarak duman yolu ağız kısmına kadar üst kısmı uzunlamasına kırılmıştır. Lülenin kenarları kazıma tekniğiyle yapılan çift çizgilerle on bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerin içerisinde baskı tekniğiyle üst üste yerleştirilmiş üç palmet motifiyle süsleme yapılmıştır. Çanak ve kenarın birleştiği kısımda bombeli bir bilezik yer alır. Üst kısımları karşılıklı yerleştirilmiş iki konsol motifiyle bu bileziğin üzerinde süslemeler yapılmıştır. Çanak kısmının üst bölümlerinde ters çevrilmiş birer palmet motifi kullanılarak çanak ve kenar arasında bütünlük sağlanmıştır. Lülenin çanak kısmı kaideye doğru inen ikişer çizgi ile sekiz bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerin sağlam olanlarında etrafını düz çizgilerin çevrelediği baskı tekniğiyle yapılmış beyzi motifleri yer alır. Duman yolunun yanında kalan bölümde beyzi motifinin yerine ters çevrilmiş ve üst üste yerleştirilmiş birbirinin aynısı olan üç mühür basılmıştır. Bu mühürlerin aynılarını Erdiç Bakla ‘Şeşman’ olarak okusa da²¹² burada şeşman yazmamaktadır ve ne yazdığı okunamamıştır. Sekiz köşeli duman yoluna sahip olan lülenin duman yolu sade bir bilezikten sonra düz bir şekilde sonlanır. Lülenin çokgen şeklindeki duman yolu, çanağa gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak bağlanır. Üçgen uçlu duman yolunun kenarları kaide kısmında rulet baskıyla yapılan iki sıra düz çizgiyle belirlenmiştir.

Dönemi: 19. Yüzyıl

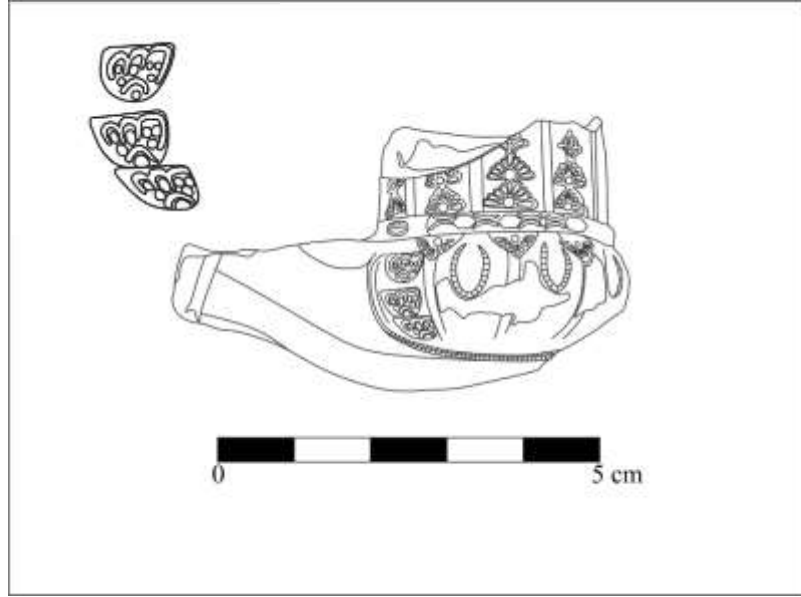
²¹² Bakla, *Tophane Lüleliği Osmanlı'nın Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 138.

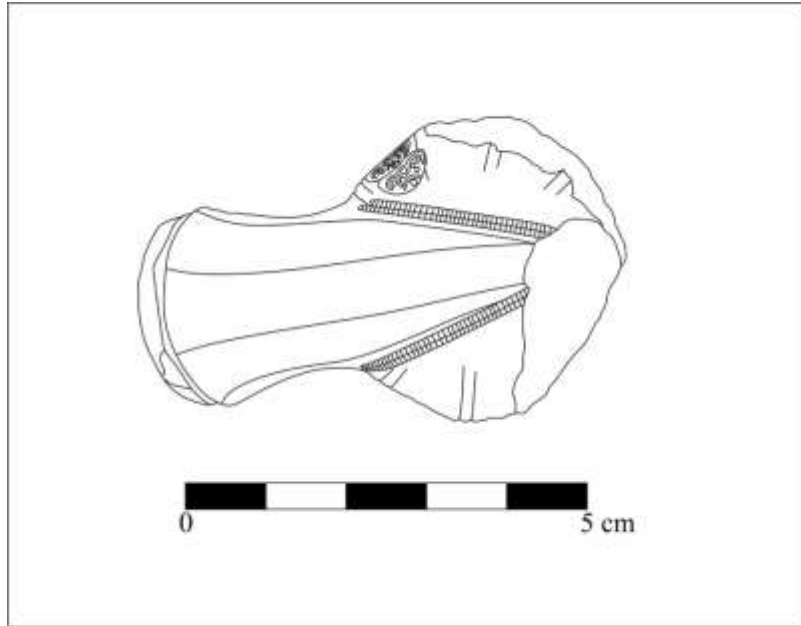
Foto. 61. Kat. No. 28 Yandan Görünüş

Foto. 62. Kat. No. 28 Kaideden Görünüş

Çizim 58. Kat. No. 28 Yandan Görünüş

Çizim 59. Kat. No. 28 Kaideden Görünüş

Katalog No: 29	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 63-64	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 60-61	Hamur Rengi: Açık Kahverengi
Müze Envanter No: 870	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 21.12.1968	Uzunluk: 5.8 cm
Müze Geliş Şekli: İstirdat	Yükseklik: 3.3 cm
Buluntu Yeri: -	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.4 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lülenin kenarlarının büyük bölümü kırılmıştır. Lülenin kenarları kazıma tekniğiyle yapılmış çift çizgilerle on bölüme ayrılmıştır. Ongen kenarların sağlam olan kısımlarından anlaşıldığına göre bu bölümlerin içerisi baskı tekniğiyle yapılmış üst üste üç palmet motifiyle süslenmiştir. Çanak kısmında kenarda yer alan bu palmet motiflerinin tam altına gelecek şekilde ters palmet motifleri kullanılmıştır. Çanak kısmı gövdeden kaideye doğru inen kazıma tekniğiyle yapılmış çift çizgilerle sekiz bölüme ayrılmıştır. Bu kısımda yüzeysel dökülmeler olmasına rağmen süslemeler görülebilmektedir. Sekiz bölümlü çanak gövdesinin yedi bölümünde etrafını düz çizgilerin kuşattığı baskı tekniğiyle yapılmış beyzi motifleri kullanılmıştır. Duman yolunun yanında kalan son bölümde ise stilize edilmiş büyük bir yaprak motifiyle süsleme yapılmıştır. Kısa ve silindirik duman yolu omurgadan ağza doğru genişlemektedir. Duman yolunun ucu üzerleri yuvarlatılmış dikdörtgenlerin olduğu bir bordürle çevrelenmiştir. Lülenin duman yolu şişkince bir gemi omurgasıyla üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Kaide kısmında duman yolunun üçgen ucu rulet baskıyla yapılan çift sıra düz çizgiyle sınırlandırılmıştır.

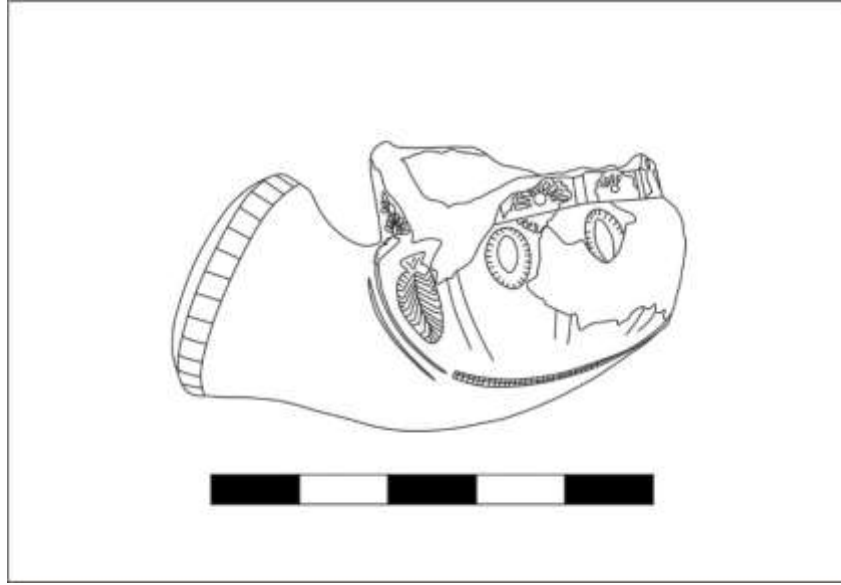
Dönemi: 19. yüzyıl

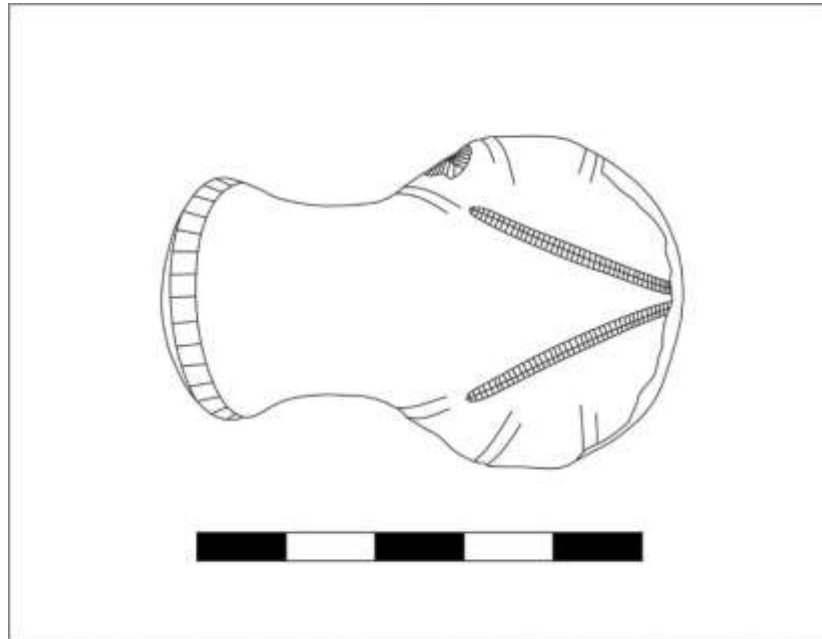
Foto. 63. Kat. No. 29 Yandan Görünüş

Foto. 64. Kat. No. 29 Kaideden Görünüş

Çizim 60. Kat. No. 29 Yandan Görünüş

Çizim 61. Kat. No. 29 Kaideden Görünüş

Katalog No: 30	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 65-66	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 62-63	Hamur Rengi: Açık Kahverengi
Müze Envanter No: 36-79	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: -	Uzunluk: 6.5 cm
Müze Geliş Şekli: Müze Deposundan	Yükseklik: 4.2 cm
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.5 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lüle, kenarının bir kısmı hariç sağlam olarak günümüze ulaşmıştır. Lülenin kenarları kazıma tekniğiyle yapılan çift çizgilerle on bölüme ayrılmıştır. Her bir bölümün içerisine baskı tekniği ile yapılan üst üste bindirilmiş üç palmet motifi yerleştirilmiştir. Kenar ve çanak arasında bombeli bir bilezik bulunur. Bu bileziğin üzeri üst uçları karşılıklı yerleştirilen iki konsol motifinin yan yana sıralanmasıyla bezenmiştir. Çanak gövdesinin üst kısmında, kenarda yapılan her bir palmet motifinin altına gelecek şekilde bir sıra palmet motifi ters olarak baskı yapılmıştır. Çanağın gövdesi ters yerleştirilen palmet motiflerinin ucundan kaideye doğru inen kazıma tekniği ile yapılmış ikişer çizgi sekiz bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerin yedisinde etrafını düz çizgilerin çevrelediği baskı tekniği ile yapılan beyzi motifleri ile süsleme yapılmıştır. Kalan son bölümde üst üste yerleştirilmiş üç mühür bulunmaktadır. Mühürler okunamamıştır. Lülenin duman yolu sekizgen biçimli olup omurgadan ağza doğru genişlemektedir. Ağız kısmında kazıma tekniğiyle hafifçe oyulmuş iç bükey sade bir bilezikten sonra duman yolunun ucu çokgen hale getirilmiş ve üzeri yuvarlatılarak sonlandırılmıştır. Duman yolu üçgen uçlu gemi omurgası şeklinde çanağa bağlanmaktadır. Kaide kısmında üçgen uçlu duman yolunun etrafı rulet baskı tekniğiyle iki sıra düz çizgi ile kuşatılmıştır.

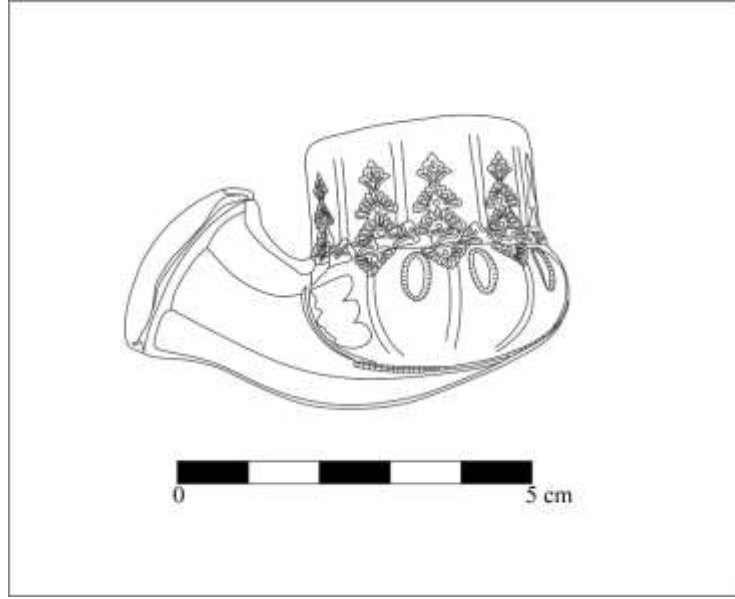
Dönemi: 19. yüzyıl

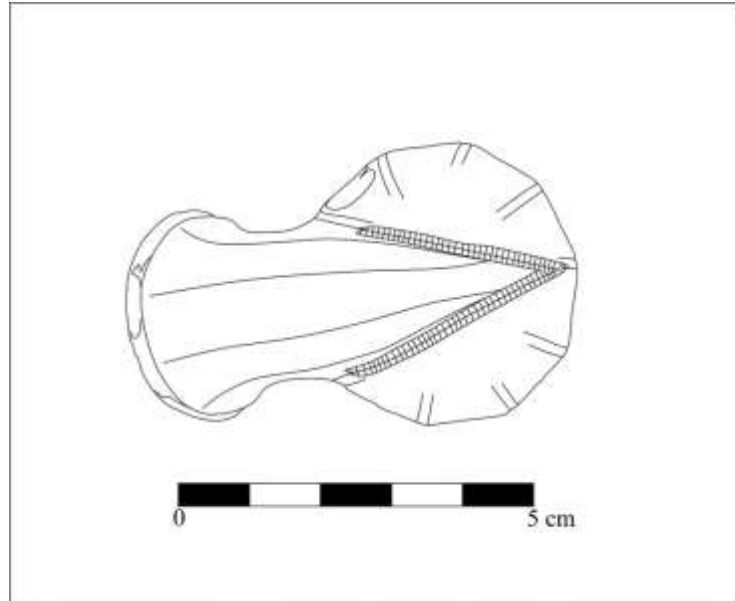
Foto. 65. Kat. No. 30 Yandan Görünüş

Foto. 66. Kat. No. 30 Kaideden Görünüş

Çizim 62. Kat. No. 30 Yandan Görünüş

Çizim 63. Kat. No. 30 Kaideden Görünüş

Katalog No: 31	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 67-68	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 64-65	Hamur Rengi: Açık Kahverengi
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 6.6 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 4.3 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.5 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı lülenin kenarında ve duman yolunun üzerinde kırıklar vardır. Çanak yüzeyi ve kenarları aşınan lülenin kenarları kazıma tekniğiyle yapılmış çift çizgilerle on bölüme ayrılmıştır. On bölümlü kenarların her birinin içerisine baskı tekniğiyle yapılmış üst üste üç palmet motifi yerleştirilmiştir. Kenar ile çanak arasında yan yana dizilmiş üst uçları karşılıklı ikişer konsol motifleri yer alır. Bunun altında çanak üzerinde baskı tekniğiyle yapılmış ters çevrilmiş palmet motifleri çanağı çevrelemektedir. Çanağın aşınan gövdesinin kalan izlerinden anlaşıldığına göre gövde, kazıma tekniğiyle yapılan ve üstten kaideye doğru inen çift çizgilerle sekiz bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerin yedisinin içerisine baskı tekniğiyle yapılmış birer beyzi yerleştirilmiştir. Beyzilerin etrafı ortadan dışa doğru düz çizgilerle çevrenmiştir. Duman yolunun hemen yanında kalan son bölümde ise boş bir çerçeve yer almaktadır. Bu bölüm (Kat. No: 1-6) olan örneklerde stilize edilmiş yaprak motifi ya da mühür ile doldurulmuştur. Bu lülede de benzer amaçla kullanılmış ancak aşındığı için boş görünmektedir. Sekiz dilimli olarak yapılan duman yolu omurgadan ağza doğru genişlemektedir. Ağız kısmında üzerleri yuvarlatılmış dikdörtgenlerin yer aldığı bir bordür bulunmaktadır. Lülenin gemi omurgası şeklindeki duman yolu, çanağa üçgen uçlu olarak bağlanmıştır. Kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun etrafı rulet baskıyla yapılan çift sıra düz çizgilerle çevrenmiştir.

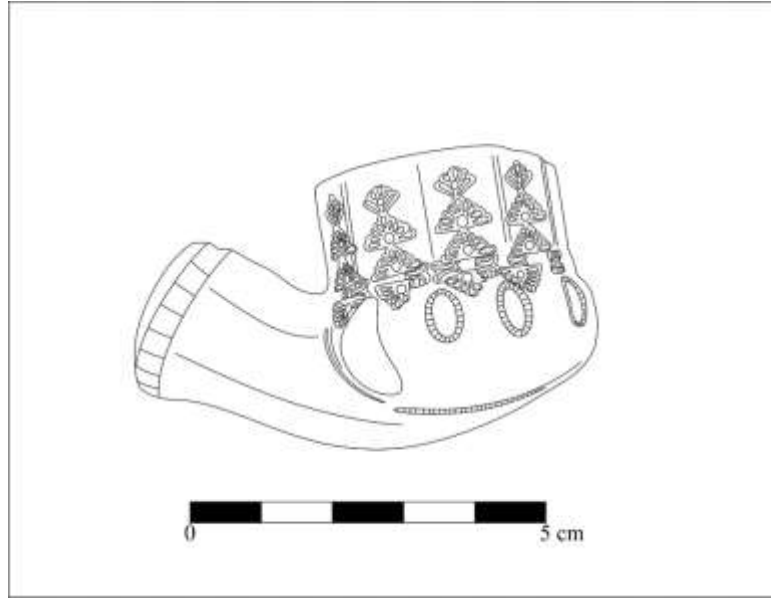
Dönemi: 19. yüzyıl

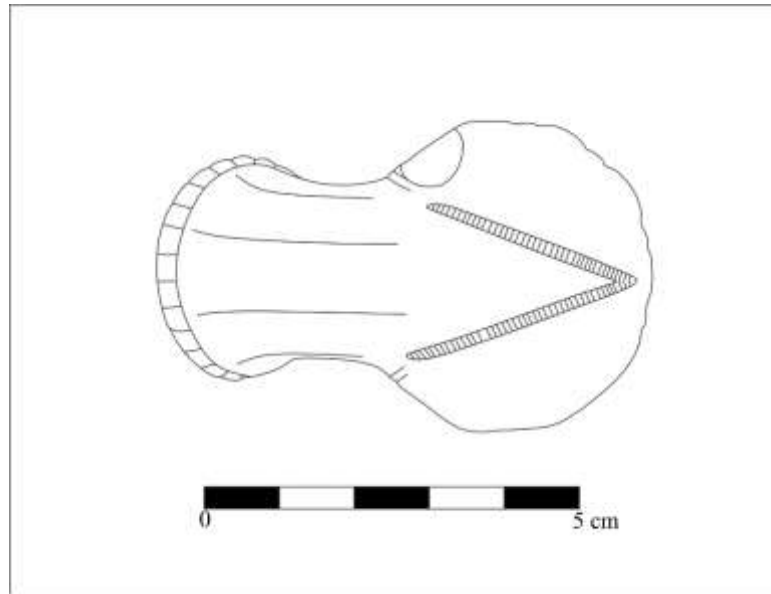
Foto. 67. Kat. No. 31 Yandan Görünüş

Foto. 68. Kat. No. 31 Kaideden Görünüş

Çizim 64. Kat. No. 31 Yandan Görünüş

Çizim 65. Kat. No. 31 Kaideden Görünüş

Katalog No: 32	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 69-70	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 66-67	Hamur Rengi: Kırmızı
Müze Envanter No: 2006/131 (A)	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2006	Uzunluk: 7 cm
Müze Geliş Şekli: Bayburt Kale Kazısı	Yükseklik: 3.2 cm
Buluntu Yeri: Bayburt Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.6 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lülenin kenarları kırıktır. Duman yolu ağız kenarında da küçük bir kırık bulunan lüle geometrik ve bitkisel süslemelidir. Çanak üzerinde kenarları kırık olan lülenin kenarlarından kalan küçük bir bölüm sade ve içbükey olarak yükselmektedir. Ön kısımda detayları belli olmayan bir süslemenin küçük bir parçası kalmıştır. Lülenin çanak gövdesi yana yatkın sarmal yivler şeklindedir. Gövdenin hemen üzerinde kademeli daralarak gövdeden kenara geçişi sağlayan düz çizgilerin yer aldığı bir bordür bulunmaktadır. Duman yolu omurgadan orta kısma doğru daralırken ağız kenarında bombeli ve basamak halkasıyla sonlanmıştır. Çanaktan hemen sonra duman yolu üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış iki çizgi duman yolunun bir kenarından öbür kenarına kadar dönmüş üst kısımda devam etmemiştir. Bunun hemen yanında rulet baskıyla yapılan düz çizgilerin yer aldığı bordür yine üst kısımda birleşmeden bir kenardan diğer kenara kadar duman yolunun etrafını dönmüştür. Bordürden sonra duman yolu uzunlamasına dilimli şekilde yapılmıştır. Hem ağız kenarında hem de çanak tarafında dilimlerin arasında kalan üçgen boşluklarda baskı tekniğiyle yapılmış palmet motifleri kullanılmıştır. Palmet motifleri üçgen bir çerçeve içine alınmış uzun dilimler ve üçgen çerçeve arasında kalan küçük boşluklar rulet baskıyla yapılan düz çizgilerle doldurulmuştur. Uzunlamasına yapılan her bir dilimin arası zikzaklı bir şekilde uzanmış ortalarında ise daireler yer almaktadır. Duman yolu ağız kenarında rulet baskıyla yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bir bordürden sonra basamak halkasıyla sonlanmaktadır. Duman yolu dikdörtgen uçlu gemi omurgası şeklinde çanağa bağlanmaktadır. Dikdörtgen ucun iki yanı rulet baskıyla yapılan düz çizgilerle sınırlandırılmıştır. Duman yolunun şişkin gemi omurgasının bir kenarında çanağın hemen yanında yuvarlak bir halka içine alınmış

mühür bulunmaktadır. Ancak mühür çok silik olduğu için ne şekilde olduğu ya da ne yazdığı belli değildir.

Dönemi: 19. yüzyıl

Foto. 69. Kat. No. 32 Yandan Görünüş

Foto. 70. Kat. No. 32 Kaideden Görünüş

Çizim 66. Kat. No. 32 Yandan Görünüş

Çizim 67. Kat. No. 32 Kaideden Görünüş

Katalog No: 33	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 71-72	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 68-69	Hamur Rengi: Sarımsı Kahverengi
Müze Etüt No: EK-M6-106	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2017	Uzunluk: 5.6 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 3.6 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.4 cm
Çanak Formu: Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Basık yuvarlak çanaklı olan lülenin kenarlarında kırıklar vardır. Duman yolu ağız kısmının üst tarafı da kırık olan lüle üzerinde mühür bulunmaktadır. Mühür duman yolunun bir kenarına baskı yöntemiyle yapılmış bir daire içine alınmış ve üzerinde ‘Aki’ yazmaktadır. Erdinç Bakla, Aki adını Halk Tipi Lülecilik ustaları arasında saymaktadır²¹³. Çanak gövdesi kazıma tekniğiyle dilimlere ayrılmış, dilimlerin her birinin üst kısmında baskı tekniğiyle yapılmış istiridye motifi kullanılmıştır. Bunun üzerinde rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bir bordür ve bordürün üzerinde kazıma tekniğiyle üst üste yapılmış iki çizgi gövdeyi kuşatmaktadır. Çanağın üzerinde sade iç bükey kenar yükselmektedir. Silindirik şekilli duman yolunun ağız kısmında bombeli bir bilezik yer alır. Bombeli bilezik iki taraftan rulet baskıyla yapılan düz çizgilerin yer aldığı bordürlerle sınırlandırılmıştır. Duman yolu bombeli bilezikten sonra basamak halkasıyla sonlandırılmıştır. Duman yolunun gövdesinde kazıma tekniğiyle yapılmış iki çizgi ve yanında rulet baskıyla yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bir bordür bulunmaktadır. Duman yolu gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun etrafı rulet baskıyla yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürle çevrelenmiştir. Kaide kısmında duman yolunun üçgen bağlantısının bir yanında kazıma tekniğiyle yapılmış uzunca iki çizginin uçları birleştirilmiştir. Diğer yanında ise bu iki çizginin dış tarafı dalgalı olarak yapılmıştır.

Dönemi: 19. yüzyıl

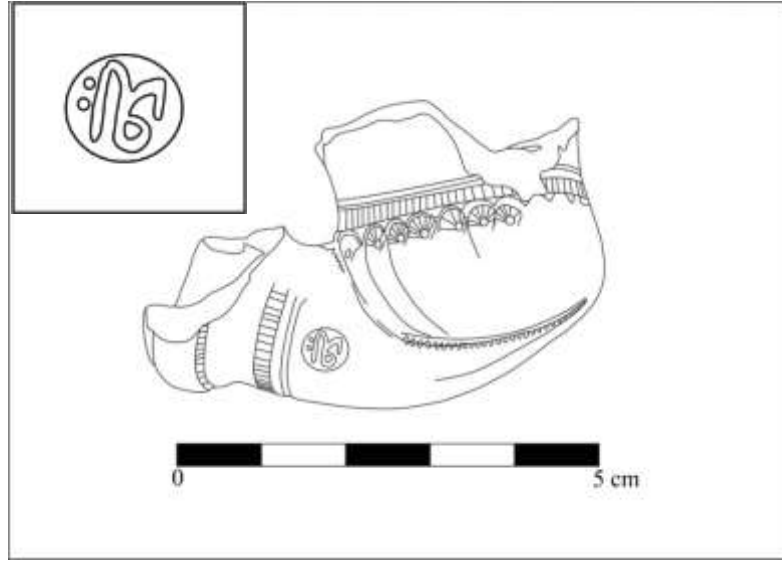
²¹³ Bakla, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı'nın Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 130-137.

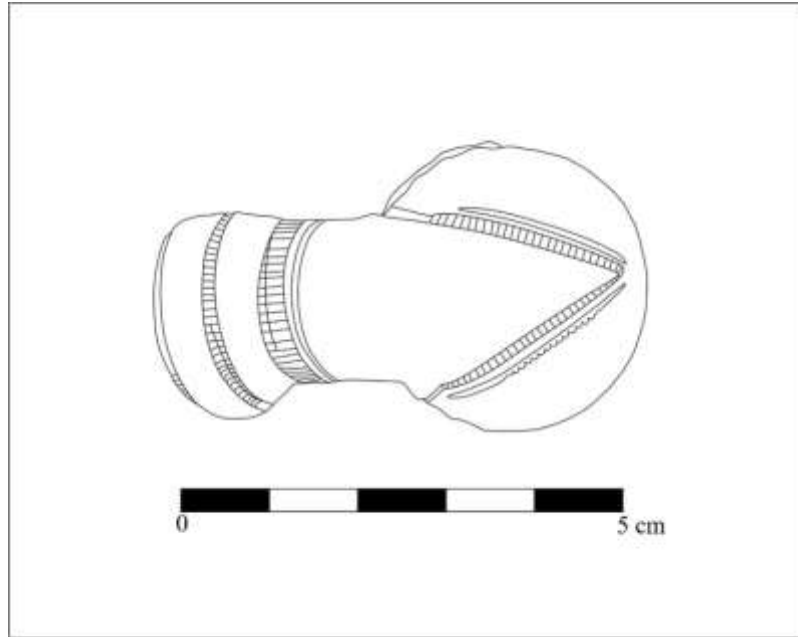
Foto. 71. Kat. No. 33 Yandan Görünüş

Foto. 72. Kat. No. 33 Kaideden Görünüş

Çizim 68. Kat. No. 33 Yandan Görünüş

Çizim 69. Kat. No. 33 Kaideden Görünüş

3.1.1. Ara Değerlendirme

Basık yuvarlak çanaklı lüleler Kat. No. 1-33 arasında tanımlanmıştır. Çanak kısımları adından da anlaşılacağı üzere, çanaklarının basık olması ile tipolojik bir özellik gösterir. Basık yuvarlak çanaklı lülelerin çanağının üzerinde genellikle çokgen kenar, yuvarlak kenar, içbükey olarak yükselen kenar ve dışa doğru genişlerken keskin bir hatla içe dönerek sonlanan kenarlar yükselmektedir. Ancak (Kat. No. 23) gibi krater şeklinde açılmış kenar da vardır.

Basık yuvarlak çanaklı lülelerin çanak gövdeleri sadece basık yuvarlak bir şekilde sade (Kat. No. 17) olabildiği gibi yüzeysel çizgilerle bölümlere ayrılan örnekler de (Kat. No. 25-31) mevcuttur. İki örneğimizde (Kat. No. 18 ve 24) çanak gövdeleri yüksek dilimler şeklinde bir çiçek gibi verilirken, dilimli çanak gövdeleri de (Kat. No. 3) çokça kullanılmıştır.

Basık yuvarlak çanaklı lülelerin duman yolları silindirik ya da çokgen biçimlidir. Duman yolu ağız kısımlarında genellikle bombeli bir bilezik ve basamak halkasına yer verilmiştir. Lülelerin duman yolları çanağa genellikle üçgen uçlu ya da doğrudan bağlanmıştır. Dikdörtgen uçlu olarak bağlanan bir örnek (Kat. No. 32) vardır.

Lülelerin çanak gövdesinde, kenarlarında, duman yolu ağız kısımlarında ve çanak kaidesinde çok çeşitli süslemeler yapılmıştır. Süslemeler hem bitkisel hem de geometrik düzenlemeye sahiptir. Ayrıca üzerinde mühür bulunan lüleler de basık yuvarlak çanaklı lüleler arasında yer almaktadır. Kat. No. 19-28-30-32-33 mühürlü eserlerdir. Kat. No. 32’de mühür aşınmıştır. Kat. No. 19’da usta monogramı şeklindedir. Kat. No. 28-30 üzerinde aynı çerçeve içinde üst üste yer alan 3 mührü yer verilmiş, bu mühürler okunamamıştır. Kat. No. 33’de ise usta ismi “Aki” olarak okunmuştur.

Basık yuvarlak çanaklı lüleler üzerinde yer alan süslemelerde palmet (Kat. No. 25), stilize yaprak (Kat. No. 26), stilize çiçek (Kat. No. 14), lale (Kat. No. 2), beyzi (Kat. No. 29), düz çizgi (Kat. No. 28), zikzak (Kat. No. 32), güneş kursu (Kat. No. 2), dikdörtgen (Kat. No. 3), üçgen (Kat. No. 15), eşkenar üçgen (Kat. No. 19), baklava (Kat. No. 15), daire (Kat. No. 20), yarım daire (Kat. No. 23), hilal (Kat. No. 17), istiridye (Kat. No. 33), damla (Kat. No. 14), ‘S’ kıvrımları (Kat. No. 29) gibi çeşitli motiflerin yer aldığı süslemeler yapılmıştır.

Lülelerden (Kat. No. 25-33) 19. yüzyıla tarihlendirilirken diğerleri genellikle 17. ve 18. yüzyıla tarihlendirilir. 19. yüzyıla tarihlenen lüleler üzerinde palmet, konsol, beyzi ve stilize yaprak motiflerinin olduğu bir süsleme görülür. Bu lülelerin duman yolları çokgen biçimlidir. Lülelerin uzunlukları ortalama 5.6 cm (Kat. No. 33) ile 6.6 cm (Kat. No. 31) arasında, duman yolu ağız çapları ise 1.4 cm (Kat. No. 29) ile 1.5 cm (Kat. No. 30) arasında değişmektedir.

Divriği Kalesi'nde bulunan ve hem çanak şekli hem de süslemesi bakımından benzer olan lüleler 18. yüzyıla²¹⁴, Edirne Yeni Saray Kazısı'nda bulunan lüle 19. yüzyıla²¹⁵, Mardin Müzesi'nde yer alan lüle 18-19. yüzyıla²¹⁶, İstanbul Şehir Müzesi'nde yer alan bir lüle 19. yüzyılın 2. yarısına²¹⁷, Ankara Etnografya Müzesi'nde bulunan bir lüle 19. yüzyılın 2. yarısına²¹⁸, Kemah Kalesi Kazısı'nda bulunan bir lüle 18-19. yüzyıla²¹⁹ (Foto. 73), Antalya Kaleiçi'nde bulunan bir lüle 19. yüzyılın 2. yarısına tarihlendirilmiştir²²⁰. Basık yuvarlak çanaklı bu lülelerin benzer bir örneğinin resmini Erdinç Bakla “*Tophane lülelerinden ustaca örnekler*” diye tanıtmıştır²²¹ (Foto.74). Hisar-Arkeopark alanında da bu tip bir lüle bulunmuştur²²² (Foto. 75). Bu örneklerin dışında Manisa Etnografya Müzesi'nde bulunan beş lüle 19. yüzyıla tarihlendirilmiştir²²³ (Foto. 76).

Gövdesi dilimli olan basık yuvarlak çanaklı lüleler genellikle 17-18. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Bu örneklerin Divriği Kalesi'nde bulunan benzerleri 17-18. yüzyıla²²⁴, Edirne Yeni Saray kazılarında bulunan lüleler 17-18. yüzyıla²²⁵ (Foto.77), Mardin

²¹⁴ Yunus Budaktaş, *Divriği Kale Kazısı Lüle Buluntuları (2006-2017)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2020, 152-164.

²¹⁵ Aysun Cengiz, *Edirne Yeni Saray Kazılarında Ele Geçen Lüleler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, 171-172.

²¹⁶ Aysun Kübra Erdoğan, *Mardin Müzesi'nde Bulunan Lüleler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019, 50.

²¹⁷ Ayhan, *Çeşitli Müzelerde Bulunan Örnekleriyle Osmanlı Lüleleri*, 140-141.

²¹⁸ Ayhan, *Çeşitli Müzelerde Bulunan Örnekleriyle Osmanlı Lüleleri*, 102-103.

²¹⁹ Hüseyin Yurttaş, Haldun Özkan, Zerrin Köşklü, Süleyman Çiğdem, Nurşen Özkul Fındık, Muhammet Lütfü Kındıgılı, ‘Kemah Kalesi Kazısı 2014 Yılı Çalışmaları’, *Uluslararası XIX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler 21-24 Ekim 2015*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.2, Ankara 2019, 636.

²²⁰ Yener, 100-101.

²²¹ Bakla, “Unutulmuş Bir Halk Sanatı Lülecilik”, 6.

²²² İnanan, Şahin, 48.

²²³ Ayhan, *Çeşitli Müzelerde Bulunan Örnekleriyle Osmanlı Lüleleri*, 166-170.

²²⁴ Budaktaş, 150-160.

²²⁵ Cengiz, 139-141.

Müzesi'nde bulunan lüleler 18-19. Yüzyıla²²⁶ (Foto. 78), Hasankeyf Kazısı'nda bulunan lüleler 17-18. yüzyıla tarihlendirilmiştir²²⁷.

Katalogumuzda bulunan 17. ile 18. yüzyıla tarihlendirilen lülelerin uzunlukları 4.3 cm ile 6.1 cm arasında değişmektedir. Sadece bir örnek (Kat. No. 12) duman yolu uzun tutulduğundan dolayı 7.6 cm uzunluğa ulaşmıştır. Bu lülelerin duman yolu ağız çapları 0.7 cm ile 1.4 cm arasındadır.

Foto. 73. H. Yurttaş vd., 2019, s.636.

Foto. 74. E. Bakla, 1985, s.6.

²²⁶ Erdoğan, 51-53.

²²⁷ Ayhan, *Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntuları*, 247-251.

Foto. 75. F. İnanan, D. Şahin, 2017, s.48.

Foto. 76. G. Ayhan, 2006, s.237.

Foto. 77. A. Cengiz, 2011, s.141.

Foto. 78. A. K. Erdoğan, 2019, s.52.

3.2. YUVARLAK ÇANAKLI LÜLELER

Katalog No: 34	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 79-80	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 70-71	Hamur Rengi: Beyaz
Müze Envanter No: 2006/144 (A)	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2006	Uzunluk: 4.3 cm
Müze Geliş Şekli: Bayburt Kale Kazısı	Yükseklik: 2.4 cm
Buluntu Yeri: Bayburt Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.7 cm
Çanak Formu: Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Yuvarlak çanaklı olan lülenin kenarlarının bir kısmı ve çanağın küçük bir bölümü kırılmıştır. Çanak ağzında bombeli bileziğin üzerinde de yüzeysel küçük kırıklar vardır. Lülenin çanağı kazıma tekniğiyle dikine çok dilimli hale getirilmiştir. Dikine dilimler üst kısımda kazıma tekniğiyle yapılan yatay bir çizgiyle kesilmiştir. Kaba işçilikten dolayı dikine çizgilerin bazıları üst kısımda yatay kesilen çizginin üstüne taşmıştır. Dilimli çanak gövdesinin üst kısmı gittikçe içeri doğru daralan sade içbükey bir görüntüdedir. Bu kısım rulet baskıyla yapılan düz çizgilerin yer aldığı bir bordürle kesilmiştir. Üzerinde yer alan kenar kısmı kırıldığı için ne şekilde olduğu belli değildir. Silindirik şekilli duman yolu ağza doğru genişlemekte ve ağız kısmında duman yoluna göre oldukça bombeli bir bilezik ve sonrasında basamak halkasıyla devam etmektedir. Duman yolu doğrudan çanağa bağlanmaktadır.

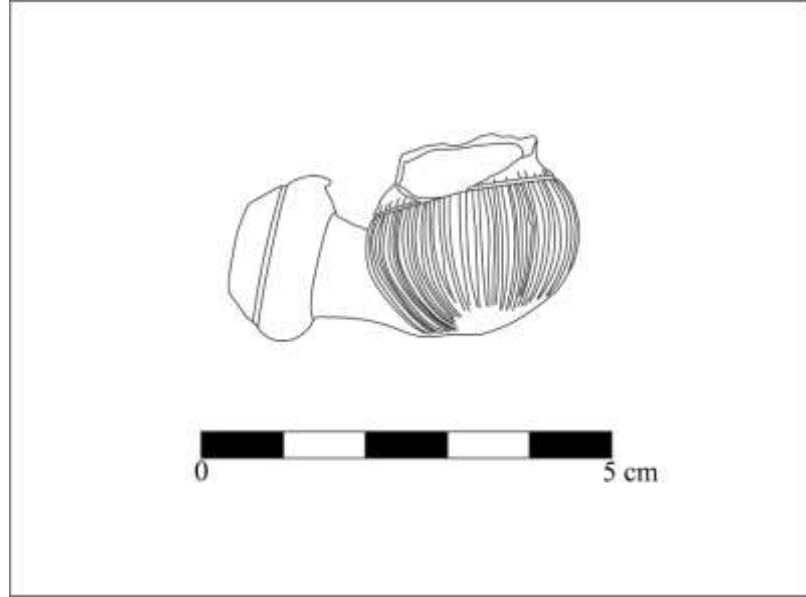
Dönemi: 17. Yüzyıl

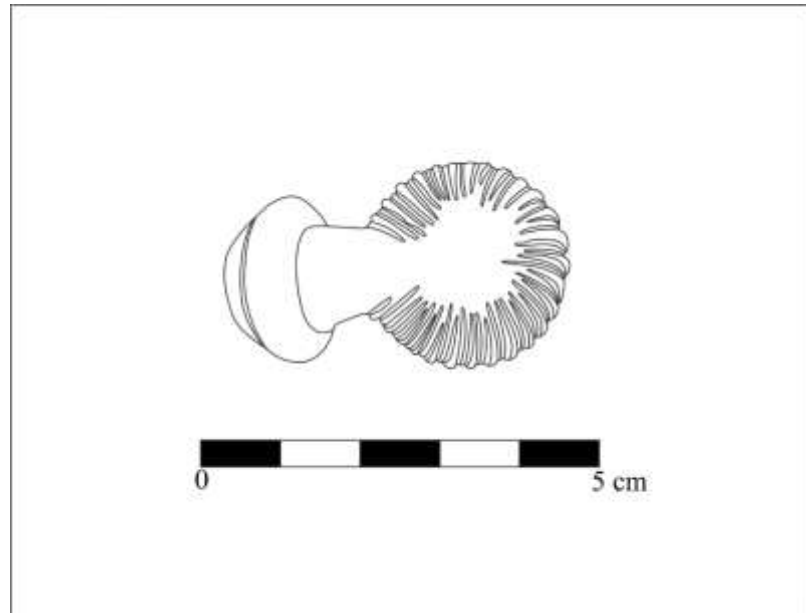
Foto. 79. Kat. No. 34 Yandan Görünüş

Foto. 80. Kat. No. 34 Kaideden Görünüş

Çizim 70. Kat. No. 34 Yandan Görünüş

Çizim 71. Kat. No. 34 Kaideden Görünüş

Katalog No: 35	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 81-82	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 72-73	Hamur Rengi: Kahverengi
Müze Envanter No: 39	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 1949	Uzunluk: 5.7 cm
Müze Geliş Şekli: Kümbet Hafriyatından (?)	Yükseklik: 3.7 cm
Buluntu Yeri: -	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.3 cm
Çanak Formu: Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Yuvarlak çanaklı olan lülenin kenarları kırılmıştır. Lüle genel olarak sade bir şekilde düzenlenmiş üzerinde fazla süslemeye gidilmemiştir. Lülenin çanak gövdesi kazıma tekniğiyle dilimli hale getirilmiştir. Çanaktan kenara geçişte rulet baskı tekniğiyle yapılmış dikine düz çizgilerin yer aldığı bordür bulunmaktadır. Bordürden sonra yükselen kenar kırılmıştır. Kalan kısımlardan anlaşıldığı üzere kenar yuvarlak biçimlidir. Silindirik şekilli duman yolu gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Kaide kısmında üçgen bağlantının iki kenarı rulet baskı tekniğiyle iki sıra düz çizgilerin yer aldığı bordürle çevrelenmiştir. Bağlantı kısmının bir kenarında yüzeysel bir kırılma vardır. Duman yolu ağız kısmında bombeli sade bir bilezikle sonlanır.

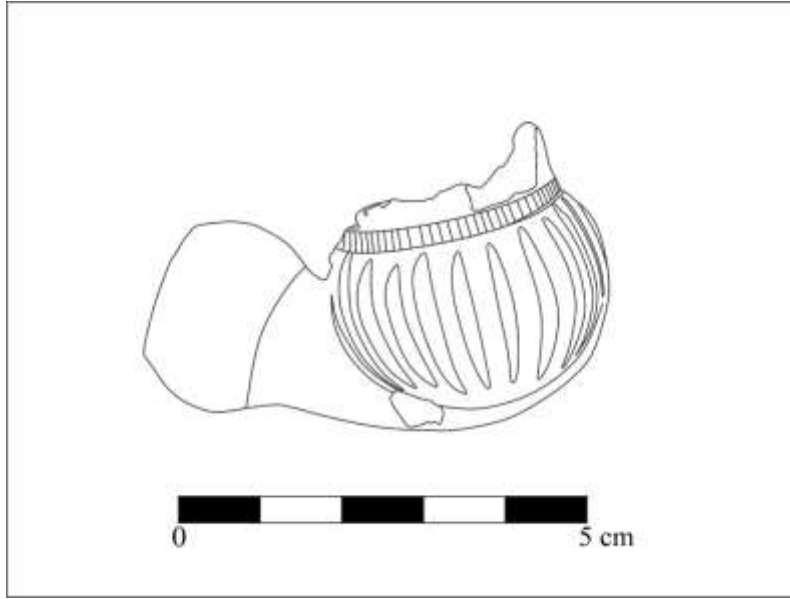
Dönemi: 18. yüzyıl

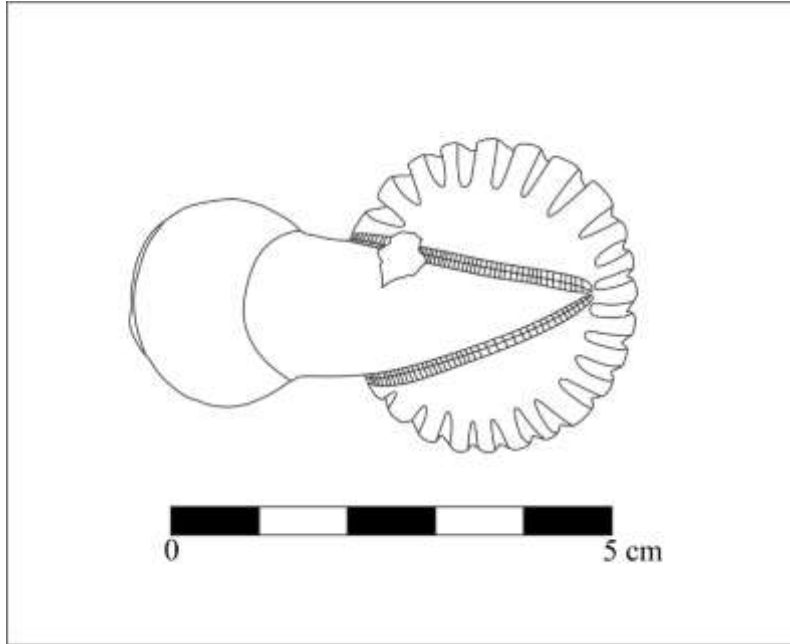
Foto. 81. Kat. No. 35 Yandan Görünüş

Foto. 82. Kat. No. 35 Kaideden Görünüş

Çizim 72. Kat. No. 35 Yandan Görünüş

Çizim 73. Kat. No. 35 Kaideden Görünüş

Katalog No: 36	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 83-84	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 74-75	Hamur Rengi: Kirli Beyaz
Müze Envanter No: 42	Ölçüler:
Müzeeye Geliş Tarihi: 1949	Uzunluk: 6.1 cm
Müzeeye Geliş Şekli: Kümbet Hafriyatından (?)	Yükseklik: 4.1 cm
Buluntu Yeri: -	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.3 cm
Çanak Formu: Yuvarlak Çanaklı	

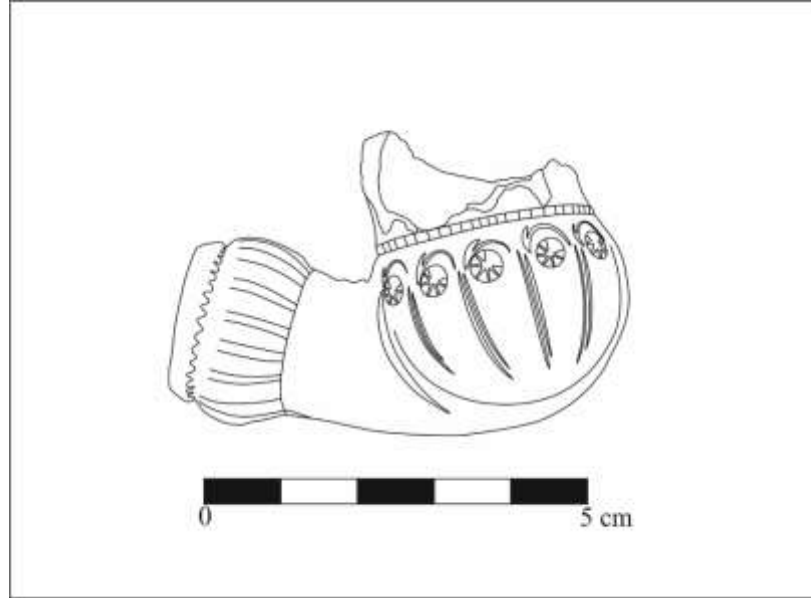
Tanımı: Yuvarlak çanaklı olan lülenin kenarlarının üst kısmı kırılmıştır. Yüzeyinde de aşınmalar ve küçük yüzeysel kırıklar mevcuttur. Lüle geometrik ve bitkisel süslemelidir. Çanak gövdesi kazıma tekniğiyle yüzeysel dilimlere ayrılmıştır. Her bir dilimin üst kısmında baskı tekniğiyle yıldız motifleri kullanılmıştır. Yıldız motiflerinin üzerinde stilize rumi motifleri görülmektedir. Çanak gövdesi rulet baskı tekniğiyle yapılan düz çizgilerin yer aldığı bordürle sınırlandırılmıştır. Çanak üzerinde yuvarlak kenar önce içbükey olarak yükselmiş daha sonra içe doğru daralmıştır. Lülenin duman yolu silindirik biçimlidir. Ağız kısmında bombeli olarak dilimli bir bilezik yer alır. Bilezikten sonra duman yolu basamak halkasıyla sonlanmışır. Basamak halkasının dilimli bileziğe bakan kısmı çentikli olarak düzenlenmiştir. Duman yolu şişkin gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır.

Dönemi: 18. yüzyıl

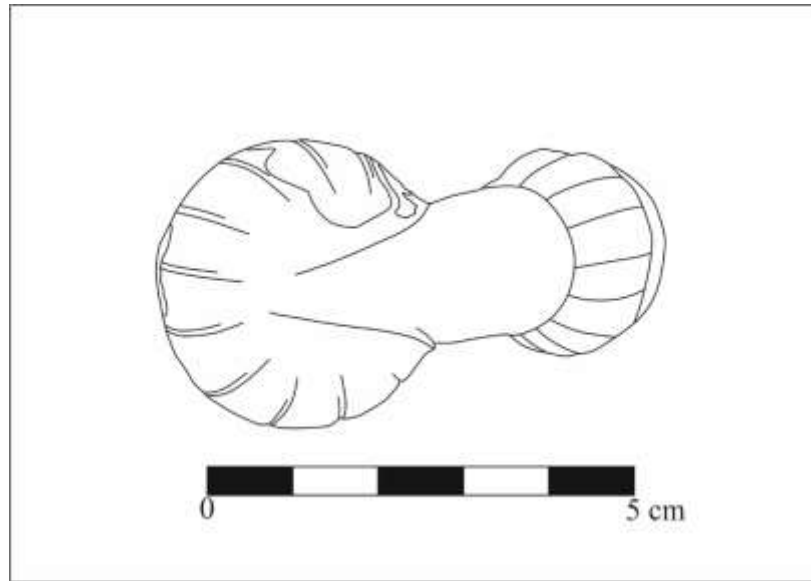

Foto. 83. Kat. No. 36 Yandan Görünüş

Foto. 84. Kat. No. 36 Kaideden Görünüş

Çizim 74. Kat. No. 36 Yandan Görünüş

Çizim 75. Kat. No. 36 Kaideden Görünüş

Katalog No: 37	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 85-86	Süsleme Tekniği: Rulet baskı
Çizim No: 76-77	Hamur Rengi: Koyu Kahverengi
Müze Envanter No: 43	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 1949	Uzunluk: 5.3 cm
Müze Geliş Şekli: Kümbet Hafriyatından (?)	Yükseklik: 3.6 cm
Buluntu Yeri: -	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Yuvarlak çanaklı olan lülenin çanak ağız kenarlarında küçük kırıklar vardır. Duman yolunun üst kısmı ve bir kenarı kırılmıştır. Lüle geometrik süslemelidir. Çanak gövdesi dikine çaprazlama dilimlere ayrılmıştır. Her dilimin arası rulet baskıyla yapılan düz çizgilerle doldurulmuştur. Gövdenin en üst kısmında rulet baskıyla yapılmış, gövdeyi dolanan düz çizgilerin yer aldığı bir bordür bulunmaktadır. Bunun üzerinde yükselen kenar önce dışa doğru açılmış sonra keskin bir hatla içe doğru daralarak son bulmuştur. Lülenin duman yolu silindirik biçimli olup büyük bir kısmı kırılmıştır. Gövde ortasında sade bir bilezik ve ağız kısmında bombeli bir bilezikle sonlanan duman yolu, çanağa üçgen uçlu olarak bağlanmıştır. Çanak kaidesinde üçgen uçlu duman yolunun iki yanı düz rulet baskıyla yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürle sınırlandırılmıştır.

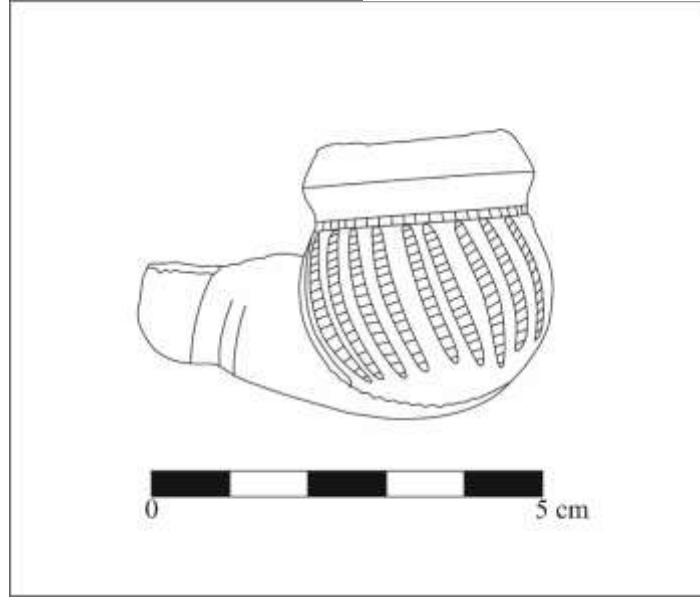
Dönemi: 18. yüzyıl

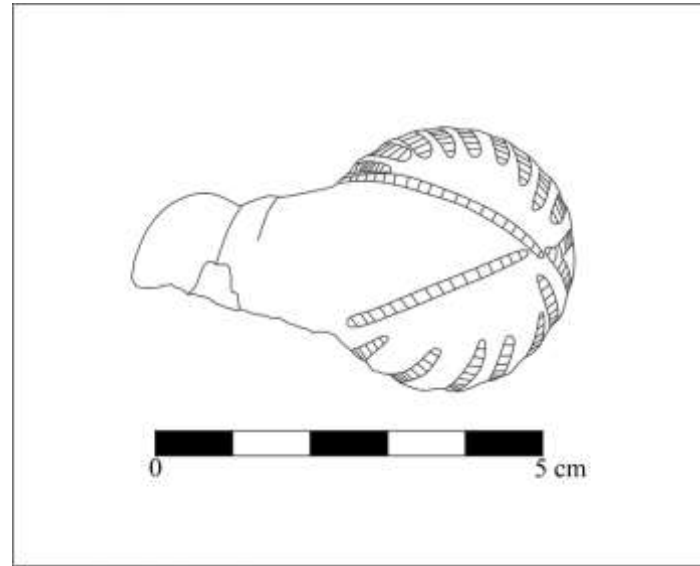
Foto. 85. Kat. No. 37 Yandan Görünüş

Foto. 86. Kat. No. 37 Kaideden Görünüş

Çizim 76. Kat. No. 37 Yandan Görünüş

Çizim 77. Kat. No. 37 Kaideden Görünüş

Katalog No: 38	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 87-88	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 78-79	Hamur Rengi: Beyaz
Müze Envanter No: 2006/136 (A)	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2006	Uzunluk: 5.2 cm
Müze Geliş Şekli: Bayburt Kale Kazısı	Yükseklik: 2.7 cm
Buluntu Yeri: Bayburt Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.1 cm
Çanak Formu: Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Yuvarlak çanaklı olan lülenin çanak kenarları kırılmıştır. Lüle geometrik süslemelidir. Çanak, yatay bir şekilde beş bölüme ayrılmıştır. Her bölümün içerisi kazıma tekniğiyle yapılmış baklava ve üçgenlerle süslenmiştir. Çanak üzerinde yükselen kenar kırıldığından dolayı nasıl olduğu belli değildir. Silindirik bir biçime sahip olan duman yolunun ağız kısmında bombeli bir bilezik ve sonrasında basamak halkası görülmektedir. Bombeli bileziğin üzeri üzerleri yuvarlatılmış dilimlerle hareketlendirilmiştir. Lülenin duman yolu çanağa üçgen uçlu olarak bağlanmıştır. Çanak kaidesinde duman yolunun üçgen ucunun iki yanı rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürle çevrelenmiştir.

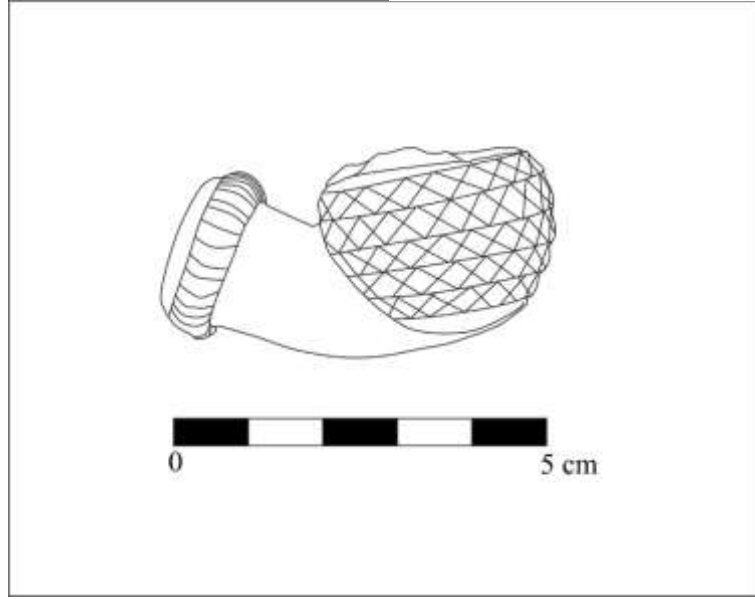
Dönemi: 18. yüzyıl

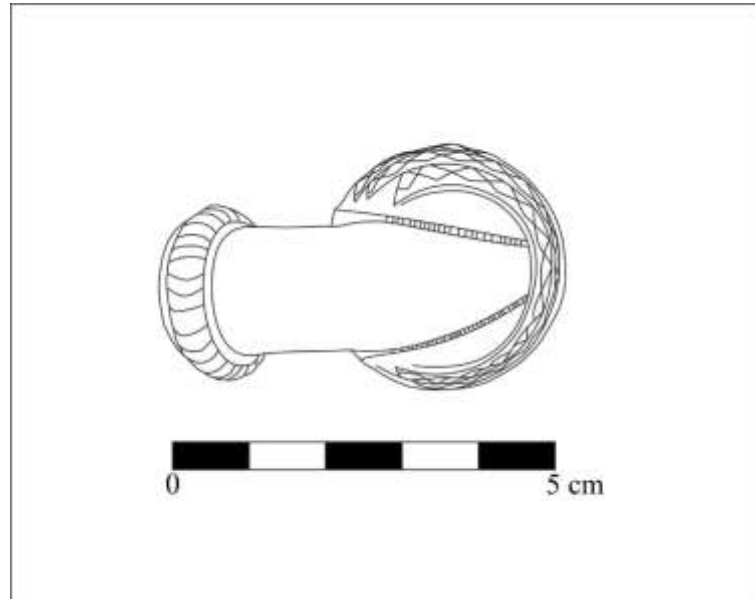
Foto. 87. Kat. No. 38 Yandan Görünüş

Foto. 88. Kat. No. 38 Kaideden Görünüş

Çizim 78. Kat. No. 38 Yandan Görünüş

Çizim 79. Kat. No. 38 Kaideden Görünüş

Katalog No: 39	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 89-90	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 80-81	Hamur Rengi: Beyaz
Müze Envanter No: 2006/142 (A)	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2006	Uzunluk: 5.5 cm
Müze Geliş Şekli: Bayburt Kale Kazısı	Yükseklik: 3.3 cm
Buluntu Yeri: Bayburt Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 1 cm
Çanak Formu: Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Yuvarlak çanaklı olan lülenin çanak üzerinde yer alan kenar kısmı kırılmış geri kalan kısım günümüze sağlam olarak ulaşmıştır. Lüle geometrik süslemeli sade bir şekilde yapılmıştır. Çanak kısmı kazıma tekniğiyle dilimlere ayrılmıştır. Dilimlerin üzerinde yine kazıma tekniğiyle dikdörtgenlerin yer aldığı bir bordür bulunmaktadır. Bunun üzerinde yükselen kenar kalan kısımlardan yuvarlak biçimli görünse de kırılmıştır. Lülenin duman yolu silindirik şekillidir. Duman yolu ağız kısmında bombeli bir bilezik bulunur. Bombeli bilezikten sonra duman yolu basamak halkasıyla sonlanmıştır. Duman yolu doğrudan çanağa bağlanmaktadır.

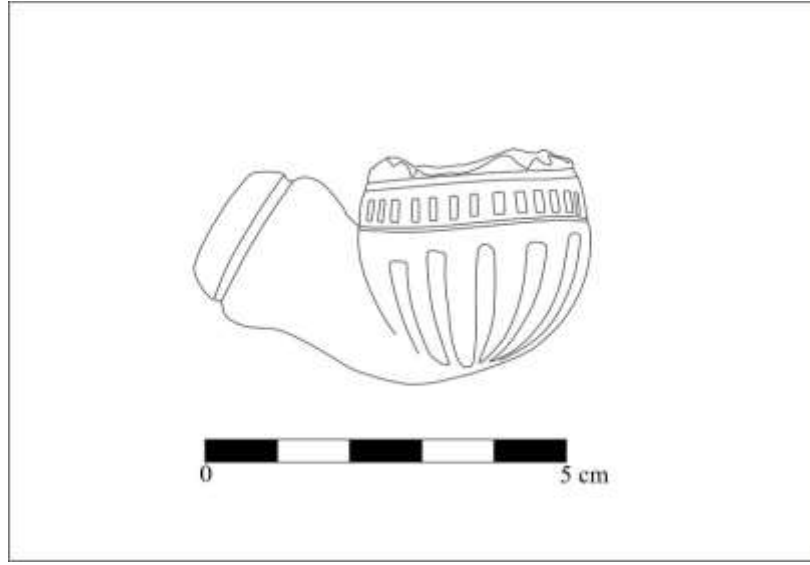
Dönemi: 18. yüzyıl

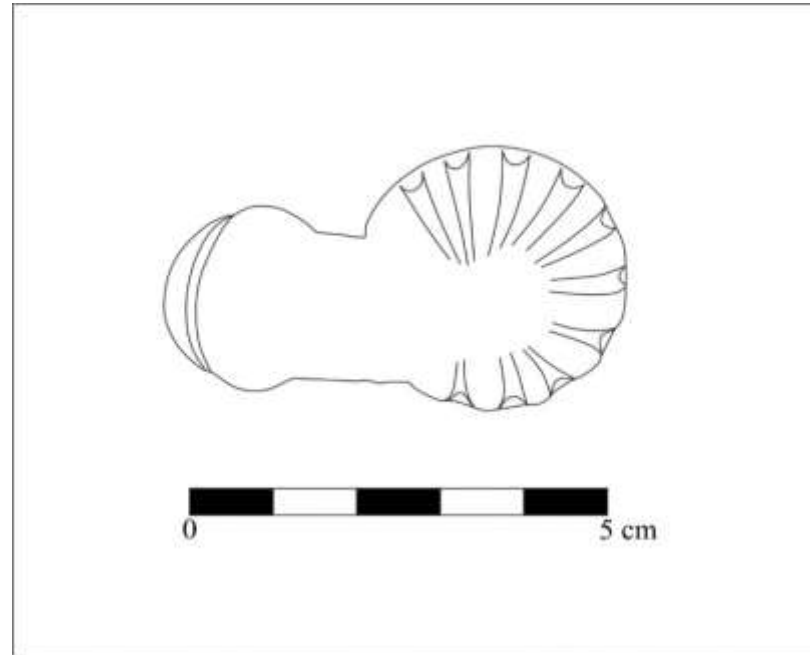
Foto. 89. Kat. No. 39 Yandan Görünüş

Foto. 90. Kat. No. 39 Kaideden Görünüş

Çizim 80. Kat. No. 39 Yandan Görünüş

Çizim 81. Kat. No. 39 Kaideden Görünüş

Katalog No: 40	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 91-92	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 82-83	Hamur Rengi: Beyaz
Müze Envanter No: 2006/138 (A)	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2006	Uzunluk: 5.6 cm
Müze Geliş Şekli: Bayburt Kale Kazısı	Yükseklik: 3.9 cm
Buluntu Yeri: Bayburt Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.2 cm
Çanak Formu: Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Yuvarlak çanaklı olan lülenin kenar kısmının küçük bir bölümü kırılmıştır. Duman yolu ağız kenarında da küçük bir kırık olan lüle geometrik süslemelidir. Lülenin çanak gövdesi üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış dikdörtgenlerin sıralandığı iki kuşak gövdeyi dolandır. Dikdörtgenlerin yer aldığı kuşaklar, alt ve üst taraflarından kazıma tekniğiyle ikişer çizgi ile sınırlandırılmıştır. Bunun üzerinde yükselen yuvarlak kenar içbükey olarak devam etmiş ve üzerinde süsleme yapılmamıştır. Lülenin duman yolu silindirik şekillidir. Ağız kısmında bombeli bir bilezikten sonra basamak halkası yer alır. Duman yolu üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Çanak kaidesinde duman yolunun üçgen ucunun iki yanı kazıma tekniğiyle kazılarak belirtilmiştir.

Dönemi: 18. yüzyıl

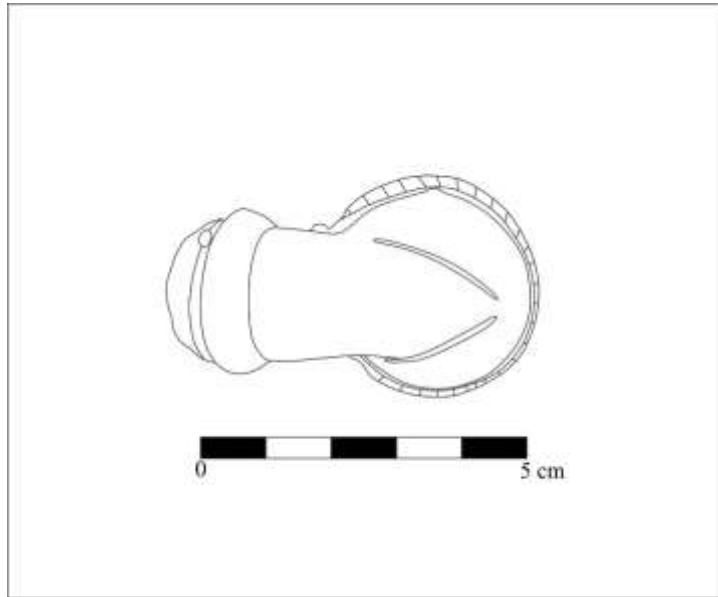
Foto. 91. Kat. No. 40 Yandan Görünüş

Foto. 92. Kat. No. 40 Kaideden Görünüş

Çizim 82. Kat. No. 40 Yandan Görünüş

Çizim 83. Kat. No. 40 Kaideden Görünüş

Katalog No: 41	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 93-94	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 84-85	Hamur Rengi: Beyaz
Müze Envanter No: 36	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 1949	Uzunluk: 6.1 cm
Müze Geliş Şekli: Kümbet Hafriyatından (?)	Yükseklik: 4.3 cm
Buluntu Yeri: -	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.1 cm
Çanak Formu: Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Yuvarlak çanaklı olan lülenin çanak ağız kenarlarının bir kısmı kırılmıştır. Genel olarak sade bir şekilde yapılan lülenin çanağı kazıma tekniğiyle dilimli hale getirilmiştir. Dilimli çanak gövdesinin üst kısmında rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı üst üste iki bordür bulunmaktadır. Bunun üzerinde yükselen yuvarlak kenar kısa ve sade tutulmuş süslemeye yer verilmemiştir. Silindirik biçimli olan duman yolu, ağız kısmında bombeli bir bilezik ve basamak halkasıyla sonlandırılmaktadır. Duman yolu çanağa ‘u’ biçiminde bağlanmaktadır.

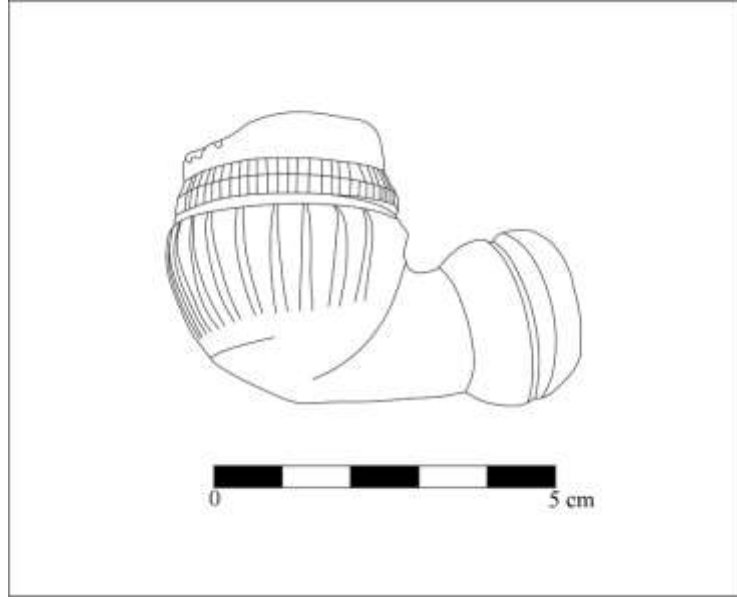
Dönemi: 18. yüzyıl

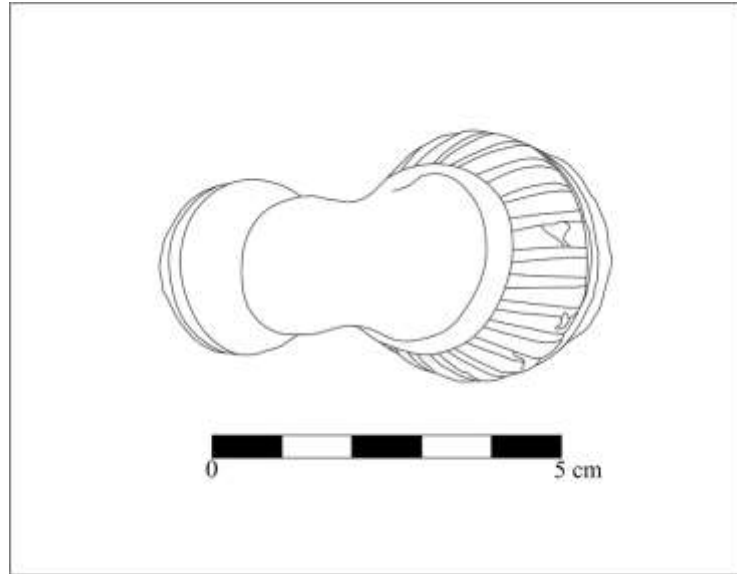
Foto. 93. Kat. No. 41 Yandan Görünüş

Foto. 94. Kat. No. 41 Kaideden Görünüş

Çizim 84. Kat. No. 41 Yandan Görünüş

Çizim 85. Kat. No. 41 Kaideden Görünüş

Katalog No: 42	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 95-96	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 86-87	Hamur Rengi: Gri
Müze Envanter No: 33	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 1949	Uzunluk: 6 cm
Müze Geliş Şekli: Kümbet Hafriyatından (?)	Yükseklik: 4 cm
Buluntu Yeri: -	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.8 cm
Çanak Formu: Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Yuvarlak çanaklı olan lülenin kenarlarının üst kısmı kırılmıştır. Duman yolu ağız kısmında da küçük bir kırık bulunan lülenin duman yolu ve çanak üzerinde küçük yüzeysel kırılmalar vardır. Lülenin çanağı kazıma tekniğiyle dilimlere ayrılmıştır. Çanağın üst kısmında dilimlerin üzerinde baskı tekniğiyle yapılmış uçları uzatılarak verilen üst üste üç sıra üçgenler yer alır. Çanağın üzerinde içbükey olarak kenar yükselir. Kenar kısmı kazıma tekniğiyle boşluk bırakılmadan baklava dilimleriyle doldurulmuştur. Baklava dilimleri alttan ve üstten kenarın gövdesini saran kazıma tekniğiyle yapılmış çizgiyle sınırlandırılmıştır. Kenarın bu bölümden sonraki kısmı kırılmıştır. Silindirik şekilli duman yolu çanağa gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak bağlanmaktadır. Çanak kaidesinde duman yolunun kenarları kazıma tekniğiyle yapılmış iki çizgi ile belirtilmiştir. Duman yolu ağız kısmında bombeli bir bilezik ve basamak halkasıyla sonlanmaktadır. Duman yolunun üst kısmında kalıp izleri belirgin bir şekilde görülmektedir.

Dönemi: 18. yüzyıl

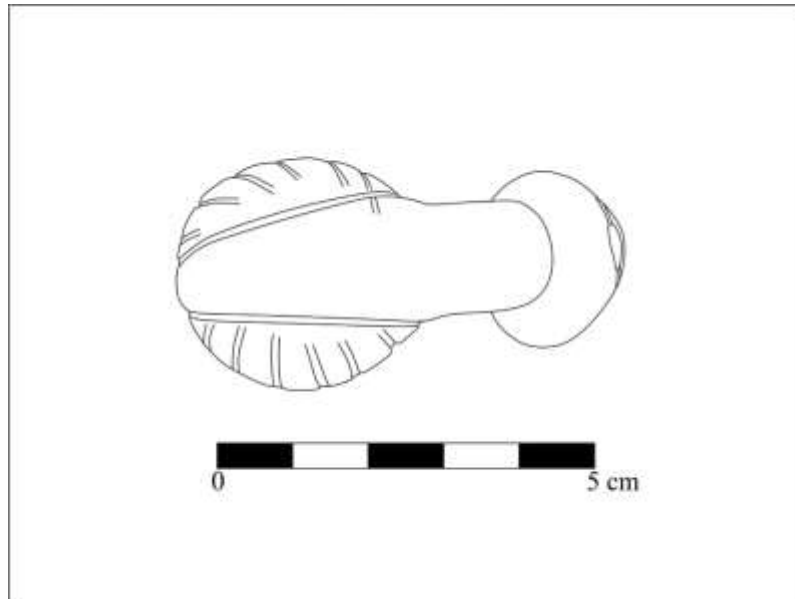
Foto. 95. Kat. No. 42 Yandan Görünüş

Foto. 96. Kat. No. 42 Kaideden Görünüş

Çizim 86. Kat. No. 42 Yandan Görünüş

Çizim 87. Kat. No. 42 Kaideden Görünüş

Katalog No: 43	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 97-98	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 88-89	Hamur Rengi: Açık Kahverengi
Müze Envanter No: 28	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 1949	Uzunluk: 6.1 cm
Müze Geliş Şekli: Kümbet Hafriyatından (?)	Yükseklik: 4.6 cm
Buluntu Yeri: -	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.2 cm
Çanak Formu: Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Yuvarlak çanaklı olan lülenin çanak kenarlarının bir kısmı kırılmıştır. Lülenin çanak ve duman yolu üzerinde de yüzeysel kırıklar mevcuttur. Lülenin çanağı üzerinde bir üçgen oluşturacak şekilde üç adet yan yana sekiz kollu yıldız motifi baskı tekniğiyle yapılmıştır. Çanağın üst kısmında dış motiflerinin sıralandığı bir bordür çanağı sınırlamaktadır. Bu bordürün üzerinde kenar içbükey olarak yükselmektedir. Üst tarafta rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordür bulunmaktadır. Kenar kısmı genel olarak sade bir şekilde düzenlenmiş bu bordürden başka süsleme bulunmamaktadır. Lülenin duman yolu silindirik biçimlidir. Silindirik lülenin ağız kısmında bombeli bir bilezik ve basamak halkası bulunur. Bombeli bilezikle basamak halkası arasında rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordür usta işçiliğinden dolayı bir ucu basamak halkası üzerine gelirken diğer ucu bombeli bileziğin üzerine gelmiştir. Bombeli bilezik kazıma tekniğiyle dilimli olarak yapılmıştır. Lülenin duman yolu çanağa gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak bağlanmaktadır. Kaide kısmında duman yolunun kenarları rulet baskı tekniğiyle yapılan dış motifleri ile sınırlandırılmıştır. Rulet baskı kaide kısmından çanağın ön kısmına kadar devam etmiş, tam ucuna çanağın yan kısımlarına yapılan yıldız motifi yapılmıştır.

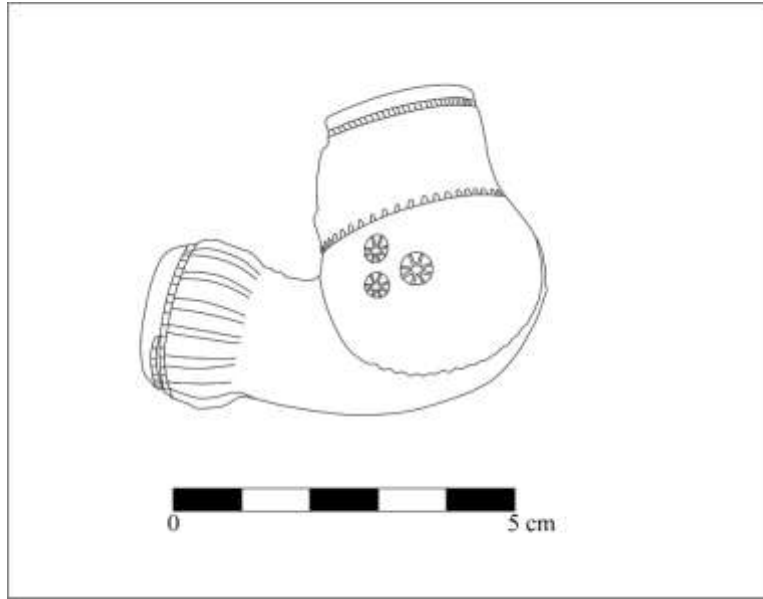
Dönemi: 18. yüzyıl

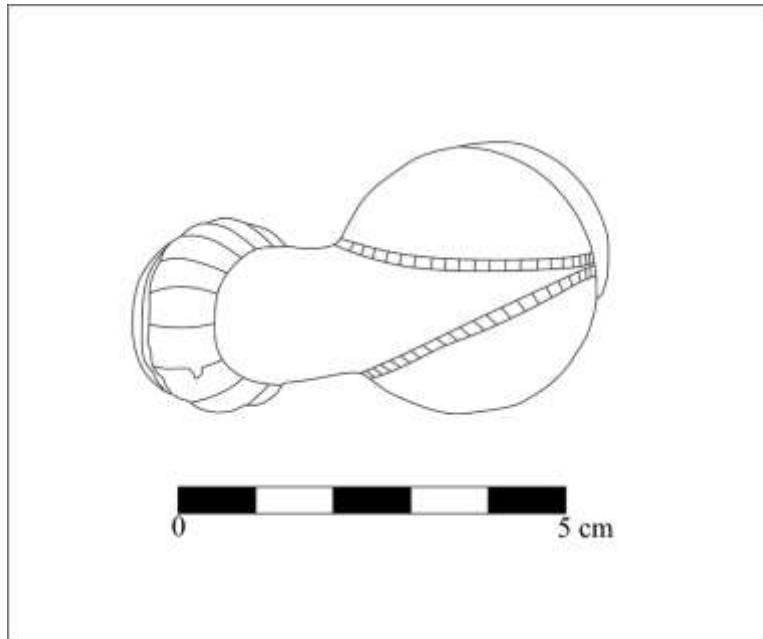
Foto. 97. Kat. No. 43 Yandan Görünüş

Foto. 98. Kat. No. 43 Kaideden Görünüş

Çizim 88. Kat. No. 43 Yandan Görünüş

Çizim 89. Kat. No. 43 Kaideden Görünüş

Katalog No: 44	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 99-100	Süsleme Tekniği: Baskı, kazıma
Çizim No: 90-91	Hamur Rengi: Kahverengi
Müze Envanter No: 9-80	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2.12.1980	Uzunluk: 5.5 cm
Müze Geliş Şekli: Mehmet Bayramoğlu tarafından hediye edilmiştir.	Yükseklik: 3 cm Duman Yolu Ağız Çapı: 1.4 cm
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	
Çanak Formu: Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Yuvarlak çanaklı olan lülenin kenarları ve çanağın küçük bir bölümü kırılmıştır. Duman yolu ağız kenarında da kırıklar vardır. Duman yolunun bir kısmı ağız kenarından itibaren kırılıp kopmuş daha sonra yerine yapıştırılmıştır. Yapıştırma işlemi düzgün yapılmadığı için bu kısım biraz dışa taşındır. Bu nedenden dolayı özellikle duman yolu ağız çapı ölçümünde yanlışlık olabilir. Lüle geometrik süslemelidir. Çanağın üst kısmında baskı tekniğiyle yapılmış daireler bir sıra halinde gövdeyi dolandırır. Her dairenin arasına gelecek şekilde baskı tekniğiyle yapılmış aşağı doğru bakan üçgenler ve içlerinde üç yuvarlak noktaya yer verilmiştir. Üçgenlerin üst kenarı dışbükey yan kenarları ise iç bükey çizgiler halindedir. Çanağın alt tarafında, kaideyle yan kısmın denk geldiği yerde üstteki üçgenlerin aynısı bu kez yukarıya doğru bakar şekilde tekrarlanarak süslemede bir bütünlük oluşturulmuştur. Bu üçgenler bir sıra halinde daire oluştururken duman yolu kısmında yapılmamış daire tamamlanmamıştır. Çanağın üst bölümündeki üçgenlerin üzerinde ise kazıma tekniğiyle yapılmış kaş kemerli alınlıklar bir bordür şeklinde sıralanmıştır. Bunun üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış zikzaklı bir motif ve üzerinde dikine düz çizgilerin yer aldığı geometrik bir düzenlemeyle kompozisyon alanı süslenmiştir. Kaş kemerli alan ve geometrik düzenleme alttan ve üstten kazıma tekniğiyle yapılmış bir çizgiyle sınırlandırılmıştır. Bunun üzerinde yer alan kenar ise kırılmış ve ne şekilde olduğu bilinmemektedir. Duman yolu silindirik şekillidir. Ağız kısmında bombeli bir bilezik ve basamak halkası bulunur. Duman yolu doğrudan çanağa bağlanmaktadır. Kaide kısmının tam ortasında baskı tekniğiyle yapılmış bir daire bulunmaktadır.

Dönemi: 18. yüzyıl

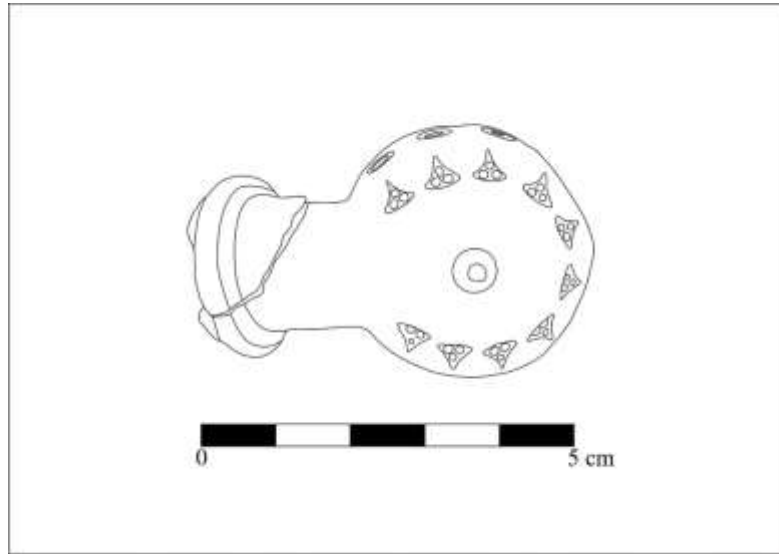
Foto. 99. Kat. No. 44 Yandan Görünüş

Foto. 100. Kat. No. 44 Kaideden Görünüş

Çizim 90. Kat. No. 44 Yandan Görünüş

Çizim 91. Kat. No. 44 Kaideden Görünüş

Katalog No: 45	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 101-102	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 92-93	Hamur Rengi: Gri
Müze Envanter No: 45	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 1949	Uzunluk: 5.6 cm
Müze Geliş Şekli: Kümbet Hafriyatından (?)	Yükseklik: 4.2 cm
Buluntu Yeri: -	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Yuvarlak çanaklı olan lülenin duman yolu ağız kenarından ortaya kadar olan bir tarafı kırılmıştır. Çanak kenarlarında yüzeysel kırılmalar bulunan lülenin çanak ön yüzünden yanlara doğru yüzeysel aşınma olmuştur. Lüle üzerinde geometrik düzenlemeli süsleme yapılmıştır. Lülenin çanağı kazıma tekniğiyle dilimlere ayrılmıştır. Dilimlerin kenarları dalgalı olarak yapılmıştır. Her bir dilimin üst kısmında kazıma tekniğiyle yapılmış iç içe geçmiş daireler ve ortasında bir nokta bulunmaktadır. Çanak kısmı kazıma tekniğiyle yapılmış zikzaklı bir çizgiyle üstten sınırlandırılmıştır. Çanak üzerinde önce dışa doğru genişleyen kenar keskin bir hatla içe doğru daralarak sonlandırılmıştır. Lülenin duman yolu silindirik şekillidir. Gövdesinde ince bir bilezik bulunur. Duman yolu ağız kısmı bombeli bir bilezikten sonra basamak halkasıyla sonlanmaktadır. Duman yolu çanağa ‘u’ biçiminde bağlanmaktadır.

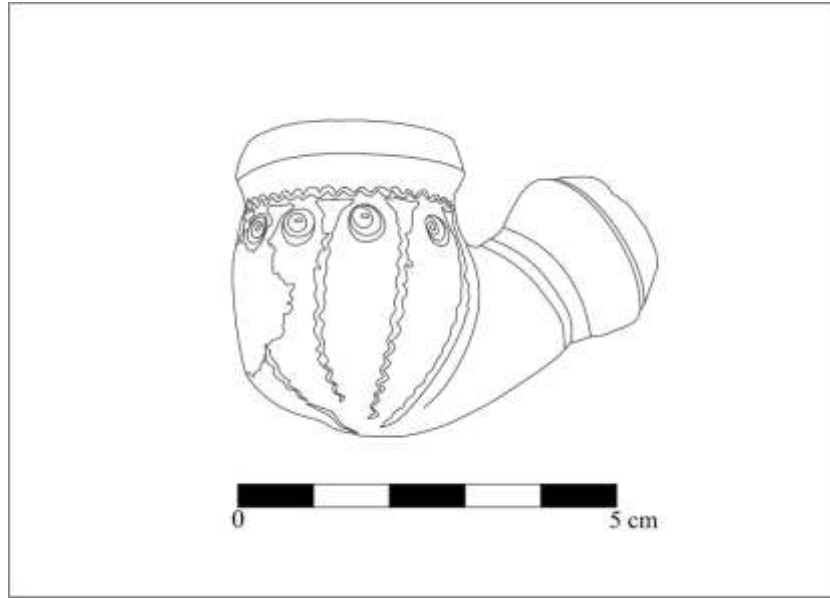
Dönemi: 18. yüzyıl

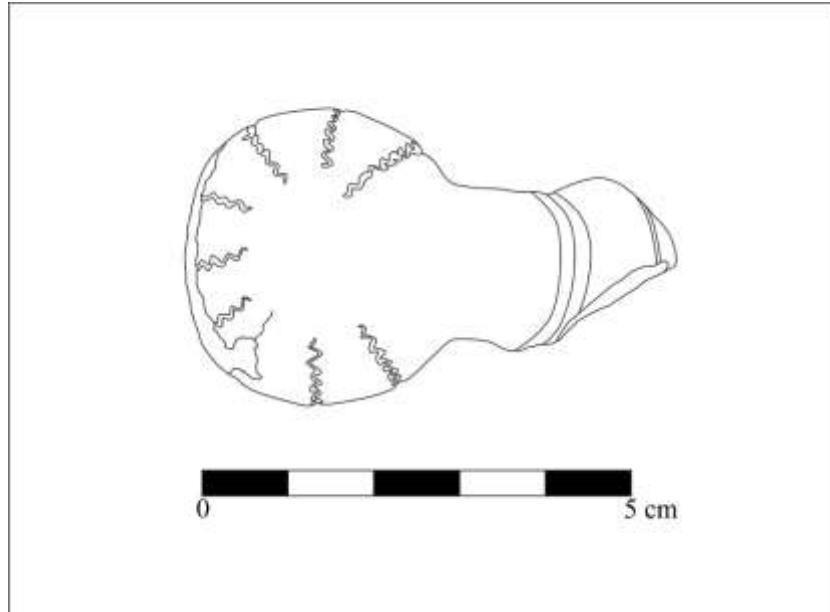
Foto. 101. Kat. No. 45 Yandan Görünüş

Foto. 102. Kat. No. 45 Kaideden Görünüş

Çizim 92. Kat. No. 45 Yandan Görünüş

Çizim 93. Kat. No. 45 Kaideden Görünüş

Katalog No: 46	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 103-104	Süsleme Tekniği: Rulet baskı
Çizim No: 94-95	Hamur Rengi: Gri
Müze Etüt No: EK-L6-85	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2017	Uzunluk: 5.7 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 4.1 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Yuvarlak çanaklı olan lülenin duman yolu ağız kısmından duman yolu ortasına kadar bir parçası kırılmıştır. Lüle sade bir şekilde düzenlenmiş, çanak gövdesi dikine çapraz dilimlere ayrılmıştır. Dilimlerin arası rulet baskı tekniğiyle yapılan yatay düz çizgilerle doldurulmuştur. Dilimlerin üst kısmında rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bir bordür gövdeyi dolanarak çanak kısmını sınırlandırmaktadır. Çanak gövdesi üzerinde kenar önce dışa doğru genişleyerek yükselmiş sonra keskin bir hatla içe doğru daralarak son bulmuştur. Silindirik şekilli duman yolunun gövdesinde ince sade bir bilezik bulunmaktadır. Duman yolu ağız kısmında bombeli bir bilezik ve basamak halkası kullanılmıştır. Lülenin duman yolu çanağa ‘u’ şeklinde bağlanmıştır.

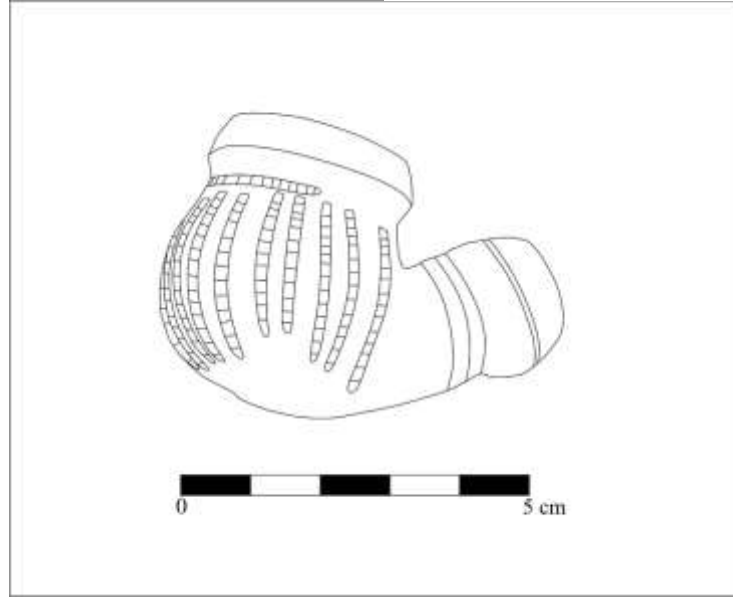
Dönemi: 18. yüzyıl

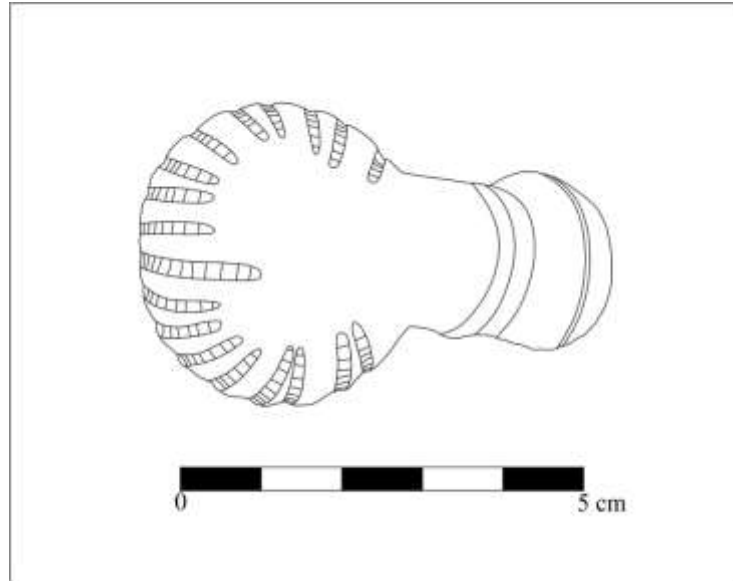
Foto. 103. Kat. No. 46 Yandan Görünüş

Foto. 104. Kat. No. 46 Kaideden Görünüş

Çizim 94. Kat. No. 46 Yandan Görünüş

Çizim 95. Kat. No. 46 Kaideden Görünüş

Katalog No: 47	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 105-106	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 96-97	Hamur Rengi: Açık Kahverengi
Müze Etüt No: EK-M6-112	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2017	Uzunluk: 5.6 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 4.2 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Yuvarlak çanaklı olan lülenin duman yolu ağız kenarının bir bölümü kırılmıştır. Lülenin çanak ve kenarlarında da yüzeysel küçük kırıklar ve aşınmalar vardır. Çanak gövdesi dilimlere ayrılan lülenin her bir dilimi üzerine rulet baskı tekniğiyle iki sıra yatay düz çizgiler yapılmıştır. Üst kısımda dilimlerin arasında kazıma tekniğiyle üçgenler oluşturulmuştur. Üçgenlerin çizgileri içbükey olarak yapılmış, uç kısımları ise sivri değil hafif düz yapılmıştır. Bu kısmın üstünde kazıma tekniğiyle yapılmış bir düz çizgi çanak gövdesini sınırlar. Çanak üzerinde içbükey olarak yükselen kenar ağız kısmında içe doğru daralarak son bulmuştur. İçbükeyin tam ortasında kazıma tekniğiyle kenar gövdesini saran bir çizgi yapılmıştır. Bunun dışında kenar süslemesiz ve sade bırakılmıştır. Lülenin duman yolu silindirik şekillidir. Ağız kısmında bombeli bir bilezik ve basamak halkası bulunur. Duman yolu doğrudan çanağa bağlanmıştır.

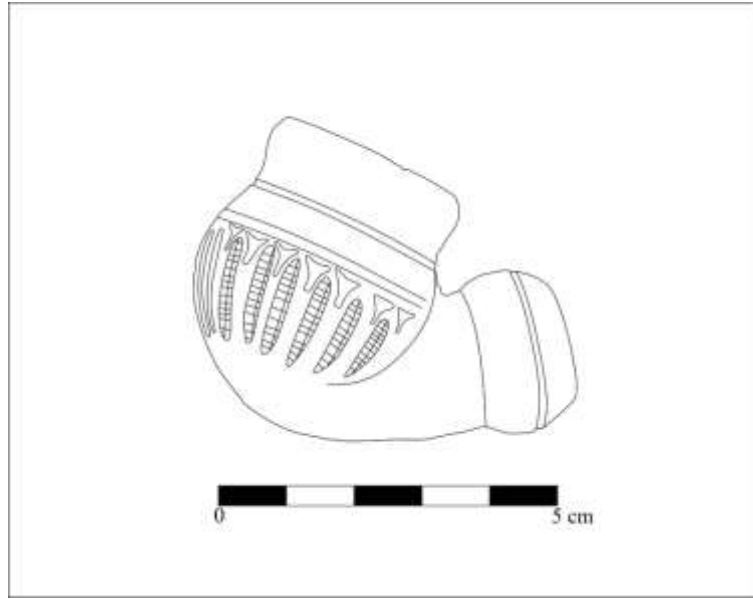
Dönemi: 18. yüzyıl

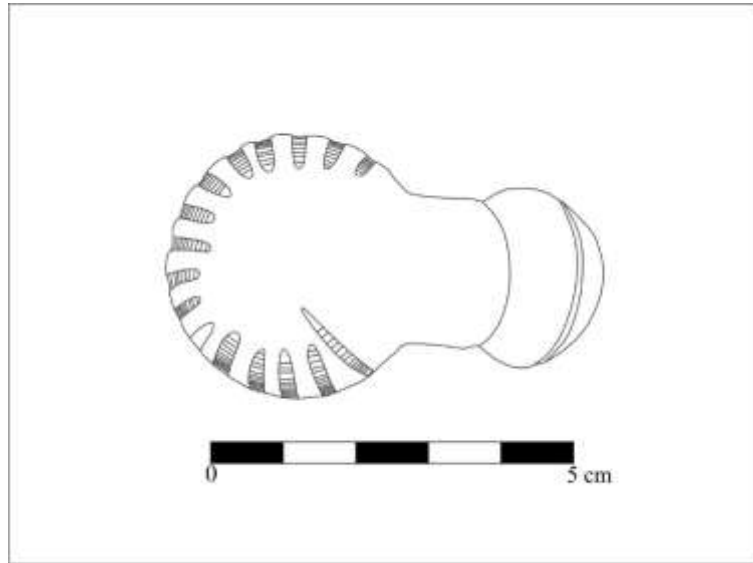
Foto. 105. Kat. No. 47 Yandan Görünüş

Foto. 106. Kat. No. 47 Kaideden Görünüş

Çizim 96. Kat. No. 47 Yandan Görünüş

Çizim 97. Kat. No. 47 Kaideden Görünüş

Katalog No: 48	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 107-108	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 98-99	Hamur Rengi: Kahverengi
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2017	Uzunluk: 3.6 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 3.1 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Kenarları, çanağın küçük bir bölümü ve duman yolu yarından itibaren kırık olan lüle, yuvarlak çanaklı lüleler grubundadır. Geometrik bir düzenlemeye sahip olan lülenin çanağı yatay olarak beş bölüme ayrılarak üzerinde süslemeler yapılmıştır. Kazıma tekniğiyle her bölümde düzgün olmayan üçgenler ve düz çizgiler kaba bir işçilikle kompozisyon alanına dağılmıştır. Çanak üzerinde yükselen kenar kırıldığı için kenar kısmının nasıl bir düzenlemeye sahip olduğunu bilemiyoruz. Silindirik şekilli duman yolunun kalan kısmında sade ve ince bir bilezik görülür. Bilezikten sonraki kısım kırılmıştır. Duman yolu çanağa üçgen uçlu olarak bağlanmıştır. Çanak kaidesinde duman yolunun üçgen ucunun iki yanı kazıma tekniğiyle yapılan iki çizgiyle belirtilmiştir.

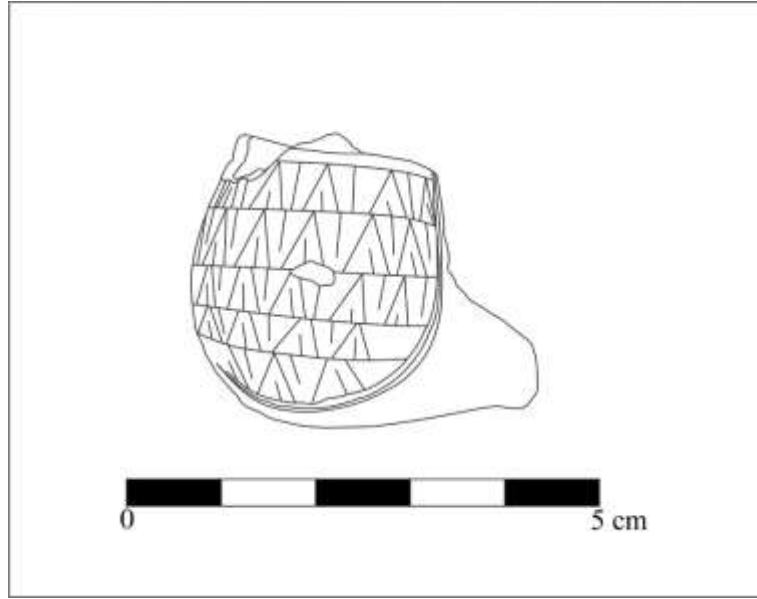
Dönemi: 18. yüzyıl

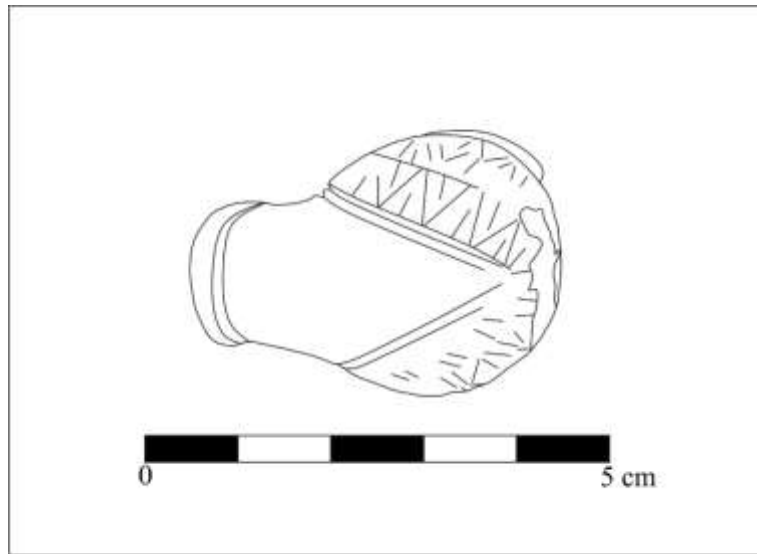
Foto. 107. Kat. No. 48 Yandan Görünüş

Foto. 108. Kat. No. 48 Kaideden Görünüş

Çizim 98. Kat. No. 48 Yandan Görünüş

Çizim 99. Kat. No. 48 Kaideden Görünüş

Katalog No: 49	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 109-110	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 100-101	Hamur Rengi: Kahverengi
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2017	Uzunluk: 5.3 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 3.7 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.8
Çanak Formu: Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Yuvarlak çanaklı olan lülenin çanak ağız kenarının bir parçası kırılmıştır. Lülenin duman yolu ağız kenarında ve çanak bölümünde yüzeysel kırılmalar vardır. Lüle çok sade bir şekilde ele alınmış üzerinde fazla süslemeye yer verilmemiştir. Lülenin çanak bölümü kazıma tekniğiyle yapılmış dilimlere ayrılmıştır. Çanak üzerinde yükselen kenar çokgen biçimlidir ve üstünde süsleme yoktur. Silindirik şekilli duman yolu üzerinde ince bir bilezik yer alır. Duman yolu ağız kısmında bombeli bir bilezik ve basamak halkası vardır. Bileziğin üzeri kazıma tekniğiyle çaprazlama dilimlere ayrılmış, sarık gibi bir görünüm kazanmıştır. Duman yolu çanağa üçgen uçlu olarak bağlanmaktadır. Çanak kaidesinde duman yolunun üçgen ucunun kenarları kazıma tekniğiyle yapılmış çizgiyle belirtilmiştir. Üçgen bağlantının içinde ve sivri ucuna yakın konumda kazıma tekniğiyle yapılmış içi boş bir daire bulunur.

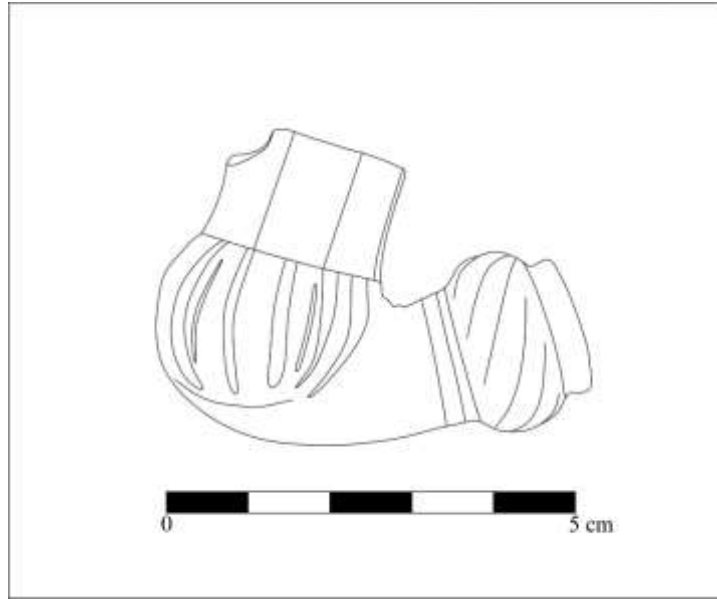
Dönemi: 18. yüzyıl

Foto. 109. Kat. No. 49 Yandan Görünüş

Foto. 110. Kat. No. 49 Kaideden Görünüş

Çizim 100. Kat. No. 49 Yandan Görünüş

Çizim 101. Kat. No. 49 Kaideden Görünüş

Katalog No: 50	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 111-112	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 102-103	Hamur Rengi: Açık Kahverengi
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 5.7 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 4.1 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Yuvarlak çanaklı olan lülenin duman yolu ağız kenarının bir parçası kırılmıştır. Çanak ve duman yolu üzerinde yüzeysel küçük kırıklar ve aşınmalar vardır. Lüle genel olarak sade bir şekilde yapılmış üzerinde fazla süslemeye yer verilmemiştir. Çanak gövdesi kazıma tekniğiyle dilimli bir hale getirilmiştir. Çanak üzerinde yükselen kenar çokgen olarak düzenlenmiş, ağız kısmında biraz dışa doğru genişlemiştir. Silindirik şekilli duman yolu üzerinde iki kenarı rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürle çevrelenen ince bir bilezik bulunur. Bunun hemen yanında ağız kısmı tarafında bombeli bir bilezik ve basamak halkası vardır. Bileziğin üzerinde rulet baskı tekniğiyle yapılmış, düz çizgilerin yer aldığı çaprazlama bordür şeklinde süslemeler görülür. Duman yolu doğrudan çanağa kaynamıştır.

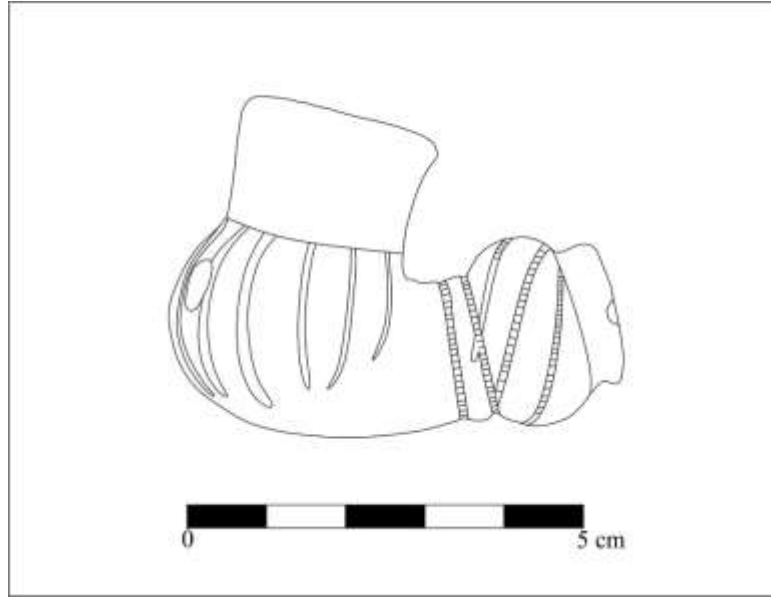
Dönemi: 18. yüzyıl

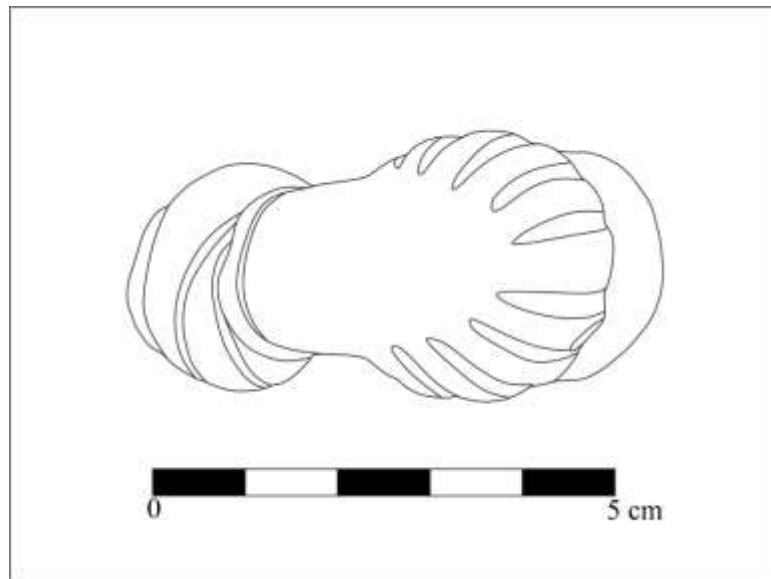
Foto. 111. Kat. No. 50 Yandan Görünüş

Foto. 112. Kat. No. 50 Kaideden Görünüş

Çizim 102. Kat. No. 50 Yandan Görünüş

Çizim 103. Kat. No. 50 Kaideden Görünüş

Katalog No: 51	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 113-114	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 104-105	Hamur Rengi: Kırmızı
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 5.4 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 4.5 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Yuvarlak çanaklı olan lülenin çanak ağız kenarında küçük kırıklar vardır. Duman yolu ağız kenarının bir kısmı ise duman yolunun ortasına doğru kırılmıştır. Çanak gövdesi on dilimli olarak düzenlenmiş, dilimlerin arası rulet baskı tekniğiyle diz çizgilerin olduğu bordürle belirlenmiştir. Dilimlerin her birinin üstünde kazıma tekniğiyle yapılmış dikine ince düz çizgilerle doldurulmuştur. Çanağın üst kısmında genişçe bombeli bir bilezik bulunur. Bileziğin üzeri baskı tekniğiyle üst üste sıralanmış dört bölüme ayrılmış ve boş yer bırakmadan çok sayıda karelere bölünerek içerilerinde birer nokta bulunan geometrik bir süsleme yapılmıştır. Bu bileziğin hemen üzerinde rulet baskı tekniğiyle yapılmış dikine düz çizgilerin yer aldığı bir bordür çanaktan kenara geçişi sağlayan bölümü süslemiştir. Bu bordürün hemen üzerinde de kazıma tekniği ile yapılmış üst üste iki çizgi gövdeyi dolanmaktadır. Kenar kısmı yuvarlak şekilli olarak yapılmış, üzeri sade bir şekilde bırakılmıştır. Lülenin duman yolu sekizgen şekilli olarak yapılmıştır. Duman yolu üzerinde çanaktan duman yolu ağız kısmına doğru sırasıyla, kazıma tekniğiyle yapılmış iki çizgi, rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordür, ince sade bir bilezik ve ağız kısmında kazıma tekniğiyle düzgün olmayan dikdörtgenlerin sıralandığı bordür bulunmaktadır. Duman yolu çanağa gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak bağlanmaktadır. Çanak kaidesinde duman yolunun üçgen ucunun iki kenarı rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürlerle sınırlandırılmıştır. Bu bordürlerin hemen dışında ise kazıma tekniğiyle yapılmış ikişer çizgi bulunmaktadır.

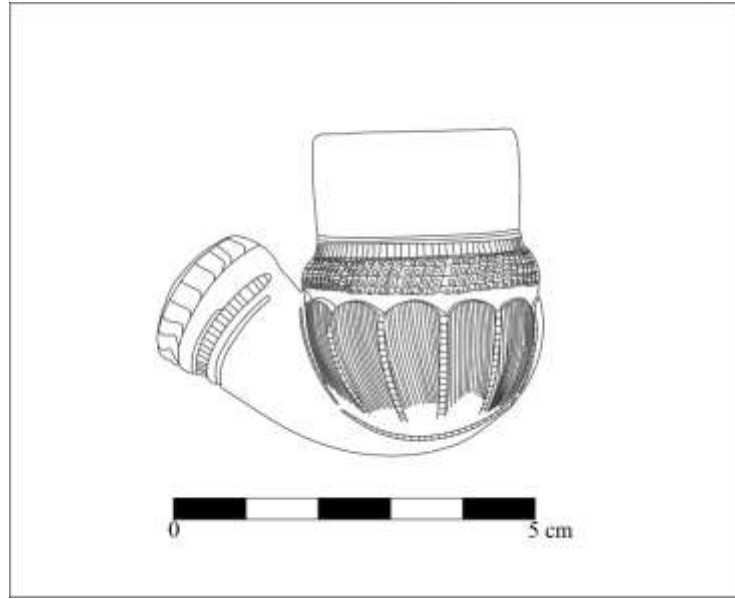
Dönemi: 18. yüzyıl

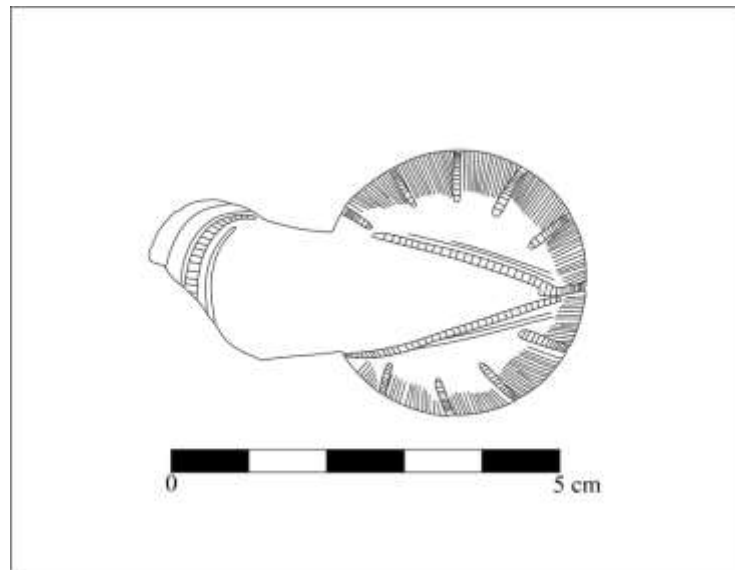
Foto. 113. Kat. No. 51 Yandan Görünüş

Foto. 114. Kat. No. 51 Kaideden Görünüş

Çizim 104. Kat. No. 51 Yandan Görünüş

Çizim 105. Kat. No. 51 Kaideden Görünüş

Katalog No: 52	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 115-116	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 106-107	Hamur Rengi: Gri
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 5.3 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 4.2 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.8 cm
Çanak Formu: Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Yuvarlak çanaklı olan lülenin kenarının bir bölümü çanak gövdesine az da olsa incek kadar kırılmıştır. Lülenin duman yolu ve çanak gövdesinde aşınmalar olmuştur. Lüle geometrik süslemelidir. Çanak gövdesi üzerinde kazıma tekniği ile yapılan önce dikine düz çizgiler sonra üst üste ve yan yana baklava dilimleri birbiri ardına bu sırayı takip ederek gövdeyi dolanmıştır. Gövde üzerinde yükselen kenar önce içbükey olarak devam etmiş bu kısımda süsleme yapılmamıştır. Bunun üzerinde devam eden bölüm ise bir çiçeğin yaprakları gibi dilimli bir şekilde hafif dışa doğru açılarak yükselmiştir. Lülenin duman yolu silindirik şekillidir. Ağız kısmında bombeli bir bilezik ve basamak halkası bulunur. Bileziğin üzeri uçları sivriltilmiş dilimli bir şekilde düzenlenmiştir. Duman yolu çanağa gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak bağlanmıştır. Çanak kaidesinde duman yolunun üçgen ucunun iki yanı rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürle çevrelenmiştir.

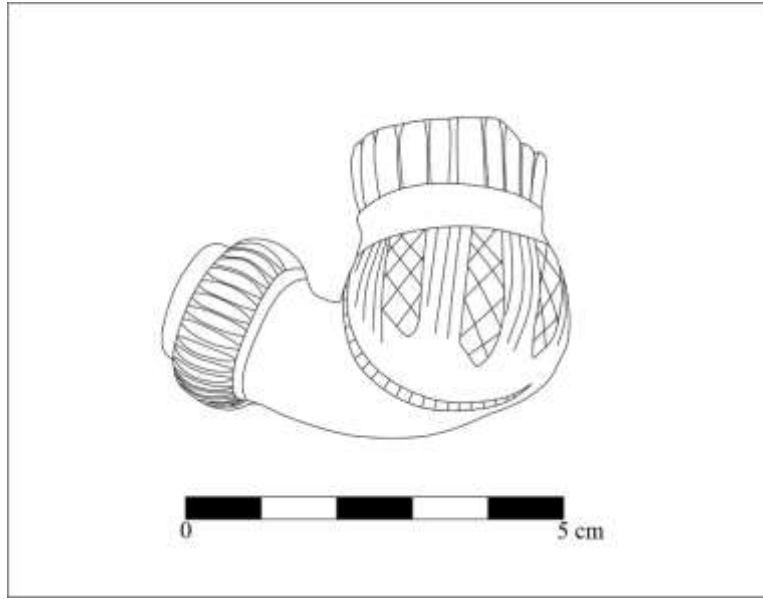
Dönemi: 18. yüzyıl

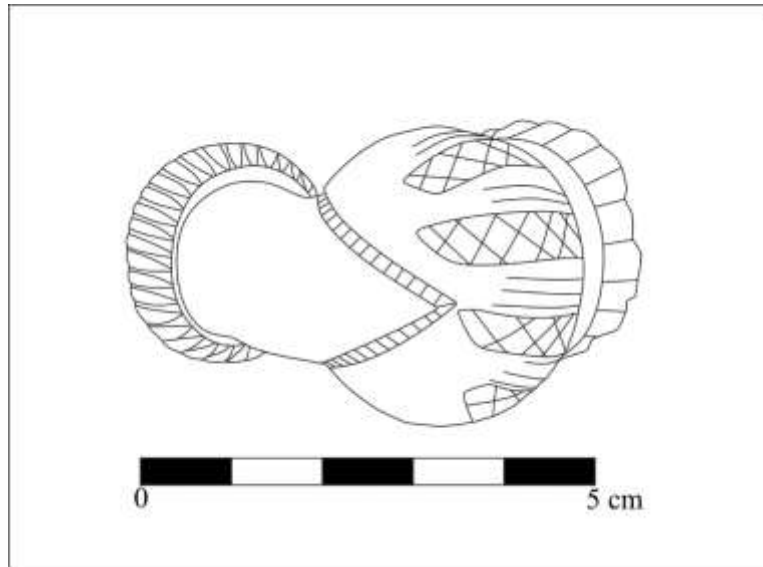
Foto. 115. Kat. No. 52 Yandan Görünüş

Foto. 116. Kat. No. 52 Kaideden Görünüş

Çizim 106. Kat. No. 52 Yandan Görünüş

Çizim 107. Kat. No. 52 Kaideden Görünüş

3.2.1. Ara Değerlendirme

Çanak şekli yuvarlak biçimli olan lüleler Kat. No. 34-52 arasında tanıtılmıştır. Yuvarlak çanaklı lülelerin çanağının üzerinde genellikle yuvarlak kenar yükselir. Ancak çokgen biçimli kenarlar (Kat. No. 49-50) ya da önce dışa doğru genişlerken keskin bir hatla içe doğru daralarak sonlanan kenarlı (Kat. No. 45-46) örnekler de bulunmaktadır.

Yuvarlak çanaklı lüleler genellikle dilimli biçimde yapılmışlardır. Ancak dilimli olmayan düz yuvarlak çanaklar da çokça bulunmaktadır.

Lülelerin duman yolu silindirik formudur. Bir örnekte (Kat. No. 51) duman yolu sekizgen şekillidir. Duman yolu ağız kısımlarında çoğunlukla bombeli bir bilezik ve basamak halkasına yer verilmiştir. Bu çanak tipinde duman yolu çanağa genellikle üçgen uçlu ya da doğrudan bağlanmıştır. Duman yolu çanağa ‘U’ biçiminde bağlanan örnekler de (Kat. No. 41) vardır.

Yuvarlak çanaklı lülelerin dilimli olanlarının bazılarının (Kat. No. 46) dilimlerinin aralarında rulet baskı tekniğiyle yapılan düz çizgilerle hareketlilik kazandırılmıştır. Çanakları dilimli olan lülelerin dilimlerinin üst kısımda kalan aralarında, duman yolu ağız kenarında, bombeli bilezik üzerinde ve kaidelerinde süslemeler yapılmıştır. Katalogda çalışılan yuvarlak çanaklı lülelerin hiçbirinde mühür kullanılmamıştır.

Yuvarlak çanaklı lüleler üzerinde rumi (Kat. No. 36), düz çizgi (Kat. No. 37), yıldız (Kat. No. 36), baklava (Kat. No. 38), üçgen (Kat. No. 43), dikdörtgen (Kat. No. 39), kare (Kat. No. 51), daire (Kat. No. 44), zikzak (Kat. No. 44), nokta (Kat. No. 51) ve kaş kemer alınlık (Kat. No. 44) gibi birçok süsleme yapılmıştır. Burada göze çarpan yuvarlak çanaklı lüleler çoğunlukla geometrik motiflerle bezenmiştir.

Katalog kısmında ayrıntılarıyla anlattığımız yuvarlak çanaklı lülelerin biri hariç hepsi 18. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Lülelerden biri (Kat. No. 34) boyutları ve rengi göz önüne alınarak 17. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Lülelerin uzunlukları genellikle 5.2 cm (Kat. No. 38) ile 6.1 cm (Kat. No. 43) arasında değişmektedir. Sadece 17. yüzyıla tarihlendirilen örnek (Kat. No. 34) daha

küçük boyutludur. Yuvarlak çanaklı lülelerin duman yolu ağız çapları ise 0.8 cm (Kat. No. 42) ile 1.4 cm (Kat. No. 44) aralığındadır.

Katalogda yer alan yuvarlak çanaklı lülelerin, Divriği Kale Kazısı'ndan çıkarılan benzer örnekleri 18. yüzyıla²²⁸, Edirne Yeni Saray kazılarında bulunan benzer örnekler 18. yüzyıla²²⁹ (Foto. 117) (Çizim 108), Hoşap Kalesi Kazısı'ndan çıkan yuvarlak çanaklı lüleler ise genel bir tarihlendirmeyeyle 17-19. yüzyıllara tarihlendirilmiştir²³⁰ (Foto. 118) (Çizim 109). Hasankeyf Kazısı'ndan çıkarılan benzer örnekleri 18. yüzyıla²³¹ (Foto. 119) (Çizim 110), Antalya Kaleiçi'nde bulunan benzer bir örnek (Kat. No. 8) küresel gövdeli olarak tanıtılmış ancak tarihlendirmesi yapılmamıştır²³².

Foto. 117. A. Cengiz, 2011, s.128.

Çizim 108. A. Cengiz, 2011, s.127.

²²⁸ Budaktaş, 146-148.

²²⁹ Cengiz, 122-128.

²³⁰ Sinan Berge, *Hoşap Kalesi Kazısı Tütün Lüleleri (2007-2015)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2020, 139-140.

²³¹ Ayhan, *Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntuları*, 226-227.

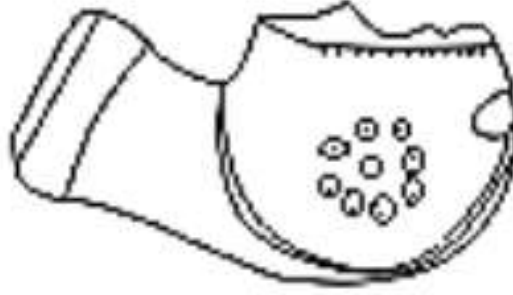
²³² Yener, 101-102.

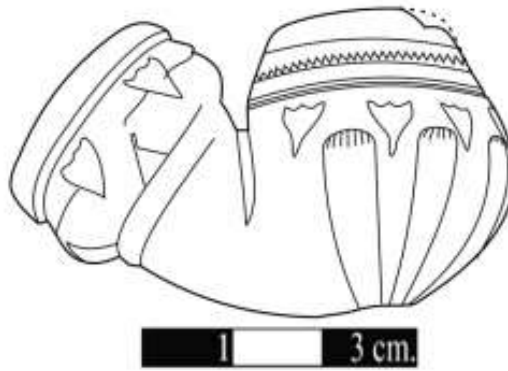
Foto. 118. S. Berge, 2020, s.140.

Foto. 119. G. Ayhan, 2011 (A), s.227.

Çizim 109. S. Berge, 2020, s.140.

Çizim 110. G. Ayhan, 2011 (A), s.227.

3.3. LALE ÇANAKLI LÜLELER

Katalog No: 53	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 120-121	Süsleme Tekniği: Baskı, kazıma
Çizim No: 111-112	Hamur Rengi: Kırmızımsı Kahverengi
Müze Envanter No: 41	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 1949	Uzunluk: 6.4 cm
Müze Geliş Şekli: Kümbet Hafriyatından (?)	Yükseklik: 3.3 cm
Buluntu Yeri: -	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.6 cm
Çanak Formu: Lale Çanaklı	

Tanımı: Lale çanaklı olan lülenin çanak gövdesinin üst bölümü yarıdan itibaren kırılmıştır. Duman yolu üzerinde de yüzeysel küçük bir kırık vardır. Lülenin çanağı dilimli olarak yapılmıştır. Dilimlerden başka süsleme ögesi olmayan çanağın, üst kısmının ne şekilde olduğunu kırıldığından dolayı bilemiyoruz. Lülenin duman yolu silindirik biçimlidir. Duman yolunun bir kenarında baskı tekniğiyle yapılmış mühür bulunmaktadır. Mühür, bir daire içine alınmış usta monogramı şeklindedir. Duman yolu üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış iki paralel çizgi duman yolu gövdesini dolandır. Duman yolunun ağız kısmında doksan derece açıyla yükseltilmiş bombeli bir bilezik bulunur. Bileziğin bu kısmı kazıma tekniğiyle oyularak içbükey dilimler şeklinde yapılmıştır. Her bir dilimin üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış yaylar yer almaktadır. Duman yolu şişkince bir omurgayla üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Çanağın kaidesinde duman yolunun üçgen ucunun iki kenarı kazıma tekniğiyle yapılmış düz çizgiyle sınırlandırılarak belirtilmiştir.

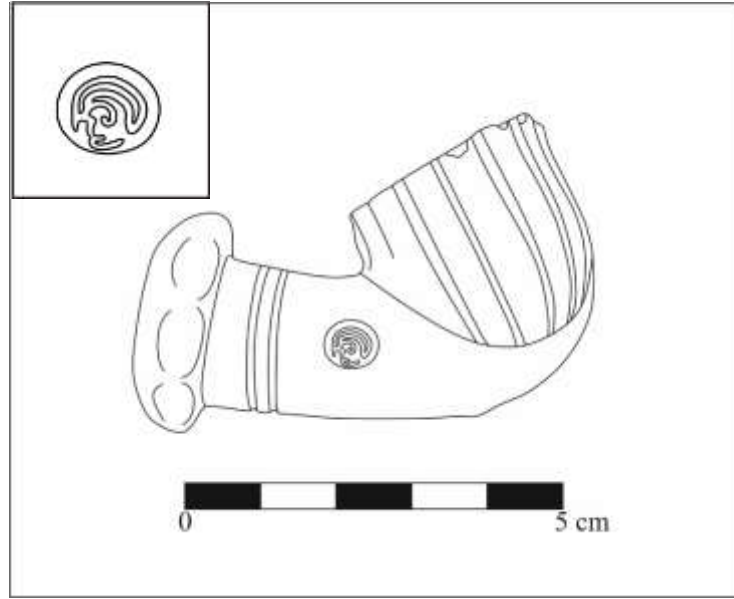
Dönemi: 19. yüzyıl

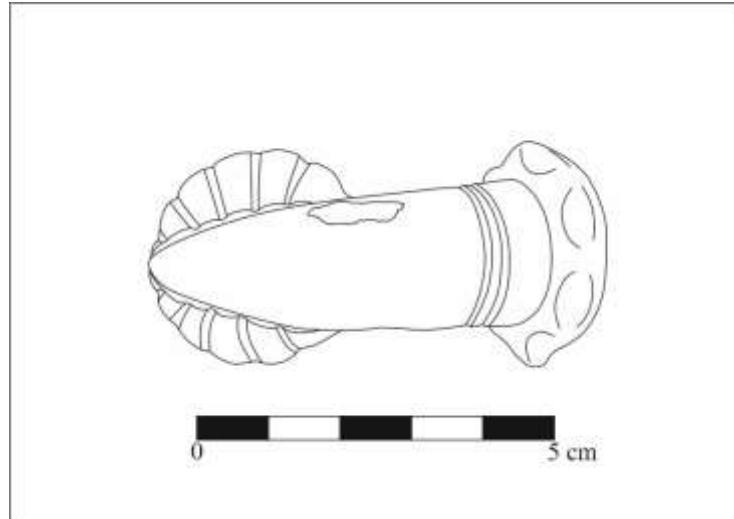
Foto. 120. Kat. No. 53 Yandan Görünüş

Foto. 121. Kat. No. 53 Kaiceden Görünüş

Çizim 111. Kat. No. 53 Yandan Görünüş

Çizim 112. Kat. No. 53 Kaiceden Görünüş

Katalog No: 54	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 122-123	Süsleme Tekniği: Baskı, kazıma
Çizim No: 113-114	Hamur Rengi: Kahverengi
Müze Envanter No: 2006/133 (A)	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2006	Uzunluk: 6.3 cm
Müze Geliş Şekli: Bayburt Kale Kazısı	Yükseklik: 4.1 cm
Buluntu Yeri: Bayburt Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.6 cm
Çanak Formu: Lale Çanaklı	

Tanımı: Lale çanaklı olan lülenin çanak ağzından kaideye kadar çanağın bir yanı kırılmıştır. Duman yolu ağız kenarında da kırık olan lülenin duman yolunda yüzeysel kırıklar, çanak kısmında ise aşınmalar vardır. Lülenin çanak bölümü üzerine baskı tekniğiyle yaprakları ve dallarından arındırılmış üzüm salkımlarının olduğu süslemeler yapılmıştır. Üzüm salkımları üst üste bir düz bir ters konularak yapılmıştır. Bu süslemenin hemen üzerinde kazıma tekniği ile yapılan çizgi çanak kenarını dolandır. Kenar kısmının en üst bölümünde ise kazıma tekniğiyle yapılmış stilize yaprak motifleri, birbiri ardına sıralanarak bordür şeklinde kenar kısmını dolandır. Bu bordür duman yolunun bağlandığı tarafta kullanılmamış, bordürün iki ucu birleştirilmemiştir. Bordür, alttan ve üstten kazıma tekniği ile yapılan bir çizgi ile sınırlandırılmıştır. Lülenin duman yolu silindirik biçimlidir. Duman yolunun ortasında düzgün olmayan dikdörtgenlerin olduğu bir bordür bulunmaktadır. Duman yolu ağız kısmında bombeli bir bilezik bulunmaktadır. Bileziğin üzerinde dört sıra şeklinde düzgün olmayan dikdörtgen ve geometrik bir düzenleme ile süsleme yapıldığı görülmektedir. Ayrıca duman yolunun bir kenarında beş yapraklı çiçek motifi gibi çerçeve içine alınmış beş noktalı bir süsleme baskı tekniğiyle yapılmıştır. Duman yolu şişkin bir omurgayla üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmıştır. Çanağın kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun iki kenarı kazıma tekniğiyle yapılmış düz bir çizgiyle belirtilmiştir.

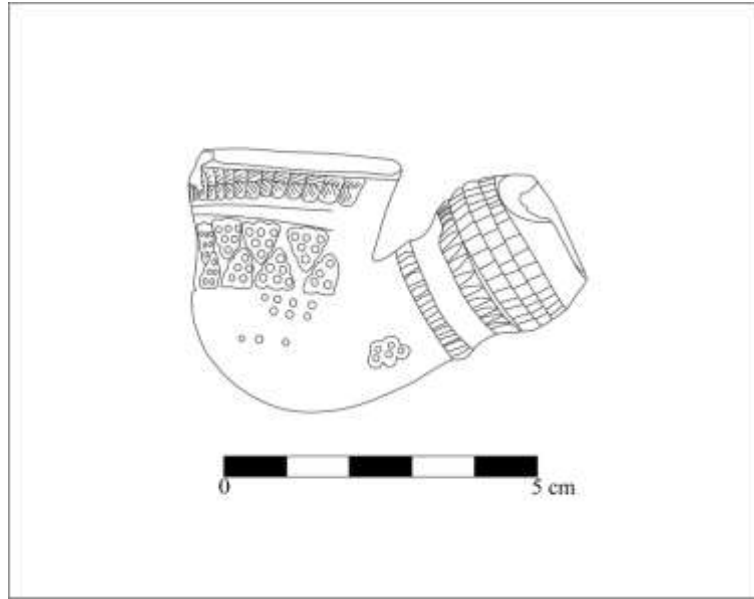
Dönemi: 19. yüzyıl

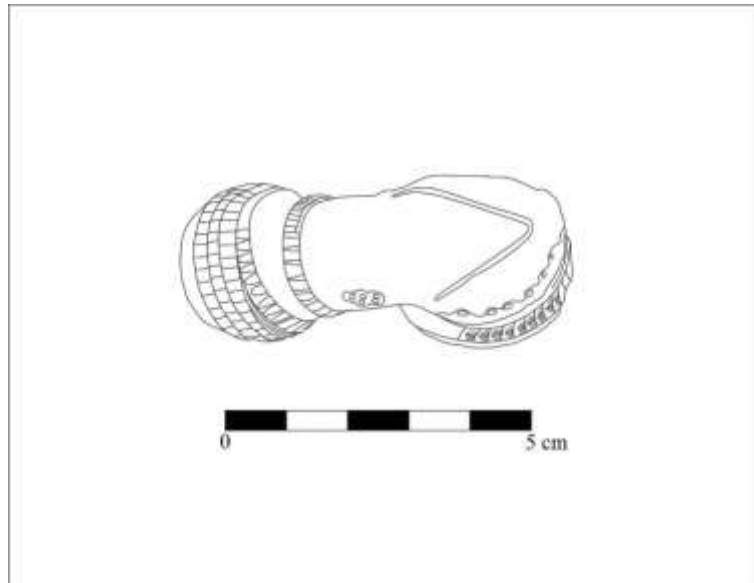
Foto. 122. Kat. No. 54 Yandan Görünüş

Foto. 123. Kat. No. 54 Kaideden Görünüş

Çizim 113. Kat. No. 54 Yandan Görünüş

Çizim 114. Kat. No. 54 Kaideden Görünüş

Katalog No: 55	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 124-125	Süsleme Tekniği: Baskı, kazıma
Çizim No: 115-116	Hamur Rengi: Kırmızımsı Kahverengi
Müze Envanter No: 2006/132 (A)	Ölçüler:
Müzeeye Geliş Tarihi: 2006	Uzunluk: 6 cm
Müzeeye Geliş Şekli: Bayburt Kale Kazısı	Yükseklik: 2.9 cm
Buluntu Yeri: Bayburt Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Lale Çanaklı	

Tanımı: Lale çanaklı olan lülenin çanak kısmının yarından yukarısı kırılmıştır. Duman yolu ağız kısmından çanağa doğru duman yolunun bir kenarı da kırık olan lülenin kaide kısmında yüzeysel kırıklar vardır. Çanağın kalan kısmından görüldüğü üzere çanağın gövdesi beşgen alanlara bölünmüştür. Her beşgen alanın içerisine baskı tekniğiyle yapılmış baklava motifleri ile süsleme yapılmıştır. Yan yana ve üst üste birbirine bitişik dokuz baklava motifi en dışta büyük bir baklava motifi oluşturur biçimde düzenlenmiştir. Lülenin duman yolu omurgadan ağız kısmına doğru genişleyerek yapılmıştır ve silindir biçimlidir. Duman yolu üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış birbirine paralel iki düz çizgi duman yolu gövdesini sarar. Ağız kısmında doksan derece açıyla yükselen bombeli bir bilezik bulunur. Bombeli bileziğin bu kısmında kazıma tekniğiyle içbükey dilimler oluşturulmuştur. Bu dilimlerin uç kısımlarını belirtecek şekilde kazıma tekniğiyle küçük yaylar yapılmıştır. Duman yolu şişkin bir omurgayla üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Çanak kaidesinde duman yolunun üçgen ucunun iki yanı kazıma tekniğiyle düz bir çizgi halinde belirtilmiştir. Duman yolunun sağlam olan kısmından görüldüğü üzere duman yolunun alt tarafının ortasından üçgen ucuna doğru kazıma tekniğiyle yapılmış düz bir çizgi bulunmaktadır.

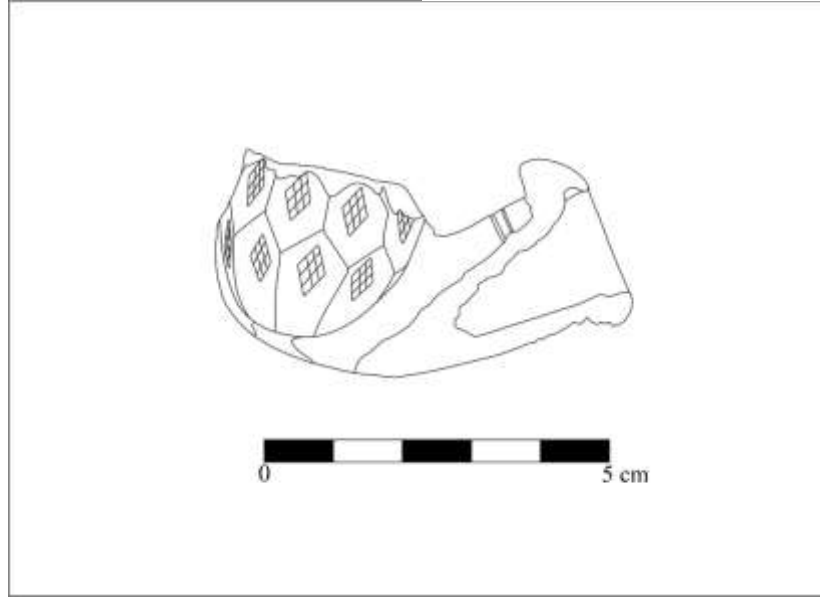
Dönemi: 19. yüzyıl

Foto. 124. Kat. No. 55 Yandan Görünüş

Foto. 125. Kat. No. 55 Kaidden Görünüş

Çizim 115. Kat. No. 55 Yandan Görünüş

Çizim 116. Kat. No. 55 Kaidden Görünüş

Katalog No: 56	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 126-127	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 117-118	Hamur Rengi: Siyah
Müze Envanter No: 37	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 1949	Uzunluk: 4.1 cm
Müze Geliş Şekli: Kümbet Hafriyatından (?)	Yükseklik: 3.4 cm
Buluntu Yeri: -	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Lale Çanaklı	

Tanımı: Lale çanaklı olan lülenin duman yolu yarıdan itibaren kırılmıştır. Lülenin çanak ağız kenarında da küçük kırıklar vardır. Lüle sade bir şekilde ele alınmış üzerinde fazla süslemeye yer verilmemiştir. Lülenin çanağı dışbükey olarak kaideden üst kısma doğru genişlemektedir. Çanak bölümü kazıma tekniğiyle dilimli bir şekilde yapılmıştır. Dilimler, üst kısımda rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordüre kadar uzanır. Bordürün üzerinde çanak, yuvarlatılmış ağız kısmıyla son bulmuştur. Duman yolu silindirik şekillidir. Duman yolunun gövdesinde yine rulet baskıyla yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bir bordür bulunmaktadır. Bu kısımdan sonrası kırıldığı için duman yolunun ağız kısmının ne şekilde olduğunu bilemiyoruz. Duman yolu şişkin gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmıştır. Üçgen ucun sivri kısmı tam üçgen olmayıp biraz yuvarlatılmıştır. Çanak kısmında duman yolunun kenarları rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürle çevrelenmiştir. Ayrıca yuvarlatılan üçgen ucun iki yanından duman yolunun ortasına doğru yine rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordür uzanmaktadır.

Dönemi: 19. yüzyıl

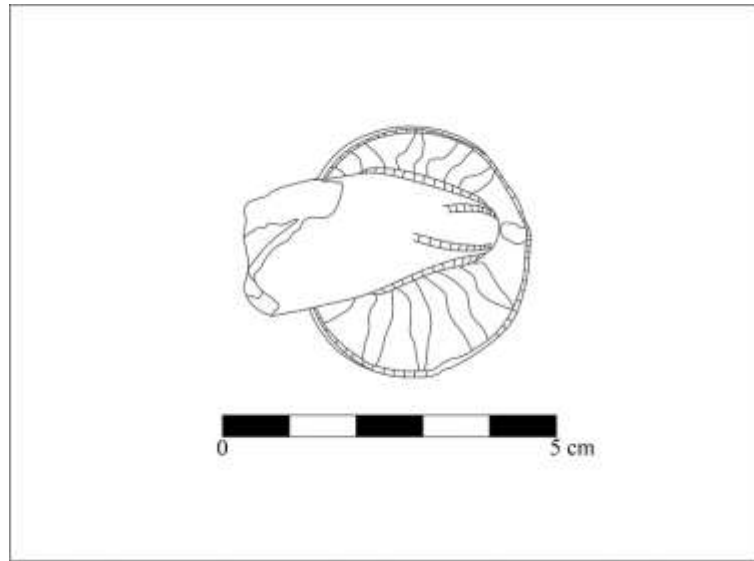
Foto. 126. Kat. No. 56 Yandan Görünüş

Foto. 127. Kat. No. 56 Kaideden Görünüş

Çizim 117. Kat. No. 56 Yandan Görünüş

Çizim 118. Kat. No. 56 Kaideden Görünüş

Katalog No: 57	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 128-129	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 119-120	Hamur Rengi: Kahverengi
Müze Envanter No: 31	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 1949	Uzunluk: 4.8 cm
Müze Geliş Şekli: Kümbet Hafriyatından (?)	Yükseklik: 3.1 cm
Buluntu Yeri: -	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Lale Çanaklı	

Tanımı: Lale çanaklı olan lüle, duman yolu ağız kenarından çanağa doğru duman yolunun bir kenarı kırılmıştır. Çanak ağız kenarında da küçük bir kırık olan lülenin çanağında yüzeysel bir kırık daha vardır. Çanak kaideden ağız kısmına doğru içbükey bir şekilde genişlemektedir. Çanak gövdesinin her iki yüzünde baskı tekniğiyle yapılmış dilimli bir saksı içinden çıkan çiçeklerin etrafı volütlü bir çerçeve içerisine alınmıştır. Bu çerçevenin dış yüzeyi alttan ve üstten çıkan çizgilerle dolgulanmıştır. Çerçevenin iç kısmı ise sepet örgü şeklinde hareketlendirilmiştir. Çanağın üst kısmında çanak ağzının hemen alt tarafını dolanan kazıma tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bir bordür bulunmaktadır. Bu bordür çanağın bir kenarından başlayıp diğer kenara kadar devam etmiş duman yolunun olduğu kısımda devam etmemiştir. Ayrıca geniş bordür iki yandaki uçlarda daralarak sonlanmıştır. Lülenin duman yolu silindirik biçimlidir. Duman yolu gövdesinin ortasında kazıma tekniğiyle yapılmış birbirine paralel iki düz çizgi gövdeyi dolanmaktadır. Duman yolu ağız kısmında doksan derece açıyla yükselen bir bilezik bulunmaktadır. Bileziğin bu kısmı kazıma tekniğiyle içbükey dilimler haline getirilmiş ve çevresinde yaylar kullanılmıştır. Duman yolu şişkin bir omurgayla üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Duman yolunun üçgen ucu kaideden çanağın ön kısmına kadar uzanmış, etrafı rulet baskı tekniğiyle düz çizgilerin yer aldığı bordürle çevrelenmiştir.

Dönemi: 19. yüzyıl

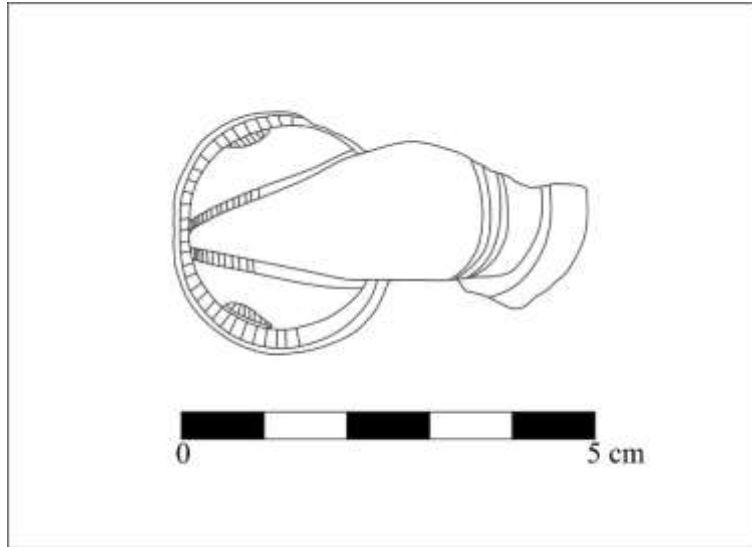
Foto. 128. Kat. No. 57 Yandan Görünüş

Foto. 129. Kat. No. 57 Kaideden Görünüş

Çizim 119. Kat. No. 57 Yandan Görünüş

Çizim 120. Kat. No. 57 Kaideden Görünüş

Katalog No: 58	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 130-131	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 121-122	Hamur Rengi: Kahverengi
Müze Envanter No: 30	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 1949	Uzunluk: 6.3 cm
Müze Geliş Şekli: Kümbet Hafriyatından (?)	Yükseklik: 4.5 cm
Buluntu Yeri: -	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.7 cm
Çanak Formu: Lale Çanaklı	

Tanımı: Lale çanak formulu lülenin çanak ağız kenarından gövdeye doğru büyük bir kırık oluşmuştur. Sağlam kalan kenar kısmının üzerinde yüzeysel kırıklar bulunmaktadır. Duman yolu ağız kenarında da küçük bir kırık bulunan lülenin çanağında aşınmalar mevcuttur. Lüle bitkisel ve geometrik süslemelidir. Çanağın bir yüzünde kazıma tekniğiyle yapılmış bitkisel bir süsleme yer alır. Bu süsleme, ortadaki bir noktanın etrafında iç içe geçmiş çemberler ve bu alandan dışa doğru açılan stilize yaprak motiflerinden meydana gelmektedir. Yine stilize yaprak motiflerinden meydana gelen bir süsleme de çanağın ön kısmında bulunmaktadır. Çanağın diğer yanı ise boş bırakılmıştır. Lülenin duman yolu silindirik formdadır. Silindirik şekilli duman yolu üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış birbirine paralel iki çizgi duman yolunun gövdesini dolanmaktadır. Duman yolu ağız kısmında bombeli bir bilezik bulunur. Bileziğin duman yolu kısmı kazıma tekniğiyle içbükey dilimlere bölünmüş, dilimlerin ucunda yaylar kullanılmıştır. Duman yolu şişkin gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Üçgen bağlantının sivri ucu hafifçe yuvarlatılmıştır.

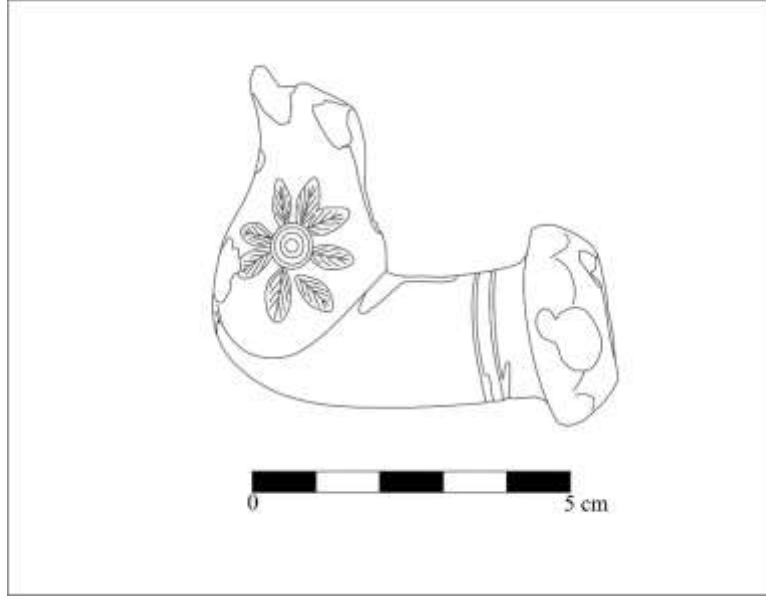
Dönemi: 19. yüzyıl

Foto. 130. Kat. No. 58 Yandan Görünüş

Foto. 131. Kat. No. 58 Kaideden Görünüş

Çizim 121. Kat. No. 58 Yandan Görünüş

Çizim 122. Kat. No. 58 Kaideden Görünüş

Katalog No: 59	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 132-133	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 123-124	Hamur Rengi: Kırmızımsı Kahverengi
Müze Envanter No: 14-80	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2.12.1980	Uzunluk: 6.4 cm
Müze Geliş Şekli: Mehmet Bayramoğlu tarafından hediye edilmiştir.	Yükseklik: 5 cm Duman Yolu Ağız Çapı: 1.8 cm
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	
Çanak Formu: Lale Çanaklı	

Tanımı: Lale çanaklı olan lülenin çanak ağız kenarından gövdeye doğru bir kenarı kırılmıştır. Lüle çok sade bir şekilde ele alınmış üzerinde süslemeye çok yer verilmemiştir. Lülenin duman yolu üzerinde bir mühür bulunmaktadır. Mühür baskı tekniğiyle yapılmış bir daire içerisinde usta monogramı şeklindedir. Çanak kaideden ağız kısmına doğru içbükey olarak genişlemektedir. Çanak üzerinde hiç süsleme bulunmamaktadır. Silindirik şekilli duman yolu omurgadan ağız kısmına doğru genişlemektedir. Duman yolunun gövdesinde rulet baskı tekniğiyle yapılmış içerisinde düz çizgilerin yer aldığı birbirine paralel iki bordür bulunmaktadır. Duman yolu ağız kısmının hemen yanında yine rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bir bordür daha bulunmaktadır. Duman yolu sivri bir hatla kesilen şişkin gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun iki kenarı kazıma tekniğiyle yapılmış düz bir çizgiyle belirtilmiştir.

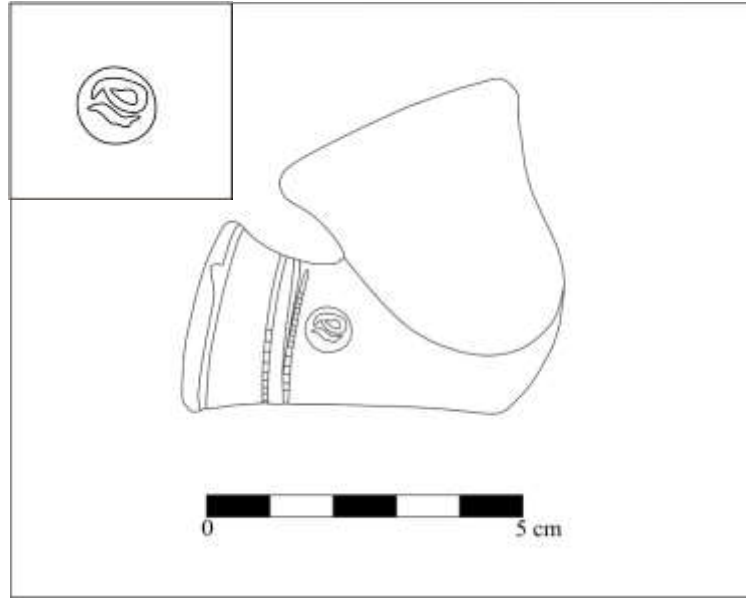
Dönemi: 19. yüzyıl

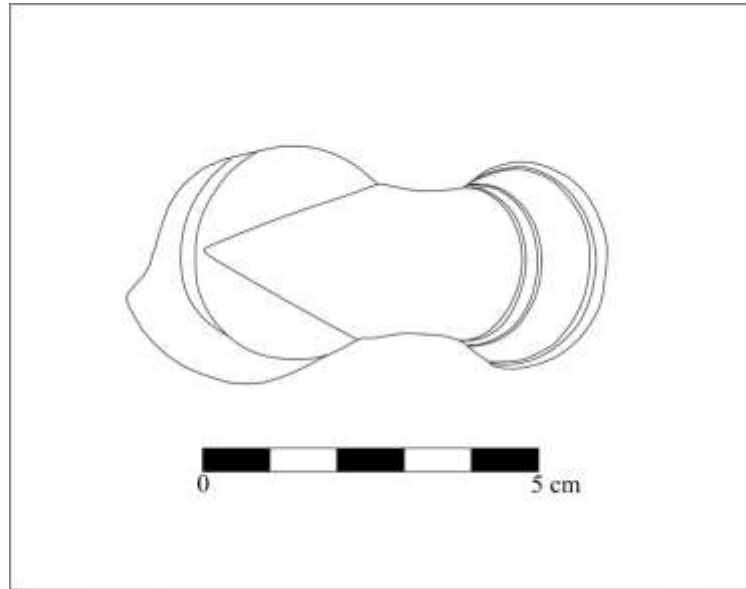
Foto. 132. Kat. No. 59 Yandan Görünüş

Foto. 133. Kat. No. 59 Kaideden Görünüş

Çizim 123. Kat. No. 59 Yandan Görünüş

Çizim 124. Kat. No. 59 Kaideden Görünüş

Katalog No: 60	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 134-135	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 125-126	Hamur Rengi: Kırmızımsı Kahverengi
Müze Envanter No: 8-80	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 21.12.1980	Uzunluk: 6.7 cm
Müze Geliş Şekli: Mehmet Bayramoğlu tarafından hediye edilmiştir.	Yükseklik: 4 cm Duman Yolu Ağız Çapı: -
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	
Çanak Formu: Lale Çanaklı	

Tanımı: Lale çanaklı lülenin çanak ağız kenarında küçük bir kırık vardır. Lülenin duman yolunun bir kenarı çanak ağız kenarından çanağa doğru kırılmıştır. Lüle üzerinde bitkisel ve geometrik süslemeler yer alır. Lale şeklinde olan lülenin çanak gövdesi sekizgen kenarlıdır. Her bir kenarın üst kısmı çanak ağız kenarının alt kısmında kazıma tekniğiyle yuvarlatılmıştır. Çokgen biçimli gövdenin her kenarının orta alanında stilize bir yaprak motifi ve yuvarlak geometrik şekillere yer verilmiştir. Bu kısımda hilal ya da yaya benzeyen motifler de bulunmaktadır. Kenarların üst kısmında ise birer stilize yaprak motifi kullanılmıştır. Silindirik şekilli duman yolu üzerinde kazıma tekniğiyle birbirine paralel iki çizgi duman yolunun gövdesini dolanmaktadır. Duman yolunun ağız kısmında doksan derece açıyla yükselen bombeli bir bilezik bulunmaktadır. Bileziğin çanağa bakan yüzünde kazıma tekniğiyle içbükey dilimler oluşturulmuştur. İçbükey dilimlerin kenarları kazıma tekniğiyle yapılan yaylarla belirlenmiştir. Duman yolu gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Çanak kaidesinde duman yolunun üçgen ucunun iki kenarı kazıma tekniğiyle yapılmış düz bir çizgiyle belirtilmiştir.

Dönemi: 19. yüzyıl

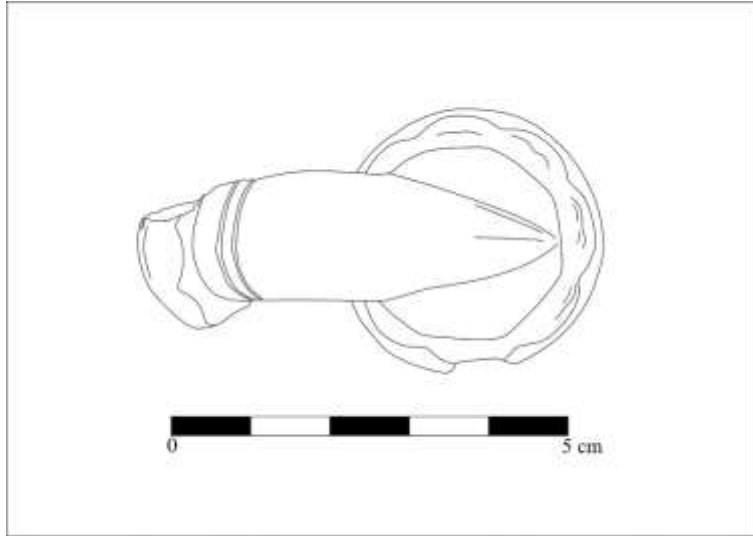
Foto. 134. Kat. No. 60 Yandan Görünüş

Foto. 135. Kat. No. 60 Kaideden Görünüş

Çizim 125. Kat. No. 60 Yandan Görünüş

Çizim 126. Kat. No. 60 Kaideden Görünüş

Katalog No: 61	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 136-137	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 127-128	Hamur Rengi: Koyu Kahverengi
Müze Envanter No: 39-79	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: -	Uzunluk: 4.7 cm
Müze Geliş Şekli: Müze Deposundan	Yükseklik: 3.9 cm
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Lale Çanaklı	

Tanımı: Lale çanaklı lülenin çanak ağız kenarından kırılan bir parça çanak kaidesine doğru yüzeysel kırılmayla devam etmiştir. Lülenin duman yolunun küçük bir parçası kalmak suretiyle kırılmıştır. Alt kısımda kırılma çanağın kaidesine kadar yüzeysel olarak devam eder. Geometrik ve bitkisel bezemeli olan lülenin mührü bulunmaktadır. Ancak mühür ortadan kırılmıştır. Mühür duman yolu üzerine baskı tekniğiyle yapılmıştır. Yuvarlak bir daire içine alınan mühür kırıldığından dolayı ne yazdığı okunamamaktadır. Lülenin çanağı dilimli bir şekilde düzenlenmiştir. Her bir dilimin üzerine kazıma tekniğiyle ucu aşağı doğru bakan kaş kemeri andırır bir motif ve ucunda stilize bir yaprak motifi işlenmiştir. Bu dilimlerden sadece biri üzerinde kaş kemeri andıran motif olmasına rağmen stilize yaprak motifi kullanılmamıştır. Dilimler üst kısımda çanak ağzının hemen altında rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı yatay bir bordürle kesilmiştir. Üst kısımda dilimlerin arası üçgen bir boşluk bırakır şekilde tamamlanmıştır. Bu boşluklarda baskı tekniğiyle yapılmış üçgen bir çerçeve içerisine palmet motifleri yerleştirilmiştir. Lülenin duman yolu kalan kısmından anlaşıldığı üzere silindirik şekillidir. Üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış birbirine paralel iki çizgi gövdeyi dolanmaktadır. Duman yolu şişkin bir omurga şeklinde üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun iki kenarı kazıma tekniğiyle yapılmış düz çizgiyle belirtilmiştir.

Dönemi: 19. yüzyıl

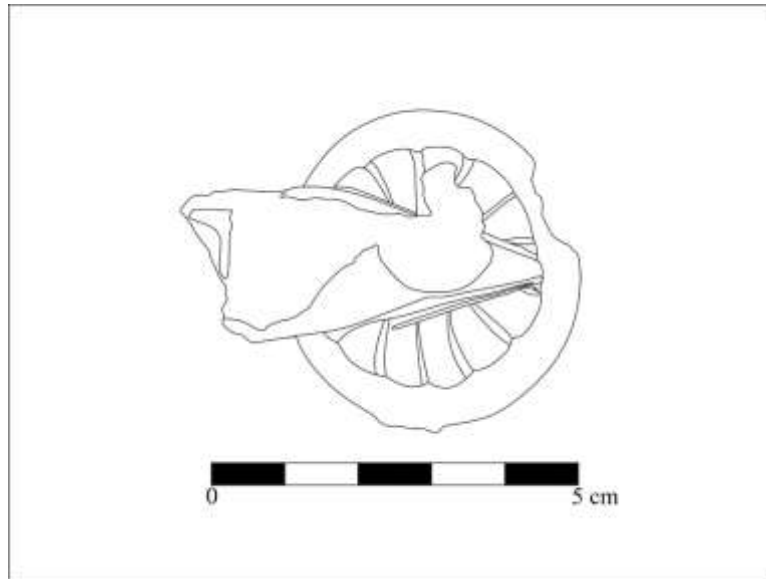
Foto. 136. Kat. No. 61 Yandan Görünüş

Foto. 137. Kat. No. 61 Kaiceden Görünüş

Çizim 127. Kat. No. 61 Yandan Görünüş

Çizim 128. Kat. No. 61 Kaiceden Görünüş

Katalog No: 62	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 138-139	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 129-130	Hamur Rengi: Koyu Kahverengi
Müze Envanter No: 40-79	Ölçüler:
Müzeeye Geliş Tarihi: -	Uzunluk: 4.8 cm
Müzeeye Geliş Şekli: Müze Deposundan	Yükseklik: 3.4 cm
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.5 cm
Çanak Formu: Lale Çanaklı	

Tanımı: Lale çanaklı olan lüle çanak ve duman yolunda bulunun yüzeysel kırıklar hariç günümüze kadar sağlam bir şekilde ulaşmıştır. Çanak gövdesinin her iki yüzünde baskı tekniğiyle yapılmış dilimli bir saksı içinden çıkan çiçeklerin etrafı volütlü bir çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin iç kısmı sepet örgü şeklinde çizgilerle hareketlendirilmiştir. Çanağın üst kısmında çanak ağız kenarının altında kenarları yuvarlatılmış uçları hafif sivri çizgilerin yer aldığı geniş bir bordür bulunmaktadır. Bu bordür duman yolu kısmında birleştirilmemiş ve geniş olan bordürün bir ucu giderek daralmıştır. Bu bordürün hemen üstünde kazıma tekniğiyle yapılmış düz bir çizgi çanak ağız kenarının alt kısmını dolandır. Lülenin duman yolu silindirik şekillidir. Duman yolunun ağız kısmına yakın kazıma tekniğiyle yapılmış birbirine paralel iki çizgi duman yolu gövdesini dolandır. Ancak bu çizgiler üst kısımda devam etmez. Duman yolu ağız kısmında aşınmış ve yüzeysel olarak kırılmış bombeli bir bilezik bulunur. Duman yolu şişkin bir omurga şeklinde üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Üçgen uçlu bağlantı kısmı çanağın ön kısmına kadar uzanmaktadır. Kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun iki kenarı rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürle çevrelenmiştir.

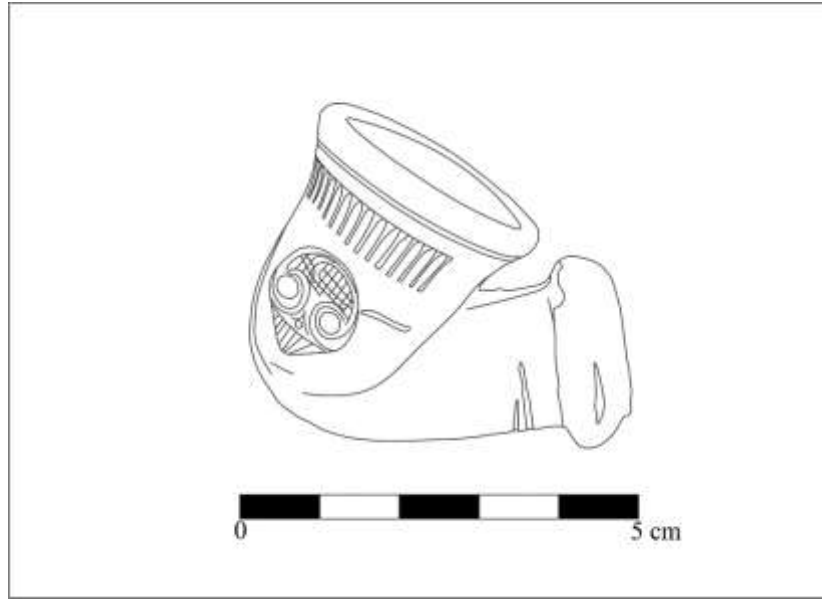
Dönemi: 19. yüzyıl

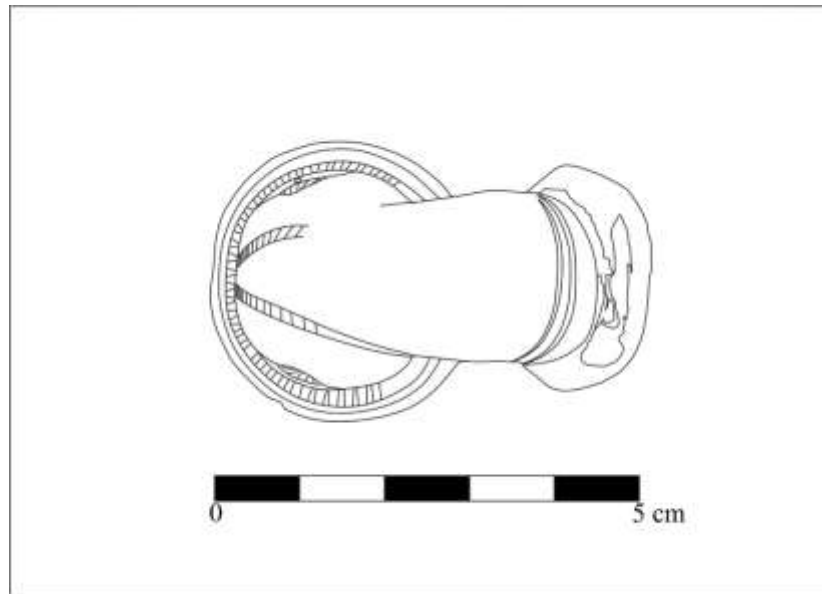
Foto. 138. Kat. No. 62 Yandan Görünüş

Foto. 139. Kat. No. 62 Kaideden Görünüş

Çizim 129. Kat. No. 62 Yandan Görünüş

Çizim 130. Kat. No. 62 Kaideden Görünüş

Katalog No: 63	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 140-141	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 131-132	Hamur Rengi: Koyu Kahverengi
Müze Envanter No: 41-79	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: -	Uzunluk: 4.8 cm
Müze Geliş Şekli: Müze Deposundan	Yükseklik: 3.2 cm
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.1 cm
Çanak Formu: Lale Çanaklı	

Tanımı: Lale çanaklı olan lülenin çanak ağız kenarında ve duman yolunda yüzeysel küçük kırıklar olmasına rağmen lüle genel olarak sağlam bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Çanak gövdesinin her iki yüzünde baskı tekniğiyle yapılmış dilimli bir saksı içinden çıkan çiçeklerin etrafı volütlü çerçeve içerisine alınmıştır. Bu çerçevenin dış yüzeyi çizgilerle dolgulanmıştır. Çerçevenin iç kısmı ise sepet örgü şeklinde düzenlenmiştir. Çanağın üst kısmında çanak ağzının altında düz çizgilerin bulunduğu genişçe bir bordür bulunmaktadır. Bordür çanağın bir kenarından başlayıp diğer kenara kadar devam eder. Geniş bordürün iki ucu daralarak sonlanmış ve duman yolu kısmında devam etmemiştir. Lülenin duman yolu silindirik biçimlidir ve oldukça aşınmıştır. Duman yolu üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış bir çizgi görülmektedir. Duman yolu ağız kısmında bombeli bir bilezik bulunmaktadır. Bu bileziğin yüzeyi de oldukça aşınmıştır. Kalan izlerden anlaşıldığı üzere bileziğin çanağa bakan tarafı kazıma tekniğiyle yapılmış içbükey dilimler şeklindedir. Duman yolu şişkin bir omurga şeklinde üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Duman yolunun üçgen ucu çanağın ön kısmına kadar devam etmektedir. Çanağın kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun iki kenarı rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bir bordürle belirtilmiştir.

Dönemi: 19. yüzyıl

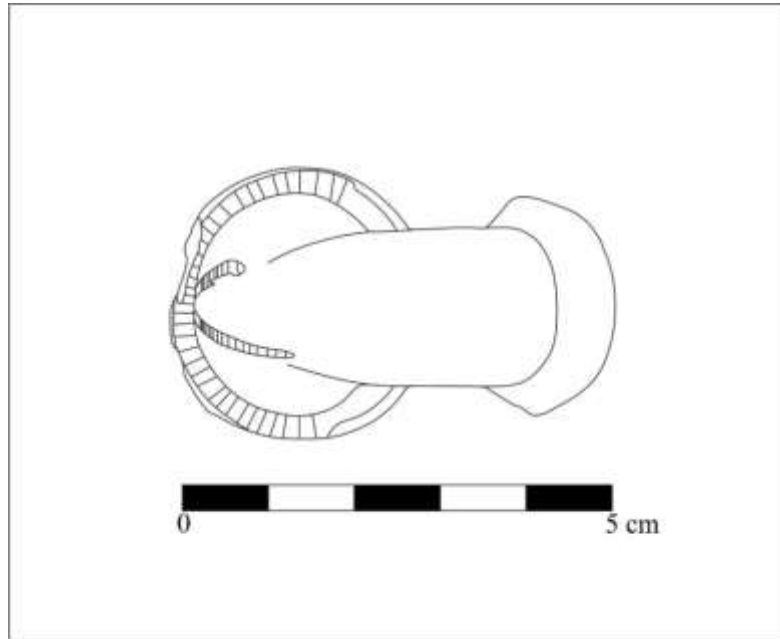
Foto. 140. Kat. No. 63 Yandan Görünüş

Foto. 141. Kat. No. 63 Kaideden Görünüş

Çizim 131. Kat. No. 63 Yandan Görünüş

Çizim 132. Kat. No. 63 Kaideden Görünüş

Katalog No: 64	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 142-143	Süsleme Tekniği: Baskı, kazıma
Çizim No: 133-134	Hamur Rengi: Kırmızı
Müze Envanter No: 35-79	Ölçüler:
Müzeye Geliş Tarihi: -	Uzunluk: 6.6 cm
Müzeye Geliş Şekli: Müze Deposundan	Yükseklik: 3.9 cm
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.7 cm
Çanak Formu: Lale Çanaklı	

Tanımı: Lale çanaklı lülenin çanak ağız kenarının bir kısmı gövdeye doğru kırılmıştır. Duman yolu ağız kısmında yer alan bombeli bilezik üzerinde de küçük yüzeysel kırıklar vardır. Lülenin duman yolu üzerinde baskı tekniğiyle yapılmış bir mühür bulunmaktadır. Yuvarlak bir daire içine alınan mühür usta monogramı şeklindedir. Lüle üzerinde fazla süsleme olmayıp sade bir şekilde düzenlenmiştir. Çanak gövdesi dilimli bir şekilde yapılmıştır. Çanak ağız kenarının hemen altında kazıma tekniğiyle yapılmış bir çizgi, çanak gövdesindeki dikine yapılan dilimlerin üst kısmını belirler. Lülenin duman yolu silindirik bir formda yapılmıştır. Duman yolu üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış birbirine paralel iki çizgi bir kenardan öbür kenara gövdeyi dolandır, ancak üst kısımda birleşmezler. Duman yolu ağız kısmında doksan derece açıyla yükselen bombeli bir bilezik bulunur. Bileziğin çanak tarafındaki kısmı kazıma tekniğiyle içbükey dilimler şeklinde düzenlenmiştir. Her içbükeyin kenarında kazıma tekniğiyle yaylar kullanılarak kenarlar belirtilmiştir. Duman yolu çanağa şişkin bir omurgayla üçgen uçlu olarak bağlanmaktadır. Çanakla duman yolunun bağlandığı yerler kazıma tekniğiyle yapılmış çizgiyle belirtilmiştir.

Dönemi: 19. yüzyıl

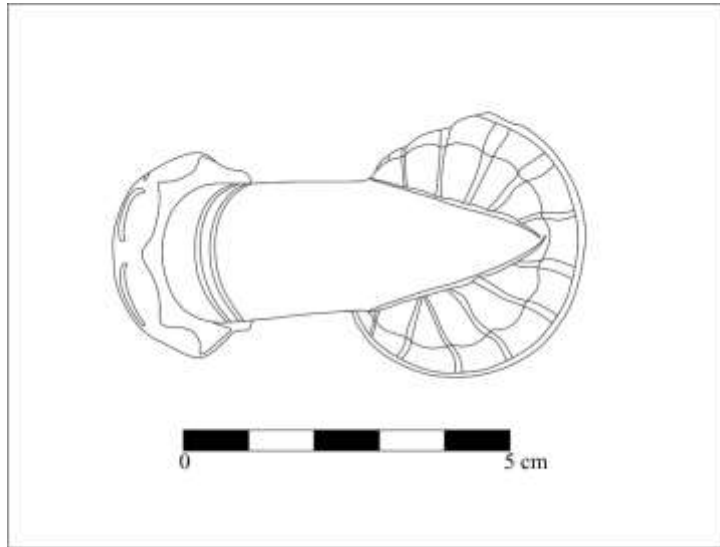
Foto. 142. Kat. No. 64 Yandan Görünüş

Foto. 143. Kat. No. 64 Kaideden Görünüş

Çizim 133. Kat. No. 64 Yandan Görünüş

Çizim 134. Kat. No. 64 Kaideden Görünüş

Katalog No: 65	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 144-145	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 135-136	Hamur Rengi: Sarımsı Kahverengi
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 3.9 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 3.4 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Lale Çanaklı	

Tanımı: Lale çanaklı olan lülenin çanağının yarıdan yukarısı ve duman yolunun küçük bir parçasından sonrası kırılmıştır. Çanak gövdesinin her iki yüzünde baskı tekniğiyle yapılmış dilimli bir saksı içinden çıkan çiçeklerin etrafı volütlü bir çerçeve içine alınmıştır. Bu çerçevenin dış yüzeyi palmet dizileriyle çevrelenmiştir. Çerçevenin iç kısmı ise sepet örgü şeklinde yapılmıştır. Kaide kısmından sonra çanak gövdesi ağza doğru içbükey olarak genişlemektedir. Lülenin duman yolu silindirik biçimlidir. Ancak çok az bir kısmı kalmış ve bu kısımda süsleme görülmez. Duman yolu şişkin bir omurgayla üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Duman yolunun üçgen ucu çanağın ön kısmına kadar devam eder. Kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun iki kenarı rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürle çevrelenmiştir. Bu bordürün hemen dış kenarında kazıma tekniğiyle yapılmış ikişer çizgi vardır. Duman yolunun üst kısmının çanakla bağlandığı yerde de rulet baskıyla yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordür bulunmaktadır.

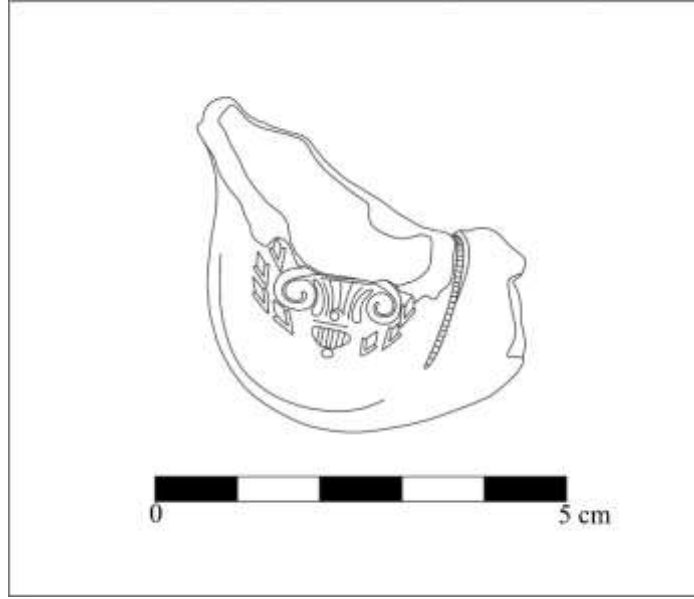
Dönemi: 19. yüzyıl

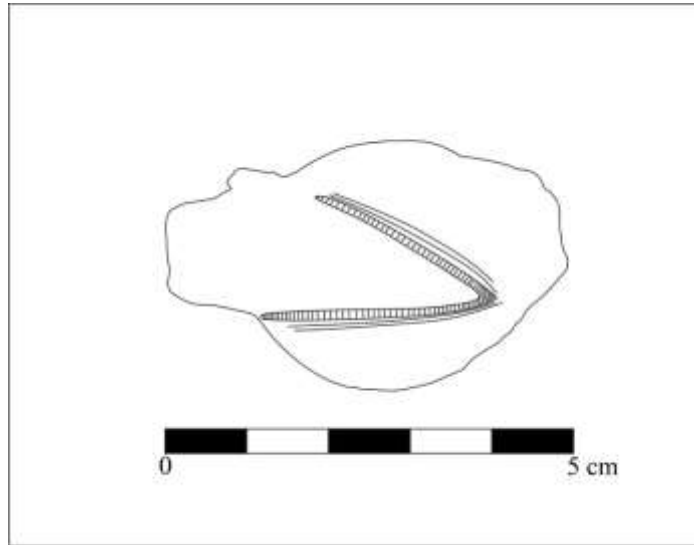
Foto. 144. Kat. No. 65 Yandan Görünüş

Foto. 145. Kat. No. 65 Kaideden Görünüş

Çizim 135. Kat. No. 65 Yandan Görünüş

Çizim 136. Kat. No. 65 Kaideden Görünüş

Katalog No: 66	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 146-147	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 137-138	Hamur Rengi: Kahverengi
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 4.4 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 3.5 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Lale Çanaklı	

Tanımı: Lale çanaklı lülenin duman yolu yarıdan itibaren kırılmıştır. Çanak kısmı sağlam olan lüle oldukça aşınmıştır. Lüle geometrik ve bitkisel motiflerle bezenmiştir. Çanağın tam ortasından çanağı yatay olarak ikiye bölen, rulet baskıyla yapılmış düz çizgilerin yer aldığı birbirine yapışık iki bordür bulunmaktadır. Bu bordürün alt kısmı kazıma tekniğiyle içbükey olarak beş bölüme ayrılmıştır. Her bölümün içerisi baskı tekniğiyle yapılmış üzüm yapraklarına benzer bitkisel motiflerle bezenmiştir. Bordürün üst kısmı ise çanak ağzına kadar içbükey bir şekilde genişleyerek yükselir ve sade bırakılmıştır. Bu kısım üst tarafta çanak ağzının hemen altında kazıma tekniğiyle yapılmış düz bir çizgiyle kesilmiştir. Lülenin duman yolu silindirik formdadır. Gövdesinde yer alan ince sade bir bilezikten sonraki kısmı kırılmıştır. Duman yolu şişkin bir omurgayla üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Çanak kaidesinde duman yolunun üçgen ucunun iki yanı rulet baskı tekniğiyle yapılmış iki sıra düz çizgilerin yer aldığı bordürlerle belirlenmiştir.

Dönemi: 19. yüzyıl

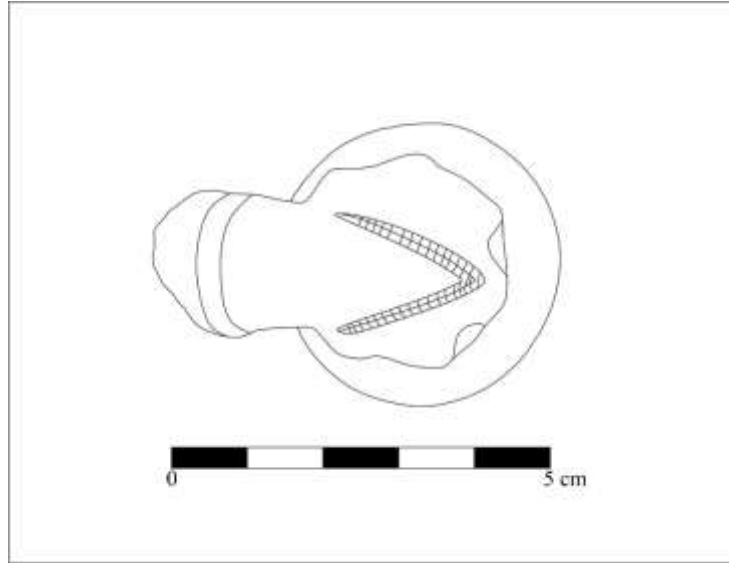
Foto. 146. Kat. No. 66 Yandan Görünüş

Foto. 147. Kat. No. 66 Kaideden Görünüş

Çizim 137. Kat. No. 66 Yandan Görünüş

Çizim 138. Kat. No. 66 Kaideden Görünüş

Katalog No: 67	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 148-149-150	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 139-140-141	Hamur Rengi: Kahverengi
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 6.9 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 4 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.7 cm
Çanak Formu: Lale Çanaklı	

Tanımı: Lale çanaklı lülenin çanağının yarıdan yukarısı kırılmıştır. Lülenin duman yolu ağız kısmında yer alan bilezik üzerinde yüzeysel bir kırılma ve lülenin genelinde bir aşınma olmuştur. Lülenin duman yolu üzerinde baskı tekniğiyle yapılmış bir mühür bulunmaktadır. Mühür yuvarlak bir çerçeve içine alınmış ve yazılı mühürdür. Mühürdeki yazı “Urman Oğlu” olarak okunmuştur. Yazının kenarlarında iki adet kuyruklu yıldız bulunmaktadır. Çanak gövdesinin her iki yüzünde baskı tekniğiyle yapılmış bir saksı ya da vazo içinden çıkan çiçekler etrafı volütlü bir çerçeve içerisine alınmıştır. Bu çerçevenin dış satışı palmet dizileriyle çevrelenmiştir. Çerçevenin iç kısmı ise sepet örgü şeklinde düzenlenmiştir. Bu süslemenin üst kısmından itibaren çanak kırılmıştır. Silindirik formlu duman yolu üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış birbirine paralel iki çizgi gövdeyi dolanmaktadır. Duman yolunun ağız kısmında doksan derece açıyla yükselen bir bilezik bulunmaktadır. Bileziğin çanağa bakan tarafı kazıma tekniğiyle içbükey dilimlere bölünmüştür. İçbükey dilimlerin kenarında kazıma tekniğiyle yapılmış yaylar yer almaktadır. Duman yolu şişkin gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Duman yolunun üçgen ucu çanağın ön kısmına kadar devam etmektedir. Duman yolunun çanağa bağlandığı kısımlar rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürle çevrelenmiştir. Çanak kaidesinde bu bordürün hemen dışında kazıma tekniğiyle yapılmış ikişer çizgiye yer verilmiştir.

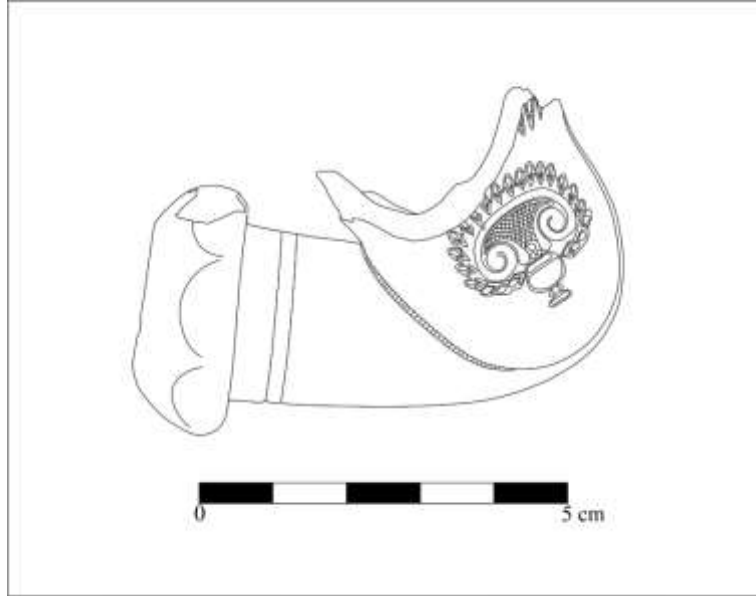
Dönemi: 19. yüzyıl

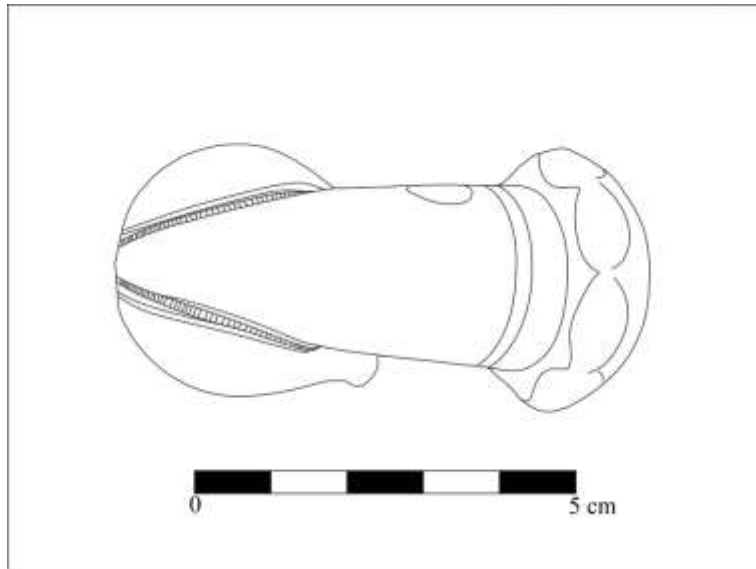
Foto. 148. Kat. No. 67 Yandan Görünüş

Foto. 149. Kat. No. 67 Kaideden Görünüş

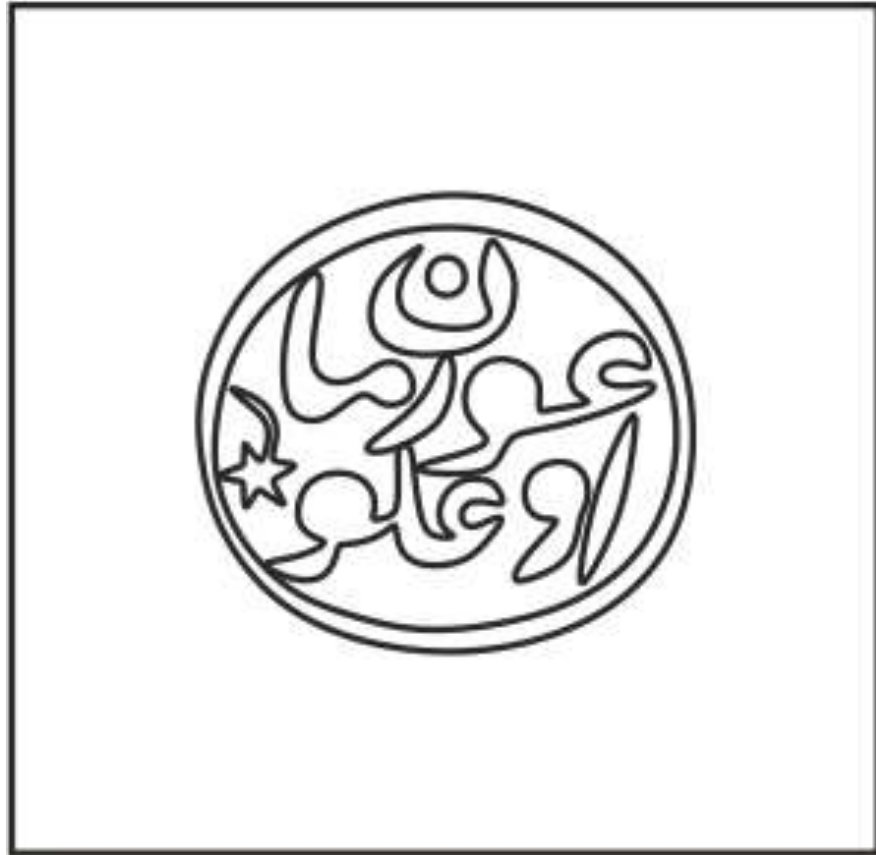
Çizim 139. Kat. No. 67 Yandan Görünüş

Çizim 140. Kat. No. 67 Kaideden Görünüş

Foto. 150. Kat. No. 67 Mühür

Çizim 141. Kat. No. 67 Mühür

3.3.1. Ara Değerlendirme

Lale çanaklı lüleler Kat. No. 53-67 arasında tanıtılmıştır. Lale çanaklı lüleler isimlerini, çanak ve kenar formunun lale çiçeğine olan benzerliğinden almıştır. Çanak formları kaideden biraz yükseldikten sonra hafif daralıp ağız kısmına doğru tekrar açılmaktadır.

Katalogda ayrıntılı bir şekilde anlatılan lale çanaklı lülelerin gövde şekillerinde küçük ayrıntılar vardır. Lale çanaklı lülelerin gövdesi, dilimli (Kat. No. 53 ve Kat. No. 56), düz lale şeklinde (Kat. No. 57 ve Kat. No. 63), sekizgen gövdeli (Kat. No. 60) ya da gövde üzerinde beşgen alanlara bölünmüş (Kat. No. 55) şekilde olabilmektedir.

Lale çanaklı lülelerin duman yolları silindirik formda ele alınmıştır. Lülelerin hepsi çanağa üçgen uçlu olarak bağlanmıştır. Duman yolu sağlam olan örneklerin ağız kısmında bombeli bir bilezik bulunur. Diğer çanak tiplerinden farklı olarak lale çanaklı lülelerin duman yolu ağız kısmında yer alan bombeli bilezikler genellikle duman yolundan doksan derece açıyla yükselmektedir. Ve bu kısımda bombeli bileziğin kenarları içbükey kesilerek dilimli bir şekilde verilmiştir.

Lale çanaklı lülelerde süsleme olarak bitkisel ve geometrik motifler yer alır. Bu süslemelerde yaprakları ve dallarından arındırılmış üzüm salkımları (Kat. No. 54), stilize yaprak motifleri (Kat. No. 58), palmet (Kat. No. 61), saksı içinden çıkan çiçekler (Kat. No. 65), yay (Kat. No. 60), üçgen (Kat. No. 54), dikdörtgen (Kat. No. 54), daire (Kat. No. 61), beşgen (Kat. No. 55), baklava (Kat. No. 55), düz çizgi (Kat. No. 63) ve kuyruklu yıldız (Kat. No. 67) kullanılmıştır. Ayrıca 15 lale çanaklı lülenin 5'i üzerinde mühür bulunmaktadır. Kat. No.: 53, 59, 64 usta monogramı şeklinde, Kat. No. 61 kırık olduğu için okunamamış ve Kat. No. 67'de ise usta ismi Urman Oğlu olarak okunmuştur.

Lale çanaklı lüleler 19. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Bu lülelerin uzunlukları 4.8 cm (Kat. No. 63) ile 6.9 cm (Kat. No. 67) arasında değişmektedir. Duman yolu ağız çapları ise 1.1 cm (Kat. No. 63) ile 1.8 cm (Kat. No. 59) aralığındadır.

Lale çanaklı lülelerin Hasankeyf Kazısı'ndan çıkarılan benzer örnekleri 19. yüzyıla²³³, Divriği Kale Kazısı'ndan çıkarılan lüleler 19. yüzyıla²³⁴, Cizre İçkale

²³³ Ayhan, *Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntuları*, 293-296.

²³⁴ Budaktaş, 198-206.

Kazısı'ndan çıkarılan lüleler 19. yüzyıla²³⁵ (Foto. 151) (Çizim 142), Bitlis Kale Kazısı'ndan çıkarılan lüleler 19. yüzyıla²³⁶ (Foto. 152) (Çizim 143) Antalya Kaleiçi'nde bulunan örneklerden (Kat. No. 9) bizim kataloğumuzdaki (Kat. No. 55)'in birebir aynısıdır ve bu lüleler de 19. yüzyıla tarihlendirilmiştir²³⁷ (Çizim 144).

Foto. 151. G. Saldırgan Karaaslan, 2019, s.184.

Çizim 142. G. Saldırgan Karaaslan, 2019, s.184.

²³⁵ Saldırgan Karaaslan, 184-186.

²³⁶ Şen ve Karasu, 425.

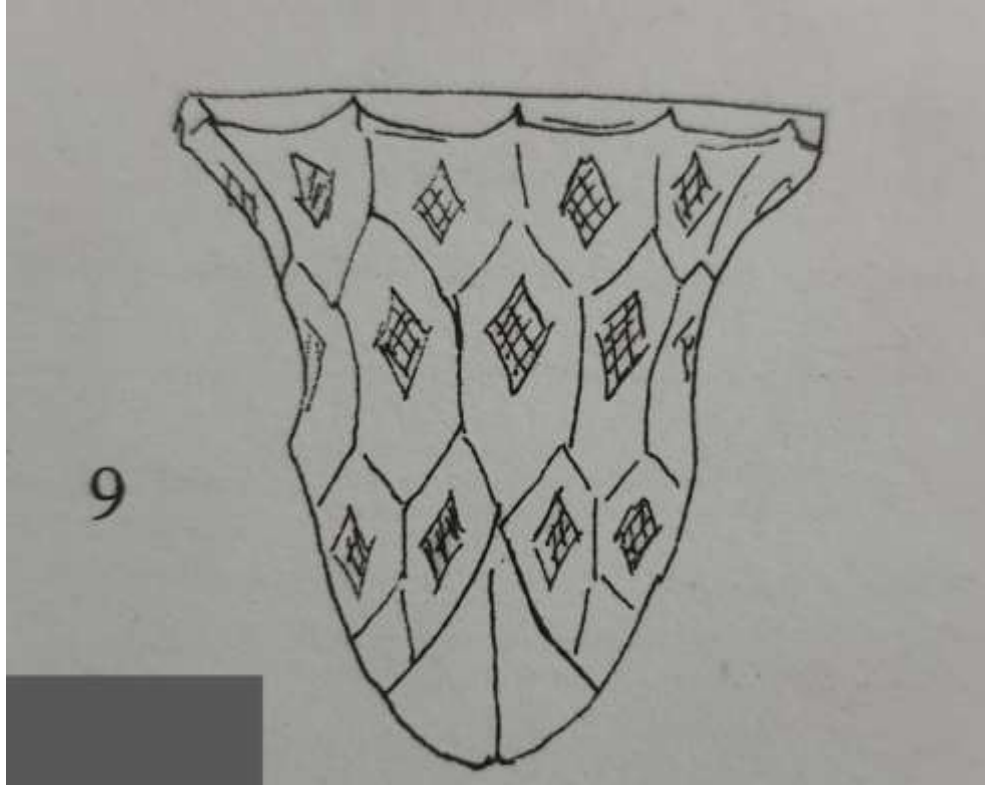
²³⁷ Yener, 107-110.

Foto. 152. K. Şen, Y. E. Karasu, 2020, s.425.

Çizim 143. K. Şen, Y. E. Karasu, 2020, s.425

Çizim 144. A. Yener, 2005, s.109.

3.4. DİSK KAİDELİ LÜLELER

Katalog No: 68	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 153-154	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 145-146	Hamur Rengi: Beyaz
Müze Envanter No: 2006/137 (A)	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2006	Uzunluk: 6 cm
Müze Geliş Şekli: Bayburt Kale Kazısı	Yükseklik: 2.5 cm
Buluntu Yeri: Bayburt Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.3 cm
Çanak Formu: Disk Kaideli	

Tanımı: Disk kaideli lülenin çanağının büyük bir bölümü kırılmıştır. Çanak disk bir kaide üzerinde yükselmektedir. Diskli kaide kazıma tekniğiyle üzerleri yuvarlatılmış dilimlere bölünmüştür. Kaidenin formu bir çiçeğe benzer şekildedir. Kaide üzerindeki çanakta rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı üç sıra bordür bulunmaktadır. En üstte kazıma tekniğiyle yapılmış birbirine paralel iki çizgi gövdeyi dolandır. Bu kısımdan sonrası kırılmıştır. Lülenin duman yolu silindirik formlu ve omurgadan ağza doğru genişlemektedir. Duman yolu ağız kısmında düzgün olmayan bombeli sade bir bilezik ve basamak halkası yer alır. Duman yolu çanağa üçgen uçlu olarak bağlanmaktadır. Kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun iki yanı kazıma tekniğiyle yapılmış çizgiyle belirtilmiştir. Çizgilerden biri üçgen ucun olduğu tarafta diğeri ise geniş uçta çatal yapmıştır.

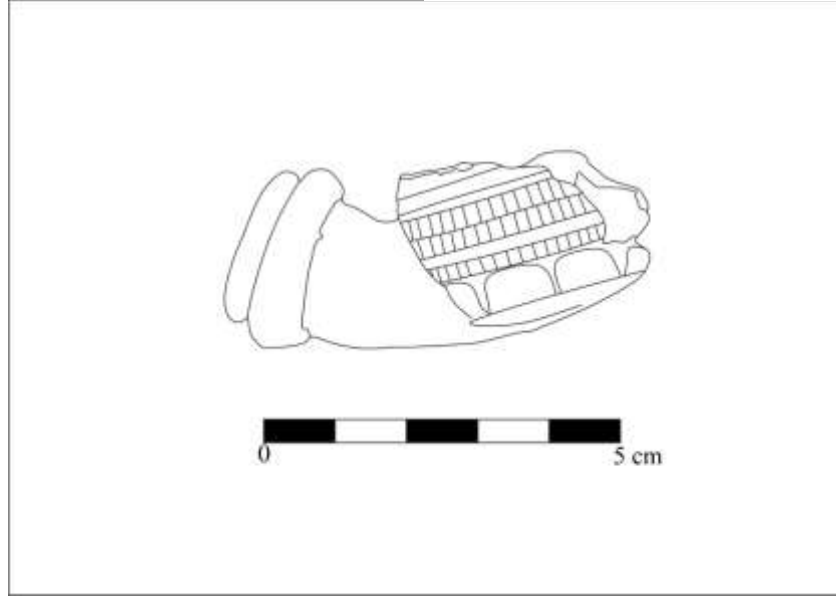
Dönemi: 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başı

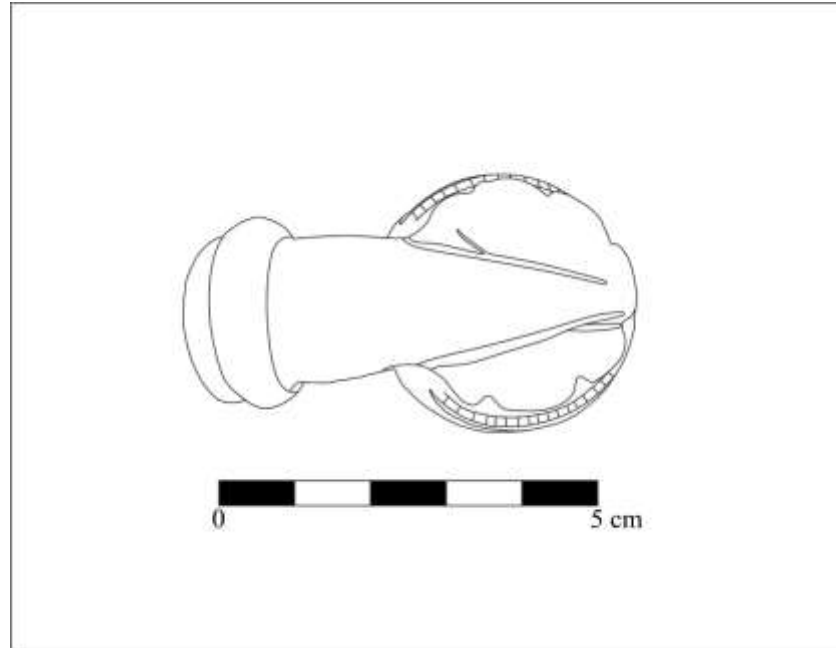
Foto. 153. Kat. No. 68 Yandan Görünüş

Foto. 154. Kat. No. 68 Kaideden Görünüş

Çizim 145. Kat. No. 68 Yandan Görünüş

Çizim 146. Kat. No. 68 Kaideden Görünüş

Katalog No: 69	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 155-156	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 147-148	Hamur Rengi: Koyu Kahverengi
Müze Etüt No: EK-M6-93	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2017	Uzunluk: 6.1 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 3.4 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.3 cm
Çanak Formu: Disk Kaideli	

Tanımı: Disk çanaklı lülenin çanak kenarının büyük bir parçası kırılmıştır. Disk kaidenin kenarında da kırıklar bulunan lülenin yüzeyinde aşınmalar ve yüzeysel kırıklar bulunmaktadır. Disk kaidenin üzerinde yuvarlak geniş bir çanak yükselir. Disk kaide kenardan ortaya doğru hem üste hem alta genişler biçimde yapılmıştır. Çanağın en alt kısmında rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı üst üste iki bordür bulunmaktadır. Bu bordürlerin üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış iki çizgi çanağın alt gövdesini dolandır. Çanağın orta alanı boş bırakılmış en üst kısımda yine kazıma tekniğiyle yapılmış bir çizgi, üzerinde rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordür ve en üstte yine kazıma tekniğiyle yapılmış bir çizgi bulunmaktadır. Lülenin duman yolu silindirik şekillidir. Duman yolu üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış birbirine paralel iki çizgi ve yanında rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı iki bordür bulunmaktadır. Bu bordürlerin hemen ardından duman yolu ağız kısmında bombeli bilezik, bileziğin yanında rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordür ve sonrasında basamak halkasıyla duman yolu sonlanmaktadır. Duman yolu hafif şişkin bir omurgayla üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun etrafı rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürle çevrelenmiştir.

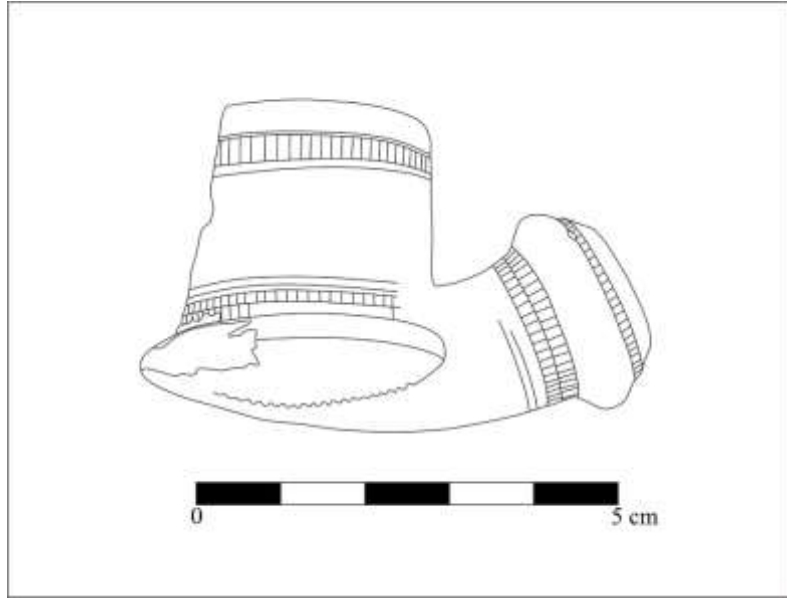
Dönemi: 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başı

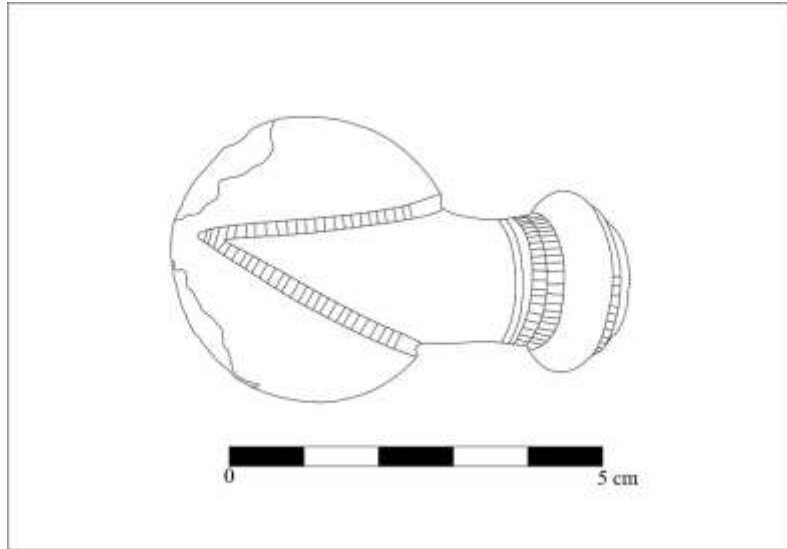
Foto. 155. Kat. No. 69 Yandan Görünüş

Foto. 156. Kat. No. 69 Kaideden Görünüş

Çizim 147. Kat. No. 69 Yandan Görünüş

Çizim 148. Kat. No. 69 Kaideden Görünüş

Katalog No: 70	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 157-158	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 149-150	Hamur Rengi: Kırmızı
Müze Envanter No: 34-79	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: -	Uzunluk: 9.3 cm
Müze Geliş Şekli: Müze Deposundan	Yükseklik: 2.4 cm
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.7 cm
Çanak Formu: Disk Kaideli	

Tanımı: Disk kaideli lülenin çanağının üst kısmı kırılmıştır. Lülenin disk kaidesinde de küçük kırıklar ve aşınmalar vardır. Lülenin disk kaidesinin üst kısmında bir baştan bir başa rulet baskı tekniğiyle yapılmış dairelerin sıralandığı bordür çanağın etrafında diskin üstünü dolanmaktadır. Disk kaidenin üstünde yükselen çanak muhtemelen aşağıdan yukarıya doğru genişleyen bir formdadır. Bu genişleme kalan kısımda görülse de üst kısmı kırılmıştır. Çanak üzerinde yine rulet baskı tekniğiyle yapılmış dairelerin bulunduğu bir bordür gövdeyi dolanmaktadır. Bordürün üst kısmında kazıma tekniğiyle yapılmış bir çizgi de gövdeyi dolandır. Lülenin duman yolu silindirik biçimli ve omurgadan ağız kısmına doğru genişlemektedir. Silindirik duman yolunun üzeri kazıma tekniğiyle uzunca dilimler haline getirilmiştir. Dilimlerden sonra rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bir bordür bulunmaktadır. Bu bordürden sonra duman yolu basamak halkasıyla sonlanmaktadır. Duman yolu hafif şişkin bir omurgayla dikdörtgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Duman yolunun alt kısmında diskin hemen yanında kazıma tekniğiyle yapılmış bir çizgi vardır.

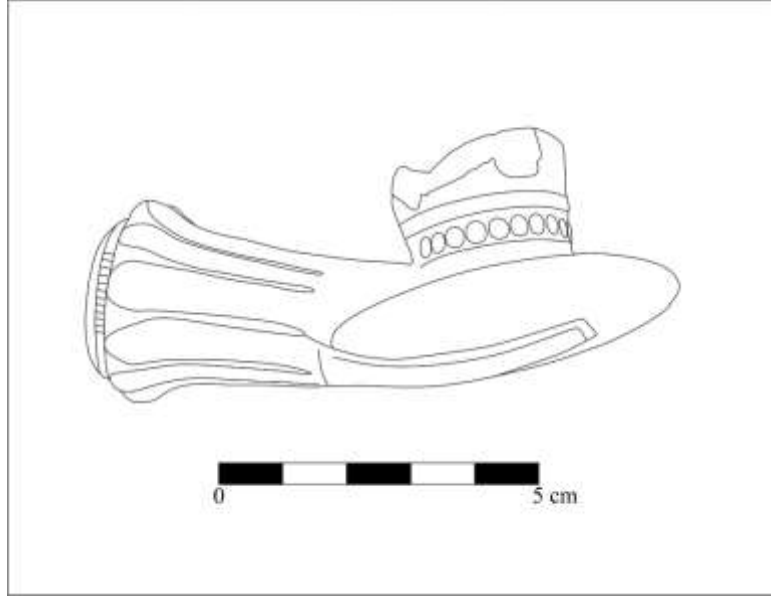
Dönemi: 19. yüzyıl

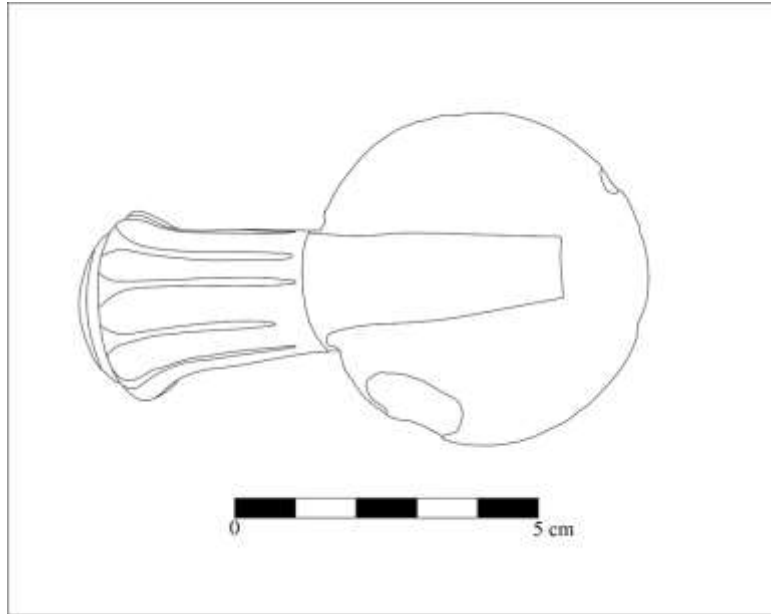
Foto. 157. Kat. No. 70 Yandan Görünüş

Foto. 158. Kat. No. 70 Kaideden Görünüş

Çizim 149. Kat. No. 70 Yandan Görünüş

Çizim 150. Kat. No. 70 Kaideden Görünüş

Katalog No: 71	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 159-160	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı
Çizim No: 151-152	Hamur Rengi: Kırmızı
Müze Envanter No: 11-80	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2.12.1980	Uzunluk: 5.5 cm
Müze Geliş Şekli: Mehmet Bayramoğlu tarafından hediye edilmiştir.	Yükseklik: 3.9 cm Duman Yolu Ağız Çapı: -
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	
Çanak Formu: Disk Kaideli	

Tanımı: Disk kaideli lülenin duman yolu disk kaideden itibaren kırılmıştır. Disk kaidenin bir kenarı da tamamen kırılan lülenin çanak ağız kenarında küçük kırıklar vardır. Lülenin çanağı diske benzer bir kaide üzerinde yükselir. Disk kaidenin kenarları dairesel dilimlere bölünmüştür. Disk kaidenin üst kısmında diskin üstünü dolanan en dışta rulet baskı tekniğiyle yapılmış çapraz çizgilerin yer aldığı bir bordür bulunmaktadır. Bu bordürün hemen iç tarafında rulet baskı tekniğiyle yapılmış yan yana dairelerin sıralandığı başka bir bordür ve en iç kısımda yine çapraz çizgilerin sıralandığı bordürle disk üzerinde bezeme yapılmıştır. Disk kaidenin üzerinde aşağıdan yukarıya doğru genişleyen çanak yükselmektedir. Çanağın en alt kısmında rulet baskı tekniğiyle yapılmış çapraz çizgilerin bulunduğu bir bordür onun üstünde kabartma dairelerin bulunduğu bordür ve en üstünde yine çapraz çizgilerin bulunduğu bordür yer alır. Böylece diskin üzerinde yer alan süsleme çanak üzerinde de tekrarlanarak diskle çanak bütünleşmiştir. Çanağın bir kenarında bu bordürlerin üstünde baskı tekniğiyle yapılmış bir mühür bulunmaktadır. Yuvarlak bir daire içine alınan mühür, usta monogramı şeklindedir. Genişçe bir krater gibi açılan çanağın üst kısmı sade bir şekilde bırakılmıştır. Lülenin duman yolu üzerinde diskin hemen yanında rulet baskı tekniğiyle yapılmış çapraz çizgilerin yer aldığı bordürün küçük bir parçası görülmektedir. Bu kısımdan sonrası kırılmıştır. Duman yolu hafif şişkin bir omurgayla düzgün olmayan dikdörtgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır.

Dönemi: 19. yüzyıl

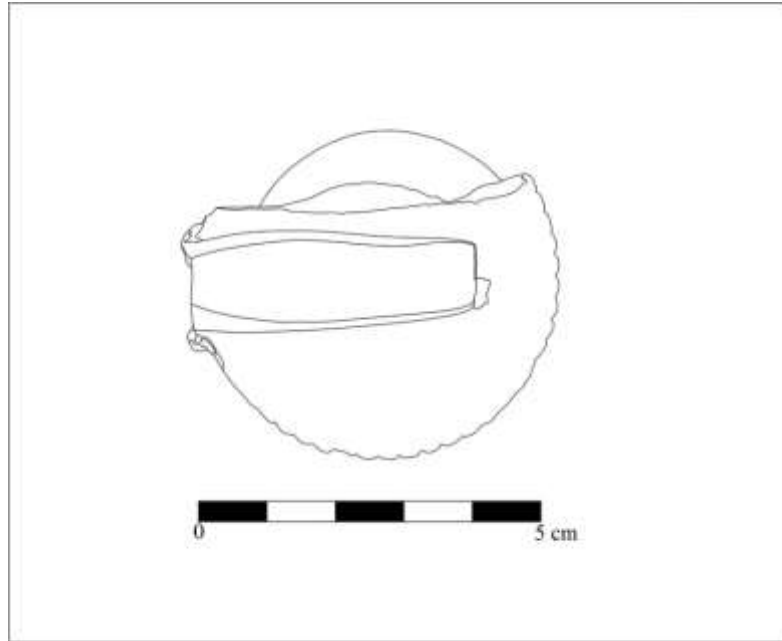

Foto. 159. Kat. No. 71 Yandan Görünüş

Foto. 160. Kat. No. 71 Kaideden Görünüş

Çizim 151. Kat. No. 71 Yandan Görünüş

Çizim 152. Kat. No. 71 Kaideden Görünüş

Katalog No: 72	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 161-162	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı
Çizim No: 153-154	Hamur Rengi: Kırmızı
Müze Envanter No: 12-80	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2.12.1980	Uzunluk: 4.8 cm
Müze Geliş Şekli: Mehmet Bayramoğlu tarafından hediye edilmiştir.	Yükseklik: 3.8 cm Duman Yolu Ağız Çapı: -
Bulut Yeri: Belirtilmemiştir	
Çanak Formu: Disk Kaideli	

Tanımı: Disk kaideli lülenin duman yolu kırılmıştır. Lülenin çanak ağız kenarlarında ve kaidesinde de kırıklar mevcuttur. Lülenin çanağı diske benzer bir kaide üzerinde aşağıdan yukarıya doğru krater şeklinde açılır. Disk kaidenin kenarları rulet dairemsi dilimlere bölünmüştür. Disk kaidenin üst kısmında rulet baskı tekniğiyle yapılmış çapraz çizgilerin yer aldığı bir bordür çember gibi bir kenardan diğer kenara dolanır. Bunun hemen iç kısmında yine rulet baskı tekniğiyle yapılmış yan yana kabara şeklinde dairelerin sıralandığı bir bordür ve en iç kısımda yine çapraz çizgilerin bulunduğu bir bordür daha vardır. Çanağın en alt kısmında rulet baskı tekniğiyle yapılmış çapraz çizgilerin yer aldığı bordürler, ortada dairelerin bulunduğu bordürün iki yanını çevrelemiştir. Hem disk kaide üzerinde hem de çanak üzerinde yer alan bordürler birbirinin aynısı olmakla birlikte bezeme açısından bir bütünlük içinde birbirini tamamlar niteliktedir. Çanak üzerinde yer alan bordürlerin hemen üzerinde baskı tekniğiyle yapılmış bir mühür bulunmaktadır. Mühür bir daire içerisine alınmış yazılı mührdür. Mühür “De Kemalidir” olarak okunmuştur. Mührün birebir aynısını Erdinç Bakla ‘Dede Kemali diye okumuştur²³⁸. Bu kısımda mühürden başka süsleme yapılmamış üzeri düz bir şekilde bırakılmıştır. Tamamen kırık olan duman yolu çanağa şişkin bir omurgayla dikdörtgen uçlu olarak bağlanmaktadır.

Dönemi: 19. yüzyıl

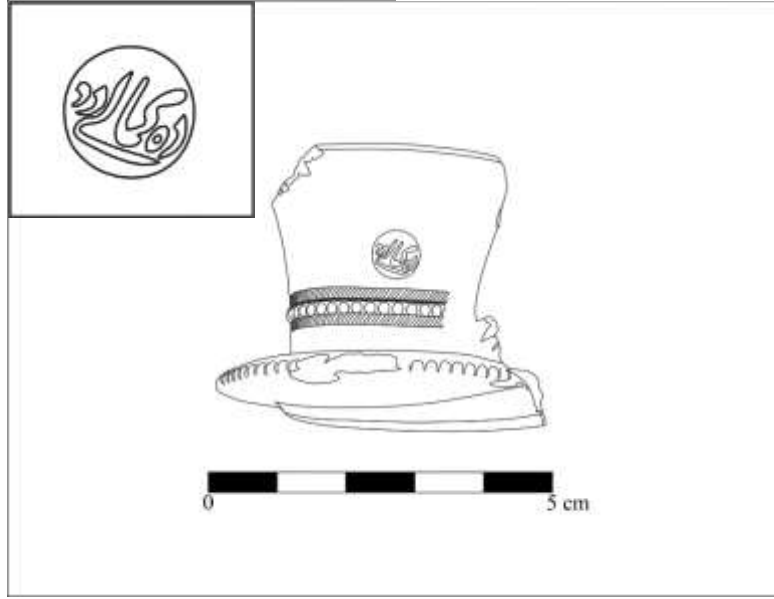
²³⁸ Bakla, *Tophane Lüleliği Osmanlı'nın Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 138.

Foto. 161. Kat. No. 72 Yandan Görünüş

Foto. 162. Kat. No. 72 Kaideden Görünüş

Çizim 153. Kat. No. 72 Yandan Görünüş

Çizim 154. Kat. No. 72 Kaideden Görünüş

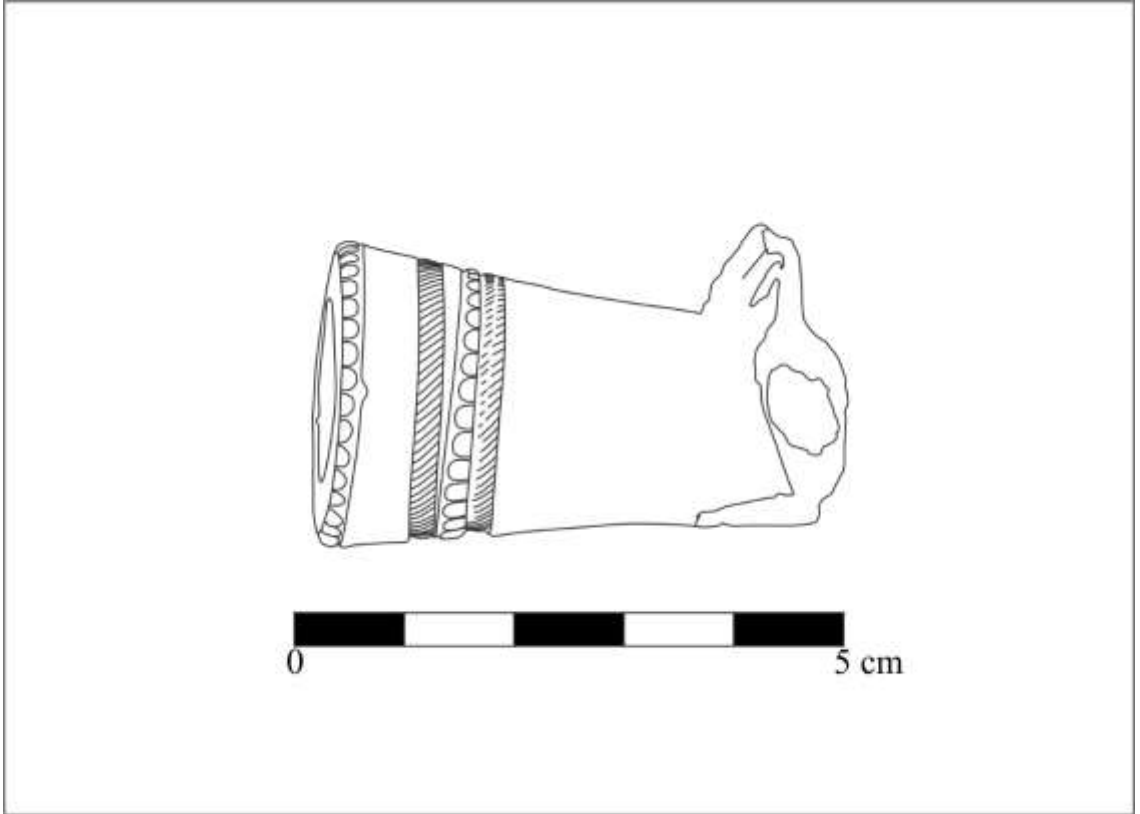
Katalog No: 73	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 163	Süsleme Tekniği: Rulet baskı
Çizim No: 155	Hamur Rengi: Kırmızı
Müze Envanter No: 13-80	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2.12.1980	Uzunluk: 4.6 cm
Müze Geliş Şekli: Mehmet Bayramoğlu tarafından hediye edilmiştir.	Yükseklik: - Duman Yolu Ağız Çapı: 1.6 cm
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	
Çanak Formu: Disk Kaideli	

Tanımı: Disk kaideli lülenin çanağı kırılmıştır. Duman yolunun ucunda disk kaidenin çok küçük bir parçası kalmıştır. Silindir şekilli duman yolu omurgadan ağız kısmına doğru genişlemektedir. Duman yolunun ağız kısmına yakın bir yerde rulet baskı tekniğiyle yapılmış üç bordür bulunmaktadır. Ortada kabara şeklinde dairelerin yer aldığı bordür iki yandan çapraz çizgilerin yer aldığı bordürlerle çevrelenmiştir. Ancak bordürler rulet baskı tekniğiyle yapılırken düz gitmemiş, dairelerin yer aldığı bordürle çizgilerin yer aldığı bir bordür birbirinden ayrılmış ve diğer düz çizgilerin yer aldığı bordürün bir kısmı dairelerin olduğu bordürü keserek üst kısmına gelmiştir. Duman yolu ağız kısmının bitiş yeri rulet baskı tekniğiyle yapılmış dairelerle bezenmiştir. İşçilikten dolayı bazı daireler tam iken bazıları yarım daire şeklinde görülür.

Dönemi: 19. yüzyıl

Foto. 163. Kat. No. 73 duman yolu

Çizim 155. Kat. No. 73 duman yolu

Katalog No: 74	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 164-165-166	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 156-157-158	Hamur Rengi: Kırmızı
Müze Envanter No: 37-79	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: -	Uzunluk: 8.7 cm
Müze Geliş Şekli: Müze Deposundan	Yükseklik: 2.3 cm
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.8 cm
Çanak Formu: Disk Kaideli	

Tanımı: Disk kaideli lülenin çanağının büyük bölümü kırılmıştır. Lülenin disk kaidesinde ve duman yolu üzerindeki dilimler ucunda da küçük kırıklar vardır. Lülenin tümünde yüzey oldukça aşınmıştır. Geometrik bezemeli olan lülenin disk kaidesinin kenarları dilimli olarak yapılmıştır. Disk kaide üzerinde kademeli olarak yükselen üç bordür bulunmaktadır. Rulet baskı tekniğiyle yapılan bordürlerin en dışında çapraz çizgiler ortada kabara şeklinde daireler ve en iç kısımda yine çapraz çizgiler kullanılmıştır. Disk kaidenin ortasında dar olarak başlayan çanak yukarıya doğru genişlemektedir. Kırılmış olan çanak, benzer örnekleri dikkate alınarak krater şeklinde açılan bir çanak olmalıdır. Çanağın kalan bölümünde rulet baskı tekniğiyle yapılmış çapraz çizgilerin yer aldığı bir bordür ve onun üzerinde dairelerin yer aldığı bir bordür vardır. Dairelerin yer aldığı bordürün üzerinde yine çapraz çizgilerin yer aldığı bir bordürün olacağı benzer örneklerden bilinmektedir. Ancak bu kısım kırılmıştır. Lülenin duman yolu omurgadan ağza doğru genişleyen silindirik formudur. Diskin hemen yanında duman yolunun başlangıç kısmında kazıma tekniğiyle yapılmış iki çizgi duman yolunu dolandır. Bunun yanında rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bir bordür bulunmaktadır. Bu bordürden sonra duman yolu kazıma tekniğiyle yapılmış uzunca dilimler şeklinde uzanmaktadır. Dilimlerin üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış uzunlamasına çizgiler yer alır. Dilimlerin uç kısımları üçgenimsi biçimde sivriltilmiş ve bittiği yerde rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bir bordür kullanılmıştır. Ağız kısmı basamak halkasıyla sonlandırılmıştır. Duman yolu hafif şişkin bir omurgayla dikdörtgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır.

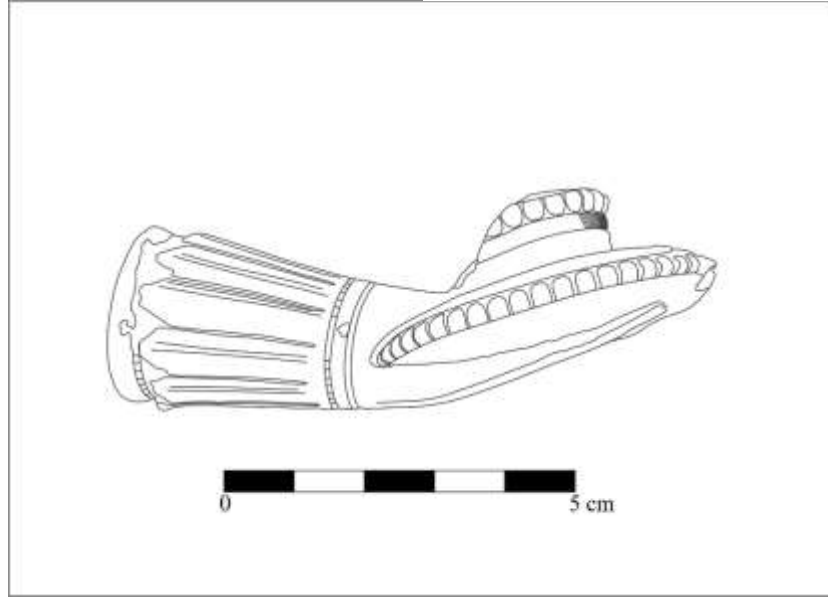
Dönemi: 19. yüzyıl

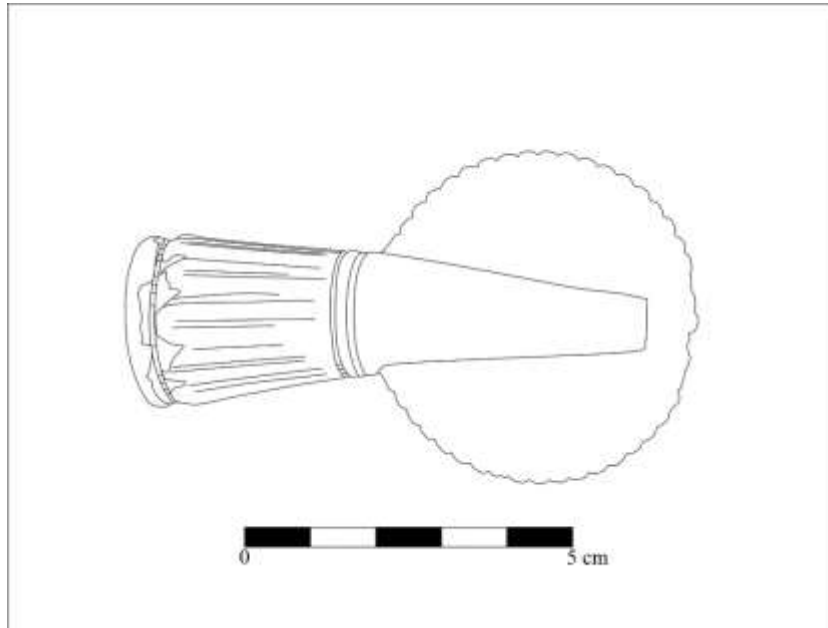
Foto. 164. Kat. No. 74 Yandan Görünüş

Foto. 165. Kat. No. 74 Kaideden Görünüş

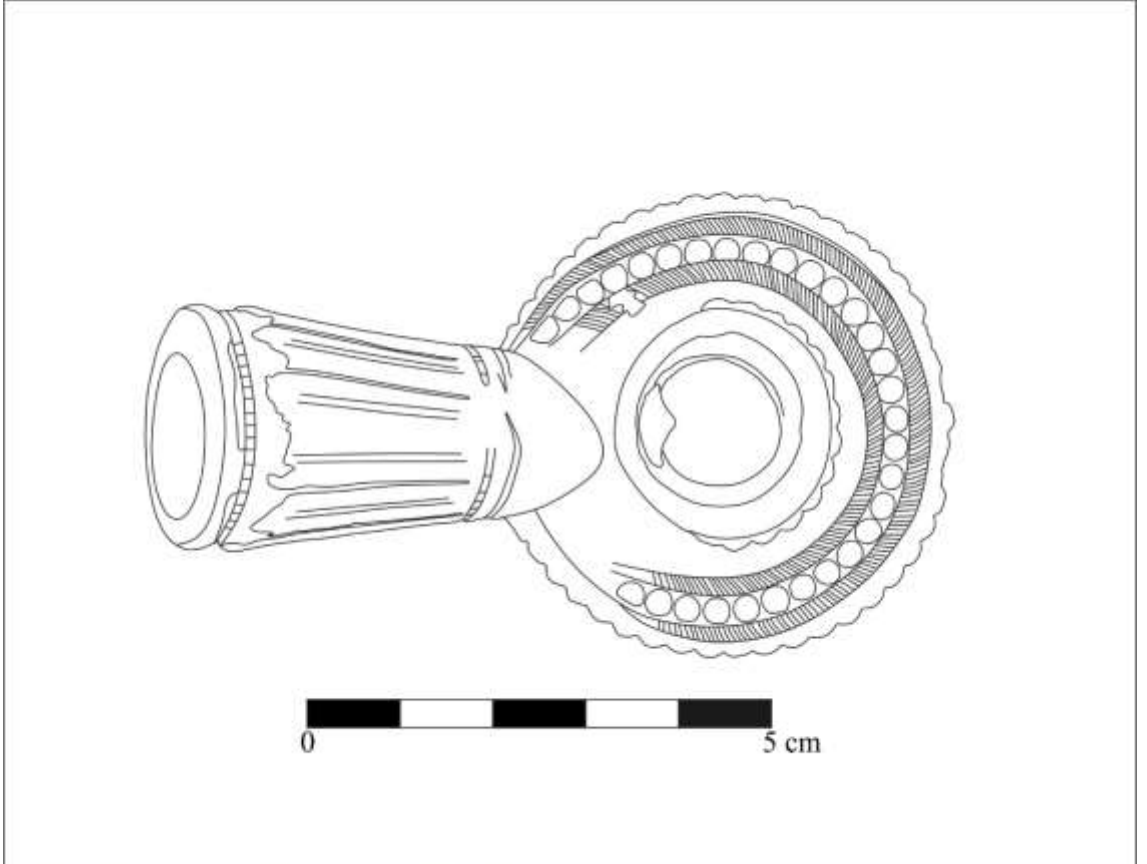
Çizim 156. Kat. No. 74 Yandan Görünüş

Çizim 157. Kat. No. 74 Kaideden Görünüş

Foto. 166. Kat. No. 74 üstten görünüş

Çizim 158. Kat. No. 74 üstten görünüş

Katalog No: 75	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 167-168	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 159-160	Hamur Rengi: Kırmızı
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 4.7 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 4.7 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Disk Kaideli	

Tanımı: Disk kaideli lülenin duman yolunun büyük bir bölümü kırılmıştır. Disk kaidesinde de kırıklar bulunan lülenin yüzeyinde aşınmalar ve yüzeysel kırıklar oluşmuştur. Disk kaide kenarlardan ortaya doğru hem aşağı hem de yukarıya genişler biçimde yapılmıştır. Kaidenin üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış iki sıra zikzak motifi disk kaidenin üstünü dolandır. Zikzak motifler üçgen alanlar oluşturmuş, bu alanların kenarları düz çizgilerle hareketlendirilmiştir. Zikzak motifler duman yolunun bir kenarından diğer kenarına gelecek şekilde disk kaideyi dolanmıştır. Disk kaidenin dış alanında yer alan zikzak motifin ucundan kazıma tekniğiyle yapılmış düz bir çizgi geçer. Üstten bakınca en dışta sırt sırta vermiş üçgenler, içte birbirine bakan ve birbirinin arasına geçen üçgenler görülür. Disk kaidenin üzerinde aşağıdan yukarıya doğru hafif genişleyen çanak yükselir. Çanağın en alt kısmında rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı iki sıra bordür bulunmaktadır. Bu bordürlerin üstünde çanak, ağız kısmına kadar sade bir şekilde bırakılmış süsleme yapılmamıştır. Lülenin duman yolu silindirik şekillidir ve ağız kısmında kırıldığından dolayı formu çok belli olmayan bombeli bir bilezik bulunur. Duman yolu çanağa şişkin bir omurgayla üçgen uçlu olarak bağlanmaktadır. Kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun etrafı kazıma tekniğiyle yapılmış iki sıra düz çizgiyle belirtilmiştir.

Dönemi: 19. yüzyıl

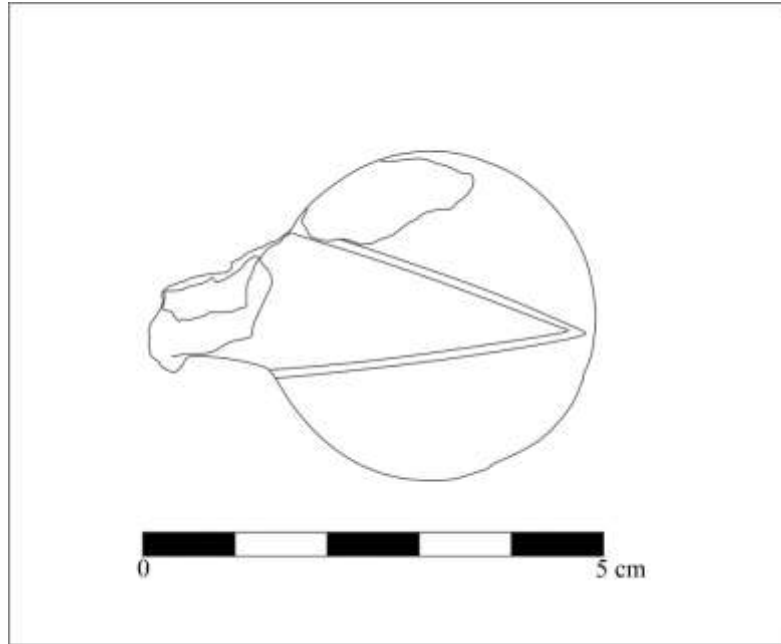
Foto. 167. Kat. No. 75 Yandan Görünüş

Foto. 168. Kat. No. 75 Kaideden Görünüş

Çizim 159. Kat. No. 75 Yandan Görünüş

Çizim 160. Kat. No. 75 Kaideden Görünüş

3.4.1. Ara Değerlendirme

Disk kaideli lüleler Kat. No. 68-75 arasında tanıtılmıştır. Bu lüleler genellikle diske benzer bir kaide üzerinde krater gibi aşağıdan yukarıya doğru genişleyen çanak formunda yapılmıştır. Ancak disk kaide üzerinde farklı tipteki çanak örnekleri de (Kat. No. 68-69) mevcuttur.

Disk kaideli lülelerin disk formları da farklı olabilmektedir. Genellikle kaideleri ince bir disk gibiyken bir örnekte (Kat. No. 68) çiçek formunda, bir örnekte (Kat. No. 69) disk kaide küçük tutulmuş hemen üzerinde geniş yuvarlak bir çanak yükselmiştir. Bir diğer örnekte (Kat. No. 75) ise disk kaide hem aşağıya hem yukarıya doğru genişlemiş neredeyse basık yuvarlak çanağa dönmek üzeredir. Bu örnek lale çanaklı lülelere geçişin öncülerinden olabilir.

Disk kaideli lülelerin duman yolları silindir biçimli (Kat. No. 68, Kat. No. 69-75), silindir biçimli uzun dilimler şeklinde (Kat. No. 70, Kat. No. 74) ve silindir biçimli omurgadan ağza doğru genişleyen (Kat. No. 73) şekilde yapılmıştır. Duman yolu ağız kısımlarında bombeli bilezik ve basamak halkası genellikle kullanılmıştır. Lülelerin duman yolları çanağa genellikle dikdörtgen uçlu olarak bağlanmaktadır. Ancak üçgen uçlu olarak bağlanan (Kat. No. 68-69-75) örnekler de bulunmaktadır.

Disk kaideli lülelerde süsleme genellikle diskin üzerinde çanağın alt kısmında ve duman yolunda yapılmıştır. Katalogda ayrıntılarıyla verilen disk kaideli lüleler geometrik süslemelidir. Bu süslemeler içinde düz çizgi (Kat. No. 70), çapraz çizgi (Kat. No. 71), daire (Kat. No. 72), zikzak (Kat. No. 75) ve üçgen (Kat. No. 75) bulunmaktadır. Disk kaideli lülelerin ikisinin (Kat. No. 71-72) üzerinde mühür bulunmaktadır. Kat. No. 71’de usta monogramı şeklinde, Kat. No. 72’de ise usta ismi olarak “De Kemalidir” yazmaktadır.

Disk kaideli lüleler genellikle 19. yüzyıla tarihlendirilmiştir. İki lüle (Kat. No. 68-69) 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başına tarihlendirilmiştir. Bu iki lüle tarihlendirilirken renk, boyut ve duman yolu ağız çapları dikkate alınmıştır.

Disk kaideli lülelerin uzunlukları 6 cm (Kat. No. 68) ile 9.3 cm (Kat. No. 70) arasında değişmektedir. Duman yolu ağız çapları ise 1.3 cm (Kat. No. 69) ile 1.8 cm (Kat. No. 74) arasındadır.

Disk kaideli lülelerin çanak kenarları genellikle kırılmıştır.  anağı disk kaideyle birlikte kırılan sadece duman yolu kalan bir  rnek (Kat. No. 73) olduğu gibi sadece çanağı kalan örnekler de (Kat. No. 71-72) bulunmaktadır.

Disk kaideli lülelerin Divriği Kale Kazısı'ndaki lüleler 19. y zyıla²³⁹ (Foto. 169) ( izim 161), Cizre   kale Kazısı'ndan çıkarılan lüleler 19. y zyıla²⁴⁰ (Foto. 170) ( izim 162), Antalya Kaleiçi'nde 45 adet disk kaideli lüle ele geçirilmiş, bunlar da 18-20. yüzyıla tarihlendirilmiřtir²⁴¹ ( izim 163). Hasankeyf Kazısı'ndan çıkarılan benzer örnekleri 19. y zyıla²⁴² ve Bitlis Kale Kazısı'ndan çıkarılan lüleler 19. yüzyıla tarihlendirilmiřtir²⁴³.

Foto. 169. Y. Budaktaş, 2020, s.229.

 izim 161. Y. Budaktaş, 2020, s.229.

²³⁹ Budaktaş, 227-233.

²⁴⁰ Saldırgan Karaaslan, 139-154.

²⁴¹ Yener, 102-107.

²⁴² Ayhan, *Hasankeyf Kazısı L le Buluntuları*, 301-307.

²⁴³ şen ve Karasu, 424.

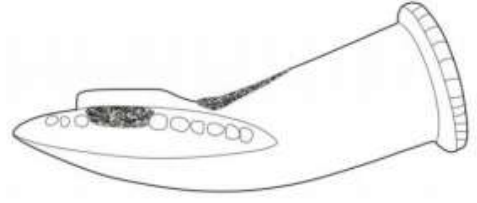
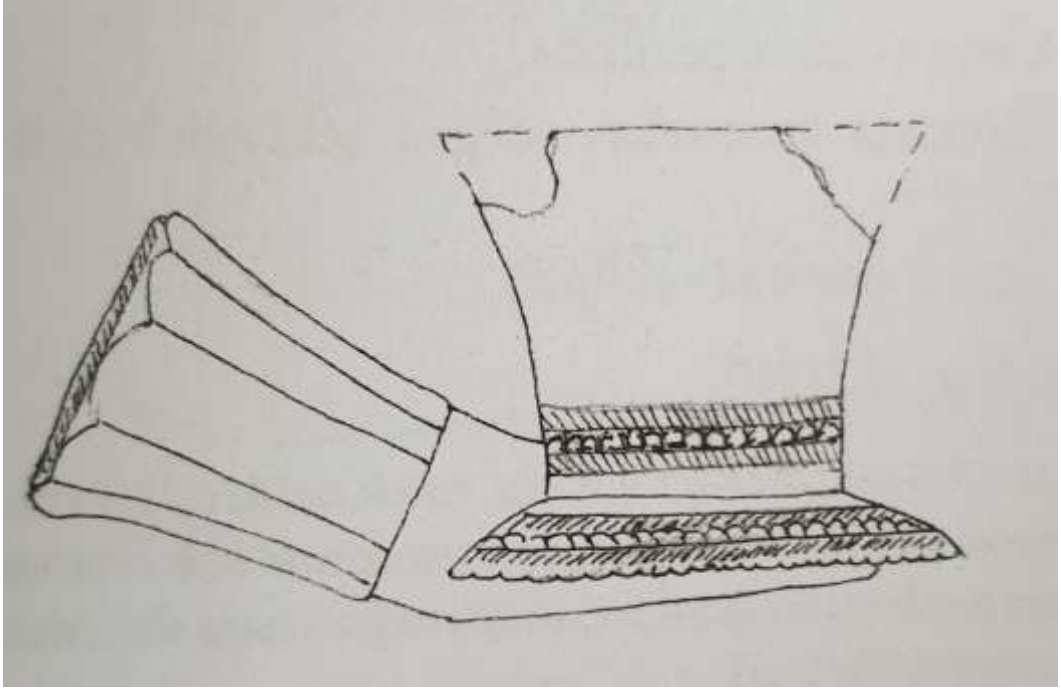

Foto. 170. G. Saldırgan Karaaslan, 2019, s.140. **Çizim 162.** G. Saldırgan Karaaslan, 2019, s.140.

Çizim 163. A. Yener, 2005, s.103.

3.5. TORBA ÇANAKLI LÜLELER

Katalog No: 76	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 171-172	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 164-165	Hamur Rengi: Beyaz
Müze Envanter No: 2006/146 (A)	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2006	Uzunluk: 4.1 cm
Müze Geliş Şekli: Bayburt Kale Kazısı	Yükseklik: 2.4 cm
Buluntu Yeri: Bayburt Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.8 cm
Çanak Formu: Torba Çanaklı	

Tanımı: Torba çanaklı lülenin kenarları kırılmış, lüle üzerinde yüzeysel kırılmalar ve aşınmalar oluşmuştur. Lüle geometrik süslemelidir. Çanağın alt kısmında kazıma tekniğiyle yapılmış iki çizgi bulunmaktadır. Bu çizgi üzerinde çanağın gövdesi geniş bir kuşak halinde baklava dilimleriyle süslenmiştir. Baklava dilimleri kazıma tekniğiyle yapılmış yan yana ve üst üste sıralanmıştır. Bunun üstünde yükselen sade bir kenarın parçası görülmektedir. Duman yolu silindirik şekillidir. Ağız kısmında bombeli bir bilezik ve basamak halkası bulunmaktadır. Duman yolu hafif şişkin bir omurgayla üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Çanak kaidesinde duman yolunun üçgen ucunun iki kenarı kazıma tekniğiyle yapılmış ikişer çizgiyle belirtilmiştir.

Dönemi: 17. yüzyıl

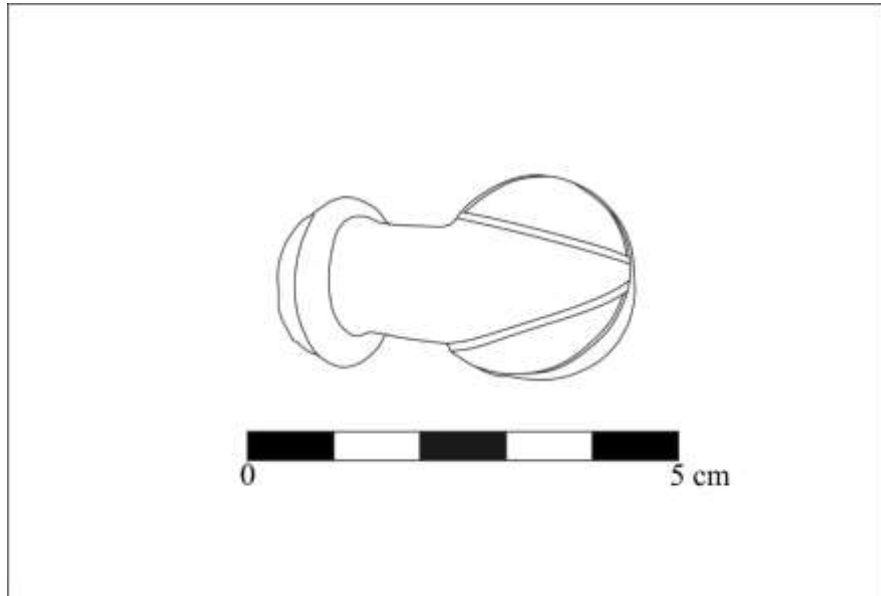
Foto. 171. Kat. No. 76 Yandan Görünüş

Foto. 172. Kat. No. 76 Kaideden Görünüş

Çizim 164. Kat. No. 76 Yandan Görünüş

Çizim 165. Kat. No. 76 Kaideden Görünüş

Katalog No: 77	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 173-174	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 166-167	Hamur Rengi: Açık Kahverengi
Müze Envanter No: 16-80	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2.12.1980	Uzunluk: 4.1 cm
Müze Geliş Şekli: Mehmet Bayramoğlu tarafından hediye edilmiştir.	Yükseklik: 5.2 cm Duman Yolu Ağız Çapı: -
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	
Çanak Formu: Torba Çanaklı	

Tanımı: Torba çanaklı lülenin duman yolu ağız kenarından çanağa kadar bir tarafı kırılmıştır. Lülenin çanak ağız kenarında küçük yüzeysel kırılmalar ve çanakta aşınmalar vardır. Lüle çok sade bir şekilde yapılmış üzerinde süslemeye yer verilmemiştir. Çanak üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış birbirine paralel dört çizgi gövdeyi dolanmaktadır. Bunun üzerinde kenar hafif dışa doğru genişleyerek yükselmektedir. Silindirik şekilli duman yolunun ağız kısmında bombeli bir bilezik ve basamak halkası bulunmaktadır. Duman yolu çanağa üçgen uçlu olarak bağlanmakta ve çanağın ön kısmına uzanmaktadır. Çanak kaidesinde duman yolunun üçgen ucunun kenarları kazıma tekniğiyle yapılmış iki yanda ikişer çizgiyle belirtilmiştir. Lüle üzerinde yapılan çizgiler ve bombeli bilezik özensiz bir işçilik göstermektedir.

Dönemi: 17-18. yüzyıl

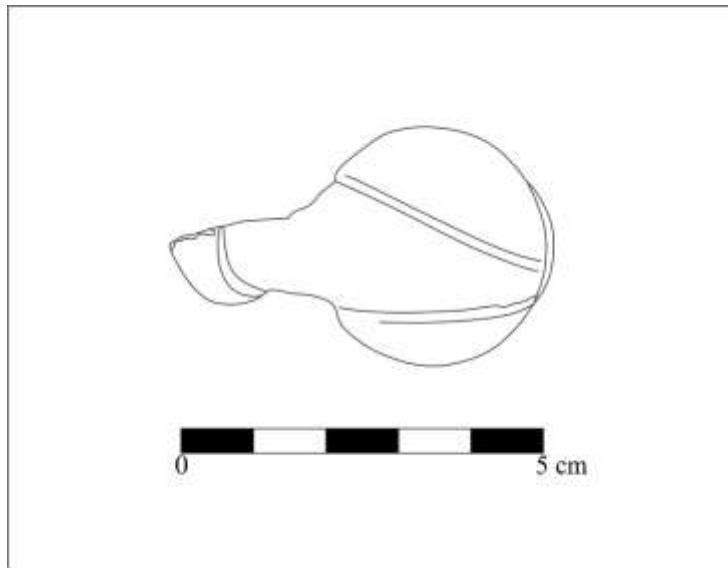
Foto. 173. Kat. No. 77 Yandan Görünüş

Foto. 174. Kat. No. 77 Kaideden Görünüş

Çizim 166. Kat. No. 77 Yandan Görünüş

Çizim 167. Kat. No. 77 Kaideden Görünüş

Katalog No: 78	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 175-176	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 168-169	Hamur Rengi: Kirli Beyaz
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 4.5 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 3.2 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.8 cm
Çanak Formu: Torba Çanaklı	

Tanımı: Torba çanaklı lülenin kenarlarının büyük bir bölümü kırılmış, kırık çanağa kadar inmiştir. Lülenin duman yolunda yüzeysel küçük kırıklar oluşmuştur. Lüle bitkisel ve geometrik bezemelidir. Çanağın alt kısmında rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bir bordür bulunmaktadır. Çanak gövdesi kazıma tekniğiyle yapılmış yan yana ve üst üste stilize bitkisel motiflerle bezenmiştir. Bu bezemelerin en alt kısmındaki motifler aşağıya doğru uzanarak alttaki bordürü kesmiştir. Çanaktaki bezeme kuşağı üst kısımda kazıma tekniğiyle yapılmış düz bir çizgiyle sınırlandırılmıştır. Bu çizginin üstünde ise yine rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordür tekrarlanmıştır. Bordürün üzerinde kenar daralarak sade bir şekilde devam etmiş ve kırılmıştır. Lülenin silindirik şekilli duman yolu omurgadan ağza doğru genişlemektedir. Kazıma tekniğiyle yapılmış bir çizgiden sonra duman yolu ağız kısmında bombeli bir bilezik ve basamak halkası yer almaktadır. Duman yolu çanağa üçgen uçlu olarak bağlanmaktadır. Çanağın kaidesinde duman yolunun üçgen ucunun iki yanı rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürle belirlenmiştir.

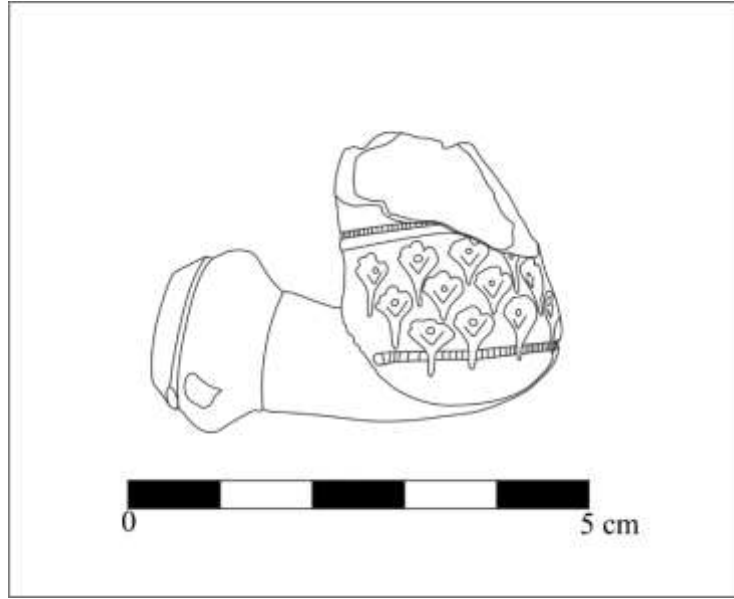
Dönemi: 17-18. yüzyıl

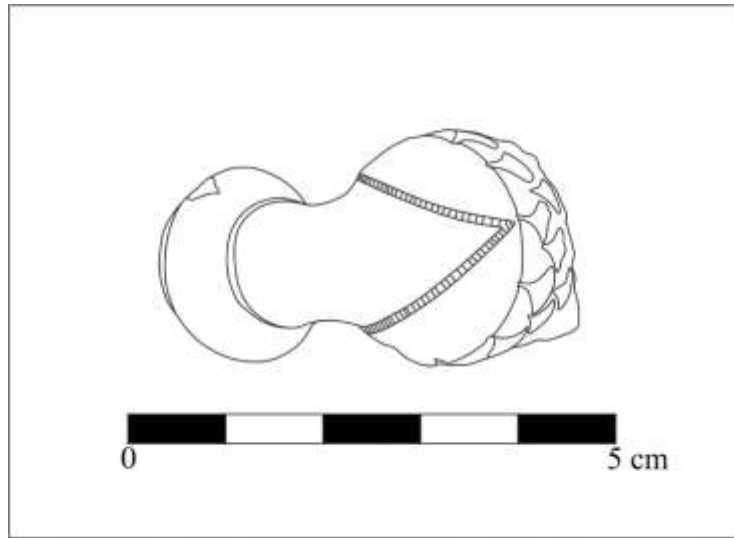
Foto. 175. Kat. No. 78 Yandan Görünüş

Foto. 176. Kat. No. 78 Kaideden Görünüş

Çizim 168. Kat. No. 78 Yandan Görünüş

Çizim 169. Kat. No. 78 Kaideden Görünüş

Katalog No: 79	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 177-178	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 170-171	Hamur Rengi: Beyaz
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müzeye Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 4.4 cm
Müzeye Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 2.1 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Torba Çanaklı	

Tanımı: Torba çanaklı lülenin kenarları ve duman yolu ağız kısmı kırılmıştır. Lüle geometrik ve bitkisel bezemelidir. Çanağın alt kısmında kazıma tekniğiyle yapılmış birbirine paralel iki çizgi çanağın altını dolandır. Bu çizgilerin üstünde çanakta baskı tekniğiyle yapılmış palmet motifleri yan yana ve üst üste sıralanarak bezeme yapılmıştır. Henüz bu süsleme kuşağı bitmeden üst kısım kırıldığından dolayı ne şekilde olduğunu bilemiyoruz. Lülenin duman yolu silindirik şekillidir. Duman yolu ağız kısmında bombeli sade bir bilezik vardır. Bilezikten sonra rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürün çok küçük bir parçası görülmektedir. Duman yolu basamak halkasıyla sonlanmıştır. Duman yolu çanağa üçgen uçlu olarak bağlanmaktadır. Çanağın kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun iki yanı kazıma tekniğiyle yapılmış ikişer çizgiyle belirtilmiştir.

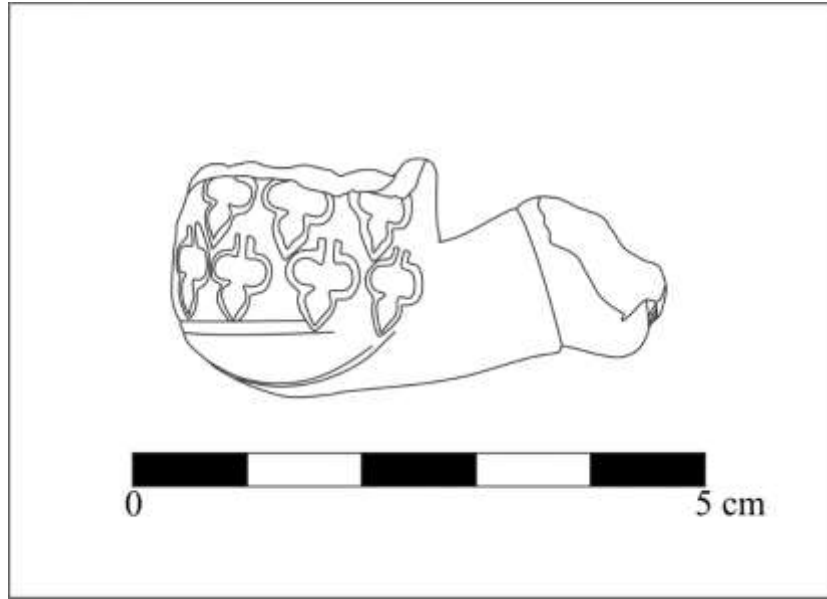
Dönemi: 17-18. yüzyıl

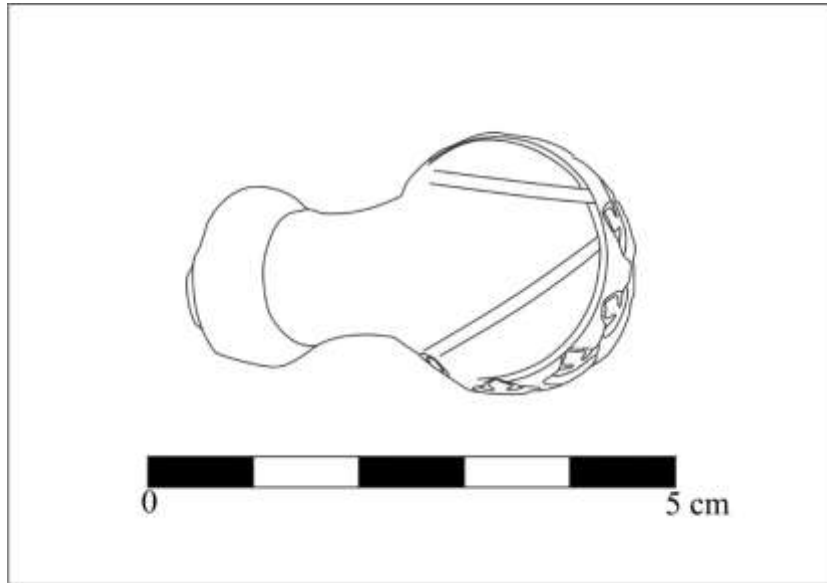
Foto. 177. Kat. No. 79 Yandan Görünüş

Foto. 178. Kat. No. 79 Kaideden Görünüş

Çizim 170. Kat. No. 79 Yandan Görünüş

Çizim 171. Kat. No. 79 Kaideden Görünüş

Katalog No: 80	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 179-180	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 172-173	Hamur Rengi: Açık Kahverengi
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 3.2 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 4.4 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Torba Çanaklı	

Tanımı: Torba çanaklı lülenin duman yolu kırılmıştır. Lülenin çanak ağız kenarında çok küçük yüzeysel kırılmalar ve lülede aşınmalar vardır. Lüle bitkisel ve geometrik süslemelidir. Lülenin çanağının her iki yüzünde kabartma şeklinde büyükçe altı yapraklı çiçek motifleri kullanılmıştır. Çanak kaidesinin altından doğru lülenin her iki yüzünden gelen kazıma tekniğiyle yapılmış iki çizgi, dikdörtgenlerin yer aldığı bordür ve rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordür çanağın ön yüzüne doğru gider, burada üçgen bir görüntü oluşturur. Yan kısımlarda yer alan bitkisel motiflerden sonra çanak içbükey olarak yükselmektedir. Çanak ağız kenarında kazıma tekniğiyle yapılmış birbirine paralel iki çizgi çanak ağız kenarını dolandır. Duman yolunun kalan çok küçük bir parçası silindirik şekillidir. Duman yolu doğrudan çanağa bağlanmaktadır. Çanak kaidesinde iki yuvarlak çerçeve bulunur. Ancak çerçevelerin içerisi oldukça aşınmıştır. Bu çerçevelerin içinde mühür olabileceği gibi süsleme de olabilir.

Dönemi: 18. Yüzyıl

Foto. 179. Kat. No. 80 Yandan Görünüş

Foto. 180. Kat. No. 80 Kaiceden Görünüş

Çizim 172. Kat. No. 80 Yandan Görünüş

Çizim 173. Kat. No. 80 Kaiceden Görünüş

Katalog No: 81	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 181-182	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 174-175	Hamur Rengi: Koyu Kahverengi
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2017	Uzunluk: 2.7 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 4.5 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Torba Çanaklı	

Tanımı: Torba çanaklı lülenin duman yolu çanaktan itibaren tamamen kırılmıştır. Çanak üzerinde yüzeysel küçük kırılmalar vardır. Lülenin çanağının tamamı kaiededen itibaren rulet baskı tekniğiyle damla (çentik) motifleriyle bezenmiştir. Çanak kaide de şişkin kenar kısmına doğru daralmış ve tekrar ağız kısmına kadar genişlemiştir. Çanak üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış birbirine paralel iki çizgi bulunmaktadır. Bu kısmın üzerinde yükselen kenarda kazıma tekniğiyle yapılmış bir bordürde yan yana daireler sıralanmıştır. Daireler alt ve üstünde ince bir çizgi kazınmamış kenar yüzeyiyle birleşmiştir. Bu bordürün üzerinde kabartma şeklinde bir bilezik bulunur. Bileziğin üst kısmı dalgalı bir şekilde verilmiştir. Bilezikten sonra sade bir kenar yükselir. Sade kenarın üst kısmında kazıma tekniğiyle yapılmış birbirine paralel iki çizgi gövdeyi dolandır. Çizgilerin üzerinde yine kazıma tekniğiyle yapılmış dikdörtgenlerin bulunduğu bordürden sonra çanak ağız kenarıyla sonlanmıştır. Lülenin duman yolu hafif şişkin bir omurgayla üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Çanak kaidesinde duman yolunun kenarları rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürle çevrelenmiştir. Üçgen bordürün bir kenarında kazıma tekniğiyle yapılmış iki çizgi diğer tarafında ise bir çizgi üçgenin etrafını sarmaktadır.

Dönemi: 18. yüzyıl

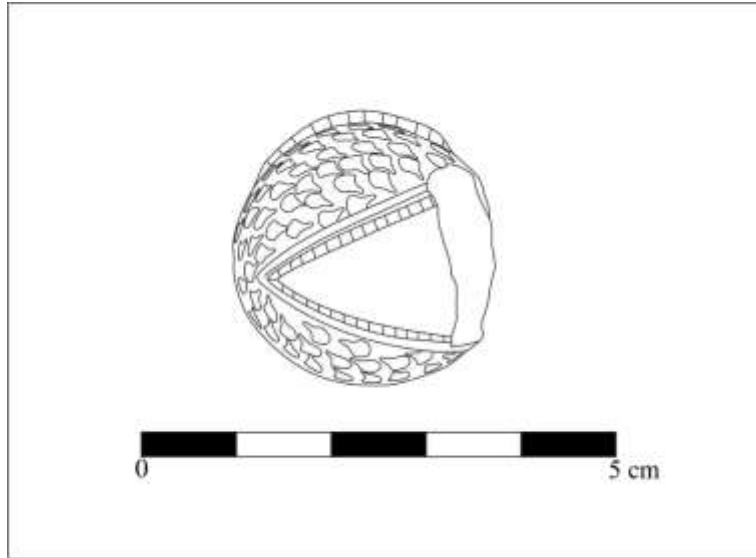
Foto. 181. Kat. No. 81 Yandan Görünüş

Foto. 182. Kat. No. 81 Kaideden Görünüş

Çizim 174. Kat. No. 81 Yandan Görünüş

Çizim 175. Kat. No. 81 Kaideden Görünüş

Katalog No: 82	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 183-184	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 176-177	Hamur Rengi: Kahverengi
Müze Envanter No: 19	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 1952	Uzunluk: 8.2 cm
Müze Geliş Şekli: Halkevinden Devir	Yükseklik: 4.6 cm
Bulut Yeri: Belirtilmemiştir	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.9 cm
Çanak Formu: Torba Çanaklı	

Tanımı: Torba çanaklı lülenin duman yolu ağız kenarında küçük yüzeysel bir kırık vardır. Genel olarak günümüze sağlam bir şekilde ulaşan lüle tamamen geometrik süslemelidir. Süslemelerin yapıldığı alanlar kabartma şeklinde çizgilerle belirtilmiştir. Lülenin kaide de geniş çanağı üst kısma doğru daralmış, kenar kısımları ağız kısmına kadar düz devam etmiştir. Çanağın en alt kısmında üstten düz bir çizgiyle kesilmiş üçgenlerin yer aldığı bir kuşak bulunmaktadır. Üçgenlerin içerisinde birer nokta vardır. Bu kısmın üzerinde baklava dilimlerini andıran geometrik düzenlemeli bir kuşak daha yer alır. Bu kuşağın üzerinde ise bombeli sade bir bilezik gövdeyi dolanmaktadır. Bombeli bileziğin üst kısmında yer alan kenarda yan yana büyükçe baklava dilimleri sıralanmıştır. Alttan ve üstten birer çizgiyle sınırlandırılan baklava dilimlerinin köşelerinde üçgen alanlar oluşmuştur. Her baklava diliminin içerisinde kabartma birer nokta bulunur. Silindirik şekilli duman yolu ağız kısmında genişleyerek sonlanmıştır. Duman yolunun gövdesinde iki yandan çizgiyle sınırlandırılmış içerilerinde birer nokta bulunan baklava dilimlerinin yer aldığı geniş bir kuşakla süsleme yapılmıştır. Bu kuşağın önünde ise kabartma şeklinde bir bilezik yer alır. Bileziğin üzeri düzgün olmayan çaprazlamasına çizgilerle süslenmiştir. Duman yolunun genişleyen ağız kısmında içlerinde birer nokta bulunan üçgenlerin yer aldığı bir kuşağa daha yer verilmiştir. Lülenin duman yolu gemi omurgası şeklinde çanağa üçgen uçlu olarak bağlanmaktadır. Ayrıca lülenin kalıp izleri alt ve üst kısımlarda belirgin bir şekilde görülmektedir.

Dönemi: 19. yüzyıl

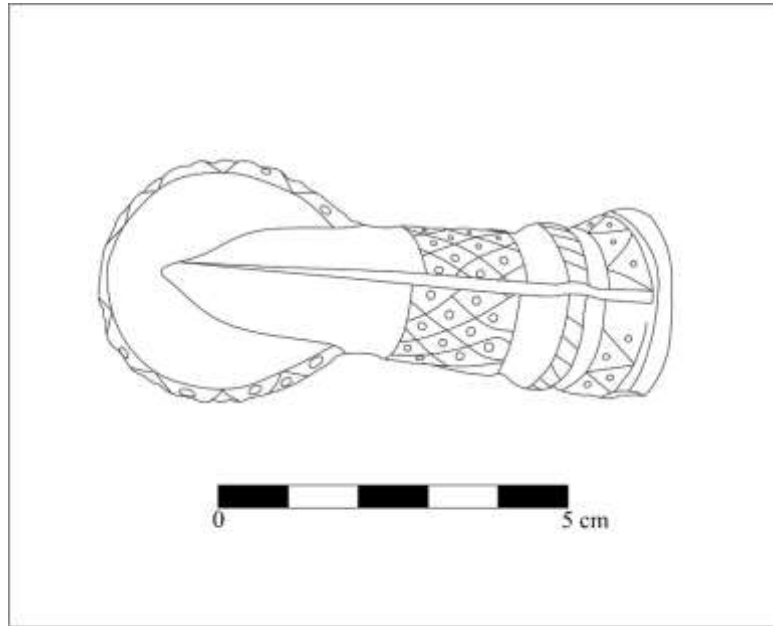
Foto. 183. Kat. No. 82 Yandan Görünüş

Foto. 184. Kat. No. 82 Kaiceden Görünüş

Çizim 176. Kat. No. 82 Yandan Görünüş

Çizim 177. Kat. No. 82 Kaiceden Görünüş

Katalog No: 83	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 185-186	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 178-179	Hamur Rengi: Kahverengi
Müze Envanter No: 38-79	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: -	Uzunluk: 7.9 cm
Müze Geliş Şekli: Müze Deposundan	Yükseklik: 4.5 cm
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.9 cm
Çanak Formu: Torba Çanaklı	

Tanımı: Torba çanaklı lülenin çanak ağız kenarında kırıklar vardır. Duman yolu ağız kenarında ise yüzeysel kırıklar oluşmuştur. Lülenin duman yolu kırılmış daha sonradan yapıştırılmıştır. Bu yüzden uzunluk ölçüsünde yanılma payı olabilir. Lüle üzerinde kalıp izleri net bir şekilde görülmektedir. Lüle tamamen kabartma çizgilerle belirtilmiş geometrik bezemelidir. Çanağın en alt kısmında üstten bir çizgiyle sınırlandırılmış, içlerinde birer nokta olan yan yana üçgenlerin sıralandığı bir süsleme yapılmıştır. Bu süslemenin üzerinde baklava dilimlerini andıran geometrik bir süsleme kuşağı bulunmaktadır. Tam orta kısımda bombeli sade bir bilezik yer alır. Bileziğin üzerinde yükselen kenarda yan yana baklava dilimleri sıralanmış, baklava dilimlerinin içerisine kabartma birer nokta konulmuştur. Baklava dilimleri alt ve üst kısımda birer çizgiyle sınırlandırılmıştır. Böylece baklava dilimlerinin arasında üçgenler meydana gelmiştir. Lülenin duman yolu silindirik şekillidir. Duman yolu ağız kısmı genişleyerek sonlanmaktadır. Duman yolunun gövdesinde baklava dilimlerinin yer aldığı geniş bir kuşak bulunmaktadır. Her bakla diliminin içerisine birer nokta yerleştirilmiştir. Bu kuşaktan sonra bombeli bir bilezik bulunur. Bombeli bileziğin üzerinde düzgün olmayan çapraz çizgilerle geometrik bir düzenlemeye gidilmiştir. Duman yolunun genişleyerek sonlanan ağız kısmında yan yana üçgenlerin sıralandığı bir süsleme yapılmıştır. Üçgenlerin içerisine birer nokta yerleştirilmiştir. Duman yolu gemi omurgası şeklinde üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır.

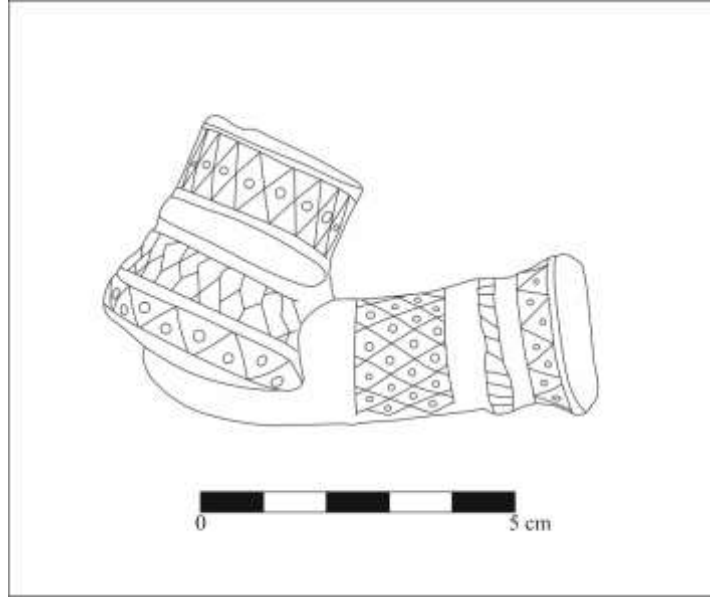
Dönemi: 19. yüzyıl

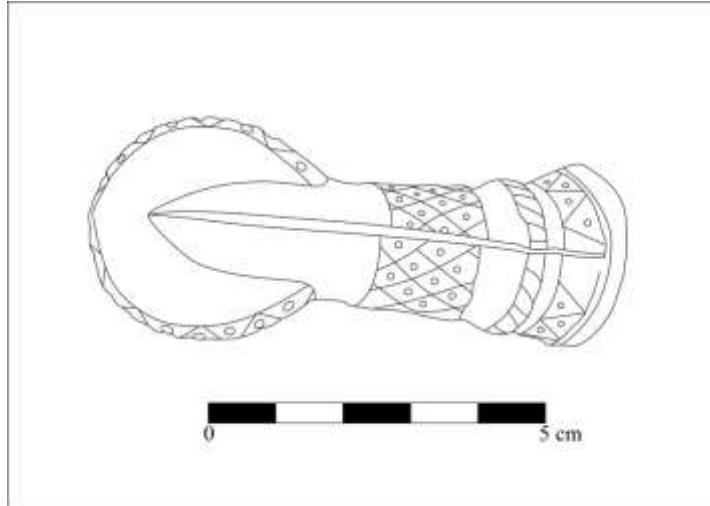
Foto. 185. Kat. No. 83 Yandan Görünüş

Foto. 186. Kat. No. 83 Kaiceden Görünüş

Çizim 178. Kat. No. 83 Yandan Görünüş

Çizim 179. Kat. No. 83 Kaiceden Görünüş

3.5.1. Ara Değerlendirme

Torba çanaklı lüleler Kat. No. 76-83 arasında anlatılmıştır. Torba çanaklı lüleler silindir çanaklı lülelere benzemekle birlikte çanağının kenardan daha geniş olmasıyla ayrılmaktadır. Ayrıca bize göre torba çanaklı lülelerin çanağının ön alt kısmı diğerlerine göre biraz daha uzatılarak vurgulanmıştır. Lülelerin kenarları genellikle daralan bir formda ve yuvarlak biçimlidir.

Katalogda ayrıntılarıyla anlatılan lülelerin hepsinin duman yolu silindir şekillidir. İki örneğin (Kat. No. 80, Kat. No. 81) duman yolu kırılmıştır. Torba çanaklı lülelerin duman yolu ağız kısmında bombeli bir bilezik ve basamak halkası bulunmaktadır. Lülelerin biri doğrudan (Kat. No. 80), geriye kalan lüleler ise çanağa üçgen uçlu olarak bağlanmıştır.

Lülelerde genellikle çanak gövdesinde süsleme yapılmış duman yolu sade bir şekilde bırakılmıştır. Sadece iki örnek diğerlerinden hem boyut hem süsleme olarak daha farklıdır. Bu iki örnekte (Kat. No. 82-83) duman yolunda da süsleme yapılmıştır.

Torba çanaklı lülelerde hem bitkisel hem geometrik motifler görülür. Bu motifler stilize bitki (Kat. No. 78), palmet (Kat. No. 79), düz çizgi (Kat. No. 80), yuvarlak (Kat. No. 80), üçgen (Kat. No. 82), baklava (Kat. No. 76), damla (çentik) (Kat. No. 81) ve nokta (Kat. No. 83) olarak tanımlanmıştır. Bu tip lülelerde mührü rastlanmamıştır.

Torba çanaklı lüleler genellikle küçük boyutlu olup 17-18. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Ancak (Kat. No. 82-83) diğerlerinden farklı ve büyük boyutlu lülelerdir. Bu lüleler 19. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Lülelerin uzunlukları 4.1 cm (Kat. No. 76) ile 4.5 cm (Kat. No. 78) arasında değişmektedir. 19. yüzyıla tarihlendirilen bir örnek (Kat. No. 82) 8.2 cm, diğeri (Kat. No. 83) 7.9 cm'dir. Torba çanaklı lülelerin duman yolu ağız çapları ise 0.8 cm (Kat. No. 78) ile 0.9 cm (Kat. No. 82) arasında değişmektedir.

Hasankeyf Kazısı'ndan çıkarılan torba çanaklı lüleler genellikle 17-18. yüzyıla²⁴⁴ (Foto. 187) (Çizim 180), Divriği Kale Kazısı'ndaki lüleler 17-18. yüzyıla²⁴⁵ (Foto. 188) (Çizim 181), Cizre İçkale Kazısı'ndaki lüleler 18. yüzyıla²⁴⁶ ve Bitlis Kale

²⁴⁴ Ayhan, *Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntuları*, 147-160-161.

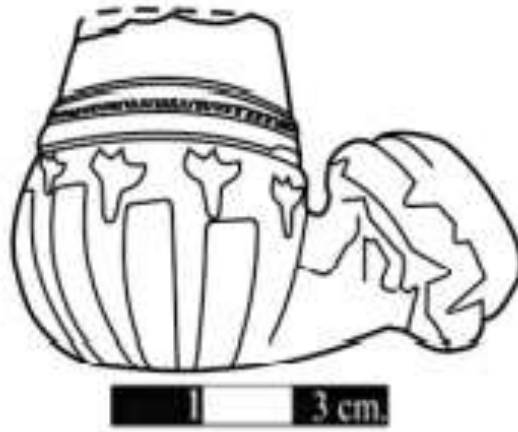
²⁴⁵ Budaktaş, 113-121.

²⁴⁶ Saldırgan Karaaslan, 194-197.

Kazısı'ndan çıkarılan lülelerden biri 17-18. yüzyıla, geri kalan dokuzu 18. yüzyıla tarihlendirilmiştir²⁴⁷ (Foto. 189) (Çizim 182).

Foto. 187. G. Ayhan, 2011 (A), s.160.

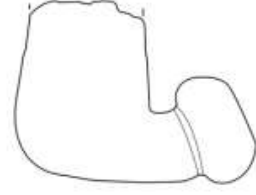

Çizim 180. G. Ayhan, 2011 (A), s.160.

²⁴⁷ Şen ve Karasu, 429.

Foto. 188. Y. Budaktaş, 2020, s.118.

Çizim 181. Y. Budaktaş, 2020, s.118.

Foto. 189. K. Şen, Y. E. Karasu, 2020, s.429.

Çizim 182. K. Şen, Y. E. Karasu, 2020, s.429.

3.6. KRATER ÇANAKLI LÜLELER

Katalog No: 84	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 190-191	Süsleme Tekniği: Baskı, kazıma
Çizim No: 183-184	Hamur Rengi: Koyu Kahverengi
Müze Envanter No: 2006/140 (A)	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2006	Uzunluk: 6.3 cm
Müze Geliş Şekli: Bayburt Kale Kazısı	Yükseklik: 3.8 cm
Buluntu Yeri: Bayburt Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Krater Çanaklı	

Tanımı: Krater çanaklı lülenin çanak ağız kenarının büyük bir bölümü çanağa doğru kırılmıştır. Duman yolu ağız kısmından ortasına kadar büyük parçası daha kırılan lülenin yüzeyinde aşınmalar oluşmuştur. Çanak kaideden yukarıya doğru krater şeklinde açılmaktadır. Çanak üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış kıvrımlı bir zikzak motifi genişçe bir bordür şeklinde çanak gövdesini sarmaktadır. Bu motifin alt ve üst kısmında kazıma tekniğiyle yapılmış bir çizgi motifi sınırlandırmaktadır. Motifin alt ve üst aralarında kalan kısımlarda yanlara ve öne doğru açılan üç yapraklı stilize bir çiçek motifi baskı tekniğiyle yapılmıştır. Bu kısmın üzerinde çanak ağzının altında baskı tekniğiyle yapılmış yan yana palmet motifleri çanak ağız kenarını dolandır. Palmet motiflerinin çanağa bakan alt köşeleri üçgenimsi alanlar oluşturmuştur. Bu alanlar alttan kazıma tekniğiyle yapılmış bir çizgiyle kesilmiştir. Lülenin silindir şekilli duman yolu omurgadan ağız kısmına doğru genişlemektedir. Duman yolu kazıma tekniğiyle yapılmış uzunca dilimler şeklindedir. Dilimlerin uçları sivriltilerek üçgen şekline getirilmiştir. Dilimlerin her iki ucu kazıma tekniğiyle yapılmış birer çizgiyle sınırlandırılmıştır. Dilimlerin uç kısmında kalan üçgen alanların arasında iki yana ve öne doğru bakan üç yapraklı stilize bir çiçek motifi baskı tekniğiyle yapılmıştır. Omurgadan ağız kısmına doğru genişleyen duman yolu ağız kısmında bombeli şekildedir. Ağız kısmı, üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış dikdörtgenlerin bulunduğu basamak halkasıyla sonlanmaktadır. Duman yolunun çanağa bağlandığı kısmın bir kenarında dilimler başlamadan önce mühür gibi baskı tekniğiyle yapılmış bir palmet motifi bulunmaktadır.

Duman yolu çanağa hafif şişkin ‘u’ şeklinde bağlanmaktadır. ‘U’ şeklinde olan bağlantının uçları kazıma tekniğiyle yapılmış dilimli bir şekildedir. Çanağın kaidesi de kazıma tekniğiyle kazınarak bağlantıdaki dilimler devam ettirilmiş, bağlantıdan çıkan ışınlar gibi kaideye yayılmıştır. Duman yolunun ‘u’ bağlantısının içinde kazıma tekniğiyle yapılmış iki yanda iki paralel çizgiyle yüzeysel üçgen uçlu bezeme vardır.

Dönemi: 19. yüzyıl 20. yüzyıl başı

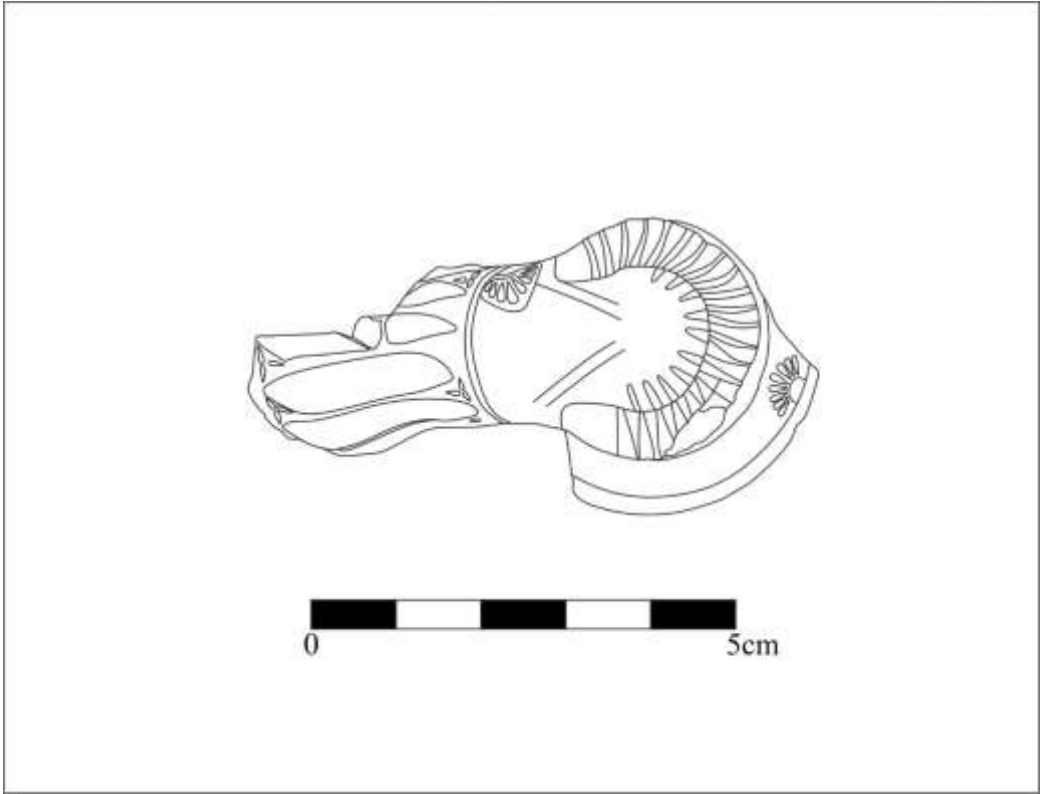
Foto. 190. Kat. No. 84 Yandan Görünüş

Çizim 183. Kat. No. 84 Yandan Görünüş

Foto. 191. Kat. No. 84 Kaideden Görünüş

Çizim 184. Kat. No. 84 Kaideden Görünüş

Katalog No: 85	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 192-193	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 185-186	Hamur Rengi: Sarımsı Kahverengi
Müze Envanter No: 34	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 1949	Uzunluk: 5.8 cm
Müze Geliş Şekli: Kümbet Hafriyatından (?)	Yükseklik: 3.7 cm
Buluntu Yeri: -	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Krater Çanaklı	

Tanımı: Krater çanaklı olan lülenin duman yolu, ağız kısmından çanağa doğru bir kenarı kırılmıştır. Çanak ve duman yolu üzerinde de küçük yüzeysel kırıklar vardır. Lüle geometrik ve bitkisel süslemelidir. Lülenin çanağı üzerinde kazıma tekniğiyle iki çizgi arasına alınan bir süsleme vardır. Bu süslemede kazıma tekniğiyle iki sıra halinde üst üste yapılan beyzi motifleri dıştan çentikli bir çerçeve içine alınmıştır. Lülenin duman yolu omurgadan ağız kısmına doğru genişlemektedir ve yuvarlak biçimlidir. Duman yolu ağız kısmı bombelidir. Bombeli kısımda kazıma tekniğiyle yapılmış dikdörtgenlerin sıralandığı bordür yer alır. Bu bordürden sonra duman yolu ağız kısmı basamak halkasıyla sonlandırılmıştır. Duman yolu çanağa ‘u’ biçiminde bağlanmaktadır. Duman yolunun kaide de çanağa bağlandığı kısım kademelidir. Kademenin kenarları dilimli bir şekilde verilmiştir. Duman yolunun çanağa bağlandığı ‘u’ biçiminin tam ortasına kazıma tekniğiyle yapılmış rozet halinde bir çiçek bulunur. Bu çiçek ortada bir yuvarlağın etrafında damla biçimli dokuz yapraktan oluşur.

Dönemi: 19. yüzyıl 20. yüzyıl başı

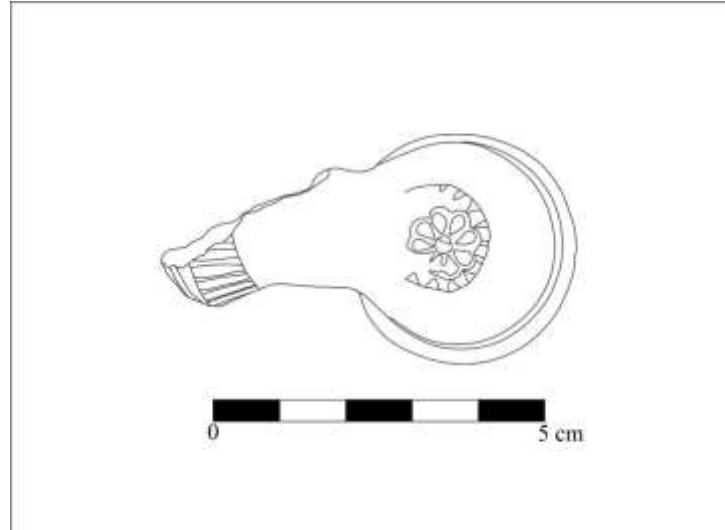
Foto. 192. Kat. No. 85 Yandan Görünüş

Foto. 193. Kat. No. 85 Kaiceden Görünüş

Çizim 185. Kat. No. 85 Yandan Görünüş

Çizim 186. Kat. No. 85 Kaiceden Görünüş

Katalog No: 86	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 194-195	Süsleme Tekniği: Baskı, kazıma
Çizim No: 187-188	Hamur Rengi: Kırmızı
Müze Envanter No: 46	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 1949	Uzunluk: 7.1 cm
Müze Geliş Şekli: Kümbet Hafriyatından (?)	Yükseklik: 4.7 cm
Buluntu Yeri: -	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.7 cm
Çanak Formu: Krater Çanaklı	

Tanımı: Krater çanaklı lülenin çanağının büyük bir bölümü kırılmıştır. Lülenin duman yolu ağız kısmından kopan bir parça duman yolunun üstüne doğru yüzeysel olarak kırılmıştır. Çanağın kaidesine doğru yüzeysel kırılmalar ve lüle üzerinde aşınmalar vardır. Çanak duman yolunun omurgasından itibaren kademeli bir şekilde yapılmış ve genişlemiştir. En alt kısmında dilimli omurga, üstünde kazıma tekniğiyle yapılmış ışınsal dilimli kaide ve onun üzerinde bombeli bir bölüm yer alır. Bombeli kısmın üzeri kazıma tekniğiyle yapılmış baklava dilimlerinin yan yana ve üst üste yerleştirilmesiyle süslenmiştir. Bombeli alanın üstünde çanak bir kademe daha genişler sonra içbükey olarak ağız kısmına kadar yükselir. Bu kısım dilimli bir şekilde yapılmıştır. Dilimlerin alt uçları yuvarlatılmış üçgenimsi görüntüdedir. Arada kalan üçgen alanlarda baskı tekniğiyle yapılmış palmet motifleri kullanılmıştır. Dilimlerin üst kısmının içine dörder adet geometrik düzenlemeli süsleme yapılmıştır. Bunun üzerinde çanak, ağız kenarıyla sonlanmaktadır. Duman yolunun bir kenarında mühür bulunmaktadır. Mühür kısmı aşındığından dolayı okunamamaktadır. Silindirik şekilli duman yolunun ağız kısmı bombeli bir şekilde yapılmıştır. Bombeli kısımdan hemen sonra kenarları dilimli şekilde basamak halkası yer alır. Duman yolu yarıdan itibaren uzunlamasına dilimli bir şekilde uzanır. Dilimlerin uç kısımları yuvarlatılmış, aralarında kalan kısımlarda stilize bitki motifleriyle süsleme yapılmıştır. Duman yolu çanağa ‘u’ biçiminde şişkin bir omurgayla bağlanmaktadır. Kaide kısmında omurganın üzerinde stilize ağaç motifi bulunmaktadır. Bunun bir yanında ise stilize bir çiçek motifine yer verilmiştir.

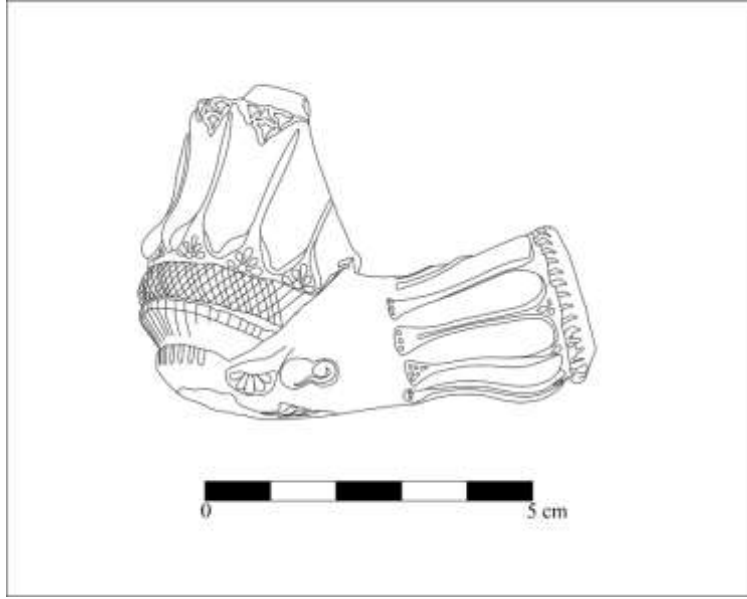
Dönemi: 19. yüzyıl 20. yüzyıl başı

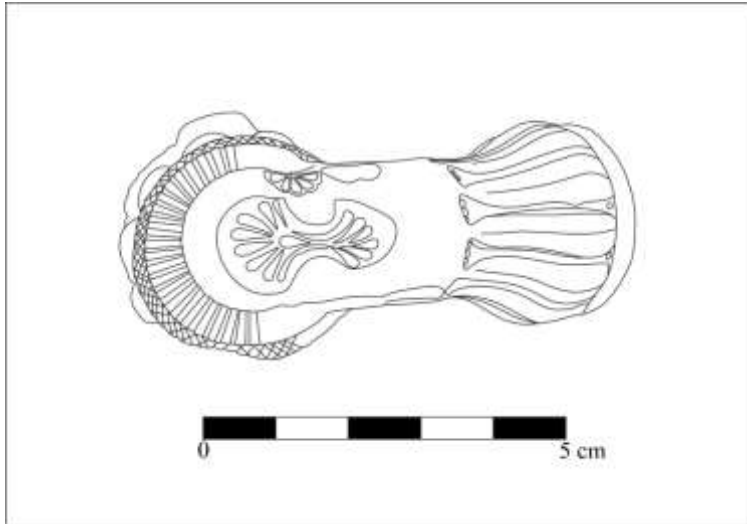
Foto. 194. Kat. No. 86 Yandan Görünüş

Foto. 195. Kat. No. 86 Kaideden Görünüş

Çizim 187. Kat. No. 86 Yandan Görünüş

Çizim 188. Kat. No. 86 Kaideden Görünüş

Katalog No: 87	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 196-197	Süsleme Tekniği: Baskı, kazıma
Çizim No: 189-190	Hamur Rengi: Kirli Beyaz
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2017	Uzunluk: 6.6 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 4.7 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Krater Çanaklı	

Tanımı: Krater çanaklı lülenin kenarının büyük bir bölümü kırılmıştır. Dışa doğru açılan çanak altının üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış üçgen alınlıklı nişler bir sıra halinde çanağın alt kısmını dolandır. Bu nişlerin her birinin içerisine birer nokta konulmuştur. Bunun üzerinde ince bir bilezik çanak gövdesini sarar. Bileziğin üzerinde dört sıra halinde dikine düz çizgilerle çanak hareketlendirilmiştir. En üst kısımda ince bir bilezik daha kullanılmış ve çanak ağız kısmıyla sonlandırılmıştır. Lülenin duman yolu silindirik şekillidir. Duman yolu ağız kısmında bombeli bir bilezik bulunur. Bombeli bileziğin üzerinde ince sade bir bilezik daha kullanılmış ve ince bileziğin iki kenarında bombeli bilezikte kazıma tekniğiyle yapılmış üçgenimsi alanlar birer bordür oluşturmuştur. Duman yolu çanağa şişkin bir omurgayla ‘u’ şeklinde bağlanmıştır. Omurganın üzerinde bağlantının içinde baskı tekniğiyle yapılmış stilize bir ağaç motifi bulunmaktadır. Bu süslemenin hemen gerisinde ise baskı tekniğiyle yapılmış üç adet damla motifi içinde noktalar kullanılmıştır.

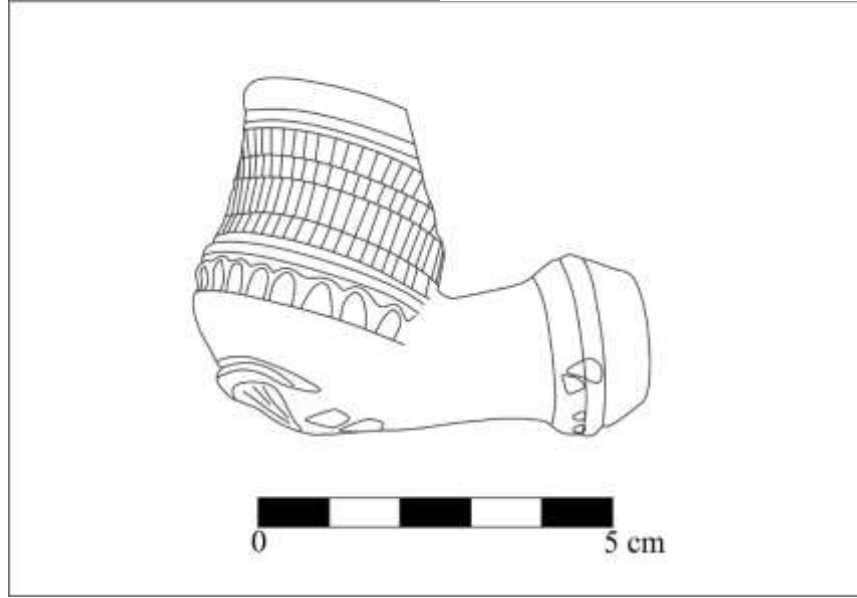
Dönemi: 19. yüzyıl 20. yüzyıl başı

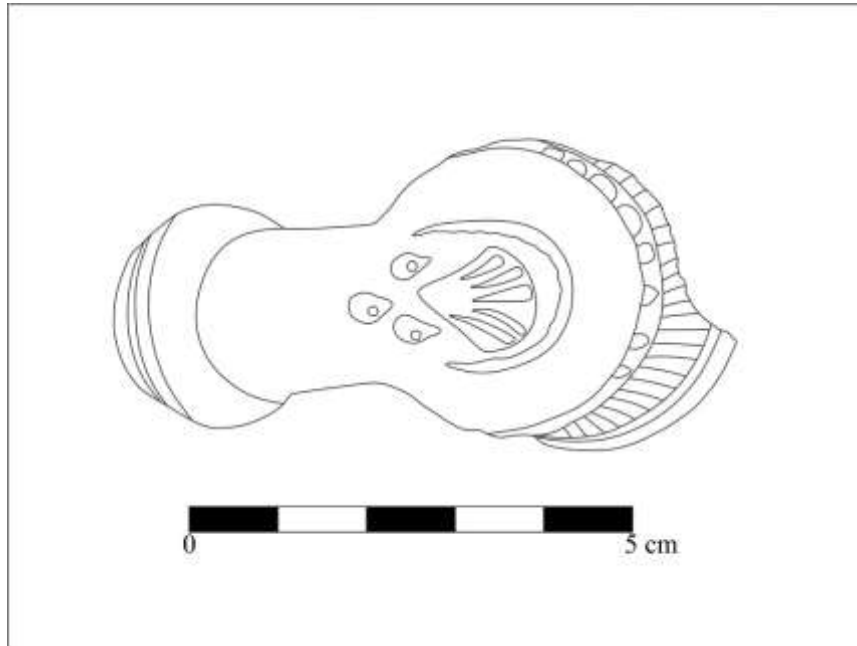
Foto. 196. Kat. No. 87 Yandan Görünüş

Foto. 197. Kat. No. 87 Kaideden Görünüş

Çizim 189. Kat. No. 87 Yandan Görünüş

Çizim 190. Kat. No. 87 Kaideden Görünüş

Katalog No: 88	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 198-199	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 191-192	Hamur Rengi: Kırmızımsı Kahverengi
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 7.3 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 3.3 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Krater Çanaklı	

Tanımı: Krater çanaklı lülenin çanak bölümünün büyük bir kısmı kırılmıştır. Çanağın kalan kısımlarında ve duman yolunda yüzeysel kırılmalar ve aşınmalar vardır. Lüle geometrik ve bitkisel bezemelidir. Çanağın sağlam kalan kısmı sade bir şekilde bırakılmış, sadece kaide kısmında süsleme yapılmıştır. Lülenin duman yolu silindirik şekillidir. Duman yolunun orta kısmında rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bir bordür bulunmaktadır. Bu bordürden sonra duman yolu kazıma tekniğiyle yapılmış uzunca dilimler şeklinde uzanmaktadır. Duman yolu ağız kısmı bombeli olarak yapılmış ve basamak halkasıyla sonlanmıştır. Basamak halkasının bombeli kısma bakan tarafı dilimli bir şekilde yapılmıştır. Çanağın yanında duman yolunun altına yuvarlağa yakın bir çerçeve içine noktalar yapılmıştır. Duman yolu çanağa şişkin bir omurgayla ‘u’ biçiminde bağlanmaktadır. Omurganın üzerinde ‘u’ şeklindeki bağlantının içinde baskı tekniğiyle yapılmış stilize bir ağaç motifi bulunmaktadır. Bu motifin iki kenarında stilize çiçek motifleri kullanılmıştır. ‘U’ şeklindeki şişkin omurganın etrafı çanak kaidesinde dilimli bir şekilde düzenlenmiştir. Çanak kaidesinin üzerinde altı adet yarım daire çerçeve bağlantının etrafını sarmaktadır. Yarım daire çerçevelerin içerisi baskı tekniğiyle yapılmış stilize çiçek motifleriyle bezenmiştir.

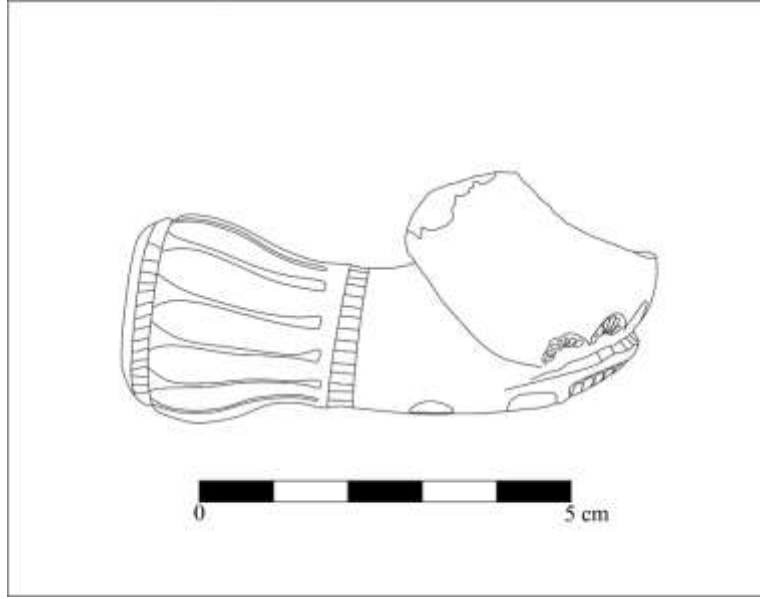
Dönemi: 19. yüzyıl 20. yüzyıl başı

Foto. 198. Kat. No. 88 Yandan Görünüş

Foto. 199. Kat. No. 88 Kaideden Görünüş

Çizim 191. Kat. No. 88 Yandan Görünüş

Çizim 192. Kat. No. 88 Kaideden Görünüş

Katalog No: 89	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 200-201	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 193-194	Hamur Rengi: Koyu Kahverengi
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 5.2 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 4.8 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.9 cm
Çanak Formu: Krater Çanaklı	

Tanımı: Krater çanaklı lülenin kenarının bir tarafı çanağa doğru büyükçe kırılmıştır. Çok fazla aşınan lüle üzerinde yüzeysel kırılmalar vardır. Lülenin çanağının alt kısmı kazıma tekniğiyle yapılmış dilimler haline getirilmiştir. Dilimlerin ucu kaideye kadar uzanmaktadır. Dilimli kısmın üzerinde geometrik bir kuşak yer alır. Geometrik düzenlemenin kenarları çentiklerle hareketlendirilmiştir. Bu kısmın içerisi kazıma tekniğiyle yapılmış dikine çizgilerle doldurulmuştur. Bu kuşaktan sonra lüle içbükey olarak krater şeklinde açılmaktadır. En üst kısımda kazıma tekniğiyle yapılmış üçgen dilimler çanak ağız altında bir bordür oluşturur. Üçgen dilimlerin arasında kalan alanlar yine kazıma tekniğiyle yapılmış dikine düz çizgilerle doldurulmuştur. Bu kısmın üzerinde ise sade bir ağız kenarıyla çanak sonlandırılmıştır. Lülenin silindirik şekilli duman yolu ağız kısmında bombeli bir bilezik ve basamak halkası bulunur. Basamak halkasının bombeli kısma bakan yüzü üçgen dilimler şeklinde yapılmıştır. Üçgen dilimlerin kenarları çentiklerle hareketlendirilmiştir. Silindirik duman yolu üzerinde bir kenardan bir kenara dolanıp üst kısımda birleşmeyen, rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bir bordür bulunmaktadır. Duman yolu hafif şişkin bir omurgayla üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun etrafı rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bir bordürle çevrelenmiştir.

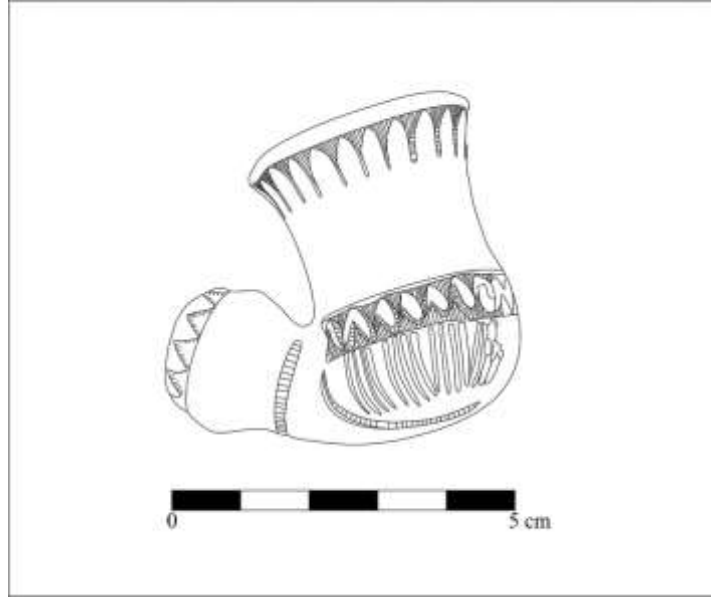
Dönemi: 19. yüzyıl 20. yüzyıl başı

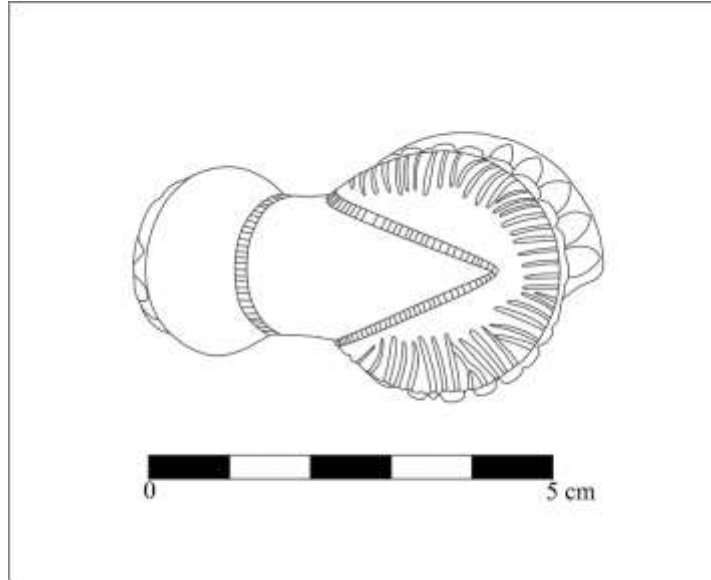
Foto. 200. Kat. No. 89 Yandan Görünüş

Foto. 201. Kat. No. 89 Kaideden Görünüş

Çizim 193. Kat. No. 89 Yandan Görünüş

Çizim 194. Kat. No. 89 Kaideden Görünüş

Katalog No: 90	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 202-203	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 195-196	Hamur Rengi: Siyah
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 5.9 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 3.6 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 1.8 cm
Çanak Formu: Krater Çanaklı	

Tanımı: Krater çanaklı lülenin çanağının bir tarafı tamamen kırılmış, diğer tarafının ise üst kısmı kırılmıştır. Lülenin kalan kısımlarında yüzeysel kırılmalar ve aşınmalar oluşmuştur. Çanak kısmının kalan bölümü süslemesiz sade bir şekildedir. Sadece kaide kısmında kazıma tekniğiyle yapılmış süsleme vardır. Duman yolu silindirik formludur. Duman yolu ağız kısmında duman yolundan doksan derece açıyla yükselen bombeli bir bilezik bulunur. Bileziğin çanağa bakan yüzü kazıma tekniğiyle içbükey dilimler haline getirilmiştir. Duman yolunun gövdesinde kazıma tekniğiyle yapılmış birbirine paralel iki çizgi bir yandan diğer yana dolanır üst kısımda birleşmezler. Duman yolu hafif şişkin bir omurgayla üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Üçgen bağlantının etrafında çanak kaidesi kazıma tekniğiyle yapılmış dilimler halinde bağlantıdan çıkan ışınlar gibi bezenmiştir.

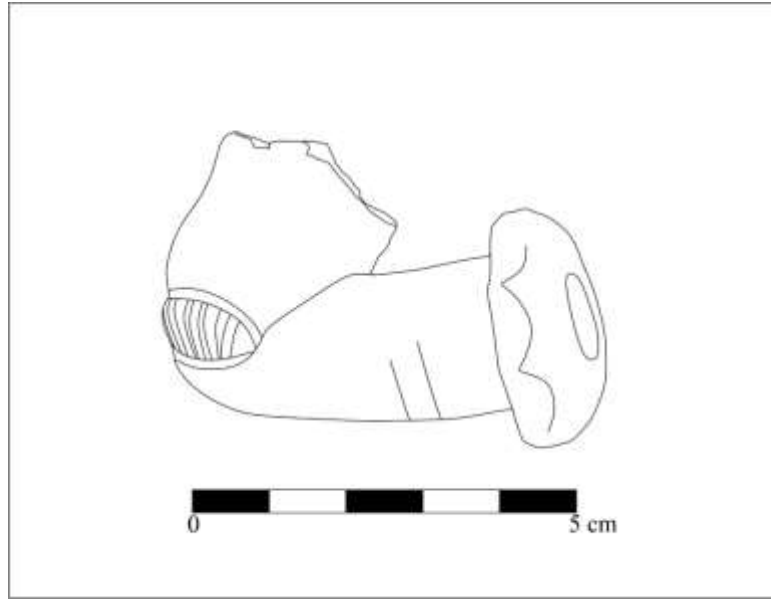
Dönemi: 19. yüzyıl 20. yüzyıl başı

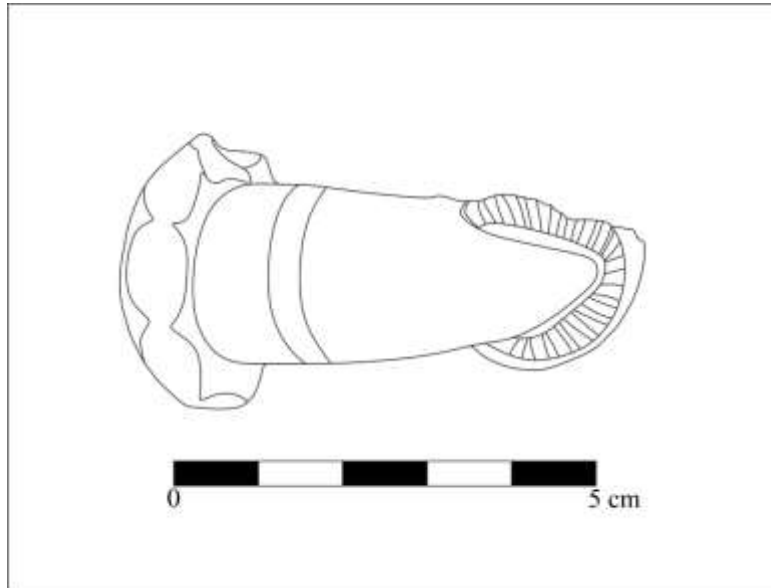
Foto. 202. Kat. No. 90 Yandan Görünüş

Foto. 203. Kat. No. 90 Kaideden Görünüş

Çizim 195. Kat. No. 90 Yandan Görünüş

Çizim 196. Kat. No. 90 Kaideden Görünüş

3.6.1. Ara Değerlendirme

Krater gövdeli lüleler Kat. No. 84-90 arasında incelenmiştir. Bu tipteki lülelerin çanak kısmı krater şeklindedir. Ağız kısımları bir krater gibi açılmaktadır. Sade krater şeklinde olan çanaklar daha çok olsa da çanağı dilimli olan örnek de (Kat. No. 86) vardır.

Krater çanaklı lülelerin duman yolu genellikle silindirik formlu ve ağız kısmında bombe yaparak basamak halkasıyla sonlandırılmıştır. Bir örnek (Kat. No. 90) lale çanaklı lüleler gibi 90 derece açıyla yükselen ve kenarları dilimli hale getirilen bilezikle sonlandırılmıştır. Disk çanaklı lülelerde görülen duman yolunun uzun dilimler şeklindeki örnekleri krater çanaklı örneklerde de (Kat. No. 84, Kat. No. 86, Kat. No. 88) yaygındır. Krater çanaklı lülelerin bağlantı şekilleri diğer tip çanaklara göre farklılık arz etmiş çanağa genellikle ‘U’ biçiminde bağlanmıştır. Ancak üçgen uçlu olarak bağlanan örnekler de (Kat. No. 89-90) vardır.

Krater çanaklı lülelerin genellikle çanak gövdelerinde, duman yolunda, kaide kısmında ve duman yolu bağlantısının içinde süsleme yapılmıştır. Krater çanaklı lülelerin birinde (Kat. No. 86) mühür bulunmaktadır. Mühür aşınmadan dolayı okunamamıştır.

Bu tip lülelerde hem geometrik hem bitkisel süslemeye yer verilmiştir. Süslemelerde zikzak (Kat. No. 84), çentik (Kat. No. 85), üçgen (Kat. No. 87), dikdörtgen (Kat. No. 85), baklava (Kat. No. 86), nokta (Kat. No. 88), düz çizgi (Kat. No. 89), üçgen alınlıklı niş (Kat. No. 87), yarım daire çerçeve (Kat. No. 88), ışınsal dilim (Kat. No. 90), beyzi (Kat. No. 85), palmet (Kat. No. 84), stilize çiçek (Kat. No. 84) rozet çiçek (Kat. No. 85) ve stilize ağaç (Kat. No. 86) gibi zengin bezeme motifleri yer almaktadır.

Lüleler 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başına tarihlendirilmiştir. Lülelerin uzunlukları 5.2 cm (Kat. No. 89) ile 7.3 cm (Kat. No. 88) arasında değişmektedir. Lülelerin duman yolu ağız çapları 0.9 cm (Kat. No. 89) ile 1.8 cm (Kat. No. 90) arasındadır.

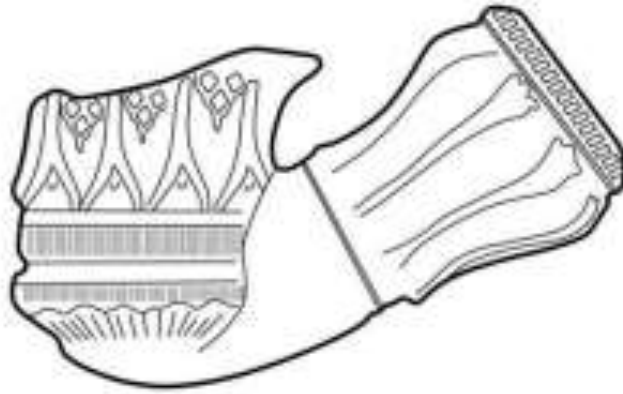
Mardin Müzesi’nde bulunan krater çanaklı lüleler 19. yüzyıl ortası 20. yüzyıl başına ²⁴⁸(Foto. 204) (Çizim 197), Hasankeyf Kazısı’ndan çıkan benzer örnekleri 19.

²⁴⁸ Erdoğan, 127-136.

yüzyıl ile 20. yüzyıl başına²⁴⁹ (Foto. 205) (Çizim 198), Hoşap Kalesi Kazısı'ndaki krater çanaklı lüleler 19-20. yüzyıla tarihlendirilmiştir²⁵⁰ (Foto. 206).

Foto. 204. A. K. Erdoğan, 2019, s.131.

Çizim 197. A. K. Erdoğan, 2019, s.131.

²⁴⁹ Ayhan, *Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntuları*, 274-285.

²⁵⁰ Berge, 141.

Foto. 205. G. Ayhan, 2011 (A), s.275.

Foto. 206. S. Berge, 2020, s.141.

Çizim 198. G. Ayhan, 2011 (A), s.275.

3.7. SİLİNDİR ÇANAKLI LÜLELER

Katalog No: 91	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 207-208	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 199-200	Hamur Rengi: Gri
Müze Envanter No: 44	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 1949	Uzunluk: 2.4 cm
Müze Geliş Şekli: Kümbet Hafriyatından (?)	Yükseklik: 3.9 cm
Buluntu Yeri: -	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Silindir Çanaklı	

Tanımı: Silindir çanaklı lülenin duman yolu çanaktan itibaren kırılmıştır. Çanak kısmı sağlam olarak günümüze ulaşan lülenin çanağı, kaideden ağız kısmına doğru hafif daralarak yükselen bir formda yapılmıştır. Lüle geometrik bezemelidir. Çanak üzerinde duman yolunun hemen çanağa bittiği yerde ve biraz yukarısında rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı iki yatay bordür bulunmaktadır. Bu yatay bordürlerin arasında kazıma tekniğiyle yapılmış düzgün olmayan karelerin yer aldığı iki bordür daha bulunmaktadır. Bordürlerin üst kısmında yükselen kenar düz bir şekilde devam etmiş üzeri sade bırakılmıştır. En alttaki bordürden kaide kısmına kadar olan kısımda ise kazıma tekniğiyle yapılmış bölümler arasında düzgün olmayan baklava motifleri ve geometrik süslemeler yapılmıştır. Lülenin duman yolu doğrudan çanağa bağlanmaktadır. Kaide kısmında düzgün olmayan rastgele yapılmış kazımlar yer almaktadır.

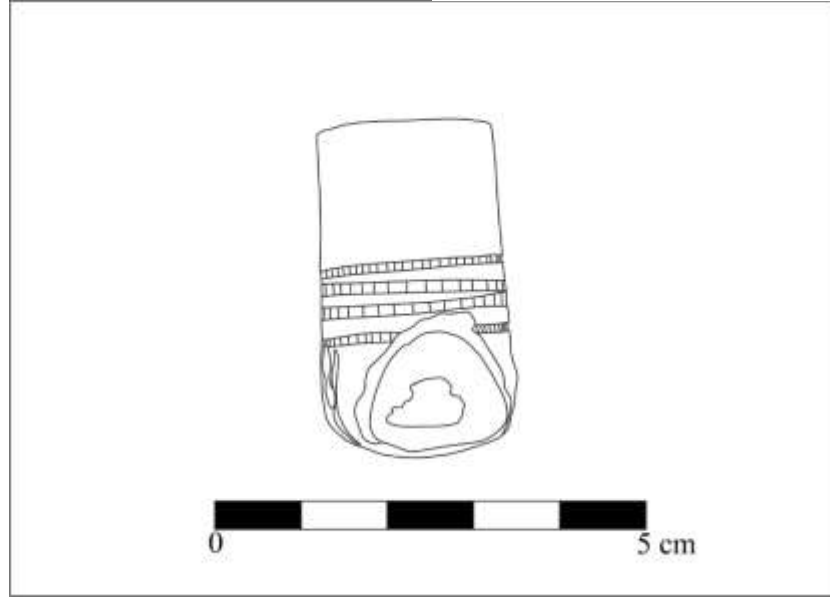
Dönemi: 17-18. yüzyıl

Foto. 207. Kat. No. 91 Yandan Görünüş

Foto. 208. Kat. No. 91 Kaideden Görünüş

Çizim 199. Kat. No. 91 Yandan Görünüş

Çizim 200. Kat. No. 91 Kaideden Görünüş

Katalog No: 92	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 209-210	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 201-202	Hamur Rengi: Gri
Müze Envanter No: 2006/139 (A)	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2006	Uzunluk: 4.1 cm
Müze Geliş Şekli: Bayburt Kale Kazısı	Yükseklik: 4.1 cm
Buluntu Yeri: Bayburt Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.8
Çanak Formu: Silindir Çanaklı	

Tanımı: Silindir çanaklı lülenin çanak ağız kenarından küçük bir kısım kırılarak gövdeye doğru inmiştir. Kırık kısmın ucundan aşağıya doğru bir çatlak oluşmuş ve lüle yüzeyinde aşınmalar mevcuttur. Lüle üzerinde geometrik bir düzenleme ile bezeme yapılmıştır. Lülenin çanak kısmının alt ve üstünde kazıma tekniğiyle yapılmış ikişer çizgi gövdeyi dolanmaktadır. Bu çizgilerin arasında kazıma tekniğiyle çanak gövdesinde bir sıra büyükçe baklava dilimleri gövdeyi sarar. Baklava dilimlerinin arasında kalan kısımlarda içe içe geçmiş üçgenler yer alır. Üst kısımda yükselen kenarda süsleme yapılmamış boş bırakılmıştır. Silindirik biçimli duman yolunun ağız kısmında sade bir şekilde bombeli bir bilezik ve basamak halkası kullanılmıştır. Duman yolu üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Çanak kaidesinde duman yolunun üçgen ucunun iki yanı kazıma tekniğiyle yapılmış iki çizgi ile belirtilmiştir.

Dönemi: 17-18. yüzyıl

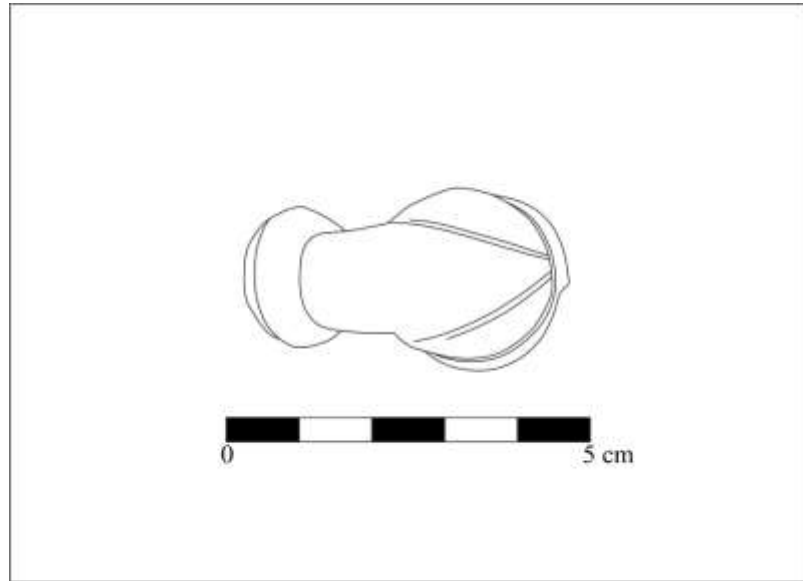
Foto. 209. Kat. No. 92 Yandan Görünüş

Foto. 210. Kat. No. 92 Kaideden Görünüş

Çizim 201. Kat. No. 92 Yandan Görünüş

Çizim 202. Kat. No. 92 Kaideden Görünüş

Katalog No: 93	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 211-212	Süsleme Tekniği: -
Çizim No: 203-204	Hamur Rengi: Kirli Beyaz
Müze Envanter No: 15-80	Ölçüler:
Müzeeye Geliş Tarihi: 2.12.1980	Uzunluk: 4.4 cm
Müzeeye Geliş Şekli: Mehmet Bayramoğlu tarafından hediye edilmiştir.	Yükseklik: 4 cm Duman Yolu Ağız Çapı: 0.8 cm
Buluntu Yeri: Belirtilmemiştir	
Çanak Formu: Silindir Çanaklı	

Tanımı: Silindir çanaklı lülenin kenarlarının büyük bir bölümü kırılmıştır. Lüle üzerinde yüzeysel kırık ve aşınmalar mevcuttur. Lüle tamamen süslemesiz ve sade bir şekilde yapılmıştır. Silindir çanak kaideden kenar kısmına doğru hafif daralır bir biçimdedir. Lülenin duman yolu silindirik biçimlidir. Duman yolu ağız kısmı bombeli sade bir bilezikle sonlanmaktadır. Duman yolu çanağa doğrudan bağlanmaktadır.

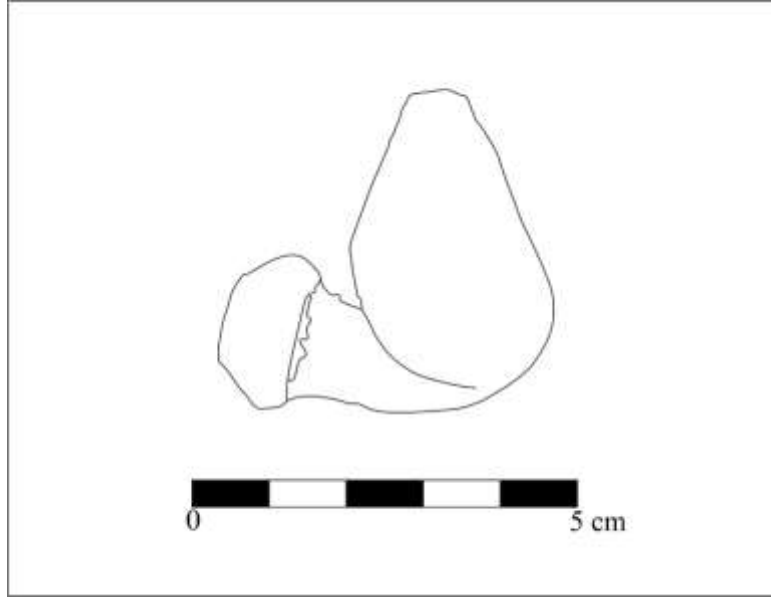
Dönemi: 17-18. yüzyıl

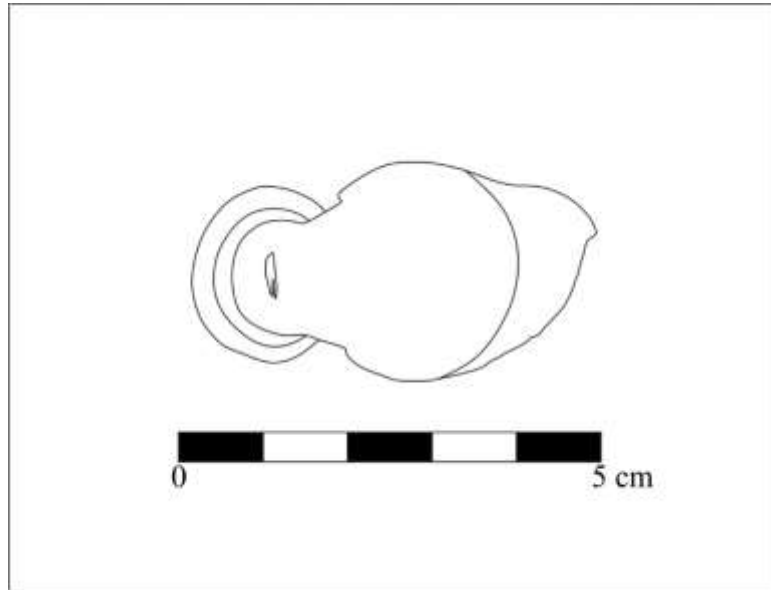
Foto. 211. Kat. No. 93 Yandan Görünüş

Foto. 212. Kat. No. 93 Kaideden Görünüş

Çizim 203. Kat. No. 93 Yandan Görünüş

Çizim 204. Kat. No. 93 Kaideden Görünüş

Katalog No: 94	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 213-214	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 205-206	Hamur Rengi: Sarımsı Kahverengi
Müze Etüt No: EK-M6-58	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2017	Uzunluk: 4.5 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 4.5 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Silindir Çanaklı	

Tanımı: Silindir çanaklı lülenin duman yolunun üst kısmı duman yolu ağzından çanağa doğru kırılmıştır. Çanak kısmı sağlam olarak günümüze ulaşmış ancak üzerinde aşınmalar olmuştur. Lüle üzerinde geometrik bezemeler yapılmıştır. Lülenin çanağı kazıma tekniğiyle yapılmış dilimlere ayrılmıştır. Dilimlerin üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış ikişer çizgi dikine uzanır. Kenar kısmında kazıma tekniğiyle yapılmış geniş bordürde çapraz çizgiler kullanılmıştır. Bordürün üst kısmında, iç bükey olarak yükselen bölüm alttan ve üstten kazıma tekniğiyle yapılmış bir çizgiyle sınırlandırılmıştır. Bunun üzerinde kenar sade ve düz olarak devam eder. Lülenin duman yolu silindirik şekillidir. Duman yolu üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış ince içbükey bir silme ve duman yolu ağız kısmında bombeli bir bilezik vardır. Bilezikten sonra duman yolu basamak halkasıyla sonlanmaktadır. Lülenin duman yolu doğrudan çanağa bağlanmaktadır.

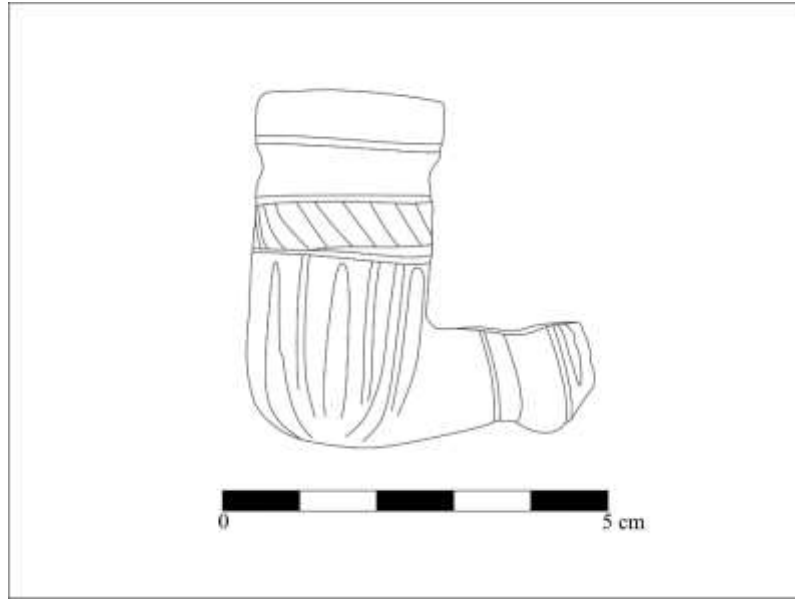
Dönemi: 17-18. yüzyıl

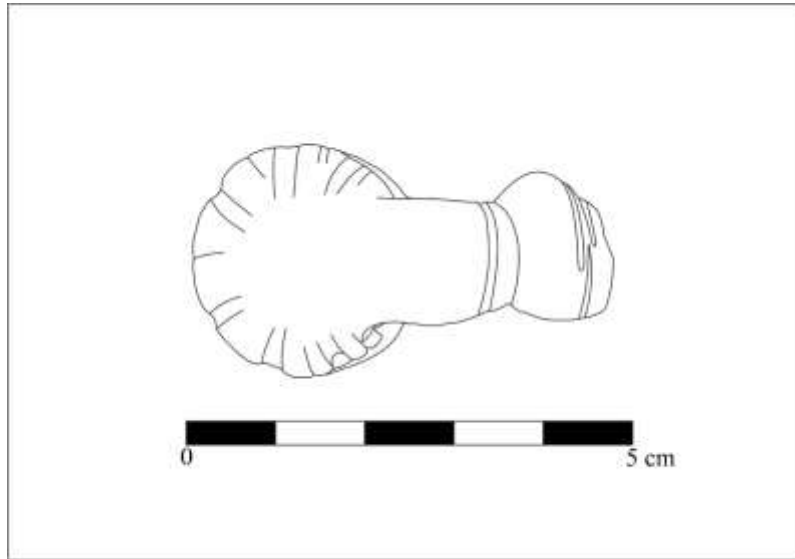
Foto. 213. Kat. No. 94 Yandan Görünüş

Foto. 214. Kat. No. 94 Kaideden Görünüş

Çizim 205. Kat. No. 94 Yandan Görünüş

Çizim 206. Kat. No. 94 Kaideden Görünüş

Katalog No: 95	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 215-216	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 207-208	Hamur Rengi: Sarımsı Kahverengi
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 2.6 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 4.8 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Silindir Çanaklı	

Tanımı: Silindir çanaklı lülenin duman yolu kırılmıştır. Lüle geometrik bezemelidir. Lülenin çanağı kazıma tekniğiyle dilimli bir hale getirilmiştir. Her dilimin arası rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bir bordürle bezenmiştir. Bordürlerin biri işçilikten dolayı dilimlerin arasına değil dilimin üzerine doğru yapılmıştır. Dilimlerin üst kısmı yuvarlatılmış ve tüm dilimleri üstten kesen aşağı ve yukarı doğru çentikli bir çizgiye yer verilmiştir. Böylelikle dilimlerin üst köşesinde üçgenimsi bir alan oluşmuştur. Bu kısmın üzerinde kenarları yuvarlatılmış çizgileri kalınca bir zikzak motifi geniş bir bordür oluşturur. Bu motifi de üstten çentikli bir çizgi sınırlar. Bu durum kompozisyon alanında motifin alt ve üst aralarında üçgenimsi bir şekil meydana getirmiştir. Üçgenlerin yan çizgileri içbükey alt çizgileri ise içe doğru çentikli biçimdedir. Bu kısmın hemen üzerinde rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bir bordür bulunur. Burada hafif içbükey olarak yükselen kenar yine rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürle kesilmiştir. Bu bordürün üzerinde düz yükselen çanak ağız kısmıyla sonlanmıştır. Duman yolu doğrudan çanağa bağlanmıştır.

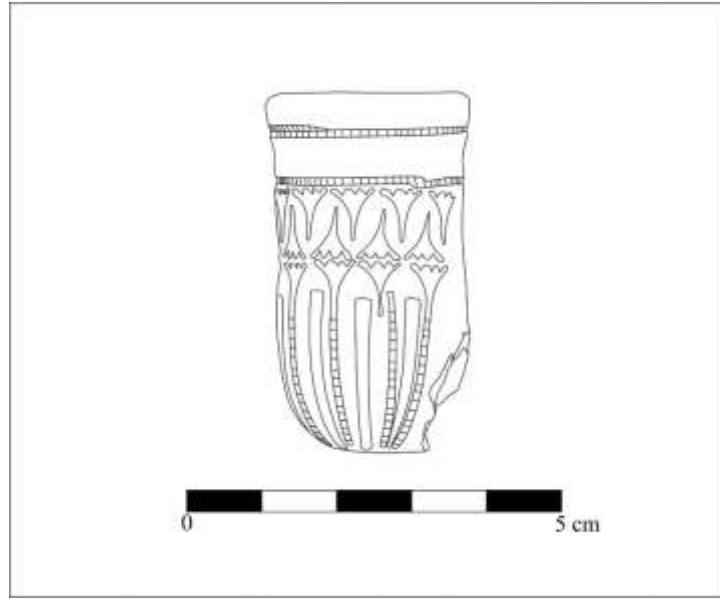
Dönemi: 17-18. yüzyıl

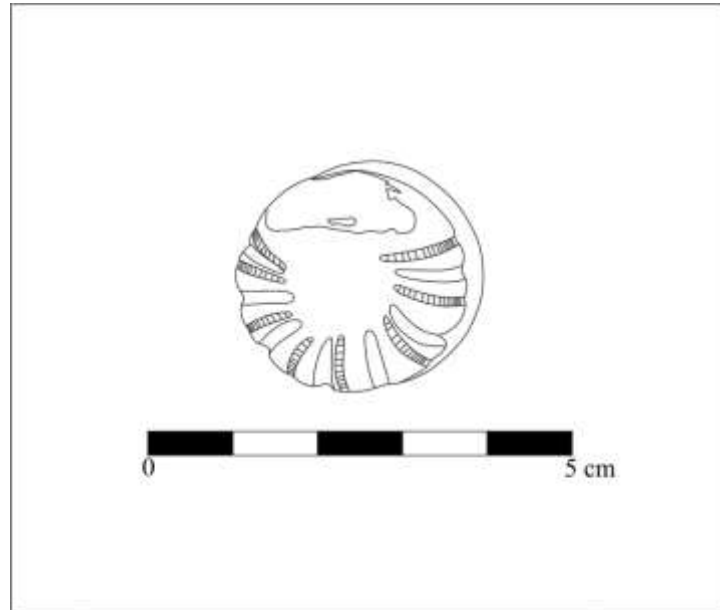
Foto. 215. Kat. No. 95 Yandan Görünüş

Foto. 216. Kat. No. 95 Kaideden Görünüş

Çizim 207. Kat. No. 95 Yandan Görünüş

Çizim 208. Kat. No. 95 Kaideden Görünüş

Katalog No: 96	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 217-218	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 209-210	Hamur Rengi: Beyaz
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 4.9 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 4 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Silindir Çanaklı	

Tanımı: Silindir çanaklı lülenin duman yolu kırılmıştır. Çanak kısmı sağlam olan lüle geometrik süslemelidir. Lülenin çanak kısmı kaideden dağılan rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerle bezenmiştir. Kaide kısmında aynı merkezden çıkan iki bordür, birbirinden ayrılarak çanağın yan kısmında kazıma tekniğiyle yapılmış içi noktalarla doldurulmuş bir damla motifinin ucunda birleşir. Bu süsleme çanağın iki yanında ve ön kısmında olmak üzere üç adet yapılmıştır. Çanak üzerinde bundan başka bir süsleme yoktur. Silindirik şekilli duman yolu şişkin bir omurgayla üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun iki yanı rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı iki sıra bordürle çevrelenmiştir. Çanağa açılan bordürler ve duman yolunun üçgen ucunu çevreleyen düz çizgilerin yer aldığı bordürler, duman yolunun üçgen ucundan bir merkezden çıkar gibi yayılmıştır.

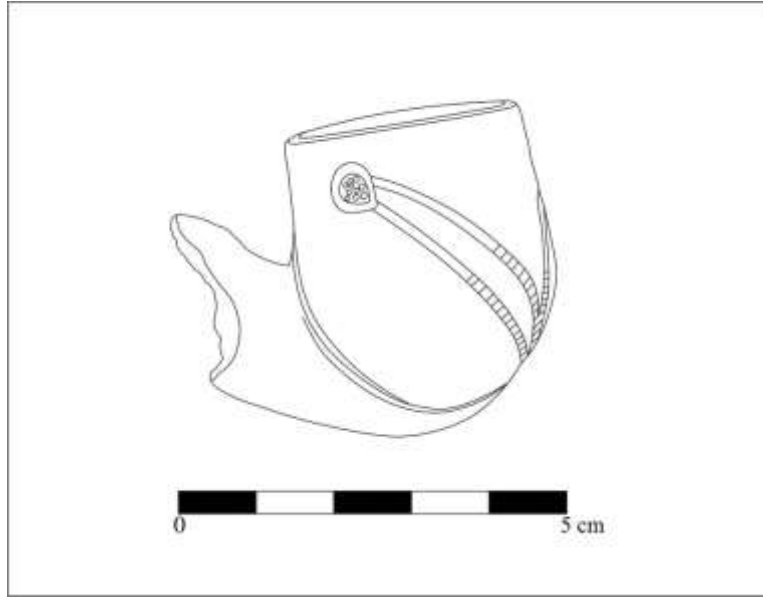
Dönemi: 17-18. yüzyıl

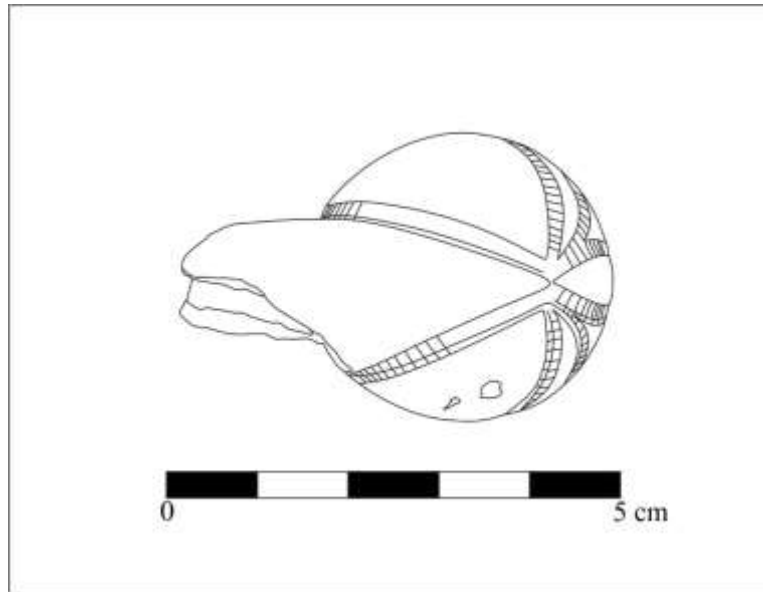
Foto. 217. Kat. No. 96 Yandan Görünüş

Foto. 218. Kat. No. 96 Kaideden Görünüş

Çizim 209. Kat. No. 96 Yandan Görünüş

Çizim 210. Kat. No. 96 Kaideden Görünüş

Katalog No: 97	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 219-220	Süsleme Tekniği: Kazıma
Çizim No: 211-212	Hamur Rengi: Gri
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 4.5 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 4.5 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.9 cm
Çanak Formu: Silindir Çanaklı	

Tanımı: Silindir çanaklı lülenin çanak ağız kenarının bir kısmı kırılmıştır. Lüle üzerinde hem yüzeysel kırıklar hem de aşınmalar vardır. Lülenin çanağının alt kısmı kazıma tekniğiyle yapılmış dilimlere ayrılmıştır. Dilimlerin hemen üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış alttan ve üstten ikiye çizgi arasında yan yana ve üst üste sıralanmış baklava dilimleri geniş bir bordür gibi çanağı süslemiştir. Alt kısımda yer alan dilimlerin arası kaba işçilikten dolayı kazıma yapılırken baklava dilimlerinin olduğu kısma biraz taşırılmıştır. Bunun üzerinde yükselen kenar hafif dışa doğru genişlemiştir. Bu kısım sade bir şekilde düzenlenmiş üzerinde süsleme yapılmamıştır. Lülenin duman yolu silindirik formudur. Duman yolu ağız kısmında bombeli bir bilezik bulunur. Duman yolu doğrudan çanağa bağlanmıştır.

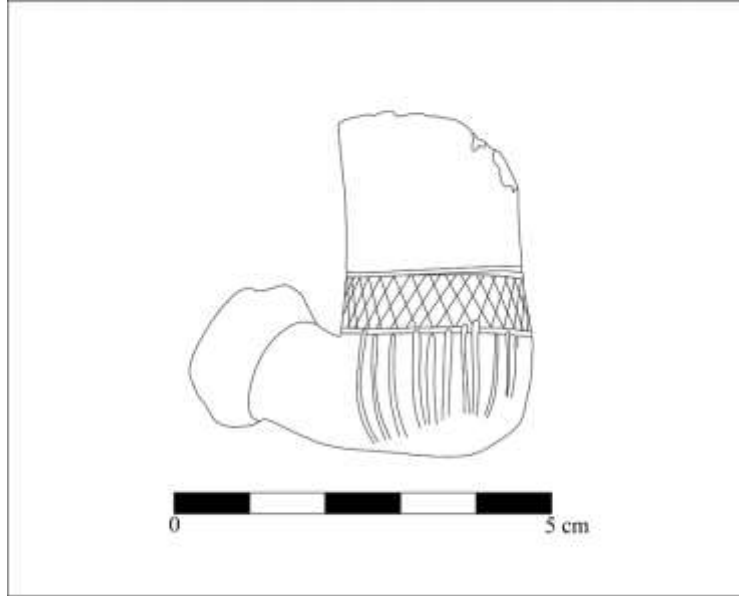
Dönemi: 17-18. yüzyıl

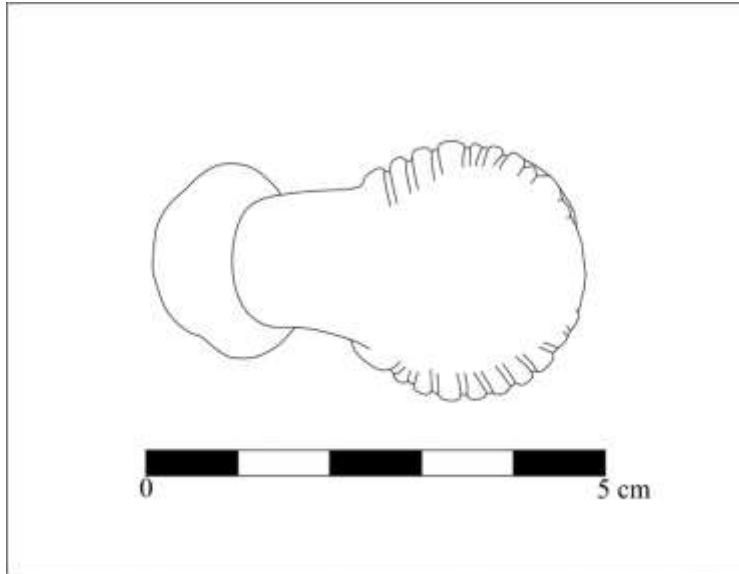
Foto. 219. Kat. No. 97 Yandan Görünüş

Foto. 220. Kat. No. 97 Kaideden Görünüş

Çizim 211. Kat. No. 97 Yandan Görünüş

Çizim 212. Kat. No. 97 Kaideden Görünüş

3.7.1. Ara Değerlendirme

Silindir çanaklı lüleler Kat. No. 91-97 arasında incelenmiştir. Bu tip lülelerde çanak, ağız kenarına kadar silindir formundadır. Silindir çanaklı lüleler düz sade bir şekilde (Kat. No. 92-93) olabildiği gibi dilimli bir şekilde de (Kat. No. 94-95) olabilmektedir.

Silindir çanaklı lülelerin duman yolları da silindir şeklinde olup ağız kısımlarında bombeli bir bilezik ve basamak halkası yer almaktadır. Duman yolları çanağa genellikle doğrudan bağlanmıştır. Ancak üçgen biçiminde bağlanan örnekler de (Kat. No. 92, Kat. No. 96) vardır.

Silindir çanaklı lülelerde süsleme genellikle çanak gövdesinden kenar kısmına kadar olan bölümde yapılmıştır. Lülelerin kenarları ve duman yolları genellikle sade bir şekilde bırakılmıştır. Süslemelerde kazıma ve rulet baskı tekniği kullanılmıştır.

Silindir çanaklı lülelerin süslemesinde sadece geometrik motifler kullanılmıştır. Süslemelerde düz çizgi (Kat. No. 91), çapraz çizgi (Kat. No. 94), kare (Kat. No. 91), üçgen (Kat. No. 92), baklava (Kat. No. 97), zikzak (Kat. No. 95), çentik (Kat. No. 95) ve damla (Kat. No. 96) gibi motifler görülmektedir. Silindir çanaklı lüle örneklerinde mührre rastlanmamıştır.

Lüleler 17-18. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Lülelerin uzunlukları genellikle 4.1 cm (Kat. No. 92) ile 4.5 cm (Kat. No. 94) arasında değişmektedir. Bir lüle (Kat. No. 96) 4.9 cm uzunluğunda ve duman yolu yarıdan kırıktır. Duman yolu ağız çapları 0.8 cm (Kat. No. 92) ile 0.9 cm (Kat. No. 97) aralığındadır.

Silindir çanaklı lülelerin Hasankeyf Kazısı'ndan çıkarılan örnekleri 17-18. yüzyıla²⁵¹, Divriği Kale Kazısı'ndan çıkarılan örnekleri 17-18. yüzyıla²⁵² (Foto. 221) (Çizim 213), Mardin Müzesi'nde bulunan örnekleri 17. yüzyıl başı 18. yüzyıl sonu arasına²⁵³, Edirne Yeni Saray kazılarında çıkarılan örnekler 17-18. yüzyıla²⁵⁴ (Foto. 222) (Çizim 214), Cizre İçkale Kazısı'ndan çıkarılan örnek 17-18. yüzyıla²⁵⁵ (Foto. 223)

²⁵¹ Ayhan, *Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntuları*, 137-146.

²⁵² Budaktaş, 109-112.

²⁵³ Erdoğan, 95-102.

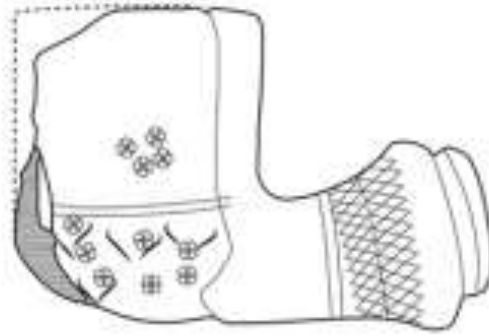
²⁵⁴ Cengiz, 69-77.

²⁵⁵ Saldırgan Karaaslan, 198.

(Çizim 215) ve Bitlis Kalesi Kazısı'ndan çıkarılan örnekler 18. yüzyıl ortası 19. yüzyıla tarihlendirilmiştir²⁵⁶.

Foto. 221. Y. Budaktaş, 2020, s.112.

Çizim 213. Y. Budaktaş, 2020, s.112.

²⁵⁶ Şen ve Karasu, 426.

Foto. 222. A. Cengiz, 2011, s.73.

Foto. 223. G. Saldırgan Karaaslan, 2019, s.198.

Çizim 214. A. Cengiz, 2011, s.73.

Çizim 215. G. Saldırgan Karaaslan, s.198.

3.8. KARİNALI ÇANAKLI LÜLE

Katalog No: 98	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 224-225	Süsleme Tekniği: Baskı, rulet baskı, kazıma
Çizim No: 216-217	Hamur Rengi: Gri
Müze Etüt No: EK-M6-14	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2017	Uzunluk: 4.8 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 2.5 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.9 cm
Çanak Formu: Karinalı Çanaklı	

Tanımı: Karinalı çanaklı lülenin kenarları ve çanağın önünden yana doğru bir tarafı kaide de dahil olmak üzere kırılmıştır. Duman yolu ağız kısmındaki basamak halkasında yüzeysel bir kırık vardır. Lülenin duman yolu ve çanağı boş bırakılmadan süslenmiştir. Karinalı çanağın üzeri kenar kısmından kaideye kadar kazıma tekniğiyle yapılmış ince dilimlerle doldurulmuştur. Çanak üzerinde kalan çok küçük bir kenar parçasında baklava dilimi ve içerisinde kabara yuvarlak bir nokta görülmektedir. Lülenin silindirik şekilli duman yolu üzerinde çanaktan duman yolu ağız kısmına doğru sırasıyla, rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bir bordür, üzerleri yuvarlatılmış enlemesine dikdörtgenlerin yer aldığı bordür ve sonra yine rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordür bulunmaktadır. Bu bordürlerden sonra ağız kısmına doğru düzgün olmayan birbirine paralel dört çizgi yapılmıştır. Duman yolu ağız kısmında bombeli bir bilezik ve basamak halkası yer almaktadır. Basamak halkasıyla bombeli bilezik arası rulet baskıyla yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürle süslenmiştir. Bombeli bileziğin üzeri dalgalı bir şekilde yapılmış, yay motifleri ve zikzaklı bir motifle tezyin edilmiştir. Bombeli bileziğin çanağa doğru bakan alt yüzünde küçük yarım daireler yan yana dizilmiştir. Duman yolu şişkin bir omurgayla üçgen uçlu olarak çanağa bağlanmaktadır. Kaide kısmında duman yolunun üçgen ucunun iki kenarı rulet baskıyla yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürle çevrelenmiştir. Omurga üzerinde üçgenin sivri iki ucunun içten iki kenarı üzerleri yuvarlatılmış enlemesine dikdörtgenlerin yer aldığı bordürle süslenmiştir. Bunun iç kısmında ise rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin

yer aldığı bordür bulunmaktadır. Bundan daha içte kenarları yarım daire çizgilerle yapılan tam bir üçgen oluşturulmuştur.

Dönemi: 18. yüzyıl

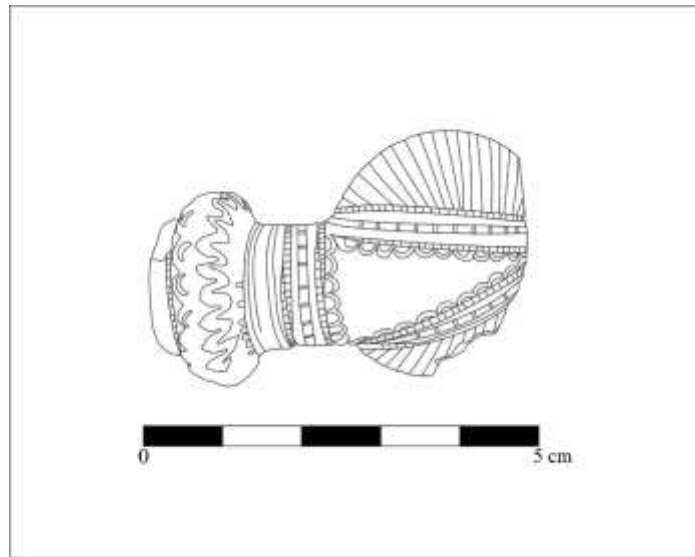
Foto. 224. Kat. No. 98 Yandan Görünüş

Foto. 225. Kat. No. 98 Kaideden Görünüş

Çizim 216. Kat. No. 98 Yandan Görünüş

Çizim 217. Kat. No. 98 Kaideden Görünüş

3.8.1. Ara Değerlendirme

Karinalı çanaklı lüleler basık yuvarlak çanaklı lülelere benzerler. Ancak lülenin çanağının gövdesi keskin bir hatla kesilerek basık yuvarlak çanaklı lülelerden ayrılır. Çalışmamızda karinalı çanaklı lülelerin 1 örneği (Kat.No. 98) bulunmaktadır.

Katalog kısmında ayrıntılarıyla anlattığımız karinalı çanaklı lüle diğer kazılardan ele geçirilen lülelerin form olarak benzeri olmakla birlikte onlara göre çok fazla süslemeye sahip olması yönünden farklıdır.

Karinalı çanaklı lülelere hemen her kazıda rastlamak mümkündür. Karinalı çanaklı lülelerin Hasankeyf kazısından çıkarılan örnekleri genellikle 17-18. yüzyıla tarihlendirilmiştir²⁵⁷. Divriği Kale Kazısı'ndan çıkarılan karinalı çanaklı lüleler 17-18. yüzyıla²⁵⁸, Cizre İçkale Kazısı'ndan çıkarılan karinalı çanaklı lüleler 17-18. yüzyıla²⁵⁹, Hoşap Kalesi Kazısı'ndan çıkarılan karinalı çanaklı lüleler 17-18. yüzyıla²⁶⁰, Bitlis Kalesi Kazısı'ndan çıkarılan karinalı çanaklı lüleler 18. yüzyıla²⁶¹, Edirne Yeni Saray kazılarından çıkarılan karinalı çanaklı lüleler 18. yüzyıla tarihlendirilmiş ve lüleler basık kürevi form olarak tanıtılmıştır²⁶².

Yukarıda benzer örneklerini anlattığımız örnekler karinalı çanaklı lüle olup form açısından benzese de süsleme açısından farklılık göstermektedir. Bizim kataloğumuzda yer alan lüleye en yakın örnek Mardin Müzesi'nde bulunan bir örnektir. Mardin Müzesi'nde bulunan karinalı çanaklı lüleler de 17-18. yüzyıla tarihlendirilmiştir²⁶³ (Foto. 226) (Çizim 218).

Bu örneklerden (Kat. No. 46) hem form hem de süsleme açısından bizim örneğimizle benzerdir. Burada yer alan örnekte hem çanak hem duman yolu boşluk bırakılmadan süslenmiştir. Hem bizim çalışmamızda yer alan lüle, hem de bu örnek silindirik duman yoluna sahip olup üzerinde bombeli bir bilezik ve basamak halkasıyla sonlanmıştır. Her iki lülenin de bombeli bileziği üzerinde zikzaklı bir motif varken bu örnek üzerindeki motif yaprak dizisi olarak yorumlanmıştır. Ayrıca duman yolu üzerinde

²⁵⁷ Ayhan, *Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntuları*, 162-225.

²⁵⁸ Budaktaş, 122-134.

²⁵⁹ Saldırgan Karaaslan, 177-183.

²⁶⁰ Berge, 142.

²⁶¹ Şen ve Karasu, 428.

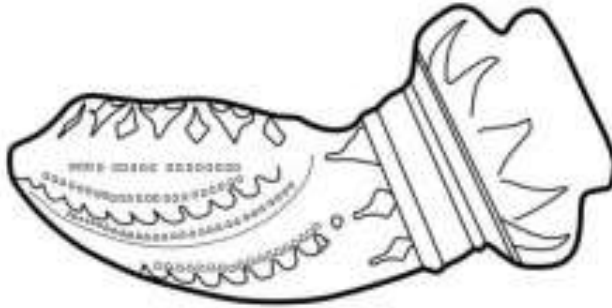
²⁶² Cengiz, 175-180.

²⁶³ Erdoğan, 74-86.

bulunan bir ucu uzun tutulmuş baklava dilimleri de stilize yaprak olarak tanıtılmıştır. Her iki lüle de çanağa üçgen uçlu olarak bağlanmıştır. Bizim çalışmamızda yer alan lülenin çanağı dilimliyken bu örnek dilimli değildir. Kaide kısmında yer alan süslemeler neredeyse birebir aynıdır.

Foto. 226. A. K. Erdoğan, 2019, s.86.

Çizim 218. A. K. Erdoğan, 2019, s.86.

3.9. KONİK ÇANAKLI LÜLE

Katalog No: 99	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 227-228	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 219-220	Hamur Rengi: Açık Kahverengi
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2019	Uzunluk: 5.3 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 3.5 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: 0.8 cm
Çanak Formu: Konik Çanaklı	

Tanımı: Konik çanaklı lülenin duman yolu ağız kısmından ortasına doğru bir kenarı kırılmıştır. Lüle üzerinde aşınmalar oluşmuştur. Lülenin duman yolu ağız kısmında kırılma olduğu için alınan duman yolu ağız çapında yanılma payı olabilir. Çanak kaideden yukarıya doğru genişleyen formda yapılmıştır. Sade bir düzenlemeye sahip olan lüle üzerinde fazla süsleme yapılmamıştır. Konik çanaklı lülenin ortasından içbükey sade bir silme geçer. Bu silmenin hem altında hem üst kısmında rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordürle süsleme yapılmıştır. Alttaki bordürün hemen altında ise kazıma tekniğiyle yapılmış kalından aşağı doğru incelen küçük çizgiler yer alır. Silindirik formlu duman yolunun ağız kısmında bombeli bir bilezik ve basamak halkası bulunmaktadır. Duman yolu doğrudan çanağa bağlanmaktadır. Çanak kaidesi yuvarlak ve sade bir şekildedir.

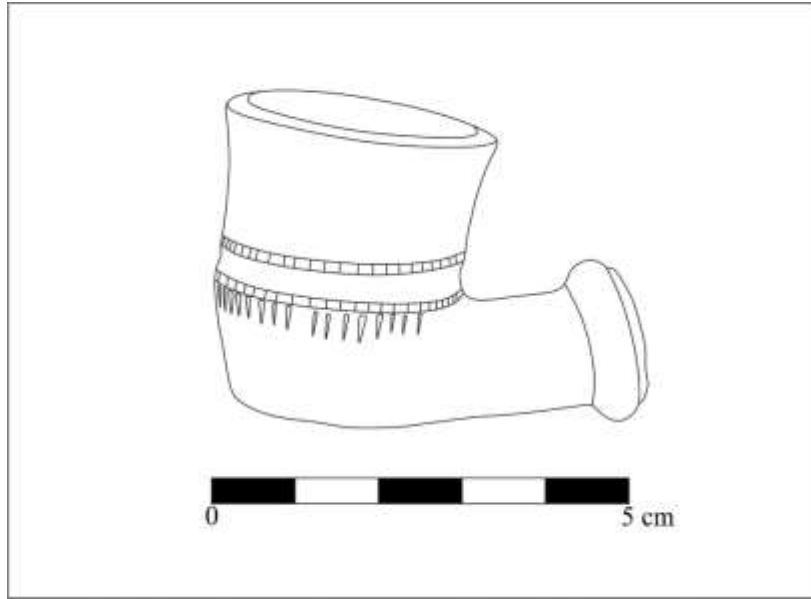
Dönemi: 18. yüzyıl

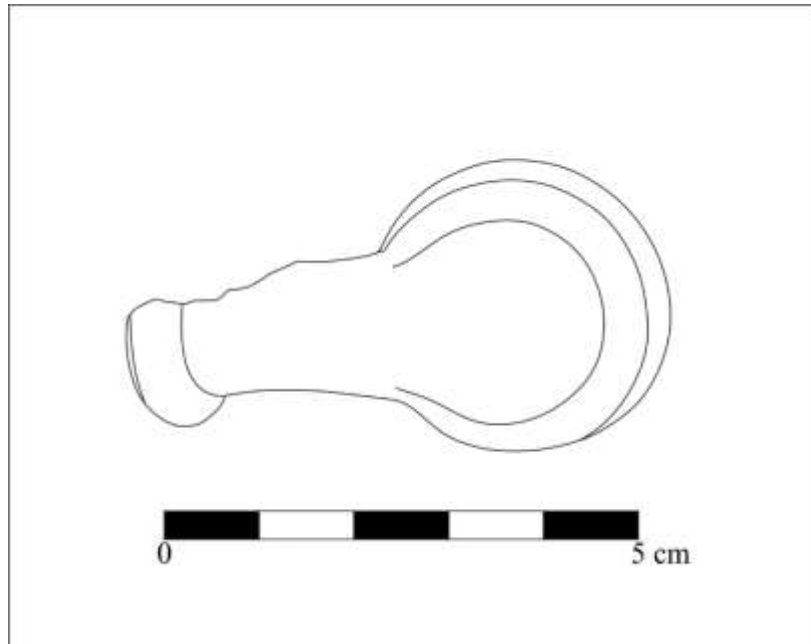
Foto. 227. Kat. No. 99 Yandan Görünüş

Foto. 228. Kat. No. 99 Kaideden Görünüş

Çizim 219. Kat. No. 99 Yandan Görünüş

Çizim 220. Kat. No. 99 Kaideden Görünüş

3.9.1. Ara Değerlendirme

Çanağı konik şeklinde olan 1 lüle (Kat. No. 99) kataloğumuzda değerlendirilmiştir. Konik çanaklı lüleler kaide kısmından çanak ağız kısmına doğru konik bir şekilde genişleyen lülelerdir.

Konik çanaklı lülelerin örneklerine çok fazla rastlanmamıştır. Ankara Etnografya Müzesi'nde bulunan 3 konik çanaklı lüle 19. yüzyıla, 1 konik çanaklı lüle ise 18. yüzyılın 2. yarısına tarihlendirilmiştir²⁶⁴. İstanbul Şehir Müzesi'nde bulunan konik çanaklı 2 lüle ise 19. yüzyılın ilk çeyreğinden sonrasına tarihlendirilmiştir²⁶⁵.

Her iki müzede yer alan lüleler bizim çalışmamızda yer alan lüleye göre farklıdır. Bu lüleler çanak kaidesinde çok dar ve sivri iken çanak ağız kısmına doğru genişlemiş konik şekildedirler. Çalışmamızda yer alan lüle ise diğer lülelere göre çanak kaidesinde tam sivri olmayıp biraz da geniş bir şekilde tutulmuş kaide kısmı yuvarlak bırakılmıştır.

Mardin Müzesi'nde bulunan bir lüle ile çalışmamızda yer alan eser hem çanak hem süsleme açısından benzerlik gösterir (Foto. 229) (Çizim 221). Çalışmamızda yer alan lülenin gövde ortasında içbükey sade bir silme yer alır. Bu silmenin alt ve üst kısmında rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordür bulunmaktadır. Mardin Müzesi'nde bulunan lülenin gövdesinde ise ortada dikdörtgenlerin yer aldığı bir kuşağın alt ve üstünde çentiklerle oluşturulmuş iki kuşağa yer verilmiştir. Farklılık olarak çalışmamızda yer alan lülenin alt kısmında aşağıya doğru uzanan kalından inceye doğru küçük çizgiler varken Mardin'deki lülenin bu kısmı aşağıya doğru uzanan oluklu çubuklar ve yuvarlaklarla süslenmiştir. Bir diğer fark da bizim çalışmamızdaki lülede bu bordürlerin üst kısmı boşken Mardin'deki lülenin üst kısmı stilize yaprak motifleri ile süslenmiştir²⁶⁶.

²⁶⁴ Ayhan, *Çeşitli Müzelerde Bulunan Örnekleriyle Osmanlı Lüleleri*, 103-107.

²⁶⁵ Ayhan, *Çeşitli Müzelerde Bulunan Örnekleriyle Osmanlı Lüleleri*, 141-142.

²⁶⁶ Mardin Müzesi'nde Bulunan Lüleler, Çan Bıçimli Lüleler. Erdoğan, 67.

Foto. 229. A. K. Erdoğan, 2019, s.67.

Çizim 221. A. K. Erdoğan, 2019, s.67.

3.10. KAİDELİ BASIK YUVARLAK ÇANAKLI LÜLE

Katalog No: 100	Yapım Tekniği: Kalıp
Fotoğraf No: 230-231	Süsleme Tekniği: Rulet baskı, kazıma
Çizim No: 222-223	Hamur Rengi: Kahverengi
Müze Etüt No: -	Ölçüler:
Müze Geliş Tarihi: 2017	Uzunluk: 3.3 cm
Müze Geliş Şekli: Erzurum Kale Kazısı	Yükseklik: 1.6 cm
Buluntu Yeri: Erzurum Kalesi	Duman Yolu Ağız Çapı: -
Çanak Formu: Kaideli Basık Yuvarlak Çanaklı	

Tanımı: Kaideli basık yuvarlak çanaklı lülenin duman yolu ve kenarları kırılmıştır. Kaide kısmında da kırıklar bulunan lülenin yüzeyi oldukça aşınmıştır. Lüle üzerinde geometrik düzenlemeli süsleme vardır. Yuvarlak bir kaide üzerinde çanak yapılmıştır. Çanağın alt kısmında kazıma tekniğiyle yapılmış bir çizgi gövdeyi dolandır. Bunun üzerinde yine kazıma tekniğiyle yapılmış üçgen alınlıklar bir kuşak oluşturur. Üçgenlerin üst kısmında aşağıya doğru bakan yarım daireler sıralanmıştır. Dairelerin hemen üzerinde rulet baskı tekniğiyle yapılmış düz çizgilerin yer aldığı bordür çanak üzerini süslemiştir. Bordürden sonra içe doğru daralmaya devam eden kenar kısmı kırılmıştır. Duman yolu doğrudan çanağa bağlanmakla birlikte çanağa tam bağlandığı yerden kırılmıştır. Çanak kaidesinde baskı tekniğiyle yapılmış rozet şeklinde çarkıfelek motifi yer alır.

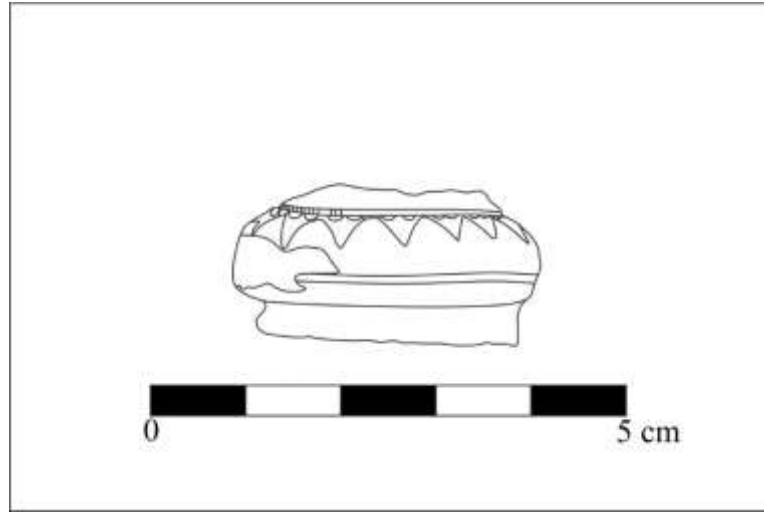
Dönemi: 17-18. yüzyıl

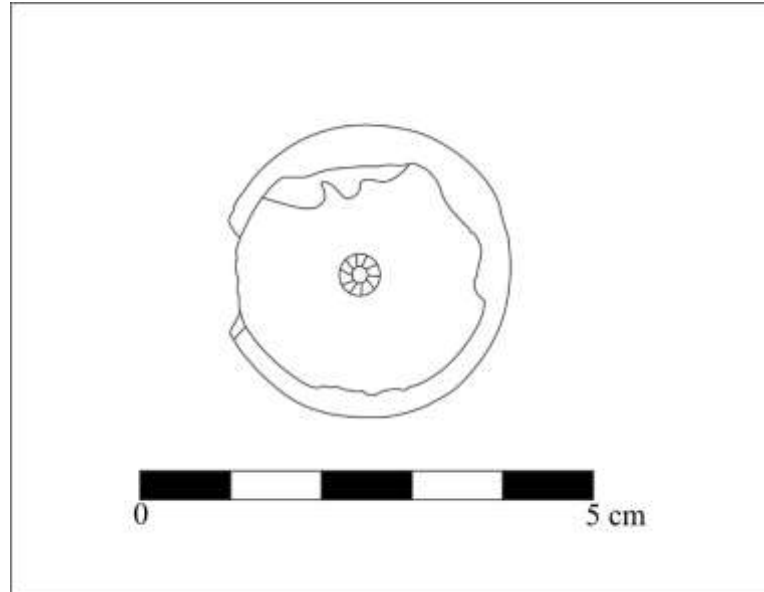
Foto. 230. Kat. No. 100 Yandan Görünüş

Foto. 231. Kat. No. 100 Kaideden Görünüş

Çizim 222. Kat. No. 100 Yandan Görünüş

Çizim 223. Kat. No. 100 Kaideden Görünüş

3.10.1. Ara Değerlendirme

Kaideli basık yuvarlak çanaklı lüle olan 1 lüle (Kat. No. 100) kataloğumuzda tanıtılmıştır.

Basık yuvarlak şeklinde olan çanağın alt kısmında bir kaidesi bulunmaktadır. Basık yuvarlak çanağın hemen üzerinden lüle kırılmış ve tam form vermemektedir.

Bu tip lülelerin benzer örnekleri genellikle kaideli ve süzgeç çanaklı lülelerdir. Ancak çanağın üst kısmı kırıldığından bu lülenin süzgeç kısmı yoktur.

Cizre İçkale Kazısı'ndan çıkarılan kaideli süzgeç çanaklı lüleler 18-19. yüzyıla tarihlendirilmiştir²⁶⁷. Ancak bu lülelerin genellikle kaide ile çanak arasındaki boşluk çalışmamızda yer alan esere göre ya daha fazla, ya kaidesi daha dar, ya da çanak üst kısmına göre olan ölçüsü daha yüksektir. Cizre İçkale Kazısı'nda bulunan lülelerin kaideden çanak üstüne kadar olan yüksekliği ortalama 2-2.5 cm civarındayken bizim çalışmamızda yer alan lüle 1.6 cm yüksekliğe sahiptir.

Hasankeyf Kazısı'ndan çıkarılan kaideli ve süzgeç çanaklı lüleler genellikle 17-18. yüzyıla tarihlendirilmiştir²⁶⁸. Bu lülelerde Cizre İçkale lüleleriyle benzer özelliklerdedir. Kaide ve çanak arası çalışmamızda yer alan esere göre ya daha yüksek ya da kaideleri daha dardır. Hasankeyf'te yer alan lülelerden eserimize en yakın benzer eserin (Foto. 232) (Çizim 224) yüksekliği 2.6 cm'dir.

Katalog kısmında değerlendirdiğimiz lüle hem Hasankeyf hem de Cizre İçkale lüleleri gibi kaideli süzgeç çanaklı lüleler grubunda olma olasılığı olabileceği gibi süzgeçli olmama ihtimalide vardır. Çünkü her iki çalışmanın da lüleleri kaideden çanak üst kısmına kadar bizim çalışmamızda yer alan eserden daha yüksektir ve kaidelerinde farklılıklar vardır. Ayrıca her iki çalışmada yer alan lülelerin hemen hepsinin kırık bölümleri çanağın süzgeç kısmından sonra olmuştur. Sonuç itibariyle çalışmamızda yer alan lülenin kalan kısmı kaideli ve basık yuvarlak çanaklı olarak kalmış ve bu şekilde tanımlanmıştır.

²⁶⁷ Saldırgan Karaaslan, 101-135.

²⁶⁸ Ayhan, *Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntuları*, 317-327.

Foto. 232. G. Ayhan, 2011 (A), s.317.

Çizim 224. G. Ayhan, 2011 (A), s.317.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Erzurum Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Lüle adlı bu çalışmada, Erzurum Müzesi'nde bulunan envanter ve etütlük eserlerden 100 lüle çalışılmıştır. Osmanlı topraklarına 17. yüzyılın başında girerek 20. yüzyılın başlarına kadar devam eden bu nadide sanat içinde, Erzurum Müzesi'nde bulunan lülelerin, lüle sanatı içinde yerleri ve tarihleri belirlenmeye çalışılmıştır.

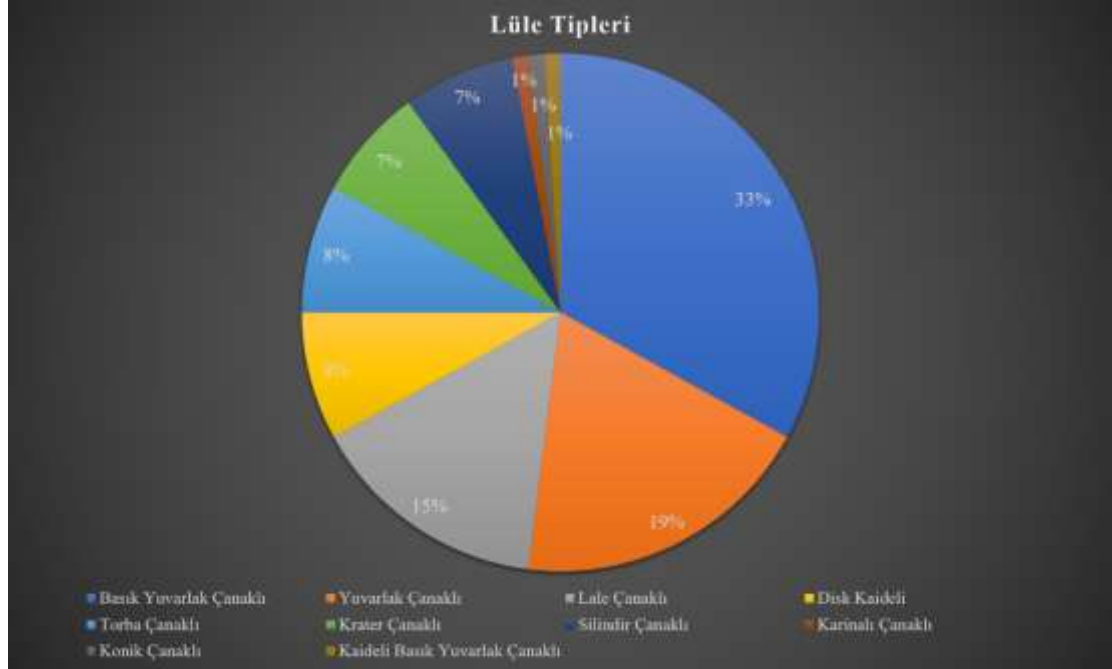
Çalışılan lülelerden 40 tanesi etütlük eser olup bu eserlerden 15 tanesi 2017 Erzurum Kale Kazısı'ndan, 25 tanesi 2019 Erzurum Kale Kazısı'ndan ele geçirilen eserlerdir. Envanterde kayıtlı olup çalışılan eserlerden 19'u kümbet Hafriyatından (?), 14'ü 2006 Bayburt Kale Kazısı'ndan, 10'u Mehmet Bayramoğlu tarafından hediye, 9'u Müze deposundan, 2'si Ali Haydar Çabuk'tan satın alma, 1'i Abdurrahim Han'dan satın alma, 1'i Halkevi'nden devir, 1'i İstirdat, 1'i Tasmator Kurtarma Kazısı'ndan, 1'i 1995 Sos Höyük Kazısı'ndan gelerek envantere kayıt olmuştur.

Tablo 1. Lülelerin Müze'ye Geliş Şekilleri

Tipi	Erzurum Kale Kazısı	Bayburt Kale Kazısı	Sos Höyük Kazısı	Tasmator Kurtarma Kazısı	Kümbet Hafriyatından ?	Müze Deposundan	Hediye	Satın Alma	İstirdat	Halk Evinden Devir
Basık Yuvarlak Çanaklı	13	4	1	1	5	2	2	3	1	-
Yuvarlak Çanaklı	7	4	-	-	7	-	1	-	-	-
Lale Çanaklı	3	2	-	-	4	4	2	-	-	-
Disk Kaideli	2	1	-	-	-	2	3	-	-	-
Torba Çanaklı	4	1	-	-	-	1	1	-	-	1
Krater Çanaklı	4	1	-	-	2	-	-	-	-	-
Silindirik Çanaklı	4	1	-	-	1	-	1	-	-	-
Karınalı Çanaklı	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Konik Çanaklı	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kaideli Basık Yuvarlak Çanaklı	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Lüleler çanaklarına göre tek tek sınıflandırılmış ve toplamda 10 ayrı lüle tipiyle karşılaşılmıştır. Çalıştığımız 100 lüleden en yoğun grubu 33 lüleyle basık yuvarlak çanaklı (Kat. No. 1-33) lüleler oluşturmaktadır. Basık yuvarlak çanaklı lülelerden sonra sırasıyla 19 yuvarlak çanaklı (Kat. No. 34-52) lüle, 15 lale çanaklı (Kat. No. 53-67) lüle, 8 disk kaideli (Kat. No. 68-75) lüle, 8 torba çanaklı (Kat. No. 76-83) lüle, 7 krater çanaklı

(Kat. No. 84-90) lüle, 7 silindir çanaklı (Kat. No. 91-97) lüle, 1 karınalı çanaklı (Kat. No. 98) lüle, 1 konik çanaklı (Kat. No. 99) lüle ve 1 kaideli basık yuvarlak çanaklı (Kat. No. 100) lüle tipi tespit edilmiştir.

Grafik 1. Lülelerin Tipolojiye Göre Dağılımı

Tipleri tespit edilen lüleler bütün ayrıntılarıyla katalogda anlatılmıştır. Bu lülelerin yerli üretim olup olmadığıyla ilgili herhangi bir bulgu elimizde mevcut olmadığı gibi yapılan kazıların kazı sonuç raporlarında da yerel üretimle ilgili herhangi bir bilgi yoktur.

Lüleler genellikle günlük yaşantının birer parçası oldukları ve ince malzemeli olarak üretildiklerinden dolayı incelediğimiz eserlerin birçoğunda kırıklar vardır. Bu kırıklar lülelerin çanak ağız kenarında, çanak ağız kenarından çanak gövdesine kadar olan bölümde ve duman yolunun ya ağız kısmında ya da duman yolunun tamamen kırılmasından meydana gelen kırıklardır. Ayrıca lüleler kazı buluntusu olarak müzeye geldiklerinden dolayı üzerlerinde yüzeysel kırıklar ve aşınmalar mevcuttur. Bunun dışında günümüze sağlam olarak ulaşan lüleler de vardır.

Lüleler kalıp tekniğinde yapılmıştır. Bazı lülelerin üzerinde (Kat. No. 7, Kat. No. 82) gibi kalıp izleri açık bir şekilde görülmektedir. Lülelerin süslemesinde baskı, rulet baskı ve kazıma tekniği kullanılmıştır. Lüle üzerinde bulunan mühürler baskı tekniğiyle yapılmış genellikle yuvarlak bir çerçeve içerisine alınmıştır.

Lülelerden bazıları çok sade ve süslemesiz yapılırken, bazılarında yoğun bir süsleme görülür. Katalogda (Kat. No. 7) olarak yer alan lüle üzerinde düzgün olmayan sadece iki ince bileziğe yer verilirken, (Kat. No. 98) olarak geçen lülede neredeyse boşluk bırakılmadan süsleme yapılmıştır. Bu durum çanak tipleri aynı olan lülelerde de görülmektedir. Süslemesiz olarak yapılan (Kat. No. 7) basık yuvarlak çanaklı lüledir. Yine basık yuvarlak çanaklı lülelerden (Kat. No. 27) üzerinde hem geometrik hem bitkisel süsleme yapılmıştır.

Lülelerdeki süslemeler genellikle lülelerin çanak gövdesinde, çanak kenar ve ağızlarında, duman yolu ağız kısmında ve çanak kaidesinde kullanılmıştır. Lüleler düz bitişli olabildiği gibi ağız kısmında bombeli bir bilezik ve basamak halkası da olabilmektedir.

Lüleler üzerinde çeşitli süslemelere gidilmiş hem geometrik hem de bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Bu süslemeler arasında en yoğun rulet baskı tekniğiyle yapılan düz çizgilerin yer aldığı bordürler kullanılmıştır. Süslemeler arasında düz çizgiler, çapraz çizgiler, baklava dilimleri, üçgen, eşkenar üçgen, üçgen alınlık, kaş kemer alınlık, kare, dikdörtgen, daire, yarım daire, çentik, damla, zikzak, nokta, beyzi, konsol, çarkıfelek, yıldız, kuyruklu yıldız, yay, hilal, ışınal çizgiler, rozetler, güneş kursu, istiridye, palmet, rumi, stilize çiçek, stilize ağaç, stilize bitki ve yapraklar, saksı içinden çıkan çiçekler, lale, rozet çiçekler, üzüm salkımı ve mühür bulunmaktadır.

Çalışılan lüleler arasında yazı ya da usta monogramı şeklinde 13 mühürlü lüle bulunmaktadır. Mühürlerden 5'i lale çanaklı lülelerde (Kat. No. 53, 59, 61, 64, 67), 5'i basık yuvarlak çanaklı lülelerde (Kat. No. 19, 28, 30, 32, 33), 2'si disk kaideli lülelerde (Kat. No. 71,72) ve 1'i krater çanaklı lülede (Kat. No. 86) görülmektedir.

Lale çanaklı lülelerden üçünde (Kat. No. 53, Kat. No. 59, Kat. No. 64) mühürler usta monogramı şeklindedir. Birinin (Kat. No. 61) mührü kırık olduğu için okunamamış, diğerinde (Kat. No. 67) ise "Urman Oğlu" yazmaktadır.

Basık yuvarlak çanaklı lülelerden birinin (Kat. No. 32) mührü aşındığı için yazı ya da usta monogramı olduğu belli değildir. Biri (Kat. No. 19) usta monogramı şeklindedir. İki (Kat. No. 28, Kat. No. 30) üzerinde üst üste yapılmış üç mühür bulunmaktadır. Her iki mühür de okunamamıştır. Basık yuvarlak çanaklı diğer lülede (Kat. No. 33) ise usta ismi olarak "Aki" yazmaktadır.

Disk kaideli lülelerde bulunan mühürlerden biri (Kat. No. 71) usta monogramı şeklindedir. Diğerinde (Kat. No. 72) ise usta ismi olarak “De Kemalidir” yazısı görülmektedir. Bu isim katalogda belirtildiği üzere Erdinç Bakla tarafından Dede Kemali diye okunmuştur²⁶⁹.

Krater çanaklı (Kat. No. 86) lülede bulunan mühür ise aşınmadan dolayı okunamamıştır.

Usta mühürleri 17. yüzyılın başında pek kullanılmamış yüzyılın sonlarına doğru az da olsa mühürler kullanılmıştır. 18. yüzyılda mühür kullanımı devam eden bir uygulamadır. 19. yüzyılda mühür kullanımı yaygınlaşmış, en çok bu yüzyılda kullanılmıştır²⁷⁰.

Üzerinde mühür bulunan lale çanaklı lüleler 19. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Mühürlü olan basık yuvarlak çanaklı lülelerden dördü 19. yüzyıla, biri (Kat. No. 19) 18. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Üzerlerinde mühür bulunan disk kaideli lüleler 19. yüzyıl eserleridir. Mühürlü krater çanaklı lüle ise 19 ila 20. yüzyıl başına tarihlendirilmiştir.

Tipleri tespit edilen lüleler 17. yüzyıl ile 20. yüzyıl başı arasına tarihlendirilmiştir. Lüleler tarihlendirilirken çanak tipleri, boyutları, duman yolu ağız çapları, renkleri ve kaynaklarda belirttiğimiz örnekler göz önüne alınarak tarihlendirme yapılmıştır. Lüle tiplerinden basık yuvarlak çanaklı lüleler genellikle 17. ve 18. yüzyıl, yuvarlak çanaklı lüleler 18. yüzyıl, lale çanaklı lüleler 19. yüzyıl, disk kaideli lüleler 19. yüzyıl, torba çanaklı lüleler 17-18. yüzyıl, krater çanaklı lüleler 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı, silindir çanaklı lüleler 17-18. yüzyıl, karinalı çanaklı lüle 18. yüzyıl, konik çanaklı lüle 18. yüzyıl ve kaideli basık yuvarlak çanaklı lüle 17-18. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Bunlar genel tarihler olup kendi içinde özellikle duman yolu ağız çaplarının büyük olmasından dolayı farklı tarihlere verilen lüleler de vardır. Basık yuvarlak çanaklı lülelerden (Kat. No. 25-33) duman yolu ağız çapı, rengi ve benzer örneklerinden dolayı 19. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

²⁶⁹ Bakla, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı'nın Tasarımındaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 138.

²⁷⁰ Bakla, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı'nın Tasarımındaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, 278-279; Ayhan, *Çeşitli Müzelerde Bulunan Örnekleriyle Osmanlı Lüleleri*, 93-96.

Tablo 2. Lülelerin Süslemesi, Bağlantı Şekilleri, Tarihleri ve Mühürleri

Tipi	Adet	Süsleme	Duman Yolu Bağlantı Şekli	Tarih	Mühür
Basık Yuvarlak Çanaklı	33	Geometrik Bitkisel	21 lüle üçgen 10 lüle doğrudan 1 lüle dikdörtgen 1 lüle kırık	17-18-19. yy.	5
Yuvarlak Çanaklı	19	Geometrik Bitkisel	11 lüle üçgen 5 lüle doğrudan 3 lüle u şeklinde	17-18. yy.	-
Lale Çanaklı	15	Geometrik Bitkisel	Üçgen	19-20. yy.	5
Disk Kaideli	8	Geometrik	3 lüle üçgen 4 lüle dikdörtgen 1 lüle kırık	18-19. yy.	2
Torba Çanaklı	8	Geometrik Bitkisel	7 lüle üçgen 1 lüle doğrudan	17-18-19. yy.	-
Krater Çanaklı	7	Geometrik Bitkisel	2 lüle üçgen 5 lüle u şeklinde	19-20. yy.	1
Silindirik Çanaklı	7	Geometrik	2 lüle üçgen 5 lüle doğrudan	17-18. yy.	-
Karınalı Çanaklı	1	Geometrik	Üçgen	18. yy.	-
Konik Çanaklı	1	Geometrik	Doğrudan	18. yy.	-
Kaideli Basık Yuvarlak Çanaklı	1	Geometrik	Doğrudan	17-18. yy.	-

Lülelerin hamur renklerinde gri, beyaz, kirli beyaz, kahverengi ve tonları, kırmızı ve tonları ile siyah renkler kullanılmıştır. Erken dönemde gri ve beyaz tonlar kullanılırken daha sonra kahverengi, kırmızı ve siyah renkler kullanılmaya başlanmıştır.

Lülelerin boyutları genellikle 4 ila 6.5 cm arasında değişmektedir. Ancak (Kat No. 70) gibi örneklerde 9.3 cm'ye ulaşan büyük boyutlu örneklerde görülebilmektedir. Duman yolu ağız çapları 0.7 ile 1.7 cm arasında değişmektedir. 17. yüzyılda lülelerin hem boyutları hem de duman yolu ağız çapları küçükken, 18. yüzyıldan itibaren boyutlarda büyüme görülmüştür.

Erzurum Müzesi'nde yer alan 100 lülenin değerlendirildiği bu çalışmada Osmanlı Devleti topraklarına 17. yüzyılda girerek 20. yüzyılın başlarına kadar devam eden bir sanatın içinde bu lülelerin yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Bütün bu çalışma içinde lüleler ile ilgili kesin yargılara ve sonuçlara ulaşmak tarafımızca mümkün değildir. Bu alandaki çalışmalar arttıkça ve kazı alanlarında çıkarılan malzemeler hem çıkarıldıkları yerin tabakası hem de birlikte bulunduğu malzemeler ile beraber değerlendirildiği zaman daha doğru sonuçlara ulaşılabileceği muhakkaktır.

KAYNAKÇA

- Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, (Hazırlayanlar Kâzım Arısan, Duygu Arısan Günay), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.
- Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, (Hazırlayan Ali Şükrü Çoruk), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2017.
- Altunkaynak, Gülşah, “Erzurum Arkeoloji Müzesi Seksiyonlar, Eserler ve Sergi”, *Geçmişten Geleceğe Armağan*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2010, s.62-68.
- Amicis, Ermondo De, *İstanbul*, (Çev.: Beynun Akyavaş), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.
- Arseven, Celal Esad, “Lüle Maddesi”, *Sanat Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, C.3, İstanbul 1966.
- Ataman, Sadi Yaver, *Türk İstanbul*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1997.
- Ayhan, Gökben, “19. Yüzyıla Tarihlenen Bir Grup Osmanlı Lülesi”, *Kültürel Bellek ve Estetik Yansımalar*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2011, 227-241.
- Ayhan, Gökben, “Başur Höyük Kazısı Lüle Buluntuları”, *13. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri* 14-16 Ekim 2009, Pamukkale Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınları, İstanbul 2010, 49-57.
- Ayhan, Gökben, “Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntularının Değerlendirilmesi”, *Sanat Tarihi Dergisi*, 19(1), 2011, 1-22.
- Ayhan, Gökben, “Lülelerde Görülen Kuş Figürleri Üzerine Bir Araştırma”, *Sanat Tarihi Dergisi*, 24(1), 2016, 1-21.
- Ayhan, Gökben, “Smyrna Antik Kenti Kazıları 2007-2008 Yılı Lüle Buluntuları”, *Sanat Tarihi Dergisi*, 18(2), 2011, 1-22.
- Ayhan, Gökben, *Çeşitli Müzelerde Bulunan Örnekleriyle Osmanlı Lüleleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006.

- Ayhan, Gökben, *Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntuları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2011.
- Bakla, Erdinç, “Unutulmuş Bir Halk Sanatı Lülecilik”, *Antika Dergisi*, S.5, İstanbul 1985, 4-8.
- Bakla, Erdinç, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı’nın Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul 2007.
- Bakla, Erdinç, *Tophane Lüleçiliği*, Dışbank Yayınları, İstanbul 1993.
- Baram, Uzi, “Clay Tobacco Pipes and Coffee Cup Sherds in the Archaeology of the Middle East: Artifacts of Social Tensions from the Ottoman Past”, *International Journal of Historical Archaeology*, 3(3), 1999, 137-151.
- Baram, Uzi, “Filistin Geçmişinden Dolaşık Objeler”, *Osmanlı Arkeolojisi*, (Çev.: Bilgi Altınok), Kitap Yayınevi, İstanbul 2004, 142-163.
- Barışta, H. Örcün, “Ankara Eyne Bey Hamamı Kazısında Bulunan Lüleler”, *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu Prof. Dr. Gönül Öney’e Armağan* 10-13 Ekim 2001, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 2002, 71-81.
- Baykara, Ruhisu, “Osmanlı Devleti’nde İlk Tütün İçme Yasağı ve İktisadi Sebebi”, *Ehlikeyfin Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004, 301-304.
- Bayraktar, Nedret, “Tütün Lüleleri Tophane İş Eserler”, *Türkiyemiz Dergisi*, S.62, İstanbul 1990, 16-25.
- Bedir, Adem, *2017 Yılı Bayburt Kalesi Kazı ve Sondaj Çalışması Sonuç Raporu*.
- Bedir, Adem, *2018 Yılı Bayburt Kalesi Kazı ve Sondaj Çalışması Sonuç Raporu*.
- Berge, Sinan, *Hoşap Kalesi Kazısı Tütün Lüleleri (2007-2015)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2020.
- Budaktaş, Yunus, *Divriği Kale Kazısı Lüle Buluntuları (2006-2017)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2020.
- Cantay, Gönül, “Edirne Yeni Saray Kazısı Lüle Buluntuları”, VIII Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu (26-28 Nisan

2004/Sakarya), *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.7, S.1, Sakarya 2005, 108-120.

Cengiz, Aysun, *Edirne Yeni Saray Kazılarında Ele Geçen Lüleler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.

Ceylan, Alpaslan & Günaşdı, Yavuz, *Erzurum'un Eskiçağ Kaleleri*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2018.

Conte Corti, Egon Caesar, *Tütün Keyfi Tütün İçmenin Menşei, Mücadele ve Zaferi*, (Çev.: Cemal Çağlar), Tekel Tütün Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1946.

Çelebi, Kâtip, *Mizanü'l-Hakk Fi İhtiyari'l-Ehakk*, (Çev.: Orhan Şaik Gökyay), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2021.

Doğanay, Müzeyyen, *Tarsus Müzesi'nde Bulunan Lüleler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019.

Emir, Dursun Ali & Adak, Mutlu, *Kültürün Kale Kenti Bayburt*, Bekder Yayınları, Ankara 2011.

Erdoğan, Aysun Kübra, *Mardin Müzesi'nde Bulunan Lüleler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019.

Erkmen, Mustafa & Akgül, Selma & Güngör, Vedat, *Erzurum Kalesi 2017 Yılı Kazı Çalışmaları Sonuç Raporu*.

Erkmen, Mustafa & Altunkaynak, Gülşah, *Bayburt Kalesi 2006 Çalışmaları Sonuç Raporu*.

Erkmen, Mustafa & Ceylan, Alpaslan & Öztürk, Fikret & Topaloğlu, Yasin, “2006 Yılı Erzurum Kale Kazısı”, 29. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösim Basımevi, C.3, Ankara 2008, 491-504.

Erkmen, Mustafa & Ceylan, Alpaslan & Öztürk, Fikret & Topaloğlu, Yasin, “2007 Yılı Erzurum Kale Kazısı”, 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, C.2, Ankara 2009, 217-232.

- Erkmen, Mustafa, “Erzurum Arkeoloji Müzesi’nin Tarihsel Geçmişi ve Bölge Arkeolojisinin Gelişimindeki Rolü”, *Geçmişten Geleceğe Armağan*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2010, 53-58.
- Evren, Burçak, *Eski İstanbul’da Kahvehaneler*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1996.
- Evren, Burçak, *Osmanlı’da Esnaf ve Örgütleri*, Ray Sigorta A.Ş., İstanbul 1997.
- Fındık, Ebru Fatma, “Ay Işığında Tütün Seremonisi – Osmanlı Kırsalında Tütün Kullanımının Kanıtları: Aziz Nikolaos Kilisesi Kazıları Lüle ve Nargile Buluntuları”, *Cedrus*, C.4, Antalya 2016, 373-392.
- Genç, Hüsnü & Yılmaz, Sedat & Güngör, Vedat, *Erzurum Kalesi 2019 Yılı Kazı Çalışmaları Sonuç Raporu*.
- Göktaş, Uğur, “Lülecilik Maddesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, C.5, İstanbul 1994.
- Işıklı, Mehmet, “Erzurum’un İlk Madencileri”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, C.21, S.21, Erzurum 2008, s.55-80.
- İnanan, Filiz & Şahin, Derya, “Arkeopark-Osmanlı Lüleleri Osmanlı’da Tütün Keyfi”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(32), 2017, 33-54.
- İres, Murat, *Tophane Lüleciliği*, Beyoğlu Belediyesi Yayınları, İstanbul 2012.
- Kocabaş, Hüseyin, “Tophane Lüleciliği”, *Türk Etnografya Dergisi*, S.5, 1963, 12-13.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, Erzurum Tarihini Araştırma ve Tanıtma Derneği Yayınları, İstanbul 1960.
- Kuşoğlu, M. Zeki, “Bir Zamanlar Çubuk Vardı”, *İlgi Dergisi*, S.66, İstanbul 1991, 32-35.
- Kuşoğlu, M. Zeki, *Dünkü Sanatımız Kültürümüz*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul 1994.
- Lecomte, Pretextat, *Türkiye’de Sanatlar ve Zeneatlar Ondokuzuncu Yüzyıl Sonu*, (Hazırlayan Ayda Düz), Kervan Kitapçılık A.Ş. Ofset, İstanbul 1975.
- Naima Mustafa Efendi, *Naima Tarihi*, (Çev.: Zuhuri Danışman), Zuhuri Danışman Yayınevi, C.3, İstanbul 1968.
- Özkan, Haldun, *Saltuklu Mimarisi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2016.

- Pakalın, Mehmet Zeki, “Çubukçu”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 1*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.
- Pakalın, Mehmet Zeki, “Tütüncübaşı”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 3*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972.
- Peçevi, İbrahim, *Peçevi Tarihi 1*, (Hazırlayan Bekir Sıtkı Baykal), Kültür Bakanlığı Yayınları, Mersin, 1992.
- Pehlivan, Selma, “Erzurum İlinde Yapılan Kazılar Hakkında Bir Değerlendirme”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.17, Kars 2016, 241-265.
- Pekin, Faruk & Yılmaz, Hayri Fehmi, *Türkiye'nin Kültür Mirası 100 Kale*, NTV Yayınları, İstanbul 2008.
- Robinson, Rebecca, “Tobacco Pipes Of Corinth And Of The Athenian Agora (Plates 33-64)”, *Hesperia*, 1985, 149-235.
- Sakaoğlu, Necdet, “17. Yüzyılda Tütün Haram, İçenler İdamlık ve Cehennemlikti”, *Ehlikeyfin Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004, 285-300.
- Saldırgan Karaaslan, Gizem, *Cizre İçkale Kazısı Lüle Buluntuları (2013-2016)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019.
- Simpson, John, “The Archaeology Of The Clay Pipe İn The Near East”, *Al Rafidan*, Vol.30, 2009, 67-75.
- Sökmen, Cem, *Eski İstanbul Kahvehaneleri*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul 2019.
- Şen, Korkmaz & Karasu, Yunus Emre, “Bitlis Kalesi Osmanlı Dönemi Lülelerinin Değerlendirilmesi (2018 Yılı Kazı Sezonu)”, *Art-Sanat Dergisi*, S.14, İstanbul 2020, 413-440.
- Şenyurt, Süleyman Yücel, *Tasmasor*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2011.
- Taşçı, Hamza, “Topkapı Sarayı'ndaki Tophane Lüleçiliği Eserleri”, *Antik ve Dekor*, S.34, İstanbul 1996, 149-150.
- Üçel Aybet, Gülgün, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

- Ünsal, Veli, *Tarihi ve Arkeolojik Yönüyle/Bayburt-İspir-Yusufeli Çoruh Havzası*, Bayburt Valiliği Yayınları, Trabzon 2006.
- Ünver, A. Süheyl, “Türkiye’de Kahve ve Kahvehaneler”, *Türk Etnografya Dergisi*, S.5, Ankara 1963, 39-84.
- Ünver, Süheyl, “Türk İnce El Sanatları Tarihi Üzerine”, *Atatürk Konferansları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1964, 103-153.
- Weber, Carl, *Weber’s Guide To Pipes And Pipe Smoking*, Cornerstone Library, New York 1962.
- Yazıcı Metin, Nurcan, “Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı Lüle Buluntuları (2010-2015)”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, S.28, İstanbul 2019, 81-102.
- Yener, Azize, “Tütün Lüleleri ve Antalya-Kaleiçi’nde Bulunan Örnekler”, *Arkeoloji ve Sanat*, S.119, İstanbul 2005, 94-113.
- Yılmaz, Aliye, “Bitlis Kale Kazısındaki (2004-2008) Tütün Lüle Buluntularından Örnekler”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.21, Iğdır 2020, 123-141.
- Yılmaz, Aliye, *Bitlis Kazısı’nda Ortaya Çıkarılan (2004-2008) Tütün Lüleleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2010.
- Yılmaz, Fehmi, “Tütün Maddesi”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.42, İstanbul 2012.
- Yurttaş, Hüseyin & Özkan, Haldun & Köşklü, Zerrin & Çiğdem, Süleyman & Özkul Fındık, Nurşen & Kındıgılı, Muhammet Lütfü, “Kemah Kalesi Kazısı 2014 Yılı Çalışmaları”, *Uluslararası XIX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler 21-24 Ekim 2015*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.2, Ankara 2019, 615-636.
- Yurttaş, Hüseyin & Özkan, Haldun & Köşklü, Zerrin & Tali, Şerife & Okuyucu, Demet & Geyik, Gül & Kındıgılı, Muhammet Lütfü, *Yolların, Suların ve Sanatın Buluştuğu Şehir Erzurum*, Kariyer Matbaacılık, Erzurum 2008.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Muhammet İlyas ÖZEN
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sanat Tarihi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sanat Tarihi
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	Kemah Kalesi Kazısı, Uzundere Kültür Envanteri
İş Deneyimi	
Stajlar	Kemah Kalesi Kazısı
Projeler	Uzundere Kültür Envanteri Projesi
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	06.10.2021